

ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА

**ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ЗАХИСТУ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА ДОВКІЛЛЯ**

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

**ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ЗАХИСТУ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА ДОВКІЛЛЯ**

ПОСІБНИК

Львів • 2016
Видавництво «Компанія "Манускрипт"»

УДК 341.232
ББК 67.5.00
336

АВТОРИ:

Є. Алексєєва (вступ, р. 1.2., 2.1., 2.4., 2.5.)
О. Мелень-Забрамна (р. 1.1., 2.2. та 2.3, висновки)
Д. Скрильніков (р. 2.1., висновки)

За загальною редакцією О. Кравченко

Переклад: Г. Хомечко

Відповідальний за випуск: С. Шутяк, Є. Алексєєва

336 Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля (посібник) / Є. Алексєєва, О. Мелень-Забрамна, Д. Скрильніков, — Видавництво «Компанія “Манускрипт”» — Львів, 2016. — 240 с.

ISBN 978-966-2400-53-3

Посібник становить собою перше україномовне видання аналітичного огляду практики Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються довкілля. Автори аналізують судові рішення за окремими статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зміст яких ЄСПЛ креативно розширив на ситуації, коли несприятливі фактори довкілля спричинили порушення конвенційних прав, чи коли такі права були обмежені в інтересах збереження довкілля. Даний посібник складається із двох розділів. Перший присвячений основним принципам діяльності та умовам звернення до ЄСПЛ в екологічних справах, а також питанням природи і значення рішень ЄСПЛ для національного права і практики в Україні. Другий розділ аналізує безпосередньо практику ЄСПЛ з питань, що стосуються довкілля. В якості додатків у посібнику надано офіційні тексти рішень у справах щодо України, а також неофіційні переклади резюме чи прес-релізів, підготовлених Секретаріатом ЄСПЛ.

Призначено для широкого кола юристів-практиків, суддів, а також для активістів природоохоронного руху України.

УДК 341.232

ББК 67.5.00

ISBN 978-966-2400-53-3

©МБО «Екологія – Право – Людина», 2016 «Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля». *Всі права застережені. Вітається широке використання матеріалів. При будь-якому використанні матеріалів «Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля» посилання на джерело є обов'язковим. Матеріали посібника не можуть бути використані з ціллю отримання прибутку загалом чи частково ні в якій формі, в електронному чи друкованому варіанті, в тому числі — фотокопії.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
------------	---

РОЗДІЛ 1

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	9
1.1. Умови звернення до ЄСПЛ із екологічними справами	9
1.2. Природа практики ЄСПЛ та її застосування національними судами..	17

РОЗДІЛ 2

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДОВКІЛЛЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....	23
2.1. Загальний огляд аспектів, що стосуються довкілля, у справах ЄСПЛ	23
2.2. Стаття 2. Право на життя.....	31
2.3. Стаття 6. Право на справедливий суд та стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту.....	40
2.4. Стаття 8. Право на повагу до приватного та сімейного життя.....	53
2.5. Стаття 10. Свобода вираження поглядів.....	73
2.6. Стаття 1 Протоколу 1. Захист власності.....	81
ВИСНОВКИ	89
ДОДАТКИ.....	91
1. Резюме та прес-релізи окремих рішень ЄСПЛ в екологічних справах (неофіційний переклад)	92
2. Рішення ЄСПЛ проти України (офіційний переклад).....	166

ВСТУП

Правове регулювання у сфері охорони довкілля та забезпечення права на його безпечність для життя і здоров'я в Україні є доволі розгалуженим і детальним. Тим не менше, на практиці збереження елементів довкілля та захист екологічних прав є надзвичайно складною справою, у вирішенні якої часто не допомагає система національного судочинства.

У таких ситуаціях юристи ЕПЛ радять використовувати міжнародні механізми та інструменти, в тому числі звертатися до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі — Європейська конвенція чи Конвенція) та її унікального механізму — Європейського суду з прав людини (надалі — ЄСПЛ)¹.

Для захисту екологічних прав українців ЄСПЛ є особливо цікавим механізмом із таких трьох основних причин. По-перше, ЄСПЛ є чи не єдиним міжнародним судом, процедура якого передбачає можливість звернення приватних осіб, а не лише держав-учасниць Конвенції. Він уповноважений підтверджувати факти порушення прав, охоронюваних Конвенцією, присуджувати виплату справедливої сатисфакції, а також зобов'язувати уряди впроваджувати заходи для виправлення індивідуальних ситуацій заявників та системних порушень. По-друге, попри відсутність у тексті Конвенції права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, протягом останніх десятиліть ЄСПЛ розтлумачив зміст деяких положень Конвенції таким чином, аби поширити їх на випадки забруднення довкілля. По-третє, на відміну від деяких західноєвропейських країн, які ще досі сперечаються щодо обсягу застосування Конвенції під час вирішення справ у національних судах проти третіх осіб, тобто щодо питання, чи створює Конвенція зобов'язання для судів, а не тільки для Сторін Конвенції, парламент України у 2006 році визнав практику ЄСПЛ джерелом права — обов'язковими прецедентами, яким українські суди повинні слідувати, вирішуючи справи між фізичними, юридичними особами та органами влади України².

¹ Парламент України ратифікував Європейську конвенцію 17 липня 1997 року (Конвенція набула чинності для України 11.09.1997 р.) і таким чином визнав компетенцію ЄСПЛ вирішувати справи, подані проти України.

² Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод була прийнята у 1950 році. Це був час, коли захист довкілля не був на порядку денному для міжнародного регулювання. Конвенція не спрямовувалася на захист довкілля, а тому положення Конвенції не гарантують право на безпечне для життя і здоров'я довкілля³. Не дивно, що перші екологічні справи, що розглядалися на предмет порушення конвенційних прав, у 60–70-х роках визнавалися явно непоґрунтованими. Разом з тим, починаючи із 90-х років ЄСПЛ був дуже креативним, інтерпретуючи положення Конвенції. В одному із своїх рішень ЄСПЛ вказав, що Конвенція є «живим інструментом» і «повинна тлумачитися у світлі сучасних умов»⁴. Таким чином, наприклад, зміст права на життя, еволюціонував від негативного обов'язку держав умисно не позбавляти людей життя до позитивного обов'язку здійснювати належні заходи для захисту життя людей в умовах ризику, викликаного забрудненням довкілля⁵. Стаття 8 Конвенції, первинно спрямована на захист приватного і сімейного життя від втручання з боку держави, у наш час створює позитивний обов'язок для урядів реагувати у випадках проживання людей в умовах деградованого чи забрудненого довкілля, в тому числі, проживання у санітарно-захисних зонах підприємств⁶.

На сьогоднішній день захист екологічних прав та довкілля знайшов своє відображення у практиці ЄСПЛ, зокрема у справах, по яких було встановлено порушення права на життя (Стаття 2), права на повагу до приватного і сімейного життя (Стаття 8), права на мирне володіння майном (Стаття 1 Протоколу 1), права на справедливий судовий розгляд (Стаття 6), права на справедливий засіб правового захисту (Стаття 13) і права на свободу вираження поглядів (Стаття 10). Найбільшого розвитку у напрямку права на безпечне довкілля зазнала Стаття 8 Конвенції.

У рішеннях по справах Лопез Остра проти Іспанії, Гуерра проти Італії, Фадеєва проти Росії ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції, присудив заявникам відповідне відшкодування, а також зобов'язав країни прийняти належні міри для відновлення порушеного внаслідок забруднення довкілля права на повагу до приватного та сімейного життя, і таким чином заклав фундамент для захисту екологічних прав у ЄСПЛ. У справі про аеропорт Хітроу ЄСПЛ, встановлюючи баланс між економічним та екологічним інтересом, вирішив на користь економічного благополуч-

³ Council of Europe: Committee of Experts for the Development of Human Rights, Final Activity Report on Human Rights and the Environment, (2005), Strasbourg, ст. 7

⁴ Case of Tyrer v. the United Kingdom, 25.04.1978, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587>

⁵ Case of Öneriyıldız v. Turkey, 30.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

⁶ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011р., http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_689

чя. Один із суддів у своїй окремій думці вказав, що екологічні права не були відомі у 1950 році, але ЄСПЛ все більше схиляється до думки, що стаття 8 включає право на здорове довкілля, і, відповідно, захист від забруднення та незручностей, спричинених шкідливими речовинами, неприємними запахами, шумом... Суд повинен продовжувати розвивати екологічні права так само, як й інші побічні права за Конвенцією⁷. Такий підхід нехай лише декількох суддів, що не склали більшості, дає надію і на подальше розширення можливостей захисту екологічних прав за допомогою Конвенції. Разом з тим, навіть існуючі досягнення у сфері визнання і захисту прав на безпечне довкілля робить значний вклад у перекриття прогалін, які існують в екологічному законодавстві та практиці його застосування в Україні.

Визнавши практику ЄСПЛ обов'язковим джерелом права в Україні, законодавець видозмінив правову систему для включення до неї європейських стандартів захисту прав людини. У розвиток принципу верховенства права ВРУ закріпила, що усі рішення ЄСПЛ, винесені проти будь-якої із країн-членів Ради Європи, є обов'язковими для українських судів, тобто служать правовими прецедентами.

Даний посібник складається із двох розділів. Перший розділ присвячений основним принципам діяльності ЄСПЛ та умовам звернення до ЄСПЛ в екологічних справах, а також питанням природи та значення практики ЄСПЛ для національного права і практики в Україні. Другий розділ аналізує безпосередньо практику ЄСПЛ. Розділ становить собою аналіз рішень ЄСПЛ у конкретних справах.

Кількість рішень ЄСПЛ у справах про порушення прав людини у зв'язку із певними екологічними факторами обмежується десятками, а таких справ проти України є лише три. Тому у цьому виданні автори у своїх матеріалах використовуватимуть усі існуючі у цій царині рішення ЄСПЛ незалежно від країни-відповідача. Для надання читачу можливості ознайомитися із такими рішеннями детальніше посібник містить повні тексти рішень щодо України, а також переклади українською мовою офіційних юридичних резюме та прес-релізів, виданих Секретаріатом ЄСПЛ. Усі повні тексти рішень ЄСПЛ розміщені в базі даних HUDOC⁸, а у справах щодо України їх також можна знайти на сайті Міністерства юстиції України⁹.

Автори посібника сподіваються, що він буде корисним для широкого кола юристів-практиків, суддів, а також для активістів природоохоронного руху України.

⁷ Case of Hatton and Others v. the United Kingdom, 8.07.2003, joint dissenting opinion of Judges Costa, Ress, Turmen, Zupancic and Steiner, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

⁸ Див.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/>

⁹ Див.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/9329>

РОЗДІЛ 1

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. УМОВИ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄСПЛ ІЗ ЕКОЛОГІЧНИМИ СПРАВАМИ

Станом на 31.12.2015 р. на розгляд в ЄСПЛ очікували 64,850 заяв, половина з яких стосувалася порушень, вчинених такими трьома країнами: Україна, Росія та Туреччина. На сьогодні на справи проти України припадає біля 22 %¹⁰, що є найвищим показником серед всіх країн-сторін конвенції.

«Популярність» Європейського суду з прав людини серед звичайних громадян принесла проблеми із завантаженістю ЄСПЛ та відповідно із тривалим процесом вирішення справ ЄСПЛ. Тому останнє десятиліття реалізуються спроби ускладнити процес подання справ до ЄСПЛ, звузити критерії прийнятності. Наприклад, Протокол № 14¹¹, що набрав чинності 1 червня 2010 року, встановив новий критерій прийнятності, пов'язаний із суттєвістю шкоди, завданої заявникові, і спрямований на зменшення кількості заяв, що подаються особами, яким не було завдано суттєвої шкоди. Протокол № 15 від 24.VI.2013 р. передбачає скорочення строків звернення до ЄСПЛ з шести до чотирьох місяців після остаточного рішення національного суду. Цей Протокол також дещо змінив Преамбулу до Європейської конвенції з прав людини після включення до неї посилання на принцип субсидіарності й доктрини меж свободи розсуду. Протокол № 16

¹⁰ The ECHR in fact and figures, 2015. http://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2015_ENG.pdf

¹¹ З А К О Н Про ратифікацію Протоколів N 12 та N 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 9 лютого 2006 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3435-15>

від 2.X.2013 р. надає сторонам право звертатися до ЄСПЛ з клопотанням про надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених Конвенцією та її протоколами. Національні суди чи трибунали можуть звертатися до ЄСПЛ з проханням про надання їм консультативних висновків виключно щодо справ, які перебувають у їхньому провадженні. Протоколи № 15 та № 16 ще не ратифіковані Україною та достатньою кількістю сторін Конвенції, щоб набути чинності.

ЄСПЛ намагається подавати максимальну допомогу та сприяння потенційним заявникам у зверненні до суду, через те інформація про процес звернення та про всі процедури суду детально описана на сайті ЄСПЛ українською мовою: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr>. Дані доступні ресурси дуже детально описують всі вимоги до заяви до ЄСПЛ, які стосуються очевидних випадків порушення основних прав та свобод людини, втім практика ЄСПЛ свідчить про можливість подачі до суду та використання положень Конвенції для «нестандартних» справ, які пов'язані із захистом довкілля чи впливом довкілля, еколого-небезпечних об'єктів на громадян, в результаті чого ті права, які закріплені Конвенцією, порушуються чи створюються загрози їхнього порушення.

Вважаємо за доцільне описати основні вимоги, яких слід дотримуватися при подачі до ЄСПЛ «екологічної» справи, яка пов'язана із таким забрудненням довкілля, яке загрожує чи безпосередньо шкодить життю, здоров'ю, приватному життю громадян, їхньому житлу чи власності, а також справ, які пов'язані із порушенням процедурних прав, передбачених ст. 6, 13 Конвенції.

1. Хто може бути заявником

Ст. 34 Конвенції

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї.

Отже, до ЄСПЛ може звернутися особа, яка вважає, що вона особисто і безпосередньо стала потерпілою від порушень прав і свобод, гарантій, зазначених у Конвенції або в Протоколах до неї. Терміном «потерпілий» у статті 34 Конвенції позначається особа або особи, що є прямо чи непрямо потерпілими від оскаржуваного порушення. Таким чином, стаття 34 стосується не лише особи або осіб, що прямо

потерпіли від оскаржуваного правопорушення, а й також будь-якого непрямо потерпілого, якому це порушення могло завдати збитків або який має серйозний особистий інтерес щодо його припинення. Поняття «потерпілий» тлумачиться автономно і незалежно тих національних норм, що стосуються зацікавленості або здатності до подання позову, навіть якщо ЄСПЛ доводиться взяти до уваги той факт, що заявник був стороною у національному провадженні. Це поняття не передбачає наявності шкоди.¹² Заявником може бути і юридична особа, об'єднання громадян, у випадку порушення прав таких суб'єктів. Є винятки, коли ЄСПЛ приймав до розгляду заяви громадських організацій, які не були потерпілими від порушень.

У справі Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії¹³ заява була подана неурядовою організацією (НУО), від імені Валентина Кампеану, який помер в 2004 році у віці 18 років у психіатричній лікарні. Суд постановив, що за виняткових обставин справи та беручи до уваги серйозний характер заяв, НУО мала право бути представником Валентина Кампеану, хоча сама організація не була жертвою передбачуваного порушення ст. 2 та 13 Конвенції.

У рішенні в справі *Sdružení Jihočeské Matky v. Czech Republic*¹⁴ ЄСПЛ в першу чергу відзначив, що організація-заявник є юридичною особою, яка не може претендувати на визнання її жертвою порушень таких особистих прав, як право на життя і здоров'я, оскільки суб'єктами порушення такого права можуть бути лише фізичні особи. Вона також не може посилається на право на повагу до свого «житла» в значенні статті 8 Конвенції лише на підставі того, що її офіс знаходиться неподалік від станції, яку вона критикує, оскільки результатом посягань на це право є незручності і занепокоєння, які можуть відчувати лише фізичні особи.

¹² Практичний посібник щодо прийнятності заяв, Рада Європи\Європейський суд з прав людини, 2014.

¹³ Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania, 17.07.2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145577>

¹⁴ Sdružení Jihočeské Matky c. la République tchèque, 10.07.2006, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76707>

Також зважаючи на те, що організація-заявник не вказала того, чи вона має у своїй власності або ж орендує майно, яке розташоване поруч з Темелінською АЕС, вона не може висувати претензії, щоб мати право відповідно до чеського законодавства захищати своє майно від впливу станції. Відповідно, організація-заявник не довела ані існування достатнього втручання в її особисте «цивільне» право, ані існування справжнього і серйозного оскарження права на повагу до її власності. Втім ЄСПЛ визнає, що своїми діями організація-заявник намагалась захистити окремі права своїх членів, які є визнані національним законодавством, а тому така організація-позивач може отримати статус потерпілої в значенні статті 34 Конвенції. Втім ЄСПЛ у даній справі це детально не розглядав.

ЄСПЛ також підкреслив, що Конвенція не передбачає можливості розпочати *actio popularis* з метою тлумачення визнаних у ній прав, і що Конвенція також не дозволяє приватним особам оскаржувати положення національного права лише тому, що, на їхню думку, вони суперечать Конвенції, тоді як вони особисто не є прямо потерпілими від цих положень¹⁵.

Приклади справ, які були розглянуті ЄСПЛ за участі заявників фізичних та юридичних осіб в «екологічних» справах, подано в розділі 2.

Щоб заява до ЄСПЛ була прийнята, вона має відповідати критеріям прийнятності, викладеним у ст. 35 Конвенції.

Стаття 35. Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загально-визнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Першою вимогою до заяви є вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту. До національних засобів юридичного захисту можна віднести визначені законодавством, доступні та результативні процедури, які можуть забезпечити припинення порушень або відшкодування шкоди. В Україні для оскарження рішень, дій, бездіяльності органів влади можна спочатку звернутися до адміністративного органу вищого рівня (оскарження в адміністративному порядку, який не є обов'язковим) або відразу до ЄСПЛ. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, не вважаються за-

¹⁵ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2014.

собами юридичного захисту, які необхідно обов'язково використати перед зверненням до ЄСПЛ, несудові процедури, звернення до парламенту, президента, уряду, міністрів, прокуратури або уповноваженого з прав людини. Важливо також знати, що, коли національні засоби юридичного захисту відсутні або є неефективними, тобто не спроможні забезпечити остаточного захисту порушених прав, особи можуть звертатися до Європейського суду з прав людини, не застосовуючи їх. Це правило не застосовується також у випадку, коли доведено, що в адміністративній практиці повторюються дії, несумісні з Конвенцією, а офіційні органи держави ставляться до цього толерантно, таким чином роблячи будь-яке провадження даремним чи неефективним. Наприклад, немає сенсу звертатися до національного суду, якщо право заявника, гарантоване Конвенцією, порушується внаслідок дії закону, який ним не може бути оскаржений до суду. Також можна звернутися до Європейського суду з прав людини у разі тривалого зволікання з вирішенням судової справи у національних судах, не чекаючи їхнього рішення.

Пункт 1 статті 35 стосується лише *національного* провадження; він не зобов'язує вичерпати усі засоби захисту, доступні на міжнародному рівні. Обов'язок щодо подачі заяви впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні вимагає з'ясування змісту терміну остаточне рішення та початку перебігу та закінчення цього терміну. Як правило, остаточне рішення означає рішення національного суду, яке набрало законної сили і є остаточним. Зазвичай це рішення вищого спеціалізованого суду, який розглядав справу за касаційною скаргою сторони (сторін)¹⁶.

Перебіг шестимісячного строку починається з дати, коли заявник та/або його представник достатньою мірою ознайомилися з остаточним національним рішенням. Якщо заявник не був присутнім під час проголо-

¹⁶ Т. Ігнатко у статті: *Рішення ЄСПЛ як підстава для перегляду конкретної справи ВСУ: відновлення порушеного права чи формальність?* вказує: У згаданих вище ухвалах Європейський суд зазначав, що «касаційне оскарження до Верховного Суду України можна вважати ефективним засобом правового захисту порушеного права, а тому рішення цієї інстанції є початком відліку строку звернення до Європейського суду». Виняток склали адміністративні справи, стосовно яких Європейський суд зазначив, що Вищий адміністративний суд України є остаточною інстанцією і немає потреби звертатися до Верховного Суду України з метою вичерпання національних засобів захисту.

Враховуючи, що на сьогодні Верховний Суд України вже не є касаційною (остаточною) інстанцією, а здійснює лише перегляд судових рішень у випадках, встановлених процесуальним законодавством України, можна говорити про те, що вже після отримання рішення Вищого спеціалізованого суду Україна є всі підстави для звернення до Європейського суду з прав людини паралельно зі зверненням до Верховного Суду України, якщо існують на це правові підстави. Джерело: <http://radako.com.ua/news/rishennya-iespl-yak-pidstava-dlya-pereglyadu-konkretnoyi-spravivi-vsu-vidnovlennya-porushenogo>

шення остаточного судового рішення чи не знав про його ухвалення, або не мав можливості з ним ознайомитися одразу після його проголошення, то перебіг шестимісячного строку починається з моменту, коли йому фактично стало відомо про це рішення.

Якщо з самого початку зрозуміло, що заявник не має ефективного засобу захисту, перебіг шестимісячного строку починається з дати стверджуваних дій або з дати, коли заявник дізнався про них або відчув їхні негативні наслідки або шкоду. Термін «стан, що продовжується» позначає такий стан речей, який випливає з тривалих дій з боку держави чи від імені цієї держави, від яких потерпають заявники. Той факт, що подія викликає серйозні наслідки, подовжені у часі, не означає, що вона створює «стан, що продовжується». Якщо стверджуване порушення створює тривалу ситуацію, проти якої не існує жодних засобів захисту у національному законодавстві, тоді шестимісячний строк обраховується з моменту, коли така ситуація закінчилася. Доки ця ситуація триває, правило шестимісячного строку подання заяв не застосовується¹⁷.

Правило 47 Регламенту ЄСПЛ, що набрав чинності 1 січня 2014 р., визначає, що за пунктом 1 статті 35 Конвенції заява вважається поданою з дати, коли формуляр заяви, заповнений згідно з вимогами, викладеними у цьому Правилі, відправлено до ЄСПЛ. Заява повинна містити усі відомості, зазначені у відповідних її частинах, і супроводжуватися копіями необхідних супровідних документів. За винятком випадків, передбачених Правилем 47 Регламенту, лише повністю заповнений формуляр заяви призупиняє спливу шестимісячного строку. (Практична інструкція щодо подання заяв, § 1)¹⁸.

Крім того, заявник повинен дотримуватися правил і процедур, передбачених національним законодавством. Якщо національні суди не мали можливості розглянути вашу справу через те, що ви не звернулися до них у строк, передбачений національним законодавством, ЄСПЛ може оголосити таку заяву неприйнятною. Коли заявник звертається до національних судових інстанцій, він має викласти хоча б суть порушень Конвенції, про які він заявляє перед ЄСПЛ¹⁹.

Стаття 35. Умови прийнятності

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона: а) є анонімною; або б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана

¹⁷ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2014.

¹⁸ Більш детально про порядок звернення можна почитати тут: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/applicant/court/appeal.html>

¹⁹ http://www.echr.coe.int/Documents/COURtalks_Inad_Talk_UKR.PDF

на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає: а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

Найпоширенішою причиною відмови ЄСПЛ є те, що заява є явно необґрунтованою. Насправді використання терміну «явно» у статті 35 пункт 3 а) може призводити до плутанини: у його буквальному розумінні можна подумати, що заяву може бути визнано неприйнятною на цій підставі лише у тому випадку, якщо читачеві відразу видно, що вона є надуманою і що їй бракує обґрунтування. Це може бути у випадку, якщо заява не містить ознак порушення прав і свобод, або існує усталена і поширена практика ЄСПЛ в аналогічних чи схожих справах, де ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення Конвенції. Заява може бути явно необґрунтованою, якщо заявник не надав достатньо доказів на підтвердження фактів та правових аргументів, які він наводить. Також заява може бути оголошена неприйнятною, якщо вона настільки заплутана, що ЄСПЛ об'єктивно не в змозі зрозуміти факти, на які він скаржитися. Це ж саме стосується надуманих, вочевидь вигаданих скарг або скарг, що явно суперечать здоровому глузду²⁰.

Пункт 3 б) статті 35 містить три різні елементи. Це, в першу чергу, сам критерій прийнятності: ЄСПЛ може оголосити неприйнятною будь-яку заяву, якщо заявник не зазнав значної шкоди. Далі йдуть два підпункти застережень. По-перше, ЄСПЛ не може оголосити неприйнятною заяву, якщо повага до прав людини вимагає розгляду заяви по суті. По-друге, жодна заява не може бути відхилена на підставі нового критерію, якщо її не було належним чином розглянуто національним судовим органом.

Новий критерій прийнятності було додано до критеріїв, закріплених у статті 35, з набранням чинності Протоколом № 14 з 1-го червня 2010 р. Запровадження цього нового критерію вважалося необхідним з огляду на постійно зростаюче навантаження на ЄСПЛ. Цей критерій надає ЄСПЛ додатковий засіб, що допоможе йому зосередити увагу на справах, які вимагають розгляду по суті. Іншими словами, він надає ЄСПЛ можливість відхиляти справи, що вважаються «малозначними», у відповідності з принципом, на підставі якого судді не повинні розглядати такі справи.

²⁰ http://www.echr.coe.int/Documents/COURtalks_Inad_Talk_UKR.PDF

Основним елементом нового критерію є визначення, чи зазнав заявник «суттєвої шкоди». Це поняття ґрунтується на ідеї, що порушення права, яким би реальним воно не було з чисто юридичної точки зору, повинно досягти мінімального рівня тяжкості, аби виправдати його розгляд міжнародним судом. Порушення суто технічного характеру або незначні, незважаючи на їхній формальний характер, не заслуговують на контроль з боку Європейського суду з прав людини. Визначення мінімального рівня є відносним і залежить від обставин справи в цілому. Серйозність порушення визначається, виходячи одночасно із суб'єктивної думки заявника і з об'єктивної значущості даної справи. Порушення Конвенції може стосуватися важливих принципових питань і, таким чином, спричинити значну шкоду, незалежно від матеріальних інтересів.

З метою визначення мінімальної шкоди, яка виправдовує розгляд справи ЄСПЛ, суд бере до уваги природу права, на порушення якого посилається заявник, серйозність стверджованого порушення і/або потенційні наслідки цього порушення для особистого життя заявника. Щоб оцінити ці обставини, ЄСПЛ повинен, зокрема, визначити важливість або результати національного провадження. У багатьох випадках суттєвість шкоди визначається, виходячи з фінансових вимірів питання, що розглядається, та з важливості справи для заявника. Фінансовий вимір оцінюється не лише з точки зору моральної шкоди, на яку посилається заявник.

Якщо ЄСПЛ, керуючись викладеними вище принципами, постановив про відсутність суттєвої шкоди, він має ще перевірити, чи не зобов'язує його один із двох пунктів застереження, викладених у пункті 3 б) статті 35, все ж таки розглянути скаргу по суті. Другим елементом є пункт-застереження, в силу якого заява не буде оголошена неприйнятною, якщо повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, вимагає розгляду справи по суті. Як вказано у пункті 39 пояснювальної доповіді до Протоколу № 14, метою застосування нової умови прийнятності є прагнення уникнути відхилення справ, які, незважаючи на свою буденність, порушують серйозні питання застосування або тлумачення Конвенції або важливі питання, що стосуються національного права.

Нарешті, пункт 3 б) статті 35 не дозволяє відхилити заяву через неприйнятність, якщо справу не розглянув належним чином національний суд. Метою цього правила, яке автори Конвенції назвали «другим застережним пунктом», є гарантія необхідності, щоб кожна справа була розглянута судовою інстанцією, або на національному, або на міжнародному рівні. Як уже зазначалося вище, цей другий пункт застереження буде скасовано з моменту набрання чинності Протоколом № 15, який міститиме поправку до Конвенції. Другий застережний пункт спрямований також на те, щоб не допустити відмови заявнику у правосудді. Цей пункт узгоджується також з принципом субсидіарності за статтею 13 Конвенції, яка вимагає

існування права на ефективний засіб юридичного захисту від порушень в національному органі²¹.

Зазвичай ЄСПЛ використовує ієрархічний підхід до перевірки критеріїв прийнятності по черзі, проте бувають і винятки. Наприклад, у справі *Фінгер проти Болгарії*²², суд відмовився розглядати, чи заявник зазнав суттєвої шкоди у випадку заявленого надмірно тривалого судового процесу, оскільки суд вважав, що застереження два та три в даному випадку наявні.

Таким чином, звернення до ЄСПЛ не є зовсім легкою справою і навіть дуже важливу екологічну справу ЄСПЛ може відмовитися розглядати через недотримання вимог щодо заяви та критеріїв прийнятності. На сьогодні статистика ЄСПЛ говорить сама за себе. Так, під час 2014 року до суду подано 52,758 заяв. 23 % із них були відхилені через недотримання Правил 47 Регламенту ЄСПЛ, що набрало чинності 1 січня 2014 р. Найбільш типовими підставами для відхилення були неподання скарги на розробленому формулярі, неподання документів, що підтверджують рішення чи заходи, на які посилається та оскаржує заявник; відсутність заяви щодо порушень, відсутність заяв про дотримання критерію прийнятності, відсутність документального підтвердження виконання обов'язку щодо використання всіх доступних національних засобів захисту. Крім того, у минулому було достатньо вислати лист із суттю скарги щоб призупинити перебіг 6-місячного строку. Тепер дата відправлення повної заяви із всіма документами є необхідною для зупинення перебігу 6-місячного терміну. Часто ті заявники, які надсилають заяву в кінці 6-місячного строку, не мають часу дослати ЄСПЛ необхідні документи при отриманні листа про неповноту заяви, оскільки мають шанс пропустити 6-місячний термін. Лише 8 % заяв були відхилені з причини пропуску строку у 2014 році. У 2015 році 43,135 заяв були визнані неприйнятними, що складає збільшення на 48 % у порівнянні із 2014 роком²³.

1.2. ПРИРОДА ПРАКТИКИ ЄСПЛ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (надалі — Конвенція) із часу її підписання у 1950 році зазнавала значних змін. Шістнадцять протоколів були прийняті з часу вступу в силу

²¹ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, Рада Європи\Європейський суд з прав людини, 2014.

²² Case of *Finger v. Bulgaria*, 10.05. 2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104698>

²³ http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2015_ENG.pdf

первинного тексту Конвенції. Ці протоколи не лише розширили права, гарантовані Конвенцією, але й значно змінили та покращили ефективність механізму примусового виконання Конвенції. Внаслідок таких змін ЄСПЛ став постійно діючим органом, відкритим для безпосереднього доступу для європейців, громадян 47 країн-підписантів Конвенції (в тому числі України), а також неурядових організацій.

Згідно статті 19 Конвенції, зміненої Протоколом 11, для забезпечення дотримання високими договірними сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який функціонує на постійній основі. Процесуальні ж положення щодо природи та юридичної сили рішень ЄСПЛ залишилися незмінними. Згідно статті 44 Конвенції рішення ЄСПЛ є остаточними. Згідно статті 46 високі договірні сторони зобов'язані виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Варто відзначити, що ні у первинному тексті Конвенції, ні у сучасному немає жодного положення, яке б зобов'язувало сторони слідувати судовій практиці ЄСПЛ, вирішуючи справи у національних судах. Разом з тим, зміст лаконічних положень Конвенції розкривається якраз у конкретних рішеннях суду. Тлумачення положень Конвенції, викладене у практиці ЄСПЛ, розкриває рамки і зміст зобов'язань за Конвенцією, які часто важко побачити, читаючи власне текст Конвенції²⁴.

Суди окремих європейських країн застосовують судову практику ЄСПЛ (у справах щодо цих країн) під час розгляду справ національними судами як судовий прецедент — обов'язкове для застосування джерело права. До прикладу, Верховний суд Швеції вважає судові рішення ЄСПЛ судовими прецедентами, що мають вищу юридичну силу, ніж його власні попередні рішення, і тому визнає судову практику і, відповідно, Європейську конвенцію нормами прямої дії у системі національного законодавства Швеції²⁵. Федеральний конституційний суд Німеччини поширює дію статті 46 Конвенції не лише на уряд держави, але і на національні суди. В одному із його рішень Федеральний конституційний суд Німеччини постановив, що судова практика ЄСПЛ відображає актуальний стан конвенційного права: «оскільки правові наслідки Страсбурзьких рішень є обов'язковими для держави в цілому і у відповідності до принципу верховенства права, закріпленого Конституцією, такі рішення є обов'язковими для усіх органів державної влади Німеччини, включаючи суди. Федеральний конституційний суд Німеччини постановив, що [...] Апеляційний суд порушив принцип

²⁴ Polakiewicz, *The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950–2000)*, Blackburn/Polakiewicz (Eds.), 2001, ст. 72–73.

²⁵ *The application of the European Convention on Human rights in domestic Scandinavian law* by Søren Stenderup Jensen, p. 94–95, www.cenneth.com/sisl/pdf/35-3.pdf.

верховенства права, оскільки судді не взяли до належної уваги рішення ЄСПЛ, хоча конституційно були зобов'язані так вчинити»²⁶.

І хоча верховні суди Швеції та Німеччини визнали судову практику ЄСПЛ щодо цих країн джерелом права, вони не сказали нічого про величезну кількість рішень ЄСПЛ, винесених у справах, поданих проти інших європейських країн. Формально, судова практика ЄСПЛ як така не є обов'язкова для країн, що не були сторонами справи, проте рішення, що стосуються інших країн, рано чи пізно стимулюють держави змінювати своє законодавство чи практику²⁷. На відміну від країн Західної Європи, деякі країни, такі як Україна та Грузія, визнали і формально закріпили універсальне застосування судової практики ЄСПЛ. У Грузії, до прикладу, суди повинні застосовувати не лише Конвенцію, але й судову практику ЄСПЛ, тобто усі рішення, що тлумачать положення Конвенції і сприяють її правильному застосуванню²⁸.

2. Застосування практики ЄСПЛ в Україні

Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію майже двадцять років назад. Згідно Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.04.2004 року, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору²⁹. Таким чином, відповідно до законодавства України, Європейська конвенція на шкалі ієрархії знаходиться між Конституцією та законами України, тобто лише Конституція має вищу, ніж Конвенція юридичну силу. В Україні Європейська конвенція створює обов'язки не лише для уряду, але й для усіх суб'єктів відповідних правовідносин. Інше питання, що застосування Конвенції у відриві від рішень ЄСПЛ, що надають змісту її положенням, з практичної точки зору є беззмістовним.

²⁶ Frank Hoffmeister, Germany: Status of European Convention on Human Rights in domestic law — *Germany-Oxford Journals, Journal of Constitutional Law, Volume 4, Number 4*, ст. 722-731, <http://icon.oxfordjournals.org/cgi/reprint/4/4/722>.

²⁷ Iain Cameron, *An introduction to the European Convention on Human Rights*, 4th Ed. 2002, ст. 47.

²⁸ Georgia State's Positive Obligation in Securing Protection of Human Rights/Georgian Law Review 5'2002-2'3 at http://www.geplac.org/publicat/law/glr02n2-3e./p_405e.pdf.

²⁹ Стаття 19 Закону України «Про міжнародні договори».

Питання щодо застосування судової практики ЄСПЛ і його місця у ієрархії джерел права є дещо складнішим, хоча не є невирішеним. Яке джерело права слід застосовувати — рішення ЄСПЛ чи певний закон України, якщо між ними існує колізія — складне питання для українського правника. Україна належить до країн континентальної системи права, і національна система не звикла визнавати судовий прецедент джерелом права, а тому правники-дослідники і досі дискутують щодо юридичної сили судового прецеденту у порівнянні із іншими джерелами права.

Автор є прихильником позицій національних спеціалістів, які висловлюють думки про те, що Конвенція гарантує найвищі цінності людства; що фундаментальні права і свободи, розтлумачені ЄСПЛ, становлять суть обох міжнародного і національного права, що Конвенція закріплює найвищі цінності людства: фундаментальні права та основоположні свободи людини, інтерпретовані Європейським судом з прав людини, безперечно становлять ядро водночас і наднаціонального, і національного права, а тому спільні цінності, про які йдеться, не є витворами певної культури, що змінюються від епохи до епохи, чи суб'єктивними поглядами окремих індивідів, а є загальноцивілізаційною, загальнокультурною цінністю, незалежно від націй, ідеологій, релігій. Саме ця обставина вважається підставою для визнання пріоритетності норм Конвенції та практики Європейського суду з прав людини відносно норм національного законодавства. А імплементація Конвенції та практики Європейського суду з прав людини, вбачається довгоочікуваним способом вирішення конфліктів у праві у спорах, що зачіпають права, гарантовані Конвенцією, та превенцією порушень положень Конвенції Україною у майбутньому³⁰.

Такі погляди жодним чином не суперечать положенням національного законодавства. Зокрема, Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р., на підставі якого відбулася ратифікація Конвенції, передбачено, що «Україна повністю визнає на своїй території [...] щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції».

У 2006 році був прийнятий спеціальний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV. У преамбулі до нього законодавець підтверджує необхідність впровадити в українське судочинство та адміністративну практику європейські стандарти прав людини, а також створити передумови для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України.

³⁰ Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. — Головний спеціаліст експертно-методичного відділу Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини — І. Ільченко, at <http://www.minjust.gov.ua/0/14103>.

Цим законом Україна не лише зобов'язалася виконувати рішення, постановлені із її участю, але й взяла на себе додаткові зобов'язання щодо усієї практики ЄСПЛ, а саме: згідно статті 17, вирішуючи справи, суди України повинні застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерела права. Іншими словами, згідно із положеннями зазначеного закону, рішення, винесені проти інших країн, є обов'язковими і повинні застосовуватися національними судами України. Усі рішення, винесені ЄСПЛ проти Великої Британії, Франції, Польщі чи будь-якої іншої країни Ради Європи, становлять обов'язкове джерело права для українських судів.

Закон також встановлює порядок перекладу, поширення та порядку посилення на рішення ЄСПЛ. Так, з метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів рішень, винесених щодо України, українською мовою спеціалізованим у питаннях практики суду юридичним виданням. Дане видання повинно бути поширеним у професійному середовищі правників (ч. 1 ст. 6). Забезпечення суддів опублікованим перекладом повних текстів рішень покладається на державний орган, відповідальний за організаційно-матеріальне забезпечення судів (ч. 4 ст. 6). Згідно ст. 18, у разі відсутності перекладу рішення суду — тобто в разі необхідності посилення на рішення у справі проти іншої держави-сторони Конвенції — суд користується оригінальним текстом рішення (англійською чи французькою мовою).

Як зазначалось автором вище, в Україні діє континентальна система права. Судові рішення в Україні не створюють правила поведінки, і є обов'язковими лише для сторін конкретного спору, що був вирішений судом. Після прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» Вищий господарський суд України видав інформаційний лист №01-8/451 від 24 липня 2008, вказуючи що господарські суди повинні застосовувати усі постанови та рішення ЄСПЛ, вирішуючи господарські справи³¹. Формально положення закону самі по собі мають пряму дію і повинні виконуватися. Разом з тим, така методологічна вказівка вищого суду покликана звернути увагу суддів господарських судів, які досить рідко стикаються із питаннями прав людини у своїй діяльності, на таку норму закону.

Найновіші процесуальні кодекси — Кодекс адміністративного судочинства України та Кримінальний процесуальний кодекс України — передбачають використання практики ЄСПЛ під час відправлення правосуддя.

³¹ Інформаційний Лист Вищого господарського суду України «Про внесення змін до інформаційного листа» ВГСУ від 18.11.2003 N 01-8/1427 «Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та юрисдикцію Європейського суду з прав людини».

І КАС України³², і КПК України³³ прив'язують застосування практики ЄСПЛ до принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Верховний Суд України у своїх постановках також послідовно звертає увагу на необхідність використання практики ЄСПЛ. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» зазначено, що, враховуючи положення ст. 9 Конституції та беручи до уваги ратифікацію Конвенції та прийняття Закону № 3477-IV, суди повинні застосовувати Конвенцію і рішення Європейського суду з прав людини як джерело права. Так само у п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» зазначено, що в мотивувальній частині кожного рішення у разі необхідності мають бути посилення на Конвенцію та рішення Європейського суду з прав людини, які згідно із Законом № 3477-IV є джерелом права і підлягають застосуванню.

Автори нових науково-методичних посібників для суддів³⁴ також зазначають, що Закон № 3477-IV передбачає застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права, втім немає положень, які б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн, і тому використання у посібнику рішень щодо України зумовлене винятково міркуваннями доступності та зручності для читачів, які, у випадку необхідності звернення до повного тексту, можуть відчувати певні труднощі, не в достатньому обсязі володіючи офіційними мовами Ради Європи.

У 2015 році Українською Гельсінською спілкою з прав людини було опубліковано результати дослідження “Precedent UA — 2015” щодо застосування українськими судами рішень ЄСПЛ³⁵. Це дослідження показало, що станом на 2015 рік судді усіх інстанцій не лише знають, але й активно використовують практику ЄСПЛ у своїй діяльності. Таким чином, на сьогодні можна сміливо говорити про те, що прецеденти ЄСПЛ доцільно використовувати під час підготовки позовних заяв та інших процесуальних документів, адресованих суду, оскільки використання їх як джерела права уже увійшло в сучасну практику відправлення правосуддя.

³² Кодекс адміністративного судочинства України, 2005, стаття 8.

³³ Кримінальний процесуальний кодекс України, 2013, статті 8, 9.

³⁴ Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. — К., 2015. — 128 с.

³⁵ “Precedent UA — 2015”/ Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К.: КВІЦ, 2015. — 412 с.: іл.

РОЗДІЛ 2

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДОВКІЛЛЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

2.1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД АСПЕКТІВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДОВКІЛЛЯ, У СПРАВАХ ЄСПЛ

Навіть при тому, що Європейська конвенція з прав людини безпосередньо не закріплює право на безпечне довкілля, практика Європейського суду з прав людини не могла оминати питань, що стосуються довкілля, адже реалізація прав, передбачених Конвенцією, може бути унеможливлена внаслідок екологічної шкоди та наявності екологічних ризиків.

Питання довкілля і впливу екологічних факторів на людину все частіше стають предметом розгляду ЄСПЛ, тому на даний час рішення ЄСПЛ стосуються багатьох екологічних питань. Слід згадати, що за останні роки з'явилося три справи проти України, які безпосередньо стосуються забруднення довкілля та екологічної безпеки. Зокрема, це справи *Дубецька та інші проти України*³⁶ (2011), *Гримковська проти України*³⁷ (2011) та *Дземюк проти України*³⁸.

³⁶ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689

³⁷ Справа Гримковська проти України, 21.07.2011р.. <http://www.epl.org.ua/law/mizhnarodni-dohovory/evropeiskiyi-sud-z-prav-liudyny/412-sprava-hrimkovska-proty-ukrainy-povnyi-tekst-rishennia-ukrainskoiu-movoju>

³⁸ Справа Дземюк проти України, 4.09.2014р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

Серед інших ЄСПЛ розглядав справи³⁹, які стосувались таких екологічних аспектів:

Право на життя (стаття 2 Конвенції)

- Небезпечні види промислової діяльності
  - *Онер Ґілдіз проти Туреччини (Case of Önerıldız v. Turkey)*⁴⁰ — вибух метану на сміттєзвалищі.
  - Промислові викиди і здоров'я
    - *Смалтіні проти Італії (Case of Smaltini v. Italy)*⁴¹ — вплив викидів сталеливарного заводу та лейкемія;
    - *Локачіа (Case of Locascia and Others v. Italy (no. 35648/10))*⁴² — вплив полігону з захоронення відходів.
  - Природні катастрофи
    - *Будаєва та інші проти Росії (Case of Budayeva and Others v. Russia)*⁴³ — зсув ґрунту;
    - *Озел та інші проти Туреччини (Case of Özel and Others v. Turkey)*⁴⁴ — землетрус.

Право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції)

- Доступ до суду в контексті оскарження дозволів щодо екологічно небезпечної діяльності
  - *Л'Ераблієр А.С.Б.Л. проти Бельгії (Case of L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium)*⁴⁵ — оскарження неприбутковою організацією дозволу на розширення площадки для збору відходів;
  - *Атанасоглу та інші проти Швейцарії (Case of Athanassoglou and Others v. Switzerland)*⁴⁶ — оскарження рішення про продовження терміну дії ліцензії атомній станції.

³⁹ Більш докладно див.: Інформаційний бюлетень — Навколишнє середовище та ЄКПЛ (англ.) : http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf

⁴⁰ Case of Önerıldız v. Turkey, 30.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

⁴¹ Smaltini v. Italy, 24.03.2015 (decision on the admissibility) <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5063136-6229604>

⁴² Locascia and Others v. Italy, в процесі розгляду, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118326>

⁴³ Case of Budayeva and Others v. Russia, 20.03.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117225>

⁴⁴ Case of Özel and Others v. Turkey, 17.11.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5224921-6478918>

⁴⁵ Case of L'Erablière asbl v. Belgium, 24.02.2009, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2643683-2889423>

⁴⁶ Athanassoglou and Others v. Switzerland, 6.02.2000 (Grand Chamber), <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-68467-68935>

- Невиконання остаточних судових рішень про припинення екологічно небезпечної діяльності
- *Апанасевич проти Польщі (Case of Apanasewicz v. Poland)*⁴⁷ — невиконання рішень про закриття незаконно збудованого заводу.

**Право на повагу до приватного і сімейного життя та житла
(стаття 8 Конвенції)**

- Екологічні ризики та доступ до інформації
- *Гуерра проти Італії (Case of Guerra and Others v. Italy)*⁴⁸ — шкода від хімічного підприємства з виробництва мінеральних добрив та ненадання важливої інформації для оцінки ризику;
- *Брінкет та інші проти Мальти (Case of Brincat and Others v. Malta)*⁴⁹ — вплив азбесту під час ремонту суден на судноремонтному заводі.
- Промислове забруднення
- *Лопес Остра проти Іспанії (Case of Lopez Ostra v. Spain)*⁵⁰ — викиди станції для очищення води і відходів від дубильних майстерень;
- *Бачіла проти Румунії (Case of Bacila v. Romania)*⁵¹ — викиди заводу з виробництва цинку та свинцю;
- *Ташкін та інші проти Туреччини (Case of Taşkın and Others v. Turkey)*⁵² — дозвіл на роботу копальні із застосуванням процесу цианідування;
- *Окан та інші проти Туреччини (Case of Ockan and others v. Turkey)*⁵³ — дозволи на розробку родовищ золота;
- *Фадеева проти Росії (Case of Fadeyeva v. Russia)*⁵⁴, *Ледяєва та інші проти Росії (Case of Ledyayeva and others v. Russia)*⁵⁵ — проживання в санітарно-захисній зоні металургійного комбінату;

⁴⁷ Case of Apanasewicz v. Poland, 3.05.2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124654>

⁴⁸ Case of Guerra and others v. Italy, 19.02.1998. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>, неофіційний український переклад рішення: http://medialaw.org.ua/userimages/book_files/Book_WEB_European_Court_Coe_MLI.pdf

⁴⁹ Case of Brincat and Others v. Malta, 24.07.2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145790>

⁵⁰ Case of Lopez Ostra v. Spain, 09.12.1994. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905>, українська версія рішення: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_348

⁵¹ Case of Bacila v. Romania, 30.03.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-3084920-3417430>

⁵² Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

⁵³ Case of Ockan and others v. Turkey, 28.03.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125726>

⁵⁴ Case of Fadeyeva v. Russia, 09.06.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>

⁵⁵ Case of Ledyayeva and others v. Russia, 26.10.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77688>

- *Джакомеллі проти Італії (Case of Giacomelli v. Italy)*⁵⁶ — проживання поруч заводу з переробки «спеціальних відходів», частина з яких кваліфікувалася як небезпечні;
- *Татар проти Румунії (Case of Tătar v. Romania)*⁵⁷ — використання цианіду при видобуванні золота;
- *Дубецька та інші проти України*⁵⁸ — забруднення води та повітря внаслідок діяльності вугледобувних підприємств.
  - Антени мобільного зв'язку
- *Лугінбул проти Швейцарії (Case of Luginbühl v. Switzerland)*⁵⁹ — потенційний вплив від встановлення антени мобільного зв'язку.
  - Шумове забруднення
- *Поувел та Райнер проти Сполученого Королівства (Case of Powell and Rayner v. the United Kingdom)*⁶⁰, *Хаттон та інші проти Сполученого Королівства (Case of Hatton and others v. the United Kingdom)*⁶¹, *Фламенбаум та інші проти Франції (Case of Flamenbaum et Autres c. France)*⁶² — повітряний рух та шум від літаків;
- *Морено Гомез проти Іспанії (Case of Moreno Gomez v. Spain)*⁶³, *Мілева та інші проти Болгарії (Case of Mileva and Others v. Bulgaria)*⁶⁴ — шум від нічного та комп'ютерного клубів розташованих по сусідству;
- *Деес проти Угорщини (Case of Dees v. Hungary)*⁶⁵, *Гримковська проти України*⁶⁶ — шум та інший негативний вплив доріг та транспорту;

⁵⁶ Case of Giacomelli v. Italy, 2.11.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126090>

⁵⁷ Case of Tătar v. Romania, 27.01.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117147>

⁵⁸ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689

⁵⁹ Case of Luginbühl v. Switzerland, 17.01.2006 (decision on the admissibility). <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72459>

⁶⁰ Case of Powell and Rayner v. the United Kingdom, 21.02.1990. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57622>

⁶¹ Case of Hatton and others v. the United Kingdom, 8.07.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

⁶² Case of Flamenbaum et Autres c. France, 13.12.2013. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115143>

⁶³ Case of Moreno Gomez v. Spain, 16.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, українська версія рішення http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_232

⁶⁴ Case of Mileva and Others v. Bulgaria, 25.11.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/engpress?i=003-3348485-3747598>

⁶⁵ Case of Dees v. Hungary, 9.11.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>

⁶⁶ Справа Гримковська проти України, 21.07.2011 р. <http://www.epl.org.ua/law/mizhnarodni-dohovory/yevropeyskiy-sud-z-prav-liudyny/412-sprava-hrimkovska-proty-ukrainy-povnyi-tekst-rishennia-ukrainskoiu-movoiu>

- *Фегерскьольд проти Швеції (Case of Fägerskiöld v. Sweden)*⁶⁷, *Вецбаштіка та інші проти Латвії (Case of Vecbaštika and Others v. Latvia (no. 52499/11))*⁶⁸ — шум та вібрація від вітрових турбін та вітрових парків;
- *Мартінес Мартінес та Марія Піно Мансано проти Іспанії (Case of Martinez Martinez and Pino Manzano v. Spain)*⁶⁹ — шум та інші впливи від кам'яного кар'єру;
- *Бор проти Угорщини (Case of Bor v. Hungary)*⁷⁰ — шум від залізниці.
- Вплив містобудування
- *Кіртатос проти Греції (Case of Kyrtatos v. Greece)*⁷¹ — будівництво будинків та вплив на охоронювані види тварин та їх оселища.
- Поводження з відходами
- *Брандусе проти Румунії (Case of Brânduse v. Romania)*⁷² — сморід від звалища сміття;
- *Ді Сарно та інші проти Італії (Case of Di Sarno and Others v. Italy)*⁷³ — неналежна система збору, обробки та видалення побутових відходів;
- *Локація та інші проти Італії (Case of Locascia and Others v. Italy (no. 35648/10))*⁷⁴ — вплив приватного заводу з видалення відходів.
- Забруднення питної води
- *Дземюк проти України*⁷⁵ — забруднення води в колодязі в результаті функціонування цвинтаря, а також на шум від церемоній поховання.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції)

- Переслідування громадських екологічних організацій

⁶⁷ Case of Fägerskiöld v. Sweden, 26.02.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85411>

⁶⁸ Case of Vecbaštika and Others v. Latvia (заява no. 52499/11), в процесі розгляду. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116293>

⁶⁹ Case of Martinez Martinez and Pino Manzano v. Spain, 3.07.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112455>

⁷⁰ Case of Bor v. Hungary, 18.06.2013. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120959>

⁷¹ Case of Kyrtatos v. Greece, 22.05.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>

⁷² Case of Brânduse v. Romania, 7.04.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2698080-2947397>

⁷³ Case of Di Sarno and Others v. Italy, 10.01.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108480>

⁷⁴ Case of Locascia and Others v. Italy (заява no. 35648/10) в процесі розгляду. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118326>

⁷⁵ Справа Дземюк проти України, 4.09.2014р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

- *Стіл та Моріс проти Сполученого Королівства (Case of Steel and Morris v. the United Kingdom)*⁷⁶ — відшкодування шкоди за поширення памфлетів з інформацією про МакДональдс;
- *Відес Аїзсардзібас Клубс проти Латвії (Affaire Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie)*⁷⁷ — звинувачення у наклепі за виступи проти незаконного будівництва в прибережній зоні.

Право на ефективний засіб юридичного захисту (стаття 13 Конвенції)

- Попередження про надзвичайні ситуації
- *Коляденко та інші проти Росії (Case of Kolyadenko and others v. Russia)*⁷⁸ — спуск води з дамби водосховища без попередження, через неналежне утримання русла річки.

Захист власності (стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції)

- Скасування ліцензій та дозволів на будівництво, незаконне будівництво
- *Фредін проти Швеції (Case of Fredin v. Sweden)*⁷⁹ — анулювання ліцензії на експлуатацію гравійний кар'єру, розташованого на землі заявників на підставі закону про охорону природи;
- *Пайн Воллей Девелопмент Лтд та інші проти Ірландії (Case of Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland)*⁸⁰ — заборона проводити будівництво на земельній ділянці придбаній під будівництво;
- *ТОВ Валицо проти Італії (Case of Valico S.R.L. v. Italy)*⁸¹ — штраф за будівництво з порушенням норм щодо охорони ландшафту та довкілля;
- *Хамер проти Бельгії (Case of Hamer v. Belgium)*⁸² — повернення ділянки лісу використані для забудови до попереднього стану, в тому числі знесення будинку за власний кошт;

⁷⁶ Case of Steel and Morris v. the United Kingdom, 15.02.2005, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

⁷⁷ Affaire Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie, 27.05.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66349>

⁷⁸ Case of Kolyadenko and others v. Russia, 28.02.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109283>

⁷⁹ Case of Fredin v. Sweden, 18.02.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>

⁸⁰ Case of Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, 29.11.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57711>

⁸¹ Case of Valico S.R.L. v. Italy 21.03.2006 (decision on the admissibility). <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3432>

⁸² Case of Hamer v. Belgium, 27.11.2007, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83537>

- *Депаль проти Франції (Case of Depalle v. France)*⁸³ — знесення будинків, збудованих на узбережжі та землях громади.
- Право власності на земельну ділянку
- *Папаставроу та інші проти Греції (Case of Papastavrou and Others v. Greece)*⁸⁴ — заліснення приватних земельних ділянок без компенсації;
- *Тургут та інші проти Туреччини (Case of Turgut and Others v. Turkey)*⁸⁵ — вилучення із власності законно набутої земельної ділянки вкритої лісом без належної компенсації.

Далі в цьому розділі ці та інші справи будуть розглянуті детально в розрізі застосування конкретних статей Європейської конвенції з прав людини.

Окрім справ, зазначених вище, мотиви захисту довкілля та спричинена екологічна шкода враховувались та застосовувались ЄСПЛ і в інших справах, які безпосередньо не стосувались «екологічних» спорів. Цікавою та показовою в цьому контексті може бути справа *Мангурас проти Іспанії (Case of Mangouras v. Spain)*⁸⁶, яка стосувалась права на захист свободи та особистої недоторканності (стаття 5 Конвенції). Мангурас був капітаном корабля «Престиж», з якого у листопаді 2002 року стався витік в Атлантичний океан 70 тис. тонн мазуту. Цей витік призвів до екологічної катастрофи, негативний вплив якої на морську флору та фауну тривав кілька місяців і досяг берегів Франції. За результатами цього інциденту було порушено кримінальну справу, а заявника взято під варту з можливістю звільнення під заставу в сумі 3 мільйони євро. Пан Мангурас перебував під вартою 83 дні та був умовно звільнений лише тоді, коли страховики судовласника внесли заставу. Посилаючись на ч. 3 ст. 5 Конвенції, заявник стверджував, що сума застави у його справі була необґрунтовано високою та не враховувала конкретні обставини й умови його особистого життя. У рішенні, ухваленому 28 вересня 2010 року, у справі «Мангурас проти Іспанії», Європейський суд з прав людини постановив, що не було порушено ч. 3 ст. 5 Конвенції.

Суд підтвердив, що відповідно до ч. 3 ст. 5 Конвенції внесення застави може вимагатися лише за наявності законних підстав для затримання особи, а також те, що уповноважені органи влади повинні приділити визначенню суми застави стільки ж уваги, скільки і вирішенню питання про необхідність подальшого тримання обвинуваченого під вартою. Більше

⁸³ Case of Depalle v. France, 29.03.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97978>

⁸⁴ Case of Papastavrou and Others v. Greece, 10.04.2003, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61019>

⁸⁵ Case of Turgut and Others v. Turkey, 8.07.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87441>

⁸⁶ Case of Mangouras v. Spain, 28.09.2010 (Grand Chamber). <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100686>

того, якщо навіть сума застави визначається виходячи із характеристики особи обвинуваченого та його матеріального становища, за певних обставин є обґрунтованим врахування також і суми збитків, у заподіянні яких ця особа обвинувачується.

Пан Мангурас був позбавлений свободи на 83 дні та звільнений після надання банківської гарантії на суму 3 мільйони євро. Визначаючи суму застави, іспанські суди брали до уваги ризик того, що заявник може ухилитися від покарання. Окрім обставин особистого життя п. Мангураса, було також враховано тяжкість злочину, у вчиненні якого він обвинувачувався, вплив катастрофи на громадськість та «професійне оточення» заявника, зокрема на сферу перевезення нафтопродуктів водним транспортом.

При тлумаченні положень ч. 3 ст. 5 Конвенції до уваги повинні братися нові реалії, зокрема зростаюча та виправдана і у Європі, і на міжнародному рівні стурбованість екологічними злочинами та тенденція до використання кримінального права як засобу забезпечення виконання екологічних зобов'язань, що встановлені і європейським, і міжнародним правом. Суд вважає, що забезпечення більш високого стандарту охорони прав людини вимагає більшої суворості в оцінці порушень фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Відтак, професійне середовище, котре формує умови діяльності у сфері перевезення нафтопродуктів водним транспортом, теж має братися до уваги при визначенні суми застави з метою забезпечення її ефективності як засобу попередження ухилення від юридичної відповідальності.

Беручи до уваги особливий характер справи п. Мангураса і величезну шкоду, завдану довікілью забрудненням морських вод у масштабі, котрий до цього часу рідко мав місце, не дивним є те, що національні суди при визначенні суми застави, яка би забезпечила впевненість у тому, що винна особа не уникне правосуддя, в основному посилялися на рівень відповідальності обвинуваченого, тяжкість злочину і розмір заподіяної шкоди. Крім того, не було впевненості у тому, що застава, сума котрої визначатиметься виключно пропорційно до майнового стану п. Мангураса, зможе забезпечити присутність заявника на судовому розгляді порушеної проти нього справи. Більше того, внесення платежу страховиком судновласника слугує підтвердженням того, що іспанські суди мали рацію, коли при визначенні суми застави брали до уваги «професійне середовище» заявника. Такий платіж дає змогу оцінити зв'язки між п. Мангурасом та особами, котрі були зобов'язані забезпечити безпеку транспортування.

Іспанські суди, приймаючи рішення в аналізованій справі, також врахували особисту ситуацію заявника, зокрема те, що він був працівником власника судна, його суто професійні відносини з тими, хто був зобов'язаний забезпечити безпеку транспортування, громадянство та

місце постійного проживання, а також відсутність зав'язків з Іспанією та його вік. Беручи до уваги конкретні обставини справи та катастрофічні екологічні й економічні наслідки, спричинені цим діянням, уповноважені органи влади — на думку Суду — виправдано призначили заставу в розмірі 3 мільйони євро. При цьому вони правильно вчинили, коли під час прийняття судового рішення врахували тяжкість злочину та розмір збитків, у спричиненні яких обвинувачувався п. Мангурас.⁸⁷

2.2. СТАТТЯ 2. ПРАВО НА ЖИТТЯ

Право на життя є першим матеріальним правом, закріпленим Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Її текст на перший погляд не має жодного відношення до довкілля чи екологічних прав.

Стаття 2. Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;*
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;*
- с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.*

На перший погляд мета статті 2 Конвенції полягає у наданні кожному права не бути свавільно позбавленим життя. І дійсно, у своїй практиці ЄСПЛ в контексті статті 2 закріпив обов'язок держави в обличчі своїх агентів утримуватися від позбавлення життя, тобто обов'язок врегулювати національним законодавством допустиме застосування смертельної

⁸⁷ За матеріалами Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини стосовно рішення у справі «Мангурас проти Іспанії». Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання Комюніке Секретаря Суду здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України П. М. Рабіновичем, О. О. Шарван і Т. Т. Полянським.

сили агентами держави⁸⁸. Це включає зокрема 1) обов'язок утримуватися від незаконного позбавлення життя, іншими словами «обов'язок підпорядкування, контролю та підготовки кадрів, який забезпечує, що ті, хто позбавляє життя (до прикладу, поліція), завжди є добре підготовленими і контрольованими; 2) проведення повного відкритого і прозорого розслідування факту позбавлення життя органами влади.

Разом з тим, існує також ще один фундаментальний елемент в першому реченні статті 2 — загальне зобов'язання держави захищати право на життя «законом», що означає, що держава повинна мати закони, які, в різних контекстах, захищали би це право в тій мірі і таким чином, що по суті відображає стандарти статті 2 Конвенції⁸⁹. У своїх рішеннях ЄСПЛ встановив, що **стаття 2 стосується не лише випадків смерті в результаті безпосередніх дій агентів держави, а й закладає позитивний обов'язок держав вживати належні заходи для захисту життя осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією**⁹⁰.

Так виникла «доктрина позитивного обов'язку», яка говорить, що в деяких ситуаціях стаття 2 може покладати на органи державної влади обов'язок вжити заходи для гарантування права на життя, якщо воно знаходиться під загрозою з боку інших осіб (приватних), безпосередньо не пов'язаних з державою⁹¹. Таким чином, право на життя відповідно до Конвенції еволюціонувало від негативного обов'язку не позбавляти умисно людини її життя до позитивного обов'язку держави вживати належних заходів для захисту життя осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, в умовах ризику, викликаного забрудненням навколишнього природного середовища⁹².

У рішенні по справі *Онорилдіз проти Туреччини (Case of Öneriyıldız v. Turkey)* — першому рішенні, де суд встановив порушення статті 2 у контексті екологічних факторів — Велика палата ЄСПЛ інтерпретувала статтю 2, як «право на захист життя». Таке тлумачення представляє собою сміливе і недвозначне роз'яснення обсягу захисту, що надається статтею 2, звідки випливає, що кореспондуюча сфера відповідальності держави включає, принаймні, в деяких контекстах, неумисну бездіяльність, що

⁸⁸ Case of McCann and Others v. the United Kingdom, 05.09.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943>, у справі за заявою родичів трьох осіб, розстріляних членами SAS (спеціальним підрозділом Британської Армії) в Гібралтарі.

⁸⁹ Case of McCann and Others v. the United Kingdom, 05.09.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943>, пп. 151–155.

⁹⁰ Case of L.C.B v. the United Kingdom, 09.06.1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58176>, п. 36.

⁹¹ Manual on human rights and the environment. Principles emerging from the case-law of the European Court of Human Rights. Council of Europe, 2006.

⁹² Case of Öneriyıldız v. Turkey, 30.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 65.

потягла за собою втрату людського життя⁹³. Майже в усіх заявах, де заявники стверджували про порушення статті 2 в контексті екологічних чинників, вони посилалися на порушення позитивного зобов'язання держави захистити їхнє життя. У своїй практиці ЄСПЛ закріпив, що позитивний обов'язок держави може застосовуватися у контексті небезпечних видів діяльності, таких як ядерні випробування (*L. C. V. проти Сполученого Королівства*), сміттєзвалища (*Онорилдіз проти Туреччини*), чи діяльність хімічних фабрик з токсичними викидами (*Гуерра та інші проти Італії*), робота із азбестом (*Брінкет та інші проти Мальти*), які здійснюються органами державної влади безпосередньо чи приватними компаніями. В загальному обсяг зобов'язання держави залежить від таких факторів, як ступінь небезпеки діяльності та передбачуваність ризиків для життя.

Питання про порушення права на життя у зв'язку із негативними факторами навколишнього природного середовища було вперше порушено у справі Гуерра та інші проти Італії (*Case of Guerra and Others v. Italy*)⁹⁴ (скарга № 14967/89, рішення від 19.02.1998). Заявники у даній справі жили на відстані одного кілометра від фабрики з виробництва мінеральних добрив. За час роботи фабрики на ній неодноразово ставалися аварії, найбільша із яких призвела до значного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря, через що півтори сотні осіб були госпіталізовані із важким отруєнням миш'яком. Заявники стверджували, що відсутність практичних заходів зі зменшення рівнів забруднення та високий ризик аварій, пов'язаний із діяльністю фабрики, порушували їхнє право на повагу до життя та фізичну недоторканність (статті 2 та 8). Вони також скаржилися на те, що відповідні органи влади не поінформували громадськість про ризики та про порядок дій в разі виникнення серйозної аварії, що порушило їхнє право на свободу інформації (стаття 10). Розглянувши факти у цій справі суд не знайшов порушень статей 2 та 10, натомість постановив про порушення статті 8 (див. детальніше відповідний розділ посібника).

⁹³ Dimitris Xenos, *Asserting the Right to Life (Article 2, ECHR) in the Context of Industry*, German Law Journal, Vol. 08, No. 03, http://www.germanlawjournal.com/pdf/Vol08No03/PDF_Vol_08_No_03_231-254_Articles_Xenos.pdf at 235.

⁹⁴ Case of Guerra and Others v. Italy, 19.02.1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

Цікаво відмітити, що декілька суддів висловили свої окремі думки у цій справі, висловлюючи позиції про те, що порушення статті 2 таки мало місце. У своїй окремій думці⁹⁵ суддя Ямбрек цитує статтю 2 в такій частині «*Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж...*» Захист здоров'я та фізичної недоторканності є, на його думку, настільки ж близько пов'язано із «правом на життя» як і з «повагою до приватного і сімейного життя». Аналогія може бути проведена із практикою ЄСПЛ по статті 3 стосовно існування «передбачуваних наслідків»; тобто якщо є суттєві підстави вважати, що існує реальний ризик того, що особа буде піддана обставинам, що загрожують її життю та фізичній недоторканності, можна говорити про серйозну загрозу її праву на життя, що охороняється законом. Якщо інформація про обставини, що представляють реальний ризик небезпеки для здоров'я і фізичної недоторканності, приховується урядом, така ситуація може бути захищена статтею 2 Конвенції: «*Нікого не може бути умисно позбавлено життя*».

У 1998 році ЄСПЛ вирішив ще одну справу, у якій заявниця піднімала питання застосування статті 2 в контексті несприятливих факторів довкілля.

У справі *L.C.B. проти Сполученого Королівства*⁹⁶ (скарга № 23413/94, рішення від 09.06.1998) заявниця стверджувала, що радіоактивне опромінення її батька в ході випробувань ядерної зброї в 1957 і 1958 роках на острові Різдва у Тихому океані, стало ймовірною причиною її захворювання на лейкемію у дитинстві. Вона заявляла, що неінформування державою її батьків про можливі ризики для її здоров'я у зв'язку із участю її батька в ядерних випробуваннях у сукупності із попередньою бездіяльністю держави щодо відслідковування рівня доз радіації, отриманих її батьком, становлять собою порушення статті 2 Конвенції.

Вирішуючи дану справу ЄСПЛ не дійшов висновку про порушення статті 2, оскільки не встановив причинно-наслідковий зв'язок між тим, що її батько був підданий радіоактивному опроміненню, і захворюванням на лейкемію у дитини, яка була зачата після цього опромінення. ЄСПЛ відмітив, що заміри радіаційного фону, здійснені на острові Різдва без-

⁹⁵ Concurring opinion of Judge Jambrek, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

⁹⁶ Case of *L.C.B v. the United Kingdom*, 09.06.1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58176>

посередньо після випробувань, свідчили про те, що радіація не досягла небезпечного рівня у місцях розміщення звичайних військовослужбовців, до яких відносився і її батько. Ця обставина дала ЄСПЛ підставу вважати, що станом до 1970 року, коли у заявниці було діагностовано лейкемію, державні органи могли бути впевнені у тому, що батько заявниці не був підданий небезпечним дозам радіації. Крім того, ЄСПЛ дослідив доповіді експертів, в тому числі рішення британського Верховного Суду від 1993 року у справі про зв'язок підвищеного рівня дитячого захворювання лейкемією із опроміненням їхніх батьків до зачаття, які не встановили причинний зв'язок між цими факторами. Разом з тим, ЄСПЛ зазначив, що можна було би розумно очікувати від влади консультування батьків та відслідковування здоров'я заявниці на випадок, якщо у них в майбутньому з'являться дані про опромінення її батька, тільки в разі, якби в той час видавалося вірогідним, що таке опромінення її батька здатне становити реальний ризик для здоров'я заявниці. ЄСПЛ зазначив, що не може дійти висновку, що в кінці 60-х британська влада могла і була зобов'язана вжити заходи стосовно заявниці на підставі такого не встановленого зв'язку.

Перша «екологічна» справа, у якій суд встановив порушення права на життя є справа *Онорилдіз проти Туреччини (Case of Önerildiz v. Turkey)*⁹⁷ (скарга № 48939/99, ухвала Великої палати від 30.11.2004). У рішенні по цій справі суд вперше дійшов висновку, що позитивні зобов'язання держави відповідно до статті 2 поширюються на публічну і не публічну діяльність і, зокрема, на промислову діяльність небезпечну за своєю природою. У цьому рішенні викладені загальні принципи, які стосуються обов'язку держави докладати зусиль для запобігання настанню смерті в результаті небезпечної діяльності.

У справі *Онорилдіз проти Туреччини* житло заявника було збудовано без відповідного дозволу поблизу великого сміттезвалища. Через вибух метану, що стався у квітні 1993 року гори сміття поглинули понад десять будинків, розташовані під ними, в тому числі будинок заявника. В результаті вибуху заявник втратив дев'ять близьких родичів. Заявник скаржився на те, що жодні заходи не були вжиті для запобігання вибуху, не дивлячись на те, що владі було відомо про їх необхідність. У цій справі ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення статті 2 Конвенції через відсутність відповідних заходів щодо запобігання випадкової загибелі дев'яти близьких родичів заявника. Він також постановив, що мало місце порушення статті 2 Конвенції через відсутність адекватного захисту з боку закону для гарантування права на життя. ЄСПЛ зазначив, що турецький уряд не надавав жителям бідних районів інформацію про

⁹⁷ Case of Önerildiz v. Turkey, 30.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

ризика, пов'язані із проживання у такому місці. Та навіть якби це мало місце, уряд все одно ніс би відповідальність, оскільки не вжив необхідних практичних заходів, щоб уникнути небезпеки для життя людей. ЄСПЛ дійшов висновку, що нормативно-правова база Туреччини у контексті цієї справи є недосконалою, оскільки дозвіл на відкриття сміттєзвалища було видано, і останнє функціонувало без повноцінної системи контролю. На думку ЄСПЛ, в послідовності подій, що призвели до аварії, відіграла свою роль помилкова містобудівна політика.

У справі *Брінкет та інші проти Мальти (Case of Brincat and Others v. Malta)*⁹⁸ (скарги № 60908/11, 62110/11, 62129/11 та ін., рішення від 24.7.2014) ЄСПЛ розглянув скаргу осіб (та їх родичів), що із 1968 по 2003 працювали на державному судноремонтному заводі. Заявники стверджували, що вони (або їхні родичі) постійно та інтенсивно піддавалися впливу азбесту під час ремонту судових механізмів ізольованих азбестом, що призвело до шкоди їхньому здоров'ю, а у випадку одного із заявників — смерті від раку, пов'язаного із впливом азбесту.

У цій справі ЄСПЛ підтвердив, що на державу покладається позитивний обов'язок вживати розумні і необхідні заходи для забезпечення прав заявників відповідно до статей 2 і 8 Конвенції. У контексті небезпечних видів діяльності, сфери позитивних зобов'язань відповідно до цих статей 2 і 8 в значній мірі перекриваються. Дійсно, позитивне зобов'язання відповідно до статті 8 вимагає від національних органів приймати ті ж практичні заходи, як ті, що від них очікується в контексті їхнього позитивного зобов'язання відповідно до статті 2. ЄСПЛ прийшов до висновку, що уряду Мальти було відомо про небезпеку, пов'язану із впливом азбесту принаймні з початку 1970-х років, тим не менше заявники були залишені без будь-яких адекватних засобів захисту чи інформації про ризики аж до початку 2000-х. Законодавство, прийняте у 1987 році, неналежно врегулювало діяльність, пов'язану з азбестом, не передбачивши жодних практичних заходів щодо захисту працівників. Адекватна інформація також не була фактично надана або зроблена доступною для заявників протягом відповідного періоду їхньої роботи на верфі. Розглянувши факти у цій справі, ЄСПЛ дійшов висновку про порушення державою права на життя щодо загиблого заявника та права на повагу до приватного і сімейного життя щодо інших заявників.

⁹⁸ Case of Brincat and Others v. Malta, 24.07.2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145790>

Стаття 2 Конвенції покладає на держави зобов'язання вжити необхідні заходів для захисту життя осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, навіть в разі стихійних лих, вимагаючи від держави мати наготові відповідні механізми оповіщення та захисту.

До категорії «екологічних» справ також можна віднести справи, пов'язані із загибеллю людей у зв'язку із стихійними лихами. Попри те, що явища природи не є під контролем держави, ЄСПЛ вже двічі у подібних ситуаціях визнав держави винними у порушення права на життя їх громадян.

У справі *Будаєва та інші проти Росії (Case of Budayeva and Others v. Russia)*⁹⁹ (скарга № 15339/02, рішення від 20.03.2008) чоловік однієї із заявниць загинув у результаті сходу селевого потоку, що стався у гірському містечку Тірніауз неподалік від гори Ельбрус в Республіці Кабардино-Балкарія (Росія). В результаті стихійного лиха заявники отримали тілесні ушкодження, психологічну травму, а також втратили свої будинки. Заявники стверджували, що російська влада не змогла пом'якшити наслідки лиха та провести належне розслідування катастрофи.

Вирішуючи справу ЄСПЛ зазначив, що обсяг позитивних зобов'язань держави в сфері надання допомоги в надзвичайних ситуаціях залежить від джерела загрози і ступеня, до якого ризик може бути знижений. При цьому має значення те, чи вказують обставини справи на неминучість конкретних стихійних лих, таких як повторні лиха, що зачіпають окрему область, облаштовану для проживання або використання.

ЄСПЛ встановив, що влада отримала кілька попереджень, які повинні були привернути її увагу до зростаючих ризиків широкомасштабного сходження селевих потоків. Вони знали про те, що будь-який схід селевих потоків, незалежно від його масштабу, обов'язково мав би руйнівні наслідки через пошкодження захисної інфраструктури. Незважаючи на те, що необхідність проведення термінового ремонту була чітко позначена, на це не було виділено жодних коштів. Не були зроблені важливі практичні заходи для забезпечення безпеки місцевого населення: ніхто не

⁹⁹ Case of Budayeva and Others v. Russia, 20.03.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117225>

давав ніякого попередження і не було видано, опубліковано чи виконано жодного розпорядження про евакуацію. Наполегливі вимоги гірничого інституту про встановлення тимчасових спостережних пунктів були проігноровані. Не було запровадження політики земельного планування або спеціальних заходів безпеки. Обладнання для захисту від селів не перебувало в належному стані. Загалом, влада не вжила жодних заходів перед стихійним лихом.

ЄСПЛ постановив, що не існувало ніякого виправдання тому, що влада не здійснювали політику земельного планування та надання допомоги в надзвичайних ситуаціях з огляду на наявність прогнозованого ризику людських жертв. Серйозні управлінські помилки, які перешкождали проведенню такої політики, призвели до людських жертв. Отже, влада не виконала свій обов'язок впровадити законодавчу та адміністративну базу для забезпечення ефективного захисту права на життя. ЄСПЛ також встановив порушення статті 2 у зв'язку із тим, що питання про відповідальність держави за катастрофу ніколи не досліджувалося і не розглядалося жодними судовими чи адміністративними органами, ні за власною ініціативою, ні за зверненнями заявників.

Інша подібна справа *Озел та інші проти Туреччини (Case of Özel and Others v. Turkey)*¹⁰⁰ (скарга № 14350/05, 15245/05 та 16051/05, рішення від 17.11.2015) стосувалася смерті членів сім'ї заявників, які були поховані заживо під будівлями, зруйнованими в місті Чубук в результаті землетрусу 17 серпня 1999 року, одного з найбільш смертоносних землетрусів коли-небудь зареєстрованих в Туреччині. У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що національні органи влади не діяли оперативно у питанні визначення відповідальних і обставин обвалення будівель, які призвели до смерті.

Стосовно зобов'язання держав щодо запобігання стихійним лихам і захисту своїх громадян ЄСПЛ зазначив, що це зобов'язання полягає головним чином у вживанні заходів зі зміцнення потенціалу влади реагувати на летальні і несподівані природні явища, такі як землетруси. Така профілактика включає планування землекористування та контроль над містобудуванням. У даній справі ЄСПЛ відмітив, що національні органи влади були повністю інформовані про ризики, яким піддавалася ця зона. Таким чином, місцева влада, беручи до уваги їхні повноваження видавати дозволи на будівництво, першочергово відіграє роль і несе відповідальність у питаннях запобігання ризикам, пов'язаним з наслідками землетрусу. Втім ця частина заяви не відповідала вимогам ч. 1 ст. 35 Конвенції (критерії прийнятності), і тому суд її відхилив. Тим не менше

¹⁰⁰ Case of Özel and Others v. Turkey, 17.11.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5224921-6478918>

у цій справі ЄСПЛ відмітив, що кримінальна справа проти відповідальних посадових осіб тривала більше 12 років. Навіть при тому, що справа була складною, тільки п'ять осіб було притягнуто до відповідальності, а доповіді експертів були готові на ранній стадії. Двоє обвинувачених були засуджені, в той час як розгляд щодо трьох інших було закрито у зв'язку із закінченням терміну давності. Враховуючи ці обставини, ЄСПЛ дійшов висновку, що тривалість розгляду справи не відповідає вимозі про терміновість. Він висловив думку, що важливість розслідування з метою визначення відповідальних та обставини, за яких зруйнувалися будівлі, повинна була спонукати органи влади впоратися із ним швидко і, таким чином, уникнути будь-якої видимості терпимості щодо протиправних дій або сукупності таких дій.

Як показує практика ЄСПЛ, на сьогодні порушення права на життя в «екологічних» справах було встановлено у справах про діяльність, небезпечну за своєю природою, і у справах про стихійні лиха. Проте такі порушення були встановлені на сьогодні лише у тих випадках, коли мала місце загибель людей. В обставинах негативних факторів навколишнього природного середовища, що ще не призвели до летальних наслідків, ЄСПЛ схиляється до застосування статті 8 (право на повагу до сімейного і приватного життя).

Разом з тим, є рішення ЄСПЛ по статті 2, які визнали порушення без факту втрати життя, наприклад у ситуаціях, коли потенційно летальна зброя застосовувалася недоречно¹⁰¹. Таким чином, особливо враховуючи окремі думки суддів, зокрема у справі *Guerra та інші проти Італії*, можна допустити, що теоретично у ситуації толерантності держави до екологічних чинників, що становлять реальну і неминучу загрозу життю людей, але без безпосередньо факту втрати життя, ЄСПЛ може дійти висновку про порушення статті 2 Конвенції.

Аналіз рішень ЄСПЛ у цій категорії справ дає можливість зробити висновки про те, що для гарантування права на життя державні органи зобов'язані вживати заходів щодо запобігання порушення права на життя в результаті небезпечної діяльності або стихійного лиха. Це зобов'язання, в першу чергу, означає обов'язок держави впровадити законодавчі та адміністративні рамки, що включатимуть¹⁰²:

- прийняття нормативно-правових актів, які враховують особливості ситуації або діяльності та рівень потенційного ризику для життя. У випадку видів небезпечної діяльності це стосується правил, що регулю-

¹⁰¹ Case of Makaratzis v. Greece, 20.12.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67820>, п. 49.

¹⁰² Case of Önerildiz v. Turkey, 30.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 89; Case of Budayeva and others v. Russia, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145790>, п. 129.

ють ліцензування, проектування, експлуатацію, забезпечення безпеки і контроль за такою діяльністю¹⁰³;

- особливий акцент на праві доступу громадськості до інформації, що стосується такої діяльності. У випадках стихійних лих це включає в себе технічне обслуговування адекватної інфраструктури оповіщення та захисту¹⁰⁴;
- передбачення належних процедур для виявлення недоліків у відповідних технічних процесах та помилок, вчинених відповідальними особами¹⁰⁵.

2.3. СТАТТЯ 6. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА СТАТТЯ 13. ПРАВО НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ

Ч. 1. ст. 6

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Застосовність п. 1 ст. 6 до екологічних спорів

При вирішенні питання про застосовність ч. 1. ст. 6 в частині цивільних спорів, повинен бути спір щодо цивільних прав, які повинні хоча б бути визнаними національним законодавством. Спір повинен бути правдивим та важливим. Він повинен стосуватися не тільки існування права, але його обсягу та способу реалізації. Рішення по справі повинно бути прямо вирішальним для спірного права: слабкий зв'язок чи віддалені наслідки є недостатніми для застосування ст. 6¹⁰⁶.

¹⁰³ Case of Öneriyıldız v. Turkey, 30.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 90; Case of Budayeva and others v. Russia, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145790>, пп. 129 та 132.

¹⁰⁴ Там само.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>. п. 130–134.

У справі *Атанасоглу та інші проти Швейцарії*¹⁰⁷ (Case of Athanassoglou and Others v. Switzerland) до суду звернулися 12 заявників, які проживали в зоні I атомної станції Безнау II. Вони скаржилися на відсутність доступу до суду в розумінні ч. 1. ст. 6 для оскарження рішення Федеральної Ради 1994 р. про надання дозволу на продовження терміну дії ліцензії на експлуатацію атомної станції Безнау II та несправедливість процедури, якої дотримувалася Федеральна Рада. В посилання на ст. 13 конвенції заявники також скаржилися на відсутність ефективних засобів правового захисту для оскарження порушення їхніх прав на життя, на повагу до фізичної цілісності, як гарантовано ст. 2 та 8 Конвенції. Ч. 1. статті 6 вимагає, що особи отримують доступ до суду у випадку, коли у них є небезпідставний спір про те, що мало місце незаконне втручання у здійснення одного із їхніх цивільних прав, визнаних національним законодавством. ЄСПЛ в рішенні вказав, що стаття 6 у даній справі не підлягає застосуванню, оскільки зв'язок між рішенням Федеральної ради та правами, передбаченими національним законодавством, на які посилалися скарги (право на життя, фізичну недоторканість, власність), є занадто віддаленим та непереконаливим. Крім того, результат процедури перегляду Федеральною радою був вирішальним для загального питання щодо продовження терміну дії ліцензії на експлуатацію атомної станції, але не для визначення будь-яких цивільних прав, таких як право на життя, фізичну недоторканість та власність, які надані індивідуально заявникам швейцарськими законами, а тому ч. 1. ст. 6 не підлягає застосуванню. Насправді, заявники у своїх зверненнях до суду визнали, що вони заявляли не про конкретну та неминучу небезпеку щодо них самих, а про загальну небезпеку всіх атомних станцій. Та більшість аргументів, на які вони спиралися, стосувалися безпеки, екологічних та технічних характеристик, притаманних використанню атомної енергетики. Щодо того факту, що заявники намагалися отримати із положень ст. 6 засіб правового захисту для оскарження самого принципу використання ядерної енергії, або отримати спосіб перенесення від уряду до суду відповідальності за прийняття на основі технічних даних кінцевого рішення щодо функціонування конкретної атомної станції, ЄСПЛ визнав, що спосіб регулювання використання ядерної енергії є політичним рішенням для кожної країни, яке вона приймає згідно із своїми демократичними процедурами. ЄСПЛ також визнав, що ст. 13 не підлягає застосуванню в даному випадку, оскільки на думку суду, зв'язок між рішенням Федеральної ради та правами, передбаченими національним законодавством, такими як право на життя, фізичну недоторканість та власність, про які заявляли скарги, є занадто віддаленим та несуттєвим для застосування ч. 1. статті 6. Тому по відношенню до рішення Федеральної ради заява про порушення ст. 2 та ст. 8 Конвенції не буде обґрунтованою, і не слід заявникам надавати право на користування засобами правового захисту згідно ст. 13 Конвенції.

¹⁰⁷ Case of Athanassoglou and Others v. Switzerland, 6.06.2000, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58560>

Аналогічні висновки зробив ЄСПЛ у справі *Бальмер-Шафрот та інші проти Швейцарії* (Case of Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland)¹⁰⁸, визнавши провадження щодо оскарження законності продовження терміну дії ліцензії атомної електростанції як таке, що не входить у сферу застосування ч. 1. ст. 6 тому, що зв'язок між продовженням ліцензії і правом на життя, особистою недоторканністю та недоторканністю права власності був *«занадто незначним і непов'язаним»*, заявникам не вдалось довести наявність неминучої загрози їхнім життям.

У справі *Матері південної Чехії проти Чеської Республіки* (Case of Sdruzeni Jihoceske Matky v. the Czech Republic)¹⁰⁹ ЄСПЛ зазначив, що результат адміністративних проваджень щодо будівельного управління, у яких організація-заявник не змогла взяти участь, не мали безпосередньо вирішального значення для «цивільних прав» — якими є право на життя, на здоров'я, на здорове довкілля і на повагу до власності — якими організація-заявник та її члени були наділені згідно норм чеської правової системи. Відповідно, ч. 1. статті 6 не може бути застосований в даному випадку¹¹⁰.

Можливість застосування ст. 6 до спорів щодо екологічних прав було визнано судом у таких екологічних справах: у справі стосовно будівництва дамби, що могла затопити поселення заявників (справа *Гораїз Лізаррага та інші проти Іспанії*¹¹¹), у справі щодо діючого дозволу золотої копальні, що використовувалося ціанування поблизу поселень заявників (справа *Ташкін та інші проти Туреччини*¹¹²); у справі про продовження дії ліцензії на експлуатацію об'єкта поводження із відходами (справа *Зандер проти Швеції*¹¹³).

У справі *Гораїз Лізаррага та інші проти Іспанії* (Case of Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain)¹¹⁴ до суду звернулися 5 фізичних осіб та неурядова організація (НУО), які посілалися на порушення ч. 1 ст. 6, оскільки вони не мали справедливого розгляду справи під час судового процесу, ініційованого ними для зупинення спорудження дамби, а також у відмові надання

¹⁰⁸ Case of Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland, 13.09.2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58084>

¹⁰⁹ Case of Sdruzeni Jihoceske Matky v. the Czech Republic, 10.07.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76707>

¹¹⁰ http://medialaw.org.ua/userimages/book_files/Book_WEB_European_Court_Coe_MLI.pdf

¹¹¹ Case of Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, 27.04.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61731>

¹¹² Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

¹¹³ Case of Zander v. Sweden, 25.11.93. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57862>

¹¹⁴ Case of Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, 27.04.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61731>

їм дозволу брати участь у процедурі попереднього рішення з питання конституційності закону автономної одиниці Конституційним судом, в той час як Офіс державного радника мав можливість подати свої пояснення до Конституційного суду. А також спірний закон автономної одиниці був прийнятий для недопущення виконання рішення Верховного суду, яке було остаточним, що складає втручання в їхнє право на справедливий суд, що гарантовано ч. 1 ст. 6 Конвенції, і для фізичних заявників — втручанням в їхнє право на повагу до приватного та сімейного життя, житла, як гарантовано ст. 8, а також права на мирне володіння своїм майном, що передбачено ст. 1 Протоколу № 1. Щодо застосування ст. 6 до даного спору, то ЄСПЛ вказав, що, крім захисту публічних інтересів, судовий процес перед Верховним судом мав на меті захист певних інтересів членів НУО: їхнього життєвого устрою, власності у долині, яка мала бути затоплена. Стосовно процесу в Конституційному суді на предмет конституційності закону, то заявник наголошував, що лише рішення Конституційного суду щодо неконституційності може мати результат у вигляді захисту довкілля та житла заявників чи їхнього нерухомого майна. Насправді спір для захисту публічного інтересу не стосується захисту цивільних прав п'ятьох заявників, втім це є невірним щодо другого аспекту — наслідків спорудження дамби для життєвого устрою та власності. Без сумніву, такий аспект заяви має економічний та цивільний характер. Незважаючи на те, що процес розгляду справи в Конституційному суді має риси процесу щодо публічного права, остаточне вирішення такого процесу є вирішальним для судового процесу, ініційованого заявниками для відхилення проекту дамби. В даному випадку адміністративний та конституційний процеси виявилися такими взаємопов'язаними, що їхнє оцінювання окремо було б неприродним та значно послабило б позицію захисту прав заявників. Тому ЄСПЛ вважав, що всі процеси за участі фізичних осіб заявників стосуються їхніх цивільних прав, як членів НУО, а тому ст. 6 підлягає застосуванню. Втім, беручи до уваги особливості процесу попереднього рішення щодо конституційності, ЄСПЛ не встановив порушення принципу рівності сторін, який гарантований ч. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки такий процес не передбачає обміну позиціями чи проведення публічних слухань між учасниками. ЄСПЛ також не встановив порушення ст. 6 через втручання законодавчої гілки влади у процес, оскільки це не зробило процес несправедливим. У даній справі винесення спірного закону не мало на меті забрати юрисдикцію від іспанських судів, які повинні були встановити законність проекту дамби. Крім того, спірний закон стосувався всіх заповідних територій Наварри, а не тільки території, яка мала бути пошкоджена спорудженням дамби, і він не мав ретроспективної сили, а тому не міг вплинути на рішення судів у справі заявників. Отже, ст. 6 не була порушена.

У справі *Ташкін та інші проти Туреччини* (Case of Taşkın and Others v. Turkey)¹¹⁵ (більше інформації про справу подано в розділі 2.3.), заявники проживали поблизу золотокопальні в районі Бергама і скаржилися на дозвіл органів влади на роботу копальні із застосуванням процесу цианідування. Заявники перед адміністративними судами посилалися на порушення права на отримання адекватного захисту їхньої фізичної недоторканості від ризиків, які будуть мати місце в процесі виробництва на золотокопальні. Таке право є визнаним в турецькому законодавстві і є відмінним від права жити в здоровому та збалансованому довкіллі. Щодо «цивільного» характеру такого права, то, на думку ЄСПЛ, ризики від процесу цианідування на золотокопальні є достатньо серйозними, тому дане право заявників прямо знаходиться під загрозою. І рішення адміністративних судів можна вважати такими, що стосуються «цивільних» прав заявників, тому стаття 6 може бути застосована. У справі було винесено рішення Верховним адміністративним судом про скасування дозволу Міністерства екології на роботу копальні, яке не було виконано вчасно, а відновлення роботи золотокопальні рішенням міністерства без будь-якої правової основи мало на меті обхід рішення суду. Це призвело до порушення принципу правової держави, заснованої на верховенстві права та принципі правової визначеності, та порушення ч. 1. ст. 6 Конвенції.

У справі *Зандер проти Швеції* (Case of Zander v. Sweden)¹¹⁶ пара заявників мала земельну ділянку, яка мала спільну межу із землею, на якій підприємство займалося переробкою побутових та промислових відходів. У 1986 році заявники звернулися до Ліцензійної ради із захисту довкілля, яка розглядала клопотання компанії про поновлення дії ліцензії, із проханням про надання ліцензії лише за умови постачання питною водою сусідніх жителів безкоштовно, оскільки вказана діяльність підприємства несе ризик забруднення води жителів. Ліцензійна рада задовольнила клопотання підприємства та відмовила у вимогах заявникам та іншим жителям на тій підставі, що водний зв'язок між звалищем підприємства та колодязями заявників не є ймовірним. Заявники оскаржили умови такого рішення до уряду, проте уряд, як остання інстанція, не скасував його і відхилив скаргу. При оцінці того, чи права заявників є «цивільними», суд вказав, що можливість заявників використовувати воду у колодязях, розміщених на їхніх земельних ділянках для питних цілей, є одним із аспектів права власників землі, а право власності є безумовно тим «цивільним» правом, яке вимагає застосування ст. 6. Оскільки рішення уряду, винесене за результатами перегляду рішення Ліцензійної ради про надання ліцензії, неможливо оскаржити в суді, слід констатувати порушення ч. 1. статті 6 Конвенції.

¹¹⁵ Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

¹¹⁶ Case of Zander v. Sweden, 25.11.1993. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57862>

Новий крок був зроблений судом у справі *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox — Collectif Stop Melox et Mox v. France*¹¹⁷, у якій суд підтримав, що п. 1 ст. 6 повинен застосовуватися до процедур, які ініційовані асоціаціями із захисту довкілля, які не ідентифікують себе як асоціації місцевого населення, що мають на меті захист прав та інтересів своїх членів. ЄСПЛ визнав, що ціллю цих спірних процедур є захист загального інтересу, а процес, ініційований заявником-асоціацією, має достатній зв'язок із правом, яким вона наділена як юридична особа (наприклад, право на інформацію, право на участь в процесі прийняття рішень) для того, щоб ст. 6 була застосована.

У справі *L'Erablière A. S. B. L. проти Бельгії (Case of L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium)*¹¹⁸ організація-заявник оскаржувала рішення суду про неприйнятність апеляційної скарги, оскільки замість викладу фактів у справі вона посилялася на оспорюване рішення. Заявник був неприбутковою асоціацією, що виступала на захист довкілля в регіоні Marche-Nassogne. Асоціація-заявник намагалася переглянути рішення-дозвіл на землеустрій для розширення сміттєзвалища в судовому порядку та звернулася з клопотанням про зупинення рішення до *Державної ради (найвищого органу адміністративної юстиції)*. Остання відхилила клопотання про зупинення дії рішення на тій підставі, що клопотання не містило належний виклад фактів, які пояснювали б обставини спору, а потім визнала звернення асоціації щодо судового перегляду неприйнятним, оскільки воно не містило виклад фактів, що надавали б будь-яку додаткову інформацію, але просто відсилало до оспорюваного рішення. ЄСПЛ не побачив у позові цієї організації процес *actio popularis* з огляду на обставини цієї справи та, зокрема, природу оспорюваного заходу, статус асоціації-заявника і її засновників, той факт, що мета її діяльності була обмежена в просторі та за змістом. Таким чином, стаття 6 могла бути застосована. ЄСПЛ визнав, що право на доступ до суду заявника було порушено, оскільки обмеження права доступу до суду для заявника було непропорційним до вимог правової визначеності та належного здійснення правосуддя, тому мало місце порушення п. 1 ст. 6.

Таким чином, гарантії ч. 1 ст. 6 розповсюджуються на громадські об'єднання у разі, коли вони вимагають визнати права чи інтереси їхніх членів, або навіть права, що гарантовані їм, як юридичним особам (такі як право громадян на інформацію та участь у громадських процесах, що стосуються довкілля) або коли позов об'єднання не розглядається як *actio popularis*. Як видно із попередніх рішень судів, позиція ЄСПЛ вказує на незастосовність ст. 6 Конвенції до справ *actio popularis*. Причина, з якої Конвенція не дозволяє будь-якого *actio popularis*, полягає в уникненні подання до

¹¹⁷ Case of *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox — Collectif Stop Melox et Mox v. France*. 12.06.2007. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81006>

¹¹⁸ Case of *L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium*, 24.02.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91492>

ЄСПЛ справ особами, які скаржаться на просте існування закону, що застосовується до будь-якого громадянина країни, або на судові рішення, стороною якого вони не були¹¹⁹.

Доступ до суду: позовна давність

У справі *Ховальд Мур проти Швейцарії (Case of Howald Moor and Others v. Switzerland)*¹²⁰ вдова та дві її дочки продовжували справу свого батька-механіка, який помер у 2005 році від хвороби, спричиненої впливом азбесту. Родичі померлого продовжували позиватися із роботодавцем та вимагати компенсацію моральної шкоди через суд. Предметом спору в ЄСПЛ був початок періоду позовної давності для жертв впливу азбесту, що встановлений швейцарським законодавством. Беручи до уваги той факт, що латентність для хворіб, спричинених азбестом, може тривати десятиліття, встановлення терміну позовної давності в 10 років з початком його перебігу тоді, коли особа піддавалася впливу азбестового пилу, тягне швидке закінчення терміну його дії. Тому позовні вимоги щодо відшкодування шкоди можуть із самого початку бути неуспішними, оскільки позовна давність завершиться ще до моменту, коли потенційні позивачі будуть знати про наявність в них права на відшкодування. ЄСПЛ вказав, що застосування терміну позовної давності обмежило право заявників на доступ до суду та навіть послабило сам зміст їхнього права.

Гарантії надання правової допомоги та рівність сторін

Ч. 1. ст. 6 не стверджує, що держава має забезпечувати безкоштовну правову допомогу у кожному спорі, що стосується цивільних прав. Чи передбачає стаття 6 надання правової допомоги, залежить від різних факторів, серед яких відзначимо такі: важливість того, що предметом спору для заявника є складність відповідного закону чи процесу; можливість заявника ефективно представляти себе у суді; існування обов'язкової вимоги мати представника у суді. Державі дозволяється висувати вимоги щодо умов гарантії правової допомоги, засновуючись на, окрім уже перерахованих у попередньому пункті, таких умовах як фінансовий стан сторони у справі, очікування сторони щодо виграшу справи¹²¹.

¹¹⁹ Case of L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium, 24.02.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91492>

¹²⁰ Case of *Howald Moor and Others v. Switzerland*, 11.03.2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-9395>

¹²¹ Посібник зі ст. 6. Право на справедливий суд. Цивільна частина. Рада Європи/Європейський Суд з прав людини, 2013. с. 19. http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf

Показовою щодо застосування ч. 1. ст. 6 у зв'язку із відсутністю правової допомоги є справа *Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства* (Case of *Steel and Morris v. the United Kingdom*)¹²², у якій заявники — два представники громадської організації Грінпіс-Лондонлд — були позбавлені права на безкоштовну правову допомогу. Вони виступали в якості відповідачів у справі за позовом компанії МакДональдс про захист честі, гідності та ділової репутації, яким завдано шкоди листівкою, яку поширювала організація Грінпіс-Лондон за участі Стіл та Морріс. Судовий процес щодо спростування всіх відомостей, що були у листівці, тривав 313 днів у судах. Заявники були позбавлені можливості оплатити адвоката та можливості отримати безкоштовного представника за кошти держави, тому вимушені були захищатися себе самі в дуже складному, довгому процесі, на кону якого була шкода у розмірі 100 000 фунтів стерлінгів. Після отримання рішення національних судів не на свою користь заявники звернулися до суду із заявою про порушення ст. 6 та ст. 10 Конвенції Великою Британією. (Більш детально про справу читайте в розділі 2.4.) Заявники оскаржували відмову в справедливому суді через відсутність правової допомоги, а також порушеннями судді під час судового процесу. Оцінивши всі факти справи, ЄСПЛ визнав, що відмова в наданні правової допомоги заявникам позбавила їх можливості ефективно вести свою справу в суді та вплинула на нерівність сторін із МакДональдсом. Тому мало місце порушення п. 1 ст. 6.

Розгляд справи протягом розумного строку

У справі *Деес проти Угорщини* (Case of *Dees v. Hungary*)¹²³ заявник скаржився на інтенсивний рух на його вулиці, яка слугувала під'їздом до автобану, на якому було встановлено платний в'їзд. Згідно претензій заявника, в результаті шуму, викидів та поганого запаху, спричинених інтенсивним рухом транспорту на його вулиці, його житло стало непридатним до життя. Він також скаржився на надмірну тривалість судових процедур, які були ним ініційовані у даній проблемі. Так, розпочався судовий процес 23 лютого 1999 року та закінчився 15 листопада 2005 р. і тривав 6 років, 9 місяців на двох рівнях судів тієї самої юрисдикції. ЄСПЛ визнав, що тривалість судових процедур перевищала розумні межі, тому мало місце порушення ч. 1. ст. 6.

У справі *Бор проти Угорщини* (Case of *Bor v. Hungary*)¹²⁴ заявник жив навпроти залізничного вокзалу, скаржився на високе шумове забруднення потягами та на бездіяльність влади щодо вчасного та ефективного

¹²² Case of *Steel and Morris v. the United Kingdom*, 15.02.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

¹²³ Case of *Dees v. Hungary*, 9.11.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>

¹²⁴ Case of *Bor v. Hungary*, 18.06.2013. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120959>

притягнення до відповідальності залізниці, за перевищення рівнів шуму. Заявник скаржився на порушення ст. 6 Конвенції (розгляд справи протягом розумного строку) та ст. 8 Конвенції. (Детальніше про ст. 8 буде описано в розділі 2.3.) Заявник звернувся до суду вперше у 1992, а закінчився судовий розгляд справи у 2008 році. Таким чином, його справа перебувала 15 років та 7 місяців в судах одної юрисдикції на двох рівнях. ЄСПЛ брав до уваги поведінку самого заявника, який на певних стадіях сам був ініціатором зупинення судового розгляду, але всеодно ЄСПЛ визнав тривалість судового процесу таким, що перевищує розумний строк, що склало порушення ч. 1. ст. 6.

Невиконання рішення суду

Судова практика свідчить, що право на справедливий суд, яке включає право на доступ до суду, тобто право ініціювати судовий процес перед судом у цивільних справах, буде ілюзорним, якщо національне право буде дозволяти, що остаточне, обов'язкове рішення суду може залишатися невиконаним. Виконання рішення будь-якого суду повинно вважатися невід'ємною частиною поняття «судовий процес» для цілей статті 6 Конвенції. Якщо адміністративні органи влади відмовляються виконати чи не виконують, або відтермінують виконання рішення суду, то гарантії статті 6, які надаються сторонам в суді, втрачають будь-яку мету¹²⁵.

Ефективний захист сторони у справі, а, отже, і відновлення справедливості, передбачає зобов'язання адміністративних органів виконувати рішення. Так у справі *Кіртатос проти Греції* (Case of Kyrtatos v. Greece)¹²⁶ заявники звинувачували владу у невиконанні рішень Верховного адміністративного суду про скасування дозволів на будівництво. Уряд не тільки дозволив не зносити будинки, що були побудовані на підставі скасованих дозволів та продовжували видавати дозволи на будівництво на території, яка була включена в поселення в результаті незаконного встановлення його меж. Заявники, які отримали правову допомогу, скаржилися на тривалість судового процесу. Органи влади Греції, утримуючись від виконання двох рішень судів, позбавили положення ч. 1. ст. 6 корисного ефекту, що призвело до порушення даної статті.

У справі *Апанасевич проти Польщі* (Case of Apanasewicz v. Poland)¹²⁷ заявниця, по сусідству із земельною ділянкою якої було побудовано без дозволу на будівництво завод, звернулася до суду для закриття заводу у 1989 та скаржилася на шкоду, якої вона зазнала такими незаконними

¹²⁵ Case of Kyrtatos v. Greece, 22.05.2003, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>, п. 30.

¹²⁶ Case of Kyrtatos v. Greece, 22.05.2003, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>

¹²⁷ Case of Apanasewicz v. Poland, 3.05.2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124654>

діями (забруднення, проблеми із здоров'ям, неїстівний урожай). У 2001 році цивільний суд прийняв рішення про закриття заводу, проте ніякі заходи примусового виконання рішення не мали наслідком закриття заводу, який навіть працював на момент винесення рішення ЄСПЛ. Заявниця скаржилася на невиконання рішення суду про закриття заводу, на тривалість судових процесів. ЄСПЛ визнав порушення ст. 6 Конвенції, беручи до уваги загальну тривалість судових процедур, відсутність належної уваги зі сторони органів влади та недостатнє використання останніми заходів примусу для забезпечення ефективного судового захисту прав заявниці. Суд також встановив порушення ст. 8 Конвенції через вжиття органами влади заходів, які виявилися неефективними для захисту прав заявниці на повагу до приватного та сімейного життя.

У справі *Дземюк проти України*¹²⁸ заявник оскаржував до суду рішення та дії Татарівської сільської ради щодо розташування кладовища на відстані 38 м від його земельної ділянки і будинку. Рішення судів щодо закриття кладовища не виконувалися Татарівською сільською радою протягом тривалого терміну. 2 роки виконавче провадження було безуспішним. Втім ЄСПЛ вирішив не розглядати питання відповідності дій уряду положенням ст. 6 Конвенції, оскільки порушення ст. 8 вже було судом встановлено.

У світлі вказаних рішень ЄСПЛ щодо тлумачення статті 6 можна зробити такі висновки про права, які охоплюються і гарантуються даною статтею. Даною статтею гарантується:

1. Право особи на отримання остаточного рішення, яке буде виконано і яке буде поважатися всіма державними органами.
2. Право екологічних організацій, які мають згідно національного законодавства подавати позови про захист прав своїх членів, володіють правом доступу до суду для захисту економічних інтересів своїх членів, а у випадку звернення до суду про захист громадського інтересу, — доступ до суду згідно статті 6, не завжди може бути забезпечено.
3. Громадяни, які вважають, що їхні інтереси не були враховані в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, і можуть обмежувати права на життя чи права на повагу до приватного та сімейного життя, мають право доступу до суду.

Стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснивали свої офіційні повноваження.

¹²⁸ Справа Дземюк проти України, 4.09.2014 р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

Стаття 13 Конвенції гарантує «ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі» кожному, чії права і свободи, що викладені в Конвенції, було порушено. Стаття 13 має поширюватись на всі випадки обґрунтованих заяв про порушення прав і свобод, які гарантуються Конвенцією. Коли особа, наводячи аргументи, звертається із заявою про порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод, вона повинна мати засоби правового захисту у відповідному національному органі водночас і для того, щоб її питання було вирішене, і з метою одержання, в разі необхідності, компенсації. Згідно статті 13, національною владою, відповідальною за надання обов'язкових ефективних правових засобів захисту, необов'язково повинен бути суд. Звернення до адміністративного органу може бути достатнім. Поняття «ефективний засіб правового захисту» включає в себе, крім виплати компенсації у тих випадках, коли це є необхідним, детальне та ефективне розслідування, яке повинне відтворити справжній стан речей, а також покарати осіб, які несуть за це відповідальність. Засіб включає в себе також ефективну можливість оскарження процедури провадження розслідування¹²⁹.

У справі *Хаттон та інші проти Сполученого Королівства* (Case of *Hatton and others v. the United Kingdom*)¹³⁰ заявники, жителі Лондона скаржилися на політику уряду стосовно регулювання нічних польотів в межах аеропорту Хітроу, яка призводила до порушення їхніх прав, передбачених у ст. 8 Конвенції (більш детально в наступному підрозділі), а також що їм було відмовлено в ефективному засобі вирішення їхньої скарги, що порушило ст. 13 Конвенції. Зазвичай суд тлумачить ст. 13 як таку, що вимагає існування засобів правового захисту щодо порушень, які можна вважати такими, що підлягають доказуванню в контексті Конвенції. У даній справі ЄСПЛ не встановив порушення ст. 8 Конвенції, втім ЄСПЛ встановив прийнятність справи за статтею 8 Конвенції. Тому скарга за статтею 8 Конвенції є такою, що підлягає доказуванню. І, відповідно, слід розглянути і питання порушення ст. 13 Конвенції. Дана стаття Конвенції не гарантує можливість оскарження законів країн-сторін Конвенції перед національними органами на предмет того, що вони суперечать вимогами Конвенції. Також не гарантується можливість оскарження політики як такої. У випадку, коли заявник має доказуваний спір щодо порушення прав, передбачених

¹²⁹ Методичні рекомендації для центральних органів виконавчої влади щодо застосування в законотворчій діяльності Конвенції про захист прав і основних свобод людини, схвалені постановою колегії Міністерства юстиції України від 21 листопада 2000 р. № 40.

¹³⁰ Case of *Hatton and others v. the United Kingdom*, 8.07.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

Конвенцією, національна правова система повинна надавати доступ до ефективних засобів правового захисту. У даній справі суд вказав, що судове оскарження могло встановити, що схема нічних польотів 1993 р., затверджена урядом, була незаконною через надто широку прогалину між урядовою політикою та практикою. Втім є очевидним, що межі перегляду справи в національному суді були обмеженими класичною концепцією англійського публічного права, такою як ірраціональність, незаконність та явна недоцільність, яка не дозволяла на той час розгляд питання, наскільки заявлене збільшення нічних польотів, передбачене схемою 1993 року становило обґрунтоване обмеження права на повагу до приватного та сімейного життя чи житла тих, які проживають поблизу аеропорту Хітроу. За цих умов ЄСПЛ вважав, що межі перегляду національними судами не були достатніми, щоб не суперечити статті 13 Конвенції, а тому дана стаття все-таки була порушена в даній справі.

У справі *Ді Сарно та інші проти Італії (Case of Di Sarno and Others v. Italy)*¹³¹ заявники скаржилися на порушення своїх прав протягом періоду надзвичайного стану, протягом якого побутові відходи не вивозилися (5 місяців) та накопичувалися на вулицях Кампан'ї, забруднюючи довкілля та створюючи серйозну загрозу життю та здоров'ю заявників. Заявники посилалися на порушення ст. 8 Конвенції (більш детально у розділі 2.3.) та ст. 13 Конвенції у зв'язку із відсутністю в національному законодавстві ефективних засобів правового захисту для отримання відшкодування шкоди, яку потерпіли заявники в результаті проблем із сміттям.

У справі *Коляденко та інші проти Росії (Case of Kolyadenko and others v. Russia)*¹³² заявники, що проживали поблизу річки та водосховища Піонерська, зазнали шкоди від несподіваного паводку у 2001 році у Владивостоку. Всі заявники скаржилися, що органи влади поставили їхнє життя під загрозу шляхом спуску води без попередження, через неналежне утримання русла річки, та на відсутність належної судової процедури у відповідь. Вони також скаржилися на завдання значної шкоди їхній власності та житлу, та на відсутність ефективних засобів судового захисту для адресування їхніх скарг. Заявники заявляли про порушення ст. 2, 8, 13 Конвенції та статті 1 протоколу 1. Суд визнав порушення ст. 8 Конвенції та статті 1 протоколу I. Втім щодо порушення ст. 13 Конвенції, то у зв'язку із статтями 8 Конвенції та ст. 1 протоколу 1 порушення не було, оскільки законодавство Росії надає заявникам можливість ініціювати цивільний процес для отримання відшкодування, а суди наділені всіма інструментами для розгляду питання щодо відповідальності держави за завдання шкоди в цивільному процесі.

¹³¹ Case of *Di Sarno and Others v. Italy*, 10.01.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108480>

¹³² Case of *Kolyadenko and others v. Russia*, 28.02.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109283>

Питання відповідальності за ті події може бути предметом кримінального процесу. Сам факт неуспішного судового процесу для заявників, оскільки їхні вимоги були врешті-решт відхилені, не можна вважати демонстрацією відсутності ефективних засобів правового захисту, які вимагаються ст. 13 Конвенції.

У справі *Онер'їлдіз проти Туреччини* (Case of Önerıldız v. Turkey)¹³³ заявник, який втратив 9 родичів та житло під час вибуху метану на смітнику, по сусідству з яким були розташовані його барак та бараки його родичів, заявляв про порушення ст. 2 Конвенції (більше про цю справу читайте в розділі 2.1.), статті 1 протоколу I та ст. 13. Конвенції. ЄСПЛ визнав порушення ст. 2 (порушення процедурних та матеріальних обов'язків Туреччиною). Щодо порушення ст. 13, то суд вказав, що у випадку порушення прав, передбачених ст. 2, компенсація моральної та матеріальної шкоди повинна бути доступною на національному рівні. З іншого боку ні стаття 13 Конвенції, ні інші положення не гарантують заявнику право на кримінальне переслідування та засудження третьої сторони або право на «приватну дію у відповідь». ЄСПЛ встановив, що у відношенні до смертельних випадків, що виникають в результаті небезпечної діяльності, регулювання якої є обов'язком держави, стаття 2 вимагає від державних органів за їхньою власною ініціативою проводити розслідування причин загибелі, яке повинно відповідати мінімальним умовам. Без такого розслідування, зачеплена особа не зможе скористатися всіма доступними для нього засобами правового захисту для отримання відшкодування, оскільки знання необхідних для справи фактів зазвичай доступне лише державним службовцям чи органам влади. У зв'язку із даними висновками, завдання ЄСПЛ у межах статті 13 Конвенції в даній справі полягає у визначенні того, чи можливість заявника реалізувати своє право на ефективні засоби правового захисту була зруйнованою через ту форму, в якій державні органи виконували свої процедурні обов'язки згідно вимог ст. 2 Конвенції. У даній справі суд встановив, що заявник мав можливість скористатися засобами правового захисту, наявними у законодавстві для отримання сатисфакції. Заявник цим скористався і звернувся до адміністративного суду для відшкодування матеріальної та моральної шкоди через смерть близьких родичів та втрату житла і майна. Ефективність цього процесу не була залежною від результатів триваючого кримінального розслідування. Адміністративні суди, які розглядали цю справу, мали повноваження щодо оцінки фактів та притягнення до відповідальності за події, що сталися із заявником та винесення обов'язкового рішення. Залишається з'ясувати, наскільки цей засіб правового захисту був ефективним на практиці. Моральна шкода, присуджена заявнику через втрату його близьких родичів, так ніколи не була виплачена заявнику. Вчасна оплата компенсації за

¹³³ Case of Önerıldız v. Turkey, 30.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

пережиті негативні емоції повинна бути обов'язковим елементом правового захисту, передбаченого ст. 13 Конвенції. Судові процедури тривали 4 роки та 11 місяців, що є неналежним здійсненням правосуддя національними судами. Тому ЄСПЛ прийшов до висновку, що адміністративні процедури не забезпечили заявника ефективними засобами правового захисту для оскарження бездіяльності держави щодо захисту життя близьких родичів заявника. Тому суд встановив порушення статті 13 Конвенції щодо скарги в частині порушення статті 2 Конвенції. Також в результаті судових процедур заявник отримав рішення про компенсацію за знищення побутових товарів, проте компенсація так і не була виплачена. Тому ЄСПЛ констатував, що заявник був позбавлений ефективних засобів правового захисту порушення свого права, передбаченого ст. 1 Протоколу 1.

Як впливає із судової практики ЄСПЛ, стаття 13 Конвенції передбачає обов'язок держави створити для громадян механізми для ефективного та результативного оскарження дій чи бездіяльності, які мали наслідком порушення прав, передбачених Конвенцією, завдання шкоди майну чи здоров'ю громадян. Такими органами можуть бути судові або виконавчі органи влади, які наділені відповідними повноваженнями зі встановлення винних, притягнення до відповідальності та присудження компенсації за шкоду, завдану громадянам дією чи бездіяльністю державних органів щодо регулювання, обмеження чи попередження небезпечних факторів довкілля. Відсутність позитивного результату від національних судів чи адміністративних органів не завжди є свідченням порушення ст. 13 Конвенції. Стаття 13 вимагає від держав забезпечити можливість оскарження результатів розслідування, рішень судових чи інших органів щодо відшкодування шкоди, тощо.

2.4. СТАТТЯ 8. ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У сучасному світі, на думку ЄСПЛ, захист довкілля є все більш важливим фактором. Втім стаття 8 Конвенції не застосовується до кожного випадку погіршення стану довкілля. Конвенція та протоколи до неї не вміщують права на збереження довкілля. Тому ще у 1999 році постійний комітет від імені Парламентської Асамблеї Ради Європи прийняв Рекомендацію № 1431 (1999) під назвою «Майбутні плани до виконання Радою Європи в сфері захисту довкілля». П. 8 даної рекомендації звучить так: «У світлі змін умов життя та зростаючого визнання важливості екологічних питань... Конвенція може включати право на здорове та придатне для життя довкілля як основне право людини». 27 червня 2003 року Парламентська Асамблея прийняла Рекомендації № 1614 (2003) під назвою «Довкілля та права людини», п. 3 яких зазначає: «У світлі розвитку міжнародного права в сферах довкілля та прав людини, а також європейського прецедентного права, особливо ЄСПЛ, прийшов час розглянути правові шляхи для сприяння захисту довкілля за допомогою систем захисту прав людини. П. 8 зазначав про бажання додати положення щодо визнання індивідуальних процедурних прав, що має на меті підсилення захисту довкілля, до прав, визначених у Конвенції». Тому Комітет Міністрів має сформулювати додатковий протокол до Конвенції щодо визнання індивідуальних процедурних прав з наміром посилити захист довкілля, як передбачено Органом конвенцією¹³⁴.

Стаття 8 ч. 1

Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

ЄСПЛ під цим правом «в світлі екологічних справ» розуміє, зокрема:

1. При порушенні цієї статті екологічні чинники повинні прямо та серйозно впливати на приватне та сімейне життя, житло заявників. Серйозність впливу визначається рівнем та тривалістю впливу, фізичними та психологічними наслідками для людей та загальним екологічним станом;

У світлі статті 8 Конвенції житлом визнається місце, фізично означена територія, де відбувається сімейне та приватне життя. Особа має право на повагу до свого житла, що означає не лише право на фактичний фізичний простір, але також на тихе використання цього простору в розумних межах. Порушення права на повагу житла не тільки обмежується конкретними порушеннями, такими як незаконне проникнення в дім особи, але і може включати ті дії, які є розсіяними, наприклад шум, викиди, неприємні запахи та інші подібні форми втручання. Право особи на повагу до її житла може бути серйозно порушено, якщо її перешкоджають у використанні

¹³⁴ Case of Ivan Atanasov v. Bulgaria, 2.12.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101958>.

частин її житла¹³⁵. І хоча в Конвенції не передбачено права на чисте і тихе довкілля, у випадку негативного впливу на особу шуму та забруднення, стаття 8 може бути застосована¹³⁶.

ЄСПЛ зазначив у низці своїх рішень, скарги за статтею 8 Конвенції подавалися у різних випадках, коли висловлювалося занепокоєння щодо довкілля. Втім для того, щоб порушити питання за статтею 8 Конвенції, втручання, щодо якого скаржиться заявник, має безпосередньо впливати на його житло, приватне або сімейне життя та має досягти певного мінімального рівня, щоб скарги підпадали під дію статті 8 Конвенції. Тому для рішення першочерговим є те, чи може забруднення довкілля, на яке скаржиться заявник, вважається таким, що достатньо негативно впливає на користування зручностями його житла та якість його приватного і родинного життя, навіть без створення серйозних небезпек для здоров'я¹³⁷.

Оцінка такого мінімального рівня є відносною та залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичні чи психологічні наслідки. Також має братися до уваги загальний контекст довкілля. ЄСПЛ нещодавно нагадував, що не може бути обґрунтованої скарги за статтею 8 Конвенції, якщо шкода, стосовно якої подається скарга, є незначною у порівнянні з екологічними ризиками, притаманними життю в кожному сучасному місті¹³⁸.

Що стосується погіршення стану здоров'я, то важко відрізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. Стосовно загального контексту довкілля, то немає сумнівів в тому, що сильне забруднення води та ґрунту може негативно вплинути на громадське здоров'я загалом та погіршити якість життя особи, але його фактичний вплив у кожному окремому випадку неможливо визначити у кількісному вираженні. «Якість життя», власне, є суб'єктивною характеристикою, яка не піддається точному визначенню¹³⁹.

Беручи до уваги труднощі доведення, ЄСПЛ головним чином розглядає висновки національних судів та інших компетентних органів щодо встановлення фактичних обставин справи. В якості бази для аналізу ЄСПЛ

¹³⁵ Case of Moreno Gomez v. Spain, 16.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, Case of Dees v. Hungary, 9.11.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>, Case of Ivan Atanasov v. Bulgaria, 2.12.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101958>.

¹³⁶ Case of Hatton and others v. the United Kingdom, 8.07.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

¹³⁷ Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>.

¹³⁸ Case of Hardy and Maile v. the United Kingdom, 14.02.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109072>.

¹³⁹ Case of Ledyayeva and Others v. Russia, 26.10.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77688>. п. 90.

може використовувати, наприклад, положення національного законодавства, що визначають небезпечні рівні забруднення, та екологічні дослідження, здійснені компетентними органами. Особливу увагу ЄСПЛ приділятиме індивідуальним рішенням органів влади щодо конкретної ситуації заявника, таким як зобов'язання позбавити підприємство-забруднювача дозволу на виробничу діяльність або відселити мешканця із забрудненої території. Однак ЄСПЛ не може сліпо покладатися на рішення національних органів влади, особливо коли вони явно непослідовні або суперечать одне одному. У такій ситуації Суд повинен оцінювати докази в їхній сукупності. Іншими джерелами доказів, окрім викладеного заявником перебігу подій, будуть, наприклад, його медичні довідки, а також відповідні звіти, заяви або дослідження, здійснені приватними установами¹⁴⁰.

Наприклад, у справі *Дземюк проти України*¹⁴¹ заявник скаржився на порушення його права на повагу до його житла та приватного життя у зв'язку з облаштуванням біля його житла кладовища та невиконання органами влади судового рішення, яким облаштування кладовища поблизу його будинку було заборонено. ЄСПЛ погодився з тим, що заявник та його родина могли зазнати негативного впливу відповідного забруднення води. Втім за відсутності прямих доказів фактичної шкоди здоров'ю заявника ЄСПЛ повинен встановити, чи потенційні загрози довкіллю, спричинені місцем розташування кладовища, були пов'язані з приватним життям та житлом заявника такою мірою, щоб негативно вплинути на якість його життя» та привести у дію застосування вимог статті 8 Конвенції.

У рішенні щодо прийнятності заяви *Коченьяк проти Польщі* (Case of Zbigniew Koceniak v. Poland)¹⁴², яка стосувалася розміщення довкола земельної ділянки заявника сусідами гноївки, скотобійні та м'ясокомбінату, ЄСПЛ вказав, що заявлена невідповідність вказаних будівель будівельним нормам не є достатньою для ствердження, що відбулося втручання в право заявника, передбачене ст. 8. ЄСПЛ повинен оцінити матеріали справи та з'ясувати, чи заявлене втручання було достатньо серйозним, щоб мати негативний вплив на користування зручностями житла заявником та на якість його приватного та сімейного життя. ЄСПЛ визнав, що заявник міг би бути зачепленим неприємним запахом та викидами від м'ясопереробного підприємства, втім слід визначити, чи таке втручання досягло мінімального рівня, необхідного для встановлення факту порушення ст. 8 Конвенції.

¹⁴⁰ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011р, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_689, п. 107

¹⁴¹ Справа Дземюк проти України, 4 вересня 2014, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a51?nreg=974_a51&find=1&text=%EC%B3%F1%F2%B3&x=0&y=0#w11

¹⁴² Case of Zbigniew Koceniak v. Poland, 17.06.2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145668>, п. 60–61

ЄСПЛ зазначив, що заявник не подавав державним органам таких доказів, як медичні чи екологічні висновки, інші докази шкоди чи втручання від діяльності підприємства у близькості від його власності, а тому не було достовірно встановлено, що функціонування підприємства спричинило екологічну небезпеку, або що рівень причиненого ним забруднення перевищив допустимі безпечні рівні, визначені законодавством. Також заявник не надав ЄСПЛ докази шкоди здоров'ю, яка була завдана чи могла бути завдана шумом та забрудненням. Не було доведено, що забруднення, на яке скаржився заявник, досягло такого рівня чи характеристик, які спричинили будь-який шкідливий вплив на здоров'я заявника чи членів його сім'ї. Тому ЄСПЛ визнав заяву необґрунтованою.

Така ж позиція була висловлена судом у рішенні щодо прийнятності заяви *Фегерскьольд проти Швеції* (Case of Fägerskiöld v. Sweden)¹⁴³, де заявник скаржився на шум від вітряків, споруджених на відстані 400 метрів від будинку заявника. ЄСПЛ визнав заяву непринятною через відсутність доказів від медиків щодо підтвердження факту негативного впливу на здоров'я від шуму вітряків. Заявники критикували безпідставно шумові тести, проведені урядом, оскільки їхні результати показали невеликий рівень перевищення. Тому рівень шуму в даній справі не був таким серйозним, щоб досягнути порогу, який встановлено для екологічних справ ЄСПЛ.

У рішенні по справі *Мартінес Мартінес та Марія Піно Мансано проти Іспанії* (Case of Martinez Martinez and Pino Manzano v. Spain)¹⁴⁴, ЄСПЛ не визнав порушення статті 8 Конвенції у зв'язку із проживанням заявників у промисловій зоні неподалік від кам'яного кар'єру, незважаючи на аргументи заявників про психологічні розлади через шум об'єкту. ЄСПЛ дійшов такого висновку через наявність доказів вимірювання шуму та знаходження його в межах норми або невеликого перевищення норми, а також через факт проживання заявників в зоні, яка не призначена для проживання.

У справі *Кіртатос проти Греції* (Case of Kyrtatos v. Greece)¹⁴⁵ ЄСПЛ не встановив порушення ст. 8 Конвенції щодо заявників в тому, що містобудівні плани знищили їхнє фізичне середовище та негативно вплинули на їхнє приватне життя. ЄСПЛ пояснив, що, з одного боку, втручання в умови життя тварин в болоті, яке належало заявникам, склало посягання на приватне чи сімейне життя заявників. Навіть презюмуючи, що доквіллю завдано шкоди містобудівними планами, заявники не довели, що заявлена шкода птахам та іншим охоронюваним видам, що живуть в болоті, була такої природи, що прямо вплинула на їхні власні права, передбачені ст. 8

¹⁴³ Case of Fägerskiöld v. Sweden, 26.02.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85411>

¹⁴⁴ Case of Martinez Martinez and Pino Manzano v. Spain, 3.07.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112455>

¹⁴⁵ Case of Kyrtatos v. Greece, 22.05.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>

Конвенції. З іншого боку, ЄСПЛ вказав, що впливи від містобудівних об'єктів по сусідству із власністю заявника (шум, світло) не досягло достатньої межі серйозності, щоб стати вирішальними для цілей ст. 8 Конвенції.

Такого ж висновку дійшов суд у справі *Іван Атанасов проти Болгарії* (Case of Ivan Atanasov v. Bulgaria)¹⁴⁶. Скаржник заявляв, що схема рекультивації ставка для відходів збагачення колишньої мідної копальні мала негативний вплив на його приватне та сімейне життя та житло, а також порушувала мирне володіння його майном. У даній справі ЄСПЛ хоча і не мав сумнівів, що розміщення шламів у ставку для відходів створило неприємну ситуацію в окрузі, але він не був переконаний, що забруднення, яке виникло, негативно вплинуло на приватну сферу заявника в тому обсязі, який є необхідним для застосування статті 8 Конвенції через такі причини. По-перше, дім заявника та земля знаходяться на значній відстані від джерела забруднення (1 км від дому та земля для обробітку на відстані 4 км). По-друге, забруднення, яке породжує ставок, не є результатом активного процесу виробництва, який може мати наслідком несподіване вивільнення великих об'ємів токсичних газів чи речовин (на відміну від справи Лопес Остра, Гуерра та інші, Фадеєва). Це означає, що в даній ситуації існує менше ризику для несподіваного погіршення ситуації (на відміну від справи Татар). По-третє, не було фактів, що вже мали місце аварійні ситуації, які мали наслідком негативні наслідки для здоров'я осіб, які живуть в місті Ельшитса. У матеріалах справи відсутні дані, що доводять, що забруднення довкола ставка спричинило підвищення рівня смертності жителів міста Ельшитса чи мало негативний вплив на володіння заявником зручностями свого житла, на якість приватного чи сімейного життя. Насправді заявник визнав, що він не може довести будь-яку фактичну шкоду своєму здоров'ю чи наявність короткотермінового ризику для здоров'я, але він боїться негативних наслідків в довготерміновій перспективі. Заявник також не надав доказів того, що ступінь втручання довкола його житла є таким, що значно негативно впливає на його приватне та сімейне життя. Очевидної шкоди заявник не зазнав, а тому ЄСПЛ мав сумніви, що стаття 8 Конвенції підлягає застосуванню.

2. Держава має позитивний обов'язок вжити заходів до гарантування поваги стосовно права на повагу до приватного та сімейного життя та запобігання втручанням з боку як державних, так і приватних суб'єктів.

З метою визначення того, чи несе держава відповідальність за статтею 8 Конвенції, ЄСПЛ повинен визначити, чи була ситуація результатом раптового та несподіваного повороту подій або, навпаки, існувала давно і була добре відома державним органам влади; чи була держава або чи мала вона

¹⁴⁶ Case of Ivan Atanasov v. Bulgaria, 2.12.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101958>

бути обізнаною, що небезпека або шкідливий вплив зачіпали приватне життя заявника, і до якої міри заявник сприяв створенню цієї ситуації для себе і був в стані виправити її без надмірних витрат¹⁴⁷. Також суд повинен оцінити, чи провели органи влади достатні попередні дослідження для оцінки ризику запланованої потенційно небезпечної діяльності та чи розробили вони адекватну політику щодо підприємств-забруднювачів на підставі доступної інформації, а також чи було цю політику вчасно реалізовано. ЄСПЛ також вивчає, чи була держава обізнана або чи мала вона бути обізнаною, що небезпека або шкідливий вплив здійснювалися на приватне життя заявників¹⁴⁸.

Принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах загалом схожі незалежно від того, чи розглядається справа з точки зору прямого втручання чи позитивного обов'язку регулювати приватну діяльність¹⁴⁹.

Позитивний обов'язок держави може проявлятися в розробці законодавства, яким покладається відповідальність за переселення осіб, що проживають в санітарно-захисних зонах великих промислових підприємств. Але це один із можливих засобів, які може вжити держава. Встановлення загального права на безоплатне нове житло від держави (чи заводу) було б перебільшенням. Держава сама вправі вибрати заходи, які знайдуть ефективне рішення ситуації заявника. Наприклад, допомога заявнику в переїзді із зони забруднення чи вжиття заходів до зниження рівня забруднення в цій зоні до прийнятних рівнів¹⁵⁰.

У справі *Морено Гомез проти Іспанії* (Case of Moreno Gomez v. Spain)¹⁵¹ заявниця скаржилася на надмірний шум вночі від роботи нічного клубу поблизу її дому та бездіяльність державних органів щодо обмеження такого негативного впливу на її приватне та сімейне життя. ЄСПЛ, беручи до уваги тривалість впливу, рівень шуму вказав, що мало місце порушення прав заявниці. Бездіяльність міської ради щодо порушення норм шуму та вібрації нічним клубом спричинила серйозне порушення права заявниці, а тому Іспанія не виконала своє позитивне зобов'язання щодо гарантування права заявниці на повагу до її житла та приватного життя.

¹⁴⁷ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011р. п. 108. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689

¹⁴⁸ Презентація: Стаття 8 Конвенції: екологічні права. Ігор Караман. unba.org.ua/assets/uploads/news/post.../2015.03.23-04.03.18-mat5.pdf

¹⁴⁹ Case of Hatton and others v. the United Kingdom, 8.07.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>, п. 98.

¹⁵⁰ Справа Фадеєва проти Росії, справа Дубецька та інші проти України.

¹⁵¹ Case of Moreno Gomez v. Spain, 16.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, українська версія рішення http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_232

У рішенні по справі *Бор проти Угорщини (Case of Bor v. Hungary)*¹⁵² заявник, який жив навпроти залізничного вокзалу, скаржився на високе шумове забруднення потягами та на бездіяльність влади щодо притягнення до відповідальності залізниці, вчасно і ефективно, за перевищення рівнів шуму. ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції через невиконання Угорщиною свого позитивного обов'язку з гарантування права заявника на повагу до його житла. Існування системи санкцій не достатньо, якщо санкції не застосовуються ефективно та вчасно.

У справі *Ді Сарно та інші проти Італії (Case of Di Sarno and Others v. Italy)*¹⁵³ суд встановив порушення державою свого позитивного обов'язку щодо запровадження системи збору твердих побутових відходів, щодо впровадження належних законодавчих та адміністративних політик в сфері відходів. Заявники скаржилися на порушення своїх прав протягом періоду надзвичайного стану, протягом якого побутові відходи не вивозилися (5 місяців) та накопичувалися на вулицях Кампанї, забруднюючи довкілля та створюючи серйозну загрозу життю та здоров'ю заявників. Останні також скаржилися, що держава не поінформувала всіх зачеплених громадян про ризики для життя на забрудненій відходами території. ЄСПЛ вказав, що збір, поводження та видалення відходів є небезпечною діяльністю, і держава має обов'язок щодо прийняття виправданих та належних заходів, які б були достатніми, щоб захистити право зачеплених осіб на здорове та захищене довкілля. Такі дії держави можна кваліфікувати як порушення права заявників на повагу до їхнього приватного життя та житла. Щодо порушення статті 8 Конвенції в світлі процедурних зобов'язань держави, ЄСПЛ не встановив такого факту, оскільки держава поінформувала громадськість про дослідження потенційного ризику проживання в Кампанї.

3. Обов'язок державних органів інформувати громадськість про екологічні ризики та надавати доступ до інформації та можливості для участі.

Коли скарги стосуються політики держави щодо промислових підприємств-забруднювачів, роль ЄСПЛ головним чином є субсидіарною. В першу чергу він повинен визначити, чи був процес прийняття рішення справедливим. Лише за виняткових обставин він може перейти цю межу та переглянути матеріально-правові висновки національних органів. ЄСПЛ також досліджує, в якій мірі особи, яких торкнулася ця політика, могли впливати на процес винесення рішення, включно з доступом до відповідної інформації та можливості дієво оскаржувати рішення органів влади¹⁵⁴.

¹⁵² Case of Bor v. Hungary, 18.06.2013. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120959>

¹⁵³ Case of Di Sarno and Others v. Italy, 10.01.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108480>

¹⁵⁴ Case of Guerra and Others v. Italy, Hatton and Others v. the United Kingdom, Taskin and Others v. Turkey.

У випадку, коли державні органи мають визначити комплексні питання економічної та соціальної політики, процес прийняття рішень повинен включати відповідне розслідування та дослідження для передбачення та оцінки наслідків на майбутнє, що дозволить досягнути справедливого балансу між різними конфліктуючими інтересами. ЄСПЛ наголосив на важливості доступу громадськості до висновків таких досліджень та до інформації, яка надасть можливість особам оцінити ризики, яким вони піддаються¹⁵⁵. Втім це не означає, що рішення можуть прийматися тільки тоді, якщо вичерпні та вимірjuвальні дані є доступними щодо кожного аспекту рішення¹⁵⁶.

У справі *Гуерра проти Італії* (Case of Guerra and Others v. Italy)¹⁵⁷ ЄСПЛ аналізував порушення Італією вимог статті 8 Конвенції у зв'язку із шкодою для заявників, які проживали на відстані 1 км від хімічного підприємства з виробництва мінеральних добрив та піддавалися впливу шкідливих викидів в результаті декількох аварійних ситуацій на заводі. Найбільш серйозною була аварія у 1976 році, в результаті якої в повітря було викинуто декілька тонн карбонату калію, розлито розчин бікарбонату, який містив тріоксид миш'яку. 150 жителів були госпіталізовані через гостре отруєння миш'яком. Заявники скаржилися на відсутність практичних кроків щодо зменшення викидів та ризиків аварійних ситуацій при функціонуванні підприємства, що порушило їхнє право на повагу до їхнього життя та фізичну недоторканість. Також відповідні органи влади не поінформували громадськість про небезпеку та про кроки, які слід вжити у випадку серйозних аварій на підприємстві, що порушило їхнє право на свободу інформації, гарантоване ст. 10 Конвенції (детальніше про справу в розділі 2.1., 2.4.) ЄСПЛ, визнаючи порушення ст. 8 Конвенції встановив, що Італія не виконала свого обов'язку щодо забезпечення прав заявників на повагу до приватного та сімейного життя. Серйозне забруднення довкілля, на думку ЄСПЛ, може негативно впливати на благополуччя громадян і перешкоджати користуванню своїм житлом, тим самим справляючи негативнимй вплив на їхнє приватне і сімейне життя. У цій справі аж до припинення виробництва добрив в 1994 році заявники чекали на важливу інформацію, яка б дозволила їм оцінити ризики, яких могли зазнати вони самі та їхні родини, якщо б продовжували жити в Манфредонії, в місті, яке

¹⁵⁵ Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>, п. 119.

¹⁵⁶ Case of Hatton and others v. the United Kingdom, 8.07.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>. п. 104, 128.

¹⁵⁷ Case of Guerra and others v. Italy, 19.02.1998. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>, неофіційний український переклад рішення: http://medialaw.org.ua/userimages/book_files/Book_WEB_European_Court_Coe_MLI.pdf

опинилося б в особливій небезпеці у разі аварії на заводі. Таким чином, ЄСПЛ констатував порушення статті 8 Конвенції, і прийшов до висновку про відсутність необхідності розглядати справу в світлі статті 2¹⁵⁸.

У справі *МакГінлі та Еган проти Сполученого Королівства* (Case of McGinley and Egan v. the United Kingdom)¹⁵⁹ заявники, які були солдатами та брали безпосередню участь у випробуванні ядерної зброї в Тихому океані на острові Пасхи, скаржилися на утримання урядом інформації, яка б дозволила їм оцінити можливість причинового зв'язку між їхніми проблемами зі здоров'ям та радіаційним опроміненням, якого вони зазнали під час служби. ЄСПЛ вказав на обов'язок урядів держав, які залучають громадян до небезпечної діяльності, що може мати прихований негативний вплив на їхнє здоров'я, поважати їхнє приватне та сімейне життя, і для дотримання вказаного права встановити ефективні та доступні процедури для таких громадян, щоб надати їм можливість звернутися за всією необхідною та належною інформацією. У даній справі уряд Великої Британії надав докази існування процедури, яка б дозволила заявникам запитати документи, на підставі яких міністр оборони зробив висновок, що вони не піддавалися небезпечному радіаційному опроміненню, і надав докази ефективності такої процедури. Втім жоден із заявників не скористався такою процедурою, а тому ЄСПЛ дійшов до висновку про відсутність порушення відповідачем свого позитивного обов'язку за статтею 8 Конвенції щодо заявників.

У подібній справі *Рош проти Сполученого Королівства* (Case of Roche v. the United Kingdom)¹⁶⁰ ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції через недотримання відповідачем свого позитивного обов'язку з впровадження ефективної та доступної процедури, яка б дозволила заявнику мати доступ до відповідної інформації, яка б дозволила йому оцінити ризики, яким він піддавався під час участі в випробуваннях гірчичного та нервово-паралітичного газу у 1960-х роках. ЄСПЛ вказав, що особа, яка

¹⁵⁸ Проте наявні окремі думки суддів ЄСПЛ щодо порушення також і статті 2 в даній справі. Нариклад суддя Волш зазначив: *Хоча в своєму рішенні Суд коротко торкнувся статті 2, але не ухвалив відносно неї рішення, я вважаю, що її положення також було порушено. На мою думку, стаття 2 гарантує також і захист фізичної недоторканності заявників. У формулюванні статті 3 також чітко вказано, що Конвенція поширюється на захист фізичної недоторканності. На мою думку, в цій справі мало місце порушення статті 2 Конвенції, і з огляду на обставини не видається необхідним виходити за рамки цього положення для того, щоб визнати порушення.* http://medialaw.org.ua/userimages/book_files/Book_WEB_European_Court_Coe_MLI.pdf, с. 90.

¹⁵⁹ Case of McGinley and Egan v. the United Kingdom, 09.06.1998. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58175>

¹⁶⁰ Case of Roche v. the United Kingdom, 19.10.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70662>

робить спроби отримання інформації позасудовими шляхами, не повинна звертатися до судів для отримання необхідної інформації. Інформаційні служби та дослідження впливу на здоров'я в даній сфері розпочалися 10 років після того, як заявник почав пошуки відповідної інформації та звернувся до ЄСПЛ. Порушень ст. 10 Конвенції не було встановлено.

Ч. 2 статті 8

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У справі Дземюк проти України¹⁶¹ втручання держави, на думку суду, мало місце не у відповідності із законом, оскільки таке втручання було навпаки всупереч закону, позиції екологічних органів влади, рішення суду, в результаті чого заявник продовжував проживати на малій відстані від діючого цвинтаря. Заявник скаржився на забруднення води в колодязі в результаті функціонування цвинтаря, а також на шум від церемоній поховання. Оскільки заявник не подав прямих доказів фактичної шкоди своєму здоров'ю, ЄСПЛ мав встановити, чи потенційні загрози довкіллю були пов'язані з приватним життям та житлом заявника такою мірою, щоб негативно вплинути на якість його життя. Згідно законодавства, кладовища повинні бути розміщені на віддалі не менше 300 метрів до житлових будинків та джерел води. Заявник проживав на відстані 38 м від межі цвинтаря. Органи санітарно-епідеміологічної служби, рішення судів підтверджували порушення законодавства. Заявник надав дані забруднення води, які свідчать про серйозне бактеріологічне забруднення, яке могло бути спричинене існуванням кладовища. За таких умов ЄСПЛ дійшов до висновку, що облаштування кладовища так близько від будинку заявника досягло того мінімального рівня, що вимагається ст. 8 Конвенції, та становило втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя.

«У випадку підтвердження втручання держави в приватне та сімейне життя, житло заявників, суд оцінює дотримання балансу при прийнятті рішень між державними інтересами та індивідуальними правами та інтересами заявників.»

У справах, що стосуються екологічних питань, державі мають надаватися широкі межі розсуду та можливість вибору між різними способами та засобами дотримання своїх зобов'язань. Основне питання ЄСПЛ по-

¹⁶¹ Справа Дземюк проти України, 4.09.2014 р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

лягає в тому, чи вдалось державі дотриматися справедливого балансу між конкуруючими інтересами осіб, що зазнали впливу конкретні особи та суспільство в цілому¹⁶². При здійсненні такої оцінки у контексті конкретної справи повинні аналізуватися всі фактори, включно з національними правовими питаннями¹⁶³.

У справах, які пов'язані із рішеннями держави, що можуть впливати на довкілля, ЄСПЛ може провести дослідження у двох напрямках. По перше, ЄСПЛ може оцінити матеріальні аспекти рішення національного органу влади, чи воно співрозмірне із ст. 8 Конвенції. По-друге, ЄСПЛ може оцінити процес прийняття рішення, щоб впевнитися, чи належна вага була надана інтересам особи. Згідно усталеної практики, ЄСПЛ, незважаючи на те, що стаття 8 Конвенції не містить чітких процедурних вимог, процес прийняття рішень, який призводить до заходів втручання, повинен бути справедливим та таким, що надає належну увагу інтересам осіб, як гарантовано ст. 8 Конвенції. ЄСПЛ повинен врахувати всі процедурні аспекти, включаючи тип рішення чи політики, та рівень врахування інтересів осіб у процесі прийняття рішення, а також наявність процедурних гарантій. Там, де держава повинна прийняти рішення щодо складних питань економічної та екологічної політики, процес прийняття рішень повинен включати відповідне дослідження та розслідування з метою передбачити та оцінити на майбутнє наслідки цих дій, які можуть мати вплив на довкілля та порушувати права громадян для того, щоб держава могла дотриматися справедливого балансу між різними конфліктуючими інтересами. Важливість публічного доступу до результатів таких досліджень та до інформації, яка надасть можливість членам суспільства оцінити небезпеку, якій вони можуть піддаватися, є безспірними. І на останок, зацікавлені представники громадськості повинні мати право оскаржити в суді будь-яке рішення, дію чи бездіяльність, якщо вважають, що в процесі прийняття рішення їхнім інтересам чи коментарям не було надано належної уваги¹⁶⁴.

Оскільки призначення Конвенції захищати реальні, а не ілюзорні права людини, справедливий баланс між різними інтересами, що розглядаються, може бути порушено не тільки тоді, коли відсутні положення для захисту гарантованих прав, а й коли їх не дотримуються належним чином¹⁶⁵.

¹⁶² Case of Hatton and others v. the United Kingdom, 8.07.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>, пп. 100, 119 та 123.

¹⁶³ Ibid. п. 120, Case of Fadeyeva v. Russia, 09.06.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>, пп. 96–97.

¹⁶⁴ Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>, пп. 115–117, 119.

¹⁶⁵ Case of case of Moreno Gómez v. Spain, 16.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, пп. 56 та 61.

Процедурні гарантії, доступні заявнику, можуть бути визнані недієвими, а держава — відповідальною за Конвенцією, якщо процедура прийняття рішень є необґрунтовано тривалою або якщо прийняте рішення в результаті протягом значного періоду залишається невиконаним¹⁶⁶.

У справі *Лопес Остра проти Іспанії* (Case of Lopez Ostra v. Spain)¹⁶⁷ заявниця проживала у місті Лорка, де розташована велика кількість шкіряних підприємств. Кілька існуючих там дубильних майстерень побудували станцію для очищення води і відходів, розташовану за 12 метрів від помешкання заявниці. Введення в дію цієї станції спричинило виділення газу, неприємний запах і зараження (зумовлені їй поганим функціонуванням), що одразу ж викликало погіршення стану здоров'я і незручності для багатьох жителів Лорки, і, зокрема, у мешканців кварталу, в якому живе заявниця. Муніципальна рада виселила жителів цього кварталу і надала їм безкоштовне помешкання в центрі міста на період липень – вересень 1988 року. У жовтні заявниця із сім'єю повернулася до своєї квартири. 9 вересня 1988 року в результаті численних скарг муніципальна рада розпорядилася припинити один з видів діяльності станції: відстоювання хімічних і органічних відходів у водних басейнах, залишивши, однак, діяльність з очищення вод, забруднених хромом. Заявниця скаржилася на бездіяльність муніципалітету міста Лорки стосовно незручностей, яких завдає очисна станція, розташована за кілька метрів від місця її проживання, посиляючись на статтю 8 і на статтю 3 Конвенції, вона висловлювала думку, що стосовно неї порушено право на повагу до її житла, що заважає її особистому і сімейному життю, а також становить нелюдське поводження. ЄСПЛ зауважив, однак, що заявникам довелося протягом трьох років терпіти неприємності, пов'язані з діяльністю станції, перед тим, як вони переїхали, і що слід також взяти до уваги всі незручності, які створює такий переїзд. Вони пішли на це лише тоді, коли з'ясувалося, що ситуація може тривати невизначений час, і за порадою педіатра, який лікував доньку пані Лопес Остри. Виходячи з цього і незважаючи на свободу самостійної оцінки, яка визнається за державою-відповідачем, ЄСПЛ вважав, що остання не змогла підтримати необхідну рівновагу між економічними інтересами міста Лорки — мати очисну станцію — та ефективною реалізацією заявницею її права на повагу до житла і до особистого та сімейного життя. Отже, було допущено порушення статті 8 Конвенції. ЄСПЛ вказав, що умови, в яких заявниця та її родина жили протягом кількох років, звичайно, були дуже важкими, але вони не становлять нелюдського поводження за статтею 3 Конвенції.

¹⁶⁶ Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>, пп. 124–125.

¹⁶⁷ Case of Lopez Ostra v. Spain, 09.12.1994. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905>, українська версія рішення: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_348

У справі *Бачіла проти Румунії* (Case of Bacila v. Romania)¹⁶⁸ заявниця проживала поблизу заводу, що був найбільшим виробником цинку та свинцю в Європі, та найбільшого роботодавця у місті. Незважаючи на численні скарги заявниці, завод продовжував викидати в повітря значні обсяги діоксиду сірки та пилюки, яка містила важкі метали (свинець та кадмій). Результати вимірювань показали наявність важких металів у водних об'єктах, повітрі, ґрунті та рослинності, із перевищенням максимально допустимих концентрацій у 20 разів. Рівень захворюваності, особливо респіраторних хвороб, був у 7 разів вищий у місті заявниці, ніж по інших містах Румунії. В крові заявниці концентрація свинцю перевищувала допустимі норми, її часто госпіталізували. ЄСПЛ у своєму рішенні вказав, що серйозне забруднення довкілля може впливати на самопочуття громадян та перешкоджати користуванню своїм житлом в такий спосіб, що негативно впливає на їхнє приватне та сімейне життя. Держави мають зобов'язання щодо регулювання надання дозволу, функціонування, безпеки та моніторингу небезпечної діяльності та гарантування того, що така діяльність не буде нести ризики для життя. ЄСПЛ, взявши до уваги, що інтерес в підтриманні економічної діяльності найбільшого роботодавця міста, яке і так постраждало від закриття інших заводів, з'ясував, що такий аргумент не повинен був переважати над правом жителів на здорове довкілля. Тому влада не змогла дотримати справедливого балансу між інтересом економічної стабільності міста та ефективною реалізацією заявницею свого права на повагу до її житла, приватного та сімейного життя. Це склало порушення статті 8 Конвенції.

У відомій справі *Ташкін та інші проти Туреччини* (Case of Taşkın and Others v. Turkey),¹⁶⁹ ЄСПЛ також став на сторону заявників, які заявляли про порушення їхнього права на повагу до приватного та сімейного життя та права на слухання своєї справи в суді протягом розумного строку. Заявники проживали поблизу золотокопальні в районі Бергама і скаржилися на дозвіл органів влади на роботу копальні із застосуванням процесу цианідування та процес прийняття рішень порушив їхні права, передбачені ст. 8 Конвенції. ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Конвенції, оскільки Туреччина не вжила заходів до гарантування прав заявників на повагу до приватного та сімейного життя. В першу чергу рішення органів влади щодо надання дозволу на експлуатацію копальні було визнано недійсним Вищим адміністративним судом у травні 1997 р. Втім свою діяльність копальня не припинила до лютого 1998 р. Рішенням Ради міністрів від березня 2002 р., яке не було оприлюднено, продовжено роботу копальні, яка фактично від-

¹⁶⁸ Case of Bacila v. Romania, 30.03.2010 p., <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-3084920-3417430>

¹⁶⁹ Case of Taşkın and Others v. Turkey, 10.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

новила роботу ще раніше у квітні 2001 р. Такими діями держава порушила права заявників, передбачені ст. 8 Конвенції, позбавляючи їх будь-яких процедурних гарантій дотримання їхніх прав. ЄСПЛ визнав порушення права заявників на справедливий суд протягом розумного строку за ст. 6 Конвенції.

В аналогічній справі *Окан та інші проти Туреччини* (Case of Oskan and others v. Turkey)¹⁷⁰ до ЄСПЛ вже звернулося 315 громадян Туреччини, що мешкають у місцевості Бергама, де виник конфлікт у зв'язку з наданням дозволів на розробку родовищ золота в околиці м. Ізміра. ЄСПЛ дійшов висновку, що адміністративні органи позбавили заявників можливості реально скористатися тими процедурними гарантіями, на які вони мали право відповідно до закону. Таким чином, ЄСПЛ постановив, що Туреччина виявилася неспроможною виконати своє зобов'язання щодо забезпечення заявникам права на повагу до приватного і сімейного життя. Тому було порушено ст. 8 Конвенції.

Справа *Фадеева проти Росії* (Case of Fadeyeva v. Russia)¹⁷¹ стосується заявниці, яка проживає в м. Череповець Вологодської області, у санітарно-захисній зоні Череповецького металургійного комбінату ВАТ «Северсталь». Рівень забруднення атмосфери в місці її проживання на багато разів перевищує встановлені російським законодавством гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин. В 1996 й 1999 роках вона двічі зверталася в Череповецький міський суд з позовами до ВАТ «Северсталь» про негайне переселення з санітарно-захисної зони. У результаті процесів у російських судах вона була поставлена в загальну чергу на одержання житла. За кілька років вона не просунулася й до номера 5000 у цій черзі. ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції, оскільки Росія не дотрималася справедливого балансу між інтересами громади та ефективною реалізацією заявницею свого права на повагу до приватного життя, житла. Державні органи дозволили функціонування заводу в середині густонаселеного міста. Сильні непрямі докази вказують на те, що причиною погіршення здоров'я заявниці стали шкідливі викиди в атмосферу. ЄСПЛ також визнав, що за 95% шкідливих викидів відповідальне саме ВАТ «Северсталь». ЄСПЛ вказав на недостатність прийнятих державою мір: поставлені цілі зі скорочення викидів так і не були досягнуті, дослідження й санкції не набули ніякого ефекту, а яка-небудь осмислена екологічна політика була відсутня. ЄСПЛ вказав, що держава чи забруднююче підприємство повинні були надати заявниці безкоштовне житло. Втім держава не запропонувала заявниці ніякого ефективного вирішення проблеми, щоб допомогти їй переселити-

¹⁷⁰ Case of Oskan and others v. Turkey, 28.03.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125726>

¹⁷¹ Case of Fadeyeva v. Russia, 09.06.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>

ся із небезпечної території. Європейський Суд з прав людини, визнавши порушення ст. 8 Конвенції, присудив заявниці 6,000 євро за понесену моральну шкоду. У рішенні в аналогічній справі *Ледяєва та інші проти Росії* (Case of Ledyayeva and others v. Russia)¹⁷² заявники також проживали там, де і Фадеєва, і, базуючись на тих самих аргументах, ЄСПЛ встановив порушення їхніх прав, передбачених ст. 8 Конвенції.

У справі *Джакомеллі проти Італії* (Case of Giacomelli v. Italy)¹⁷³ заявниця з 1950 року мешкала у приватному будинку на околиці міста на відстані 30 метрів від заводу з переробки «спеціальних відходів», частина з яких кваліфікувалася як небезпечні. Завод почав діяти у 1982 році. Заявниця тричі зверталася до суду, вимагаючи скасування рішення регіональної ради про надання компанії ліцензії на сміттепереробну діяльність. У першому позові заявниці було відмовлено. Друге провадження завершилося постановленням рішення про зупинення діяльності заводу. Однак воно не було виконано. Міністерство з охорони довкілля видавало три постанови щодо екологічної небезпеки діяльності заводу і зобов'язало виконати вимоги щодо удосконалення процесу переробки відходів та здійснення моніторингу діяльності заводу. Спираючись на ст. 8 Конвенції, заявниця стверджувала, що невинний шум заводу та викиди шкідливих речовин заподіюють істотну шкоду довкіллю і є джерелом постійного ризику для неї та її сім'ї.

Суд відзначив, що ані надання компанії ліцензії на відкриття заводу, ані надання їй згодом дозволу на переробку промислових відходів у спосіб їхньої детоксикації не супроводжувались проведенням жодного практичного чи наукового дослідження щодо наслідків впливу відповідної діяльності на довкілля. ЄСПЛ зауважив, що у ході експертизи, яка проводилась під наглядом міністерства, було двічі встановлено невідповідність діяльності компанії законодавчим вимогам. Зокрема, вказувалося на непридатне для такої діяльності географічне розташування заводу, а також на конкретні ризики для здоров'я населення внаслідок його функціонування. ЄСПЛ також проаналізував хід розгляду скарг заявниці відповідними національними інстанціями. ЄСПЛ відзначив, що рішення суду про негайне зупинення діяльності заводу на тій підставі, що його діяльність не відповідає законодавчим вимогам, не було виконане і завод не припинив роботу. Упродовж багатьох років заявниця потерпала від порушення права на житло внаслідок небезпечного виробничого процесу, який здійснювався на заводі поруч з її домом. ЄСПЛ зрештою дійшов висновку, що держава виявилася неспроможною досягти справедливого балансу між громадським інтере-

¹⁷² Case of Ledyayeva and others v. Russia, 26.10.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77688>

¹⁷³ Case of Giacomelli v. Italy, 2.11.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126090>

сом у тому, аби зберегти функціонування заводу із переробки токсичних відходів, та інтересом заявниці в ефективному здійсненні її прав на повагу до житла, до приватного та сімейного життя. ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення ст. 8 Конвенції.

Цікавим з точки зору позиції суду та застосування міжнародного принципу перестороги є рішення у справі *Tatar проти Румунії (Case of Tătar v. Romania)*¹⁷⁴. Заявники — батько і син — заявили, що використання цианіду при видобуванні золота ставить їхні життя під ризик. Заявники проживали поблизу території, де видобувалося золото із застосуванням цианіду. Як наслідок, в сина почали проявлятися астматичні приступи, а численні скарги батька на забруднення довкілля не давали результатів. У 2000 році в результаті аварії-прориву дамби в довкілля було випущено 100 000 м³ стоків, забруднених цианідом. Суд встановив порушення ст. 8 Конвенції, оскільки уряд Румунії не виконав свого обов'язку з оцінки ризиків від такої діяльності та із вжиття відповідних заходів стосовно захисту прав зацікавлених осіб на повагу до їхнього приватного життя і житла, і більш загально — дотримання права на здорове і захищене довкілля. ЄСПЛ вказав, що забруднення може втручатися в приватне та сімейне життя шляхом завдання шкоди благополуччю людини, і держава має своїм обов'язком захист своїх громадян шляхом регулювання у формі надання дозволу на будівництво і функціонування, дотримання безпеки та моніторингу промислової діяльності, яка є небезпечною для довкілля та здоров'я людини. Втім заявники не довели причинний зв'язок між впливом цианістого натрію та астми. ЄСПЛ вказав на порушення принципу перестороги державою, яка дозволила компанії відновити свою роботу після аварії у 2000 році. Даний принцип полягає в тому, що відсутність визначеності в сучасних наукових та технічних дослідженнях не може виправдати будь-які затримки з боку держави в запровадженні ефективних і пропорційних попереджувальних заходів. ЄСПЛ вказав, що влада повинна забезпечити доступ громадськості до висновків розслідувань і досліджень, а також має обов'язок гарантувати членам суспільства участь у прийнятті рішень, що стосуються довкілля.

У справі *Дубецька та інші проти України*¹⁷⁵ заявники із присілку Вільшина скаржилися на 60-метровий породний відвал, утворений в результаті діяльності Центральної збагачувальної фабрики «Червоноградська», який знаходиться на відстані 430 м від будинку родини Дубецьких-Найда та на відстані 420 м від будинку родини Гаврилюк-Ваків. У 1960 році було введено в експлуатацію шахту № 8 «Великомостівська», породний відвал якої знаходиться за 100 м від будинку родини Дубецьких-Найда. Будинки заяв-

¹⁷⁴ Case of Tătar v. Romania, 27.01.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117147>

¹⁷⁵ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011 р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689

ників знаходились в межах 500 метрів санітарно-захисної зони породного відвалу фабрики. Проби води у колодязях присілка Вільшина виявили, що вода не відповідає безпечним нормативам. Зокрема, гранично допустима концентрація нітратів була перевищена у 3–5 разів, концентрація заліза — у 5–10 разів, а концентрація марганцю — у 9–11 разів. Концентрація сажі у зразках повітря, відібраних у присілку Вільшина, була у 1,5 рази вищою за максимальну концентрацію, що допускається за національними стандартами. Вода в колодязі була забруднена ртуттю та кадмієм, концентрація яких перевищувала національні безпечні норми у 25 і 4 рази відповідно. Згідно зі звітом, жителі присілка наражались на високий ризик захворювання на рак та хвороби дихальних шляхів і нирок. Заявники стверджували, що їхні будинки було пошкоджено внаслідок просідання ґрунтів, спричиненого вуглевидобувною діяльністю, і вони постійно страждали від нестачі питної води. Використання води з місцевого колодязя та струмка для прання і приготування їжі спричиняло появу зуду та кишкових інфекцій. Деякі із заявників набули хронічних захворювань у зв'язку з діяльністю фабрики, особливо із забрудненням повітря. Заявники стверджували, що їхні страждання через екологічні фактори впливали на спілкування між членами родини. В даній справі, на думку ЄСПЛ, є достатньо сильний зв'язок між забруднюючими викидами та державою, щоб постало питання відповідальності держави за статтею 8 Конвенції. ЄСПЛ вважає, що, коли йдеться про широкі межі розсуду, надані державам в контексті їхніх екологічних зобов'язань за статтею 8 Конвенції, встановлення загального права заявника на безоплатне нове житло за рахунок держави було б перебільшенням. Скарги заявників за статтею 8 також могли бути вирішені належним розв'язанням екологічних проблем. У той же час, підхід уряду до вирішення проблеми забруднення у цій справі також вирізнявся затримками та неналежним виконанням, заявників не було належним чином захищено від екологічних ризиків, що виникли через виробничу діяльність фабрики. Загалом вбачається, що протягом всього періоду, що розглядається, і шахта, і фабрика здійснювали діяльність не у відповідності з застосованими положеннями національного екологічного законодавства та уряд не зміг ані сприяти переселенню заявників, ані забезпечити функціонуючу політику, щоб захистити їх від екологічних ризиків, пов'язаних з постійним проживанням у безпосередній близькості до вказаних промислових підприємств. Такі дії складають порушення ст. 8 Конвенції.

У справі *Хаттон та інші проти Сполученого Королівства* (Case of Hatton and others v. the United Kingdom)¹⁷⁶ заявники, жителі Лондона скаржилися на політику уряду стосовно регулювання нічних польотів в межах аеропорту Хітроу, яка призводила до порушення їхніх прав, передбачених

¹⁷⁶ Case of Hatton and others v. the United Kingdom, 8.07.2003. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

у ст. 8 Конвенції, а також що їм було відмовлено в ефективному засобі вирішення їхньої скарги на порушення ст. 13 Конвенції. Всі заявники є членами Хітроуської асоціації контролю за шумом літаків, яка є членом Консультативного комітету Аеропорту Хітроу. Заявники жили на віддалі від 4 до 12 км від аеропорту і вказували на постійне порушення їхнього сну та сну їхніх родичів через нічні польоти. ЄСПЛ зазначив, що основне питання, котре слід було вирішити, полягало в з'ясуванні того, чи запровадження урядом у 1993 році схеми регулювання нічних польотів у аеропорту Хітроу забезпечило досягнення справедливої рівноваги між інтересами окремих осіб та інтересами суспільства в цілому. За даних обставин справи ЄСПЛ не вважає, що державні органи перевищили межу свого розсуду та не дотрималися справедливого балансу між правами заявників та конфліктуєчими інтересами інших, а також і суспільства в цілому, ні не бачить суд серйозних процедурних порушень під час підготовки схеми нічних польотів у 1993 році. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Конвенції обмеження права на повагу до приватного життя допускаються, крім інших випадків, в інтересах економічного добробуту країни та для захисту прав і свобод інших осіб. Отже, уряд діяв цілком легітимно, беручи у цій справі до уваги інтереси авіаоператорів, зацікавлених підприємств та економічні інтереси країни в цілому. Тому ЄСПЛ не вважає в діях уряду порушення статті 8 Конвенції.

Щодо порушення статті 13 Конвенції, то суд визнав її порушення через те, що заявники не могли оскаржити до суду рішення уряду 1993 року про нічні схеми польотів з точки зору порушення їхніх прав, передбачених ст. 8 Конвенції. Суди могли таку справу розглянути та визнати схемою незаконною через призму класичної британської концепції публічного права: нераціонально, незаконно і явно необґрунтовано, але не могли дати висновок, чи нічна схема польотів представляла обґрунтоване обмеження права на повагу до приватного та сімейного життя тих осіб, які проживали поблизу аеропорту Хітроу. Тому межі розгляду судами рішення уряду 1993 року не є достатніми, щоб відповідати вимогам ст. 13 Конвенції.

У подібній справі *Фламенбаум та інші проти Франції* (*Case of Flamenbaum et Autres c. France*)¹⁷⁷, заявники проживали на віддалі 500–2500 м від злітної смуги аеропорту Довіля в Нормандії та скаржилися на шум від продовженої злітної смуги та недоліки процесу прийняття рішень. Вони також скаржилися на втрату в ринковій вартості їхньої нерухомості, як результат продовження злітної смуги, а також на додаткові витрати на інсоляцію свого житла. ЄСПЛ вказав, що місцеві суди звернули увагу на суспільний інтерес будівництва і на законну мету уряду — покращення регіонального

¹⁷⁷ Case of Flamenbaum et Autres c. France, 13.12.2013. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115143>

економічного добробуту. ЄСПЛ не встановив порушення ст. 8 Конвенції, оскільки місцеві органи влади вжили достатніх заходів до обмеження впливу шуму на місцевих жителів, і таким чином досягнули справедливого балансу між конфліктуючими інтересами. А у процесі прийняття рішень ЄСПЛ не виявив порушень. Щодо порушення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції, заявники не довели існування порушення їхнього права на мирне володіння майном.

До суду надходили і справи, пов'язані із негативним впливом на приватне та сімейне життя, житло осіб доріг та транспорту, що користувався цими дорогами. Найбільш важливими є справи *Деес проти Угорщини*¹⁷⁸ (Case of Dees v. Hungary) та *Гримковська проти України*¹⁷⁹.

У справі проти Угорщини заявник скаржився на інтенсивний рух на його вулиці, яка слугувала під'їздом до автобану, на якому було встановлено платний в'їзд. Згідно претензій заявника в результаті шуму, викидів та поганого запаху, спричинених інтенсивним рухом транспорту на його вулиці, його житло стало непридатним до життя. Також він скаржився на надмірну тривалість судових процедур, які були ним ініційовані по даній проблемі. Влада повинна була дотримати справедливого балансу між інтересами мешканців цієї вулиці та користувачами дороги. Дії влади, на думку ЄСПЛ, були недостатніми, оскільки рівень шуму в помешканні заявника перевищував на 12–15 % допустимі рівні протягом тривалого часу. ЄСПЛ вирішив, що мало місце порушення статі 8 Конвенції через невиконання урядом свого позитивного зобов'язання щодо гарантування права заявника на повагу до свого приватного життя та житла.

Пані Гімковська з України оскаржувала до ЄСПЛ перенаправлення у 1998 році шосе з інтенсивним рухом через її вулицю, яка є лише 6 м шириною, розміщеною в житловій зоні та повністю непридатна для руху важкого транспорту. Крім того, місцева влада не проводила систематичного моніторингу забруднення та інших видів впливу від функціонування дороги. ЄСПЛ відзначив, що при прийнятті такого рішення уряд України не провів оцінку впливу на довкілля, не вжив достатніх заходів для зменшення негативного впливу від функціонування шосе. ЄСПЛ вирішив, що мало місце порушення статті 8 Конвенції.

У рішенні суду щодо прийнятності справи *Грінніс Е. В. та інші проти Німеччини*¹⁸⁰ (Case of Greenpeace E. V. and Others against Germany) ЄСПЛ

¹⁷⁸ Case of Dees v. Hungary, 9.11.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>

¹⁷⁹ Справа Гримковська проти України, 21.07.2011 р. <http://www.epl.org.ua/law/mizhnarodni-dohovory/yevropeiskyi-sud-z-prav-liudyny/412-sprava-hrimkovska-proty-ukrainy-povnyi-tekst-rishennia-ukrainskoiu-movoju>

¹⁸⁰ Case of Greenpeace E. V. and Others against Germany, 12.05.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92809>

вказав, що заявники, які мали і офіс та житло поблизу завантажених перехресть та доріг в м. Гамбург не довели бездіяльність держави щодо обмеження викидів від дизельного автотранспорту, що вдихаються, тому їхня заява визнається неприйнятною. Уряд Німеччини довів, що він вжив певних заходів щодо зменшення викидів дизельного транспорту, і вибір способів вирішення екологічних проблем знаходиться в межах розсуду кожної держави. Заявники не довели, що, відмовляючи у вжитті таких заходів, про які просили заявники, держава перевищила свої дискреційні повноваження та не досягла справедливого балансу між індивідуальними інтересами та інтересами суспільства в цілому.

З практики ЄСПЛ щодо застосування статті 8 Конвенції в екологічних справах випливає, що дана стаття може бути застосована у таких випадках, коли екологічні фактори прямо та серйозно впливають на приватне та сімейне життя, житло громадян. Серйозність впливу визначається рівнем та тривалістю впливу, фізичними та психологічними наслідками для людей загалом. Дана стаття покладає на державу обов'язки щодо вжиття заходів до гарантування поваги до даного права та попередження втручання з боку водночас і державних, і приватних суб'єктів; інформування державними органами про екологічні ризики, особливо інформувати тих осіб, право на повагу до приватного та сімейного життя знаходиться під загрозою; рішення державних органів, які можуть впливати на довкілля таким чином, що буде втручання в приватне життя чи житло громадян, повинні відповідати таким умовам: бути у формі закону, переслідувати законну мету та бути пропорційними до переслідуваної мети. ЄСПЛ вказав на обов'язок залучення та врахування думки потенційно зачеплених громадян в остаточному рішенні державного органу.

2.5. СТАТТЯ 10. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Метою цієї статті є забезпечення свободи думки і слова як однієї із головних підвалин демократії. У своїй практиці за цією статтею ЄСПЛ неодноразово зазначав, що свобода слова є ключовою для ефективної публічної дискусії та вільного обміну ідеями, і тому є необхідною у демократичному суспільстві. ЄСПЛ неодноразово констатував порушення свободи вираження поглядів у випадках цензури, заборони публікацій, покарання за реалізацію цього права (кримінальне покарання за висловлювання або відшкодування шкоди у цивільному процесі), вимоги від журналістів розкривати їхні джерела, накладення дисциплінарних заходів чи конфіскації матеріалів.

Із аналізу екологічних справ ЄСПЛ видно, що заявники дуже часто посилаються на порушення статті 10 Конвенції у зв'язку із бездіяльністю держави надати інформацію про екологічні чинники, що можуть мати негативні наслідки для життя чи здоров'я. Разом з тим, ЄСПЛ зазначає, що

свобода отримувати інформацію згідно Статті 10 не може тлумачитися як накладення на публічні органи загального обов'язку збирати і поширювати інформацію стосовно довкілля за власною ініціативою.

Натомість, свобода отримувати інформацію згідно статті 10 Конвенції у тлумаченні ЄСПЛ забороняє публічним органам обмежувати особу в отримванні інформації від іншої особи, яка бажає її отримати.

У справі *Гуерра та інші проти Італії* (детальніше по справі читайте розділ 2.1. та 2.3.) заявники скаржилися на те, що відповідні органи влади не поінформували громадськість про ризики та про порядок дій в разі виникнення серйозної аварії, що порушило їхнє право на свободу інформації (стаття 10 Конвенції). Однак ЄСПЛ не встановив у цій справі порушення статті 10 Конвенції, оскільки, на його думку, із цієї статті не випливає обов'язок держави збирати, обробляти та поширювати інформацію за власною ініціативою.

Тим не менше, статті 2 та 8 Конвенції можуть накладати конкретний позитивний обов'язок на державні органи забезпечити доступ до інформації стосовно екологічних питань за певних обставин¹⁸¹.

Обов'язок забезпечити доступ до інформації, як правило, поєднується із позитивними обов'язками державних органів щодо надання інформації особам, чиє право на життя згідно статті 2 Конвенції або чиє право на повагу до приватного і сімейного життя та житла згідно статті 8 Конвенції знаходяться під загрозою. ЄСПЛ встановив, що зокрема, в контексті небезпечних видів діяльності, відповідальність за які несе держава, особливий акцент повинен бути зроблений на праві громадськості на інформацію¹⁸². Крім того, ЄСПЛ вирішив, що статтею 2 Конвенції держави зобов'язані «адекватно інформувати громадськість про будь-які небезпечні для життя надзвичайні ситуації, в тому числі про стихійні лиха»¹⁸³.

До прикладу, у справі *Гуерра та інші проти Італії* ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції, оскільки держава не спромоглася зробити доступною інформацію, яка би дала змогу заявникам оцінити ризики, які несуть вони та їхні сім'ї у зв'язку із проживанням біля фабрики. Порушення статей 2 та 8 Конвенції у зв'язку із порушенням державою обов'язку щодо забезпечення доступу заявників до подібної інформації були встановлені у справах *Онорилдіз проти Туреччини* (порушення статті 2 — ненадання інформації бідним верствам населення про ризик виникнення вибуху на сміттєзвалищі), *Будаєва та інші проти Росії* (порушення статті 2 — ненадання інформації про ризик сходження потужних селевих потоків), *Брінкет та інші проти Мальти* (порушення статті 2 та 8 — не надання працівникам судноремонтного заводу інформації про безпеку роботи із азбестом), *Рош проти Сполученого Королівства* (порушення статті 8 — відсутність ефективної процедури доступу до інформації про ризики участі у випробуваннях гірничого та нервово-паралітичного газу) та багато інших.

На нашу думку, прив'язка обов'язку держави забезпечити доступ до подібної екологічної інформації до права на життя та права на повагу до приватного і сімейного життя надає цьому обов'язку іще більшої ваги. Попри відсутність у Конвенції права на безпечне для життя і здоров'я довкілля процесуальна складова цього права — право на доступ до екологічної

¹⁸¹ Case of Öneriyildiz v. Turkey, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 90; Case of Guerra and others v. Italy, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>, п. 60.

¹⁸² Case of Öneriyildiz v. Turkey, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 90

¹⁸³ Case of Budayeva and Others v. Russia, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117225>, п. 131.

інформації — за деяких обставин входить у позитивний обов’язок держави охороняти життя, фізичну недоторканність та приватність.

Екологічні справи, в яких ЄСПЛ встановив порушення статті 10 Конвенції, стосуються захисту осіб від цензури з боку держави, а також від судових процесів приватних осіб, покликаних припинити поширення інформації.

Право отримувати і поширювати інформацію та ідеї гарантовано статтею 10 Конвенції. У конкретному контексті охорони навколишнього середовища, Суд встановив, що існує значний суспільний інтерес у тому аби забезпечити можливість окремим особам і групам робити внесок у суспільні дебати шляхом поширення інформації та ідей з питань, що становлять загально-суспільний інтерес¹⁸⁴.

Питання права екологічних активістів поширювати інформацію було порушено у справі *Стіл та Морріс проти Сполученого Королівства* (*Case of Steel and Morris v. the United Kingdom*)¹⁸⁵. Заявники у цій справі були членами невеликої організації під назвою Лондон Грінпіс (не пов’язана з Грінпіс Інтернешнл). В середині 1980-х років організація проводила кампанію проти МакДоналдс, частиною якої було поширення памфлету під назвою “What’s wrong with McDonald’s”. Памфлет містив звинувачення проти МакДональдс зокрема про те, що компанія несе відповідальність за голод в країнах третього світу, за виселення дрібних фермерів з їх землі, а племінних народів зі тропічних лісів. Ряд тверджень стосувалися відсутності поживних якостей продуктів харчування Макдональдс, а також ризиків для здоров’я, пов’язаних з її споживання. Памфлет звинувачував корпорацію у надмірному націлюванні їхньої реклами на дітей, жорсткій практиці тваринництва та незадовільних умов праці. МакДональдс порушив судову справу щодо заявників та вимагав відшкодування збитків за наклеп. Заявники були притягнуті до відповідальності за публікацію памфлету, який за висновками суду містив необґрунтовані та такі, що не відповідали дійсності, твердження. Суддя виніс рішення про відшкодування шкоди на користь МакДональдс. Після апеляції загальна сума, яку мали сплатити заявники становила 76 тисяч фунтів стерлінгів.

¹⁸⁴ Case of Steel and Morris v. the United Kingdom, 15.02.2005, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>, п. 89; Affaire Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie, 27.05.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66349>, п. 40.

¹⁸⁵ Case of Steel and Morris v. the United Kingdom, 15.02.2005, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

Перше питання, яке з'ясував ЄСПЛ у контексті статті 10 Конвенції, полягало у тому, чи втручання у право заявників на свободу висловлювання було «необхідним у демократичному суспільстві». Уряд стверджував, що, оскільки заявники не були журналістами, до них не повинен застосовуватися високий рівень захисту, що надається статтею 10 Конвенції пресі. Натомість ЄСПЛ зазначив, що в демократичному суспільстві навіть невеликі і неформальні групи, такі як Лондон-Грінпіс, повинні бути в змозі ефективно здійснювати свою діяльність. Існує значний суспільний інтерес у тому, аби забезпечити можливість окремим особам і групам поза панівною тенденцією робити внесок у суспільні дебати шляхом поширення інформації та ідей з питань, що становлять загально-суспільний інтерес, таких як здоров'я та навколишнє природне середовище. Тим не менше, ЄСПЛ зазначив, що, попри допустимість використання у памфлеті гіпербол, у даній справі мали місце дуже серйозні звинувачення, постановлені у формі фактів, а не оціночних суджень. У відповідь на твердження заявників ЄСПЛ постановив, що покладення обов'язку доказування у дифамаційному позові¹⁸⁶ на відповідача не є порушенням статті 10 Конвенції, а сам факт того, що позивач є великою міжнародною корпорацією не повинно позбавляти його права захищати свою репутацію, хоч це і вірно, що великі компанії неминуче і свідомо роблять себе об'єктом загальної критики і межі допустимої критики щодо таких компаній ширші. ЄСПЛ зазначив, що у випадку конкуруючих інтересів публічного обговорення ділових практик та захисту комерційного успіху і життєздатності компаній, держава користується свободою розсуду щодо засобів, передбачених внутрішнім законодавством, які дозволяють компаніям оскаржувати недостовірні відомості та обмежувати шкоду їхній репутації. ЄСПЛ підкреслив, що в разі надання державою такого засобу правового захисту, як дифамаційний позов, вона повинна гарантувати процедурну справедливість і рівність сторін, інакше буде мати місце «охолоджуючий ефект» стосовно вільного обміну ідеями та інформацією. Факт ненадання таких гарантій у цій справі був встановлений ЄСПЛ у контексті порушення статті 6 Конвенції, що дає підстави говорити і про порушення статті 10 Конвенції. Крім того, згідно практики ЄСПЛ по статті 10 Конвенції, компенсація за наклеп повинна бути пропорційною шкоді, що завдана репутації. У даній справі ЄСПЛ дійшов висновку, що значні суми, присуджені компанії, були непропорційними законній меті, якій служили.

¹⁸⁶ Дифамаційний позов — як правило, цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної честі, гідності, діловій репутації в наслідок поширення недостовірної чи негативної інформації.

Обмеження права на отримання і поширення інформації та ідей, в тому числі з питань охорони навколишнього природного середовища, з боку держави повинні бути передбачені законом і переслідувати законну мету. Засоби, що обмежують це право, повинні бути пропорційними законній меті і справедливий баланс повинен бути досягнутий між інтересами особи і суспільства¹⁸⁷.

У контексті статті 10 Конвенції ЄСПЛ також розглянув дві справи про поширення інформації екологічними громадськими організаціями. У справі *Vides Aizsardzibas Klubs проти Латвії (Affaire Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie)*¹⁸⁸ (скарга 57829/00, рішення від 27.05.2004) заявником була екологічна неурядова організація. У листопаді 1997 року вона прийняла резолюцію, адресовану компетентним органам, у якій висловила свою занепокоєність з приводу збереження прибережних дюн на узбережжі Ризької затоки. Резолюція, яка була опублікована в районній газеті, містила твердження про те, що місцевий мер сприяв незаконному будівництву в прибережній зоні. Мер подав позов до заявника про відшкодування збитків, стверджуючи, що відомості у резолюції щодо нього були недостовірними. Латвійські суди дійшли висновку, що заявник не довів істинність своїх заяв і зобов'язав його опублікувати офіційне вибачення і відшкодувати меру шкоду за публікацію наклепницьких тверджень.

ЄСПЛ зазначив, що оспорювана резолюція мала на меті привернути увагу влади до чутливого питання загального інтересу, а саме порушень у важливому секторі, що належав до компетенції місцевої влади. На думку ЄСПЛ, як неурядова організація, що спеціалізується у відповідній галузі, організація-заявник, здійснювала свою роль «сторожового пса». Така діяльність організації має важливе значення в демократичному суспільстві. Таким чином, для того, щоб виконати своє завдання ефективно, організація повинна була мати можливість висвітлювати факти, що представляють громадський інтерес, давати їм свою оцінку і тим самим сприяти прозорості діяльності державних органів. Водночас ЄСПЛ нагадав, що межі критики публічних осіб є значно вужчими ніж щодо пересічних громадян. За цими фактами ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення статті 10 Конвенції, оскільки обмеження права на свободу вираження поглядів

¹⁸⁷ *Affaire Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie*, 27.05.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66349>, п. 40.

¹⁸⁸ *Affaire Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie*, 27.05.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66349>

організації-заявника не було пропорційним законній меті (захист репутації та прав інших осіб).

У справі *Верен Геген Терфабрікен проти Швейцарії (Case of Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)*¹⁸⁹ (скарга 24699/94, рішення від 28 червня 2001) заявником була громадська організація «VgT Verein gegen Tierfabriken», метою діяльності якої є захист тварин. Для трансляції на державному телебаченні заявник підготував рекламний ролик, який пропагував добробут тварин і був своєрідною відповіддю на рекламу продукції м'ясної промисловості. Зміст ролика полягав у демонстрації шумного приміщення, повного свиней у тісних клітках, що викликав асоціацію із концентраційними таборами. Реклама закінчувалася словами: «Їжте менше м'яса і збережете здоров'я, тварин та навколишнє природне середовище». Телевізійна компанія відмовилася випускати в ефір рекламу заявника з огляду на те, що остання мала не рекламний, а виключно політичний характер. Закон Швейцарії «Про федеральне радіо і телебачення» забороняє політичну рекламу з метою запобігання отриманню потужними фінансовими групами переваг у політичному становищі шляхом демонстрування ними політичної реклами.

Вирішуючи дану справу ЄСПЛ дослідив, чи обмеження права заявника було передбачено законом, продиктовано законною метою та було необхідним у демократичному суспільстві. ЄСПЛ підкреслив, що фраза «необхідне у демократичному суспільстві» вимагає «існування нагальної соціальної потреби». І хоча держава наділена розсудом при вирішенні питання про існування нагальної соціальної потреби, межі такого розсуду є значно вужчими, коли мова йде про рекламу, викликану не стільки комерційними інтересами, скільки інтереси суспільства.

Враховуючи, що закон встановлював заборону на трансляцію політичної реклами лише для електронних засобів масової інформації і дозволяв робити це в пресі, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність нагальної соціальної потреби у забороні політичної реклами взагалі. Більше того, не було доведено і те, що заявник є потужною фінансовою групою, яка хоче досягти певних переваг, натомість організація лише прагнула взяти участь у загальносуспільних дебатах щодо проблем захисту тварин. ЄСПЛ встановив порушення статті 10 Конвенції, оскільки уряд Швейцарії недо-статньо мірою обґрунтував втручання у здійснення заявником належної йому свободи вираження поглядів.

¹⁸⁹ Case of Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland, 28.06.2001, <http://hudoc.echr.coe.int/?eng?i=001-59535>

ОГЛЯНУВШИ ПРАКТИКУ ЄСПЛ З ПИТАНЬ ДОСТУПУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, МОЖНА ЗРОБИТИ ТАКІ ВИСНОВКИ:

1. У питаннях бездіяльності держави у наданні заявникам інформації, яка могла би допомогти їм оцінити ризики для життя і здоров'я, ЄСПЛ схиляється до порушення статей 2 чи 8 Конвенції, оскільки вважає обов'язок держави поширювати подібну інформацію в разі реальної та невідоротної небезпеки, складовою позитивного обов'язку держави захищати фізичну недоторканність чи сферу приватного життя осіб в межах її юрисдикції.
2. Обмеження права на отримання і поширення інформації та ідей, в тому числі з питань охорони довкілля, з боку держави повинні бути передбачені законом, переслідувати законну мету та бути необхідними у демократичному суспільстві.
3. Діяльність громадських організацій, що виконують роль «сторожового пса», є дуже важливою у демократичному суспільстві.
4. У демократичному суспільстві навіть невеликі і неформальні групи, повинні бути в змозі ефективно здійснювати свою діяльність. Існує значний суспільний інтерес у тому, аби забезпечити можливість окремим особам і групам робити внесок у суспільні дебати шляхом поширення інформації та ідей про здоров'я та стан навколишнього природного середовища.
5. Щоб виконати своє завдання ефективно, організація повинна мати можливість висвітлювати факти, що представляють громадський інтерес, давати їм свою оцінку і тим самим сприяти прозорості діяльності державних органів.
6. Сфера розсуду держави у визначенні «існування нагальної соціальної потреби» в обмеженні права на свободу вираження є значно вужчою, коли мова йде про інформацію, поширення якої служить інтересам суспільства.
7. Якщо держава обирає передбачити у своєму законодавстві такий засіб захисту репутації, як дифамаційний позов, вона повинна передбачити гарантії процесуальної справедливості та рівності сторін процесу.
8. Засоби, що обмежують право на вираження, повинні бути пропорційними законній меті, тобто компенсація за поширення недостовірної інформації повинна бути пропорційною шкоді, що завдана репутації, і не бути надто значною.

2.6. СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ 1. ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ

Стаття 1. Захист власності

Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Практику ЄСПЛ по статті 1 Протоколу 1 з питань, що стосується довкілля, можна умовно розділити на дві групи:

1. Справи, де у зв'язку із негативними факторами довкілля порушувалися права заявників за статтею 2 чи 8 Конвенції, і ті ж фактори призводили до повної чи часткової втрати власності, якою заявники мирно володіли.
2. Справи, де ЄСПЛ вирішував питання про обґрунтованість втручання держави у право на мирне володіння власністю в загально-суспільних інтересах, зокрема в інтересах охорони довкілля.

У справі *Онорилдіз проти Туреччини*¹⁹⁰ (заява 48939/99) (додатково по справі дивись розділи по статтям 2 та 6 Конвенції) житло заявника було зведено незаконно на землі, що їм не належала, і не відповідало технічним стандартам. У результаті вибуху на сміттєзвалищі будинок був завалений сміттям і зруйнований. Заявник звернувся до суду із цивільним позовом про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті смерті його родичів та знищення його власності. У 1995 році влада присудила заявнику приблизно 2077 євро відшкодування моральної і 208 євро майнової шкоди. Станом на день розгляду справи у ЄСПЛ ці суми не були виплачені заявнику.

У контексті статті 1 Протоколу 1 ЄСПЛ вирішив, що, попри те, що житло було збудовано незаконно, влада свідомо не вживала заходів до його знесення, хоча і мала на це право. Така терпимість вказувала про де-факто визнання з боку влади, що заявник і його родичі мали майновий інтерес щодо їхнього житла і рухомого майна. Крім того, невизначеність, обумовлена ставленням влади до застосування законів про припинення незаконних поселень не давала заявнику уявлення про те, що його положення може різко змінитися. Отже, майнове право заявника щодо його житла було достатньої природи і в достатній мірі визнавалося державою, щоб становити істотний інтерес і, таким чином, «володіння».

¹⁹⁰ Case of Önerildiz v. Turkey, 30.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

ЄСПЛ також встановив причинно-наслідковий зв'язок між грубою недбалістю держави і завалом будинку заявника у мірі, достатній для встановлення порушення позитивного зобов'язання держави згідно статті 1 Протоколу 1 зробити все, що в її силах для захисту майнового інтересу заявника. Це позитивне зобов'язання вимагало від національної влади вжити ті ж практичні заходи, що і у відношенні статті 2 Конвенції, для уникнення руйнування будинку заявника. Тим не менш, жодні подібні заходи не були вжиті.

ЄСПЛ також вказав, що надання державою заявнику права на купівлю житла на пільгових умовах не позбавляло заявника статусу жертви. Оцінивши факти справи, ЄСПЛ прийшов до висновку про порушення права заявника на мирне володіння власністю.

У справі *Дубецька та інші проти України*¹⁹¹ (заява № 30499/03, рішення від 10.02.2011) (детально про факти по справі дивись розділ про право на повагу до приватного і сімейного життя) заявники вимагали 28 000 євро відшкодування матеріальної шкоди. Вони стверджували, що ця сума відповідала купівельній вартості двох схожих будинків (кожній родині заявників по одному будинку) у незабрудненій місцевості поблизу. Вони стверджували, що мають право на ці суми відшкодування, оскільки їхні будинки втратили ринкову вартість у зв'язку із розміщенням поблизу кількох гірничодобувних підприємств, що були джерелом значного забруднення довкілля, і не могли бути продані через своє непривабливе місцезнаходження. Щодо цих вимог ЄСПЛ роз'яснив, що дана заява була подана та розглянута ЄСПЛ за статтею 8 Конвенції, а не за статтею 1 Протоколу 1 до Конвенції, яка захищає майнові права. Оскільки ЄСПЛ не розглядав порушення за статтею 1 Протоколу 1, суд визнав такі вимоги необґрунтованими через відсутність причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням за статтею 8 Конвенції та стверджуваною втратою ринкової вартості житла. Тим не менше, у зв'язку із порушення статті 8 Конвенції ЄСПЛ присудив заявникам спільно справедливую компенсацію у розмірі 65 000 євро.

В іншій справі *Ташкін та інші проти Туреччини*¹⁹² (*Affaire Taşkın et autres c. la Turquie*) (додатково дивись розділи по статтям 6 та 8 Конвенції) в контексті застосування статті 1 Протоколу 1 ЄСПЛ нагадав попередню практику Комісії і повторив, що деякі види діяльності, які можуть негативно впливати на довкілля, можуть також серйозно знизити вартість нерухомості аж до такої міри, що унеможливує його продаж, і, таким чином, становить часткову експропріацію або обмежує його використання, створюючи ситуацію де-факто експропріації.

¹⁹¹ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011 р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689/page

¹⁹² *Affaire Taşkın et autres c. la Turquie*, decision sur la recevabilite, 29.01.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-44756>

ЄСПЛ також розглянув питання порушення права на мирне володіння майном у зв'язку із його втратою через стихійне лихо. У справі *Будаєва проти Росії*¹⁹³ (детальніше про справу дивись розділ по статті 2 Конвенції) заявники втратили своє майно у зв'язку із сходженням селевих потоків виняткової потужності. ЄСПЛ зазначив, що було неясно, якою мірою утримання захисної інфраструктури в належному стані могло пом'якшити виняткову силу селевих потоків. Не було встановлено, що шкода будинкам або майну заявників могла би бути попереджена існуванням захисної системи, тобто вона не могла бути беззастережно віднесена на рахунок недбалості держави. Більше того, зобов'язання держави із захисту приватної власності не могло розглядатися як тотожне зобов'язанню відшкодувати повну ринкову вартість зруйнованого майна. Запропонована державою компенсація повинна оцінюватися з урахуванням всіх інших заходів, здійснених владою, складності ситуації, кількості власників, і економічних, соціальних і гуманітарних питань, що виникають при наданні допомоги при стихійних лихах. Запропонована заявникам компенсація за майно не була явно невідповідною. З огляду на велику кількість постраждалих і масштаб операцій з надання допомоги в надзвичайних ситуаціях, верхня межа (13 200 рублів, приблизно 530 євро) компенсації за домашнє майно видається виправданим. Доступ до компенсаційних виплат був прямим і автоматичним та не передбачав участі в змагальному процесі або необхідності доводити фактично понесений збиток. Таким чином, умови надання компенсації не поклали невідповідного тягара на заявників. Таким чином, у цій справі ЄСПЛ не знайшов порушення статті 1 Протоколу 1.

Відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції особи мають право на мирне володіння своїм майном, у тому числі, захист від незаконного позбавлення майна. Це право, однак, не є абсолютним і деякі обмеження є допустимими. За деяких обставин органи влади можуть позбавити майна. Однак, будь-яке позбавлення особи її майна повинно бути обґрунтованим, здійснюватися на підставі закону та в інтересах суспільства, і справедливий баланс повинен бути встановлений між інтересами індивіда і громадськості¹⁹⁴. Це положення, в принципі, не гарантує право продовжувати володіти цими майном в сприятливому навколишньому природному середовищі¹⁹⁵. Стаття 1 Протоколу 1 визнає, що органи влади мають право контролювати використання власності відповідно до загального інтересу¹⁹⁶. У цьому контексті Суд приділяє навколишньому середовищу усе більш значну увагу.

¹⁹³ Case of Budayeva and Others v. Russia, 20.03.2008. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117225>

¹⁹⁴ Case of Brosset-Triboulet and Others v. France, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>, п. 80.

¹⁹⁵ Affaire Taşkın et autres c. la Turquie, decision sur la recevabilite, 29.01.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-44756>

¹⁹⁶ Case of Fredin v. Sweden, 18.02.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>, п. 41.

У справі *Фредін проти Швеції (Case of Fredin v. Sweden)*¹⁹⁷ (заява № 12033/86, рішення від 18 лютого 1991) йшлося про анулювання ліцензії на експлуатацію гравійний кар'єру, розташованого на землі заявників на підставі закону про охорону природи.

У цій справі ЄСПЛ постановив, що в сучасному суспільстві захисту довкілля приділяється все більше уваги. ЄСПЛ прийшов до висновку, що скасування ліцензії було втручанням у мирне користування власністю. Тим не менше, воно мало законну підставу і служило загальному інтересу охорони довкілля. ЄСПЛ підкреслив, що заявники були обізнані про можливості влади анулювати їхні ліцензії. Хоча влада і була зобов'язана враховувати їхні інтереси при розгляді питання про поновлення ліцензії кожні десять років, таке зобов'язання не створювало для заявників законних підстав очікувати, що вони зможуть продовжувати експлуатацію протягом тривалого часу. Крім того, заявники отримали трирічний строк для закриття кар'єру, який згодом був продовжений іще на одинадцять місяців на їхнє прохання. Суд прийшов до висновку, що скасування ліцензії у цій справі не було непропорційним законній меті захисту довкілля, і, отже, що стаття 1 Першого протоколу № 1 не була порушена.

У справі *Пайн Воллей Девелопмент Лтд та інші проти Ірландії (Case of Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland)*¹⁹⁸ (заява 12742/87, рішення від 29 листопада 1991) заявниками були декілька компаній, основною діяльністю яких було придбання та забудова землі. Вони скаржилися на рішення Верховного суду Ірландії, який визнав недійсним виданий їм дозвіл на будівництво промислового складу та офісного центру. Заявники скаржилися на втручання в їхнє право на мирне володіння власністю, яке полягало у забороні проводити будівництво на належній їм земельній ділянці без надання будь-якої компенсації.

ЄСПЛ не знайшов у цій справі порушення статті 1 Протоколу 1 Конвенції, оскільки скасування дозволу на будівництво було пропорційним законній меті збереження довкілля. ЄСПЛ зазначив, що таке втручання у право власності служило меті забезпечення правильного застосування законодавства про планування та охорону довкілля не лише у випадку заявників, але для усіх інших. На думку ЄСПЛ, запобігання будівництву у зоні, запланованій під розвиток сільського господарства, було належним, якщо не єдиним, засобом, що служив законній меті, яка полягала у збереженні зеленого поясу. Крім того, заявники займалися підприємницькою діяльністю, яка за своєю природою несе в собі елемент ризику, і вони були обізнані не лише із планом зонування, але і з опозицією місцевої влади до будь-якого відхилення від нього.

¹⁹⁷ Case of Fredin v. Sweden, 18.02.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>

¹⁹⁸ Case of Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, 29.11.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57711>

У подібній справі *Кансали та Німа-Кансали проти Греції (Affaire Kapsalis and Nima-Kapsali c. la Grèce)*¹⁹⁹ (заява 20937/03, рішення про прийнятність від 23 вересня 2004 року) ЄСПЛ вирішив, що у таких сферах, як просторове планування або навколишнє середовище, оцінка національних органів влади повинна переважати, якщо вона не є явно необґрунтованою. У цій справі відкликання дозволу на будівництво було підтверджене Вищим адміністративним судом після ретельного вивчення всіх аспектів питання, і немає жодних ознак того, що його рішення було свавільним або непередбачуваним. Два інші дозволи на будівництво на ділянках, розташованих в тому ж районі, як і ділянки заявників, були анульовані судами іще до анулювання дозволів заявників. Крім того, процедура прийняття рішення про дозвіл на будівництво в зоні, де знаходилася ділянка заявників, не була завершена, коли вони придбали її; влада не може нести відповідальність за недбалість заявників щодо перевірки статусу ділянки, яку вони купували. Оцінивши факти у справі, ЄСПЛ постановив, що анулювання дозволу на будівництво було пропорційним меті захисту довкілля, а тому скарга повинна бути відхилена, як явно необґрунтована.

У справі *Хамер проти Бельгії (Case of Hamer v. Belgium)*²⁰⁰ (заява 21861/03, рішення від 27 листопада 2007) заявницею була особа, батьки якої у 1967 році незаконно збудували і користувалися відпочинковим будинком на землі лісового фонду. У 1994 році поліція склала два акти: перший про порушення лісового законодавства у зв'язку із зрізуванням дерев біля будинку, а другий про будівництво будинку без відповідного дозволу у частині лісу, де дозвіл не міг бути виданий. Національні органи зобов'язали заявника повернути ділянку до попереднього стану, в тому числі знести будинок за власний кошт без жодної компенсації.

ЄСПЛ у цій справі підтвердив, що органи влади здійснили втручання у право заявників на повагу до їхньої власності, але зазначив, що таке втручання було виправдане. Щодо пропорційності вжитих заходів ЄСПЛ зазначив, що довкілля є активом, захист якого є предметом значного і постійного занепокоєння з боку і громадськості, і влади. Економічні імперативи і навіть деякі основоположні права, такі як право на повагу до власності не повинні бути пріоритетом над охороною довкілля, особливо, якщо держава впровадила законодавство з даного питання. На владу покладаються обов'язки, які повинні вчасно втілюватися у конкретні дії, щоб не позбавити заходи з охорони довкілля, які держава вирішила втілювати, будь-якого корисного ефекту. Таким чином, обмеження права власності може бути дозволено за умови, що досягнуто справедливого

¹⁹⁹ *Affaire Kapsalis and Nima-Kapsali c. la Grèce*, decision sur la recevabilite, 23.09.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66878>

²⁰⁰ *Case of Hamer v. Belgium*, 27.11.2007, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83537>

балансу між колективними та індивідуальними інтересами. У цій справі ЄСПЛ встановив, що оскаржувані заходи переслідували законну мету захисту лісу, в якому будівництво було заборонено, і зосередив свою увагу на питанні, чи користь від використання лісу за призначенням є пропорційною незручностям спричиненим заявникам. У зв'язку з цим, ЄСПЛ зазначив, що власники відпочинкового будинку непорушно і безперервно володіли ним тридцять сім років, а влада, якій було відомо або мало бути відомо про існування будинку протягом тривалого часу, не вдалася до жодних заходів і, отже, сприяла ситуації, яка лише підривала зусилля щодо захисту лісу. ЄСПЛ також зазначив, що жодна міра, крім повного відновлення попереднього стану не буде достатньою, враховуючи незаперечну шкоду, яка буда завдана ділянці лісу, в якому будівництво було заборонено. Крім того, на відміну від інших справ, в яких було встановлено, що влада давала свою згоду, цей будинок був побудований без дозволу. ЄСПЛ дійшов висновку, що заявниця не зазнала невідповідного втручання в її право власності і, отже, порушення статті 1 Протоколу № 1 Конвенції не мало місця.

У двох інших справах *Тургут та інші проти Туреччини (Case of Turgut and Others v. Turkey)*²⁰¹ (заява 1411/03, рішення від 8 липня 2008) та *Сатір проти Туреччини (Case of Satir v. Turkey)*²⁰² (заява 36192/03, рішення від 20 травня 2010) ЄСПЛ встановив порушення статті 1 Протоколу № 1 у зв'язку із вилученням із власності законно набутої земельної ділянки без належної компенсації. У справі *Тургут та інші проти Туреччини* сім'я заявника у трьох поколіннях володіла ділянкою лісу у понад сто тисяч квадратних метрів. Заявник оскаржував рішення національних судів, якими їхні документи про право власності були скасовані, а ділянка зареєстрована на ім'я казначейства на підставі приналежності її до лісового фонду громадського значення. ЄСПЛ зазначив, що вилучення майна без виплати суми, розумно співвідносною із його вартістю, є невідповідним втручанням, і повна відсутність компенсації може вважатися виправданою лише у виняткових випадках. ЄСПЛ зазначив, що заявники не отримали ніякої компенсації за передачу їхнього майна казначейству, а турецький уряд не покладався на будь-які виняткові обставини виправдання цьому. ЄСПЛ дійшов висновку, що відмовою виплатити заявнику будь-яку компенсацію уряд порушив справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та захистом індивідуальних інтересів.

Про порушення справедливого балансу між конкуруючими суспільними та індивідуальними інтересами ЄСПЛ дійшов висновку також у

²⁰¹ Case of Turgut and Others v. Turkey, 8.07.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87441>

²⁰² Case of Satir v. Turkey, 20.05.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98764>

справі *Папаставроу та інші проти Греції (Case of Papastavrou and Others v. Greece)*²⁰³ (заява 46372/99, рішення від 10 квітня 2003), де розглядалося рішення префекту Афін про заліснення земельних ділянок 25 заявників, прийняте на виконання наказу Міністерства сільського господарства від 1934 року. У цій справі ЄСПЛ, враховуючи той факт, що рішення префекта було прийнято виключно на підставі даних шестидесятилітньої давності, які не були жодним чином оновлені, геологічні дослідження, що встановили непридатність цих ділянок для заліснення, та відсутність у законодавстві Греції можливості надання компенсації, встановив порушення Статті 1 Протоколу № 1.

У справах *Депаль проти Франції (Case of Depalle v. France)*²⁰⁴ (заява 34044/02, рішення від 29 березня 2010) та *Броссе-Триболе та інші проти Франції (Case of Brosset-Triboulet and Others v. France)*²⁰⁵ (заява 34078/02, рішення від 29 березня 2010) ЄСПЛ підкреслив, що навіть масове втручання у право власності може бути виправдано інтересом охорони довкілля. В обох цих справах ЄСПЛ не знайшов порушення статті 1 Протоколу № 1 у ситуації, коли органи держави зобов'язали заявників привести узбережжя у попередній стан за власний рахунок і без компенсації. Будинки, що підлягали зносу, були збудовані на території, що належала до громадської власності, на підставі дозволу влади півстолітньої давнини, який жодним чином формального не визнавав право власності або право тимчасового перебування заявників на землях громадської власності.

ПРОАНАЛІЗУВАВШИ ПРАКТИКУ ЄСПЛ ПО СТАТТІ 1 ПРОТОКОЛУ № 1 ДО КОНВЕНЦІЇ МОЖНА ЗРОБИТИ ТАКІ ВИСНОВКИ:

1. Як і права на життя та повагу до приватного і сімейного життя, Конвенція захищає право власності в контексті небезпечної за своєю природою діяльності та стихійних лих в разі невиконання державою позитивного обов'язку із захисту цього права.
2. Тим не менше, в контексті стихійних лих, зобов'язання держави із захисту приватної власності не може розглядатися як тотожне зобов'язанню відшкодувати повну ринкову вартість зруйнованого майна. Запропонована державою компенсація оцінюється ЄСПЛ з урахуванням всіх інших заходів,

²⁰³ Case of Papastavrou and Others v. Greece, 10.04.2003, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61019>

²⁰⁴ Case of Depalle v. France, 29.03.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97978>

²⁰⁵ Case of Brosset-Triboulet and Others v. France, 29.03.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>

здійснених владою, складності ситуації, кількості власників, економічних, соціальних і гуманітарних питань, що виникають при наданні допомоги при стихійних лихах.

3. Право на мирне володіння своїм майном не є абсолютним і деякі обмеження є допустимими. Будь-яке позбавлення особи її майна повинно бути обґрунтованим, здійснюватися на підставі закону та в інтересах суспільства. Справедливий баланс повинен бути встановлений між інтересами індивіда та громадськості²⁰⁶.
4. Органи влади мають право контролювати використання власності відповідно до загального інтересу²⁰⁷. У цьому контексті ЄСПЛ приділяє довіллю усе більш значну увагу. Держава користується широким розсудом під час прийняття рішень щодо регіонального планування та політики з охорони довкілля, де загальні інтереси громади є переважаючими²⁰⁸.
5. ЄСПЛ надає безпосереднє значення факту виплати компенсації заінтересованій особі при оцінці досягнення справедливого балансу між конкуруючими суспільними та індивідуальними інтересами.

---

²⁰⁶ Case of Brosset-Triboulet and Others v. France, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>, п. 80.

²⁰⁷ Case of Fredin v. Sweden, 18.02.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>, п. 41.

²⁰⁸ Case of Depalle v. France, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97978>, пп. 83–84; Case of Brosset-Triboulet and Others v. France, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>, пп. 84 та п. 86–87.

ВИСНОВКИ

На момент прийняття Конвенції у 1950 році екологічні права не привертали так багато уваги, як основоположні права людини, тому Конвенція не надає прямого захисту екологічним правам людини. Втім такий захист можна отримати через застосування інших прав Конвенції, таких як право на життя, на повагу до приватного та сімейного життя та інші права. Нечисельна практика ЄСПЛ у справах, які можна вважати екологічними чи які пов'язані із захистом екологічних прав громадян, дає підстави вважати, що ЄСПЛ не готовий надавати екологічним правам такий же захист, як і тим правам, які прямо закріплені в Конвенції, без внесення відповідних змін у Конвенцію чи прийняття окремого протоколу з екологічних прав. А тому для подання до ЄСПЛ справи, яка стосується порушення екологічних прав людини, таку заяву слід ретельно підготувати і обґрунтувати доказами та порушеннями з боку держави.

Стосовно захисту довкілля ЄСПЛ, то такий захист надається лише опосередковано вже після завдання шкоди чи спричинення забруднення, а рішення суду не має ніякого впливу на обмеження чи припинення забруднення. Єдиною категорією справ, де ЄСПЛ ставав на захист інтересів довкілля, були справи, пов'язані із обмеженням державою певних прав громадян через інтереси захисту довкілля. Втім такі справи є одиничними та у них роль ЄСПЛ зводиться до визнання відсутності факту порушення статей Конвенції з боку держави, яка надала пріоритет збереженню довкілля.

Аналіз практики ЄСПЛ в екологічних справах свідчить про такі тенденції та можливості, доступні для потенційних заявників — громадян та НУО. Конвенцію можна використати для захисту екологічних прав громадян та захисту прав громадян від негативного впливу факторів довкілля, втім такий негативний вплив повинен досягти певного рівня серйозності та завдати значну шкоду заявнику. Зважаючи на субсидіарну роль ЄСПЛ, останній буде покладатися на рішення національних судів та державних органів при оцінці рівня серйозності шкоди та впливу на людину. Очікувати на активну роль ЄСПЛ у знаходженні та витребуванні доказів не слід. Натомість варто потенційним заявникам спочатку підготувати максимально доступні і належні докази вже при подачі справи до національного суду. Крім того, для отримання захисту екологічних прав ЄСПЛ юрист потре-

бує креативності та обізнаності в практиці ЄСПЛ для обґрунтування всіх аспектів порушення прав, передбачених Конвенцією.

Особливу увагу слід приділити позиції ЄСПЛ в екологічних справах, яка вказує на наявність позитивного обов'язку в держави з організації інформування та надання інформації про екологічні ризики, екологічної інформації громадськості, а також залучення потенційно зачеплених громадян до процесу прийняття рішення з можливістю оскарження такого рішення. Така позиція відповідає положенням міжнародних договорів у сфері охорони довкілля, зокрема положенням Організації Конвенції.

ЄСПЛ підтверджує право неурядових організацій, екологічних громадських асоціацій з представлення інтересів своїх членів та захисту прав своїх членів, а також своїх прав на національному рівні та на рівні ЄСПЛ. ЄСПЛ давно вже відзначає важливу роль таких суб'єктів у контролі за діяльністю держави, у поширенні суспільно значимої інформації, що тягне за собою обов'язок зі сторони держави зі сприяння виконанню ними своїх функцій та реалізації своїх прав.

Практика ЄСПЛ набирає все більше популярності серед громадськості та з боку суддівського корпусу. А збільшення кількості справ проти України говорить, що така тенденція буде утримуватися і надалі. Тлумачення ЄСПЛ норм Конвенції в світлі сучасних умов вказує на відкриття нових потенційних можливостей із захисту екологічних прав громадян у цьому суді.

Дане видання із аналізом і перекладом найбільш важливих рішень чи резюме ЄСПЛ в екологічних спорах буде сприяти використанню практики ЄСПЛ у щоденній діяльності при зверненні громадськості до судів чи до органів влади, а також при підготовці заяви до ЄСПЛ.

При плануванні звернення до ЄСПЛ не слід забувати про дотримання всіх процедурних вимог та критеріїв прийнятності справи. Сайт ЄСПЛ та численні публікації, підготовлені під їхньою егідою українською мовою, можуть слугувати дуже важливим помічником для потенційного заявника. Наша організація готова надавати юридичну допомогу та консультації всім потенційним заявникам — жертвам порушення норм Конвенції з боку органів влади при захисті інтересів довкілля.

ДОДАТКИ

**РЕЗЮМЕ ТА ПРЕС-РЕЛІЗИ ОКРЕМИХ РІШЕНЬ
ЄСПЛ В ЕКОЛОГІЧНИХ СПРАВАХ
(НЕОФІЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД)**

ДОДАТОК 1

*Інформаційний бюлетень з практики №
Червень 1998*

**Справа Л.С. Б. проти Сполученого Королівства
(L.C.B. v. the United Kingdom) - 23413/94**

Рішення від 9.06.1998

Стаття 2. Позитивні зобов'язання

Стаття 2-1. Життя

Відсутність заходів по відношенню до дитини військовослужбовця, який був присутній під час проведення ядерних випробувань на острові Різдва: *відсутність порушення*

Факти: Батько заявниці зазнав впливу радіації, коли перебував на військовій службі в якості комплектувальника бортхарчування у Королівських повітряних силах на острові Різдва (Тихий океан) під час ядерних випробувань у 1950-х роках.

Заявниця народилася у 1966 році. У приблизно 1970 році їй поставили діагноз лейкемія. Заявниця стверджує, що неспроможність британської влади попередити її батьків про можливі ризики для її здоров'я, які могли з'явитися внаслідок участі її батька у ядерних випробуваннях, є порушенням Статті 2 (право на життя) Конвенції.

I. СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ

A. Межі справи за Статтею 2

Заява щодо відсутності моніторингу рівня доз опромінення, які отримав батько заявниці, не розглядалася у Комісії і базувалася на подіях, що відбулися до декларацій Сполученим Королівством щодо Статей 25 і 46.

Суд ухвалив, що **немає порушення Статті 2** Конвенції щодо скарги заявниці на відсутність дій з боку Сполученого Королівства щодо попередження її батьків або відстеження стану її здоров'я до моменту, коли в неї діагностували лейкемію. Суд не прийшов до висновку, що беручи до уваги інформацію, якою володіла британська влада у відповідний час про можливість отримання високих доз радіаційного опромінення батьком заявниці і потенційний вплив цього на її здоров'я, можна було очікувати від британської влади вжиття заходів з їхньої власної ініціативи щодо попередження батьків заявниці про ці питання або вжиття будь-яких інших заходів по відношенню до неї.

Висновки: немає юрисдикції для розгляду цієї заяви (одноголосно).

В. Відсутність заходів по відношенню до заявниці

Параграф 1 Статті 2 зобов'язує кожну Державу вживати відповідних заходів для охорони життя кожного, хто перебуває під її юрисдикцією.

Неможливо дізнатися, чи дійсно батько заявниці отримав небезпечне радіаційне опромінення — у документах того часу зазначено, що рівень радіації не досягав небезпечного рівня у тих зонах, де були розміщені звичайні військовослужбовці — державні органи влади у період між 1966 і 1970 роком могли бути впевненими у цьому.

Можна було очікувати від держави попередження її батьків та моніторингу стану її здоров'я лише у тому випадку, якщо існувала би ймовірність, що опромінення батька ставило під загрозу здоров'я заявниці — не було встановлено причинно-наслідкового зв'язку між опроміненням батька і лейкемією дитини — немає зобов'язань вживати заходів по відношенню до заявниці.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

II. СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ

Немає порушень з причин, згаданих у зв'язку зі Статтею 2.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

III. СТАТТІ 8 і 13 КОНВЕНЦІЇ

Заява стосовно відсутності моніторингу рівня радіаційного опромінення батька і неповідомлення про зміст існуючих записів не піднімалися перед Комісією.

По суті справи, відкритий Суду для розгляду заяви про відсутність заходів по відношенню до заявниці в рамках Статті 8 — немає необхідності, оскільки не виникає окремих питань.

ВИСНОВКИ: немає юрисдикції для розгляду заяв, що стосуються відсутності дій з боку держави щодо вимірювання радіаційного опромінення батька і повідомлення про зміст існуючих записів щодо рівня радіації (одноголосно); немає необхідності розглядати заяву про відсутність заходів по відношенню до заявниці в рамках Статті 8 (одноголосно).

ДОДАТОК 2

Інформаційний бюлетень з практики Суду №
Лютий 1998 року

Справа Гуерра та інші проти Італії
[Guerra and Others v. Italy] - 14967/89

Рішення від 19.2.1998 [ВП]

Стаття 8. Позитивні зобов'язання

Стаття 8-1. Повага до сімейного життя. Повага до приватного життя

Відсутність дій з оповіщення місцевого населення про фактори ризику і дії у випадку аварії на хімічному підприємстві, розташованому неподалік: *Стаття 8 застосовна; порушення*

[Цей короткий виклад є витягом з офіційних збірників Суду (Серія А або Збірники судових рішень та ухвал). Таким чином, його форматування та структура можуть відрізнятися від резюме інформаційного бюлетеню]

I. СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ

A. Попереднє заперечення Уряду (не вичерпання національних засобів правового захисту)

Перше положення — невідкладне застосування (Стаття 700 Цивільно-процесуального кодексу): могла би бути практичним засобом захисту, якщо би скарга заявників стосувалася відсутності заходів, спрямованих на зменшення або усунення забруднення; однак, у даній справі, таке застосування могло би призвести до призупинення роботи фабрики.

Друге положення — подання заяви про відкриття кримінальної справи: могло би, як максимум, призвести до відкриття справи проти менеджерів підприємства і їхнього засудження, але точно не до розповсюдження будь-якої інформації.

Висновки: заперечення відхилено (дев'ятнадцять голосів проти одного).

B. Суть заяви

Право громадськості на отримання інформації визнавалося Судом вже декілька раз у випадках, що стосувалися обмеження свободи преси, як природний наслідок конкретної функції журналістів, які мали передавати

інформацію та ідеї про питання громадського інтересу — однак, факти даної справи чітко відрізняються від вищезгаданих випадків, оскільки заявники скаржилися на недоліки існуючої системи, що передбачена відповідним законодавством — хоча префект підготував план дій у надзвичайних ситуаціях на основі звітів, наданих підприємством, і цей план було направлено до Управління цивільного захисту 3 серпня 1993 року, заявники ще не отримали потрібної інформації.

Свобода отримання інформації фактично забороняє уряду обмежувати особу в отриманні інформації, яку інші особи хотіли або могли хотіти передати цій особі — цю свободу не можна тлумачити, як таку, що накладає на Державу, у випадках подібних до випадку даної справи, позитивні зобов'язання збирати і розповсюджувати інформацію за власною ініціативою.

Висновки: Стаття 10 не застосовна (вісімнадцять голосів проти двох).

II. СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ

Прямий вплив токсичних викидів на право заявників на повагу до їхнього приватного та сімейного життя означав, що Стаття 8 є застосовною.

Заявники скаржилися не на дії Держави, а на відсутність дій з боку Держави — мета Статті 8 головним чином полягає у забезпеченні захисту особи проти свавільного втручання державних органів влади — вона не лише просто змушує Державу утримуватись від такого втручання: окрім таких в першу чергу негативних дій передбачаються позитивні зобов'язання, що є частиною ефективної поваги до приватного та сімейного життя.

У даній справі необхідно було визначити чи національні органи влади вжили необхідних заходів для забезпечення ефективного захисту права заявників на повагу до їхнього приватного та сімейного життя.

Міністерство з питань навколишнього середовища та Міністерство охорони здоров'я підготували спільні висновки щодо звіту про безпеку підприємства, який надало хімічне підприємство, - міністерства надали префекту інструкції стосовно плану дій у надзвичайних ситуаціях, який від підготував у 1992 році, і стосовно заходів оповіщення місцевого населення. Однак, районний муніципалітет, якого це стосувалося, до 7 грудня 1995 року не отримав жодних документів щодо висновків.

Значне забруднення навколишнього середовища могло вплинути на добробут осіб та запобігти здійсненню їхнього права на житло у такий спосіб, що це негативно вплинуло на їхнє приватне та сімейне життя — фактично заявники чекали на відповідну інформацію, яка дала би їм можливість оцінити ризики, на які наражалися вони та їхні сім'ї, якщо би вони продовжували жити в Манфредонії — місті, яке особливо наражається на

небезпеку у випадку аварії на підприємстві, до припинення виробництва добрив у 1994 році.

Держава-відповідач не виконала своїх зобов'язань щодо забезпечення права заявників на повагу до їхнього приватного та сімейного життя.

Висновки: Стаття 8 застосовна і є порушення (одноголосно).

III. СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ

Висновки: немає необхідності розглядати справу згідно зі Статтею 2 також (одноголосно).

IV. СТАТТЯ 50 КОНВЕНЦІЇ

A. Шкода

Матеріальна шкода: не вказана.

Моральна шкода: кожному заявнику присуджено визначену суму.

B. Судові витрати

Беручи до уваги пізні подання вимог та суми, які вже були надані для отримання юридичної допомоги, Суд відхилив таку вимогу.

ВИСНОВКИ: Держава-відповідач має сплатити кожному заявнику визначену суму (прийнято одноголосно).

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад з Реєстру не накладає зобов'язання на Суд.

ДОДАТОК 3

*Інформаційний бюлетень з практики Суду № 69
Листопад 2004 року*

**Онерілдіз проти Туреччини [ВП]
[Öneriıldız v. Turkey] [GC] -48939/99**

Рішення від 30.11.2004 [GC]

Стаття 2

Стаття 2-1. Життя

Відповідальність влади за загибель людей в результаті випадкового вибуху на сміттєзвалищі недалеко від міських трущоб: *порушення*

Стаття 2. Позитивні зобов'язання

Порушення права на життя в результаті небезпечних видів діяльності; Ефективність превентивних заходів і кримінального покарання: *порушення*

Стаття 13. Ефективний засіб правового захисту

Ефективний засіб правового захисту щодо небезпечних видів промислової діяльності, що призводять до загибелі людей і знищення майна: *порушення*

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1. Майно

Питання зведення будинку без дозволу на землю і незаконне заселення становлять значний матеріальний інтерес

Мирне володіння майном

Вибух на громадському сміттєзвалищі призвів до втрати майна: *порушення*

Факти: На момент аварії заявник жив з дванадцятьма близькими родичами в трущобах району Умраніє (Стамбул). Територія була частиною району недобудованих помешкань, побудованих без дозволу на землю навколо сміттєзвалища, яке використовували для зберігання відходів з чотирьох районів під керівництвом і відповідальністю Стамбульської міської ради. В експертному звіті, який підготували на прохання районної ради

Умраніє, було звернуто увагу влади на те, що сміттєзвалище, яке не відповідало технічним вимогам і Закону про навколишнє середовище, становило небезпеку для жителів трущоб, також не було вжито жодних заходів для того, щоб запобігти вибуху газів, які виділяються при розкладанні сміття. Відповідний урядовий орган рекомендував владі усунути проблеми при їх виявленні. Районна рада Умраніє зверталася за судовою постановою, яка би заборонила використання сміттєзвалища іншими місцевими радами. До закінчення розгляду справи 28 квітня 1993 р. на сміттєзвалищі стався вибух метану і сміття, яке знесло з відвалу відходів, накрило кілька будинків, розташованих під ним, в тому числі той, який належить заявнику, який втратив дев'ять близьких родичів. Поліція і адміністративні органи негайно розпочали розслідування, замовивши експертизу. Офіційне розслідування завершилося менше, ніж за три місяці, в результаті чого було порушено кримінальну справу проти мерів Умраніє і Стамбула. Згодом їх визнали винними у «халатності при виконанні обов'язків», їх покарали умовними штрафами, що є мінімальним покаранням згідно з чинним законодавством. Заявник згодом подав позов до адміністративного суду про відшкодування збитків у зв'язку із загибеллю родичів і втратою майна. Суд встановив прямий причинно-наслідковий зв'язок між аварією і халатністю з боку влади. Після судового розгляду справи, що тривав протягом майже п'яти років, заявник і його уцілілі діти отримали компенсацію в розмірі 100,000,000 TRL як відшкодування за моральну шкоду (≈ 2077 євро) і 10000000 TRL за матеріальні збитки (≈ 208 євро), хоча ці суми не було виплачено. Суд відмовився прийняти до уваги факт руйнування будинку на тій підставі, що після аварії заявник мав змогу придбати житло частково за рахунок державних субсидій на дуже вигідних умовах, а також відмовився присудити компенсацію за пошкодження електроприладів, якими заявник незаконно користувався, оскільки у будинку не було водопостачання і електроенергії.

Законодавство: Стаття 2 (позитивні зобов'язання держави щодо небезпечних видів діяльності). І робота сміттєзвалищ, і відбудова районів трущоб підпорядковувались правилам безпеки в Туреччині. В даному випадку, задовго до вибуху доступною була інформація про те, що життя жителів в небезпеці через технічні недоліки сміттєзвалища. Згідно з висновками експертизи було встановлено, що сміттєзвалище було відкрите і продовжувало функціонувати, порушуючи чинні постанови суду про те, що сміттєзвалище становить небезпеку, і що наявна матеріально-технічна база не в змозі запобігти вибуху в результаті розкладання відходів. Коротше кажучи, задовго до нещасного випадку наголошувалося і про ймовірність, і неминучість ризику, при продовженні роботи сміттєзвалища за тих самих умов ризик значно збільшувався. Відповідно, оскільки владу було

проінформовано про ризик і небезпеку від сміттєзвалища, вона знала або повинна була знати перед аварією, на що наражаються місцеві жителі. Згідно із статтею 2, влада була зобов'язана вжити необхідних превентивних оперативних заходів, щоб захистити людей. Проте відповідальна рада не зуміла вжити необхідних термінових заходів, так само як і не дотрималась офіційних постанов у цьому питанні. Крім того, жертви аварії не причетні до жодної халатності або необачності, оскільки хоча чинне законодавство і забороняло їм жити в районі сміттєзвалища, довгі роки держава послідовно дотримувалася політики терпимості по відношенню до району трущоб, з чого скористався заявник. Адміністративна влада ставилася до нього як до законного власника будинку, хоча відповідно до законодавства мала право знести його; проте, влада залишалася пасивною перед протиправною поведінкою заявника і створила невизначену ситуацію щодо застосування ними відповідних норм. Слід було, з державного погляду, належно розглянути питання інвестицій потрібних для вирішення цих проблем. Хоча своєчасне встановлення газовідвідної системи на сміттєзвалищі могло б бути ефективним засобом зменшення небезпеки вибуху газу, що виділяється при розкладанні відходів, без надмірного обтяження держави. Нарешті, навіть дотримання державою свого зобов'язання поважати право громадськості на доступ до інформації не було б достатнім без застосування більш практичних заходів, щоб уникнути ризику для життя мешканців трущоб. Коротше кажучи, згідно з висновками внутрішніх слідчих органів, у цій справі бралася до уваги відповідальність держави. Нездатність влади зробити все, що в її силі, щоб захистити жителів трущоб від безпосередніх і відомих ризиків, призвела до порушення Статті 2 в матеріально-правовому аспекті.

Висновки: порушення (одноголосно).

Держава була зобов'язана забезпечити «адекватну» судову відповідь на основі кримінального законодавства на загибель людей в результаті небезпечної діяльності. Кримінально-правове судочинство, що існує в Туреччині, є частиною системи, яка, теоретично, здавалася ефективною, щоб захистити право на життя в умовах небезпечної діяльності. На практиці влада провела оперативні адміністративні та кримінальні розслідування, швидко встановила причини аварії та кількість загиблих і знайшла винних. Таким чином, питання було в тому чи судові органи готові були прийняти рішення про покарання винним. Проте єдиною метою кримінальної справи було визначити те, чи владу може бути притягнуто до відповідальності за халатність при виконанні обов'язків, а будь-яке питання щодо її відповідальності за загибель людей лишилося невизначеним. Суд визнав реальний факт загибелі людей, проте ніхто не визнав відповідальності за нездатність

захистити право на життя. У справі не йдеться про те, чи суд першої інстанції приділив належну увагу надзвичайно серйозним наслідкам аварії; відповідальні особи були засуджені до мінімального покарання, яке було умовним. Іншими словами, судова відповідь на трагедію не змогла забезпечити повної відповідальності державних посадових осіб або органів влади за аварію і ефективне застосування положень національного законодавства, які гарантують дотримання права на життя, зокрема, стримуючу функцію кримінального права. Неналежний правовий захист у даній справі, який повинен гарантувати право на життя і запобігати будь-якій поведінці, яка загрожує життю, призвів до порушення Статті 2 в її процедурному аспекті.

Висновки: порушення (шістнадцять голосів проти одного).

Стаття 1 Протоколу № 1: (а) Застосовність: житло заявника було побудовано незаконно на землі, яка належить Казначейству і не відповідає технічним стандартам. Неможливо було встановити чи мав заявник право на отримання допомоги згідно з законом, що могло б виправити ситуацію, в результаті чого можна було отримати право власності на землю, але в будь-якому випадку, він не вжив жодних заходів для досягнення цієї мети. Відповідно, бажання, яке заявник висловив перед судом щодо передачі йому права власності, не є свого роду «позовом, який має достатньо підстав», який міг би бути розглянутий і задоволений судом. Що стосується несанкціонованого житла заявника, влада навмисно не зруйнувала його, хоча мала на це право; така терпимість вказує на *de facto* визнання того, що заявник і його родичі мали майновий інтерес у цьому житлі, а також рухомому майні. Крім того, через невизначеність, яка виникла в результаті зволікання влади щодо знесення незаконних поселень, заявник не міг навіть подумати, що його становище може змінитися за ніч. Іншими словами, майнове право заявника на його житло давало достатньо підстав, щоб скласти матеріально-правовий інтерес, а таким чином і вважатися «власністю».

(Б) мирне володіння майном. Було встановлено причинно-наслідковий зв'язок між грубою халатністю з боку державних структур і завалом будинку заявника сміттям, що призвело до порушення позитивного зобов'язання держави відповідно до положення гарантувати захист майнових інтересів заявника. Згідно з цим позитивним зобов'язанням національні органи влади повинні були вжити практичних заходів, як зазначено в Статті 2, щоб уникнути руйнування будинку заявника. Проте, жодних заходів не було вжито. Переваги надані заявникові у вигляді субсидованого житла, не могли розглядатися як належна компенсація за матеріальні збитки. Влада також не визнала порушення його права на мирне користування своїм майном. Таким чином, заявник не втратив статусу «жертви». Компенса-

цію, присуджену за матеріальні збитки в остаточному судовому рішенні, досі не було виплачено. В результаті цього відбулося втручання у право на приведення у виконання позову, який було задоволено.

Висновки: порушення (п'ятнадцять голосів проти двох).

Стаття 13 — Ефективність засобу правового захисту щодо порушення Статті 2: Кримінальні провадження, порушені після аварії зі смертельними наслідками в даному випадку, були визнані недостатніми для захисту права на життя (див. статтю 2 в її процедурному аспекті), хоча в рамках офіційних розслідувань було встановлено факти і визначено відповідальних осіб. Відповідно, заявник був в змозі використати засоби правового захисту доступні йому згідно з турецьким законодавством, для того щоб отримати відшкодування. Адміністративно-правові засоби, якими скористався заявник, були, на перший погляд, достатніми для нього, щоб забезпечити задоволення основних положень його скарги з приводу загибелі його родичів, і присудити йому належне відшкодування за порушення Статті 2 (див. вище). Проте ці засоби виявилися неефективними на практиці. Зокрема, відшкодування за моральні збитки заявнику за втрату близьких родичів не було виплачено, провадження у справі не проводилося належним чином. Хоча необхідно прийняти до уваги передбачену турецьким законодавством можливість згідно з Статтею 13 подання заяви на участь у кримінальному провадженні як сторони, що втручається, у даному випадку заявника не можна звинувачувати за те, що він не скористався цим варіантом, оскільки, як було зазначено вище, адміністративно-правові засоби, які він обрав, виявилися ефективними і здатними безпосередньо вирішити проблеми, а кримінальні засоби правового захисту не можна було використовувати одночасно.

Висновки: порушення (п'ятнадцять голосів проти двох).

Заявник був позбавлений ефективного засобу правового захисту щодо заявленого порушення його права згідно із Статтею 1 Протоколу № 1 через неналежну перевірку фактів при винесенні рішення про компенсацію та несплату суми, присудженої за втрату майна. Хоча заявник домогся переваг у вигляді альтернативного житла, Суд визнав це предметом розгляду відповідно до Статті 41. Крім того, оскільки такі переваги не позбавили його статусу «жертви» згідно із заявленим порушенням Статті 1 Протоколу № 1 (див. вище), він не міг бути позбавлений права на ефективні засоби правового захисту згідно з цією статтею.

Висновки: порушення (п'ятнадцять голосів проти двох).

Жодне питання не розглядалося відповідно до Статті 6 § 1 і Статті 8.

Стаття 41 — **Порушення права на мирне користування майном:** Що стосується знищення майна, то заявник здається не зазнав більше втрат, аніж сума прибутку, який він отримав від фінансових операцій при заміні житла, придбаного по зниженій ціні, так що встановлення факту порушення складає вже саме по собі достатню справедливую компенсацію у цьому аспекті. Що стосується втрати рухомого майна в результаті аварії, компенсація, присуджена на національному рівні (208 євро), не враховуючи електроприладів, не була виплачена заявникові. Питання виплати компенсації не слід брати до уваги в контексті Статті 41. Суд виніс рішення про присудження компенсації у розмірі 1500 євро.

Порушення права на життя: компенсація, присуджена на національному рівні (2077 євро), не була виплачена, і за конкретних обставин даної справи, рішення заявника не подавати виконавче провадження, щоб отримати цю суму, не можна вважати відмовою від його права на компенсацію; Суд виніс рішення про сукупну виплату 135 000 євро.

Суд виніс рішення про компенсацію судових витрат в органах Конвенції, хоча заявник не обґрунтував своєї претензії.

*Інформаційний бюлетень з практики Європейського Суду № 106
Березень 2008 року*

**Будаєва та інші проти Росії [Budayeva and Others v. Russia]
(заява № 15339/02)**

Рішення від 20 березня 2008 р. [Секція I]

Стаття 2. Позитивні зобов'язання

Неспроможність влади вести політику землепланування и надання допомоги в надзвичайних ситуаціях за наявності прогнозованого ризику зсуву селевих потоків, що може призвести до загибелі людей. *Порушення.*

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1

Право на безперешкодне володіння майном

Співрозмірність вжитих владою заходів з надання іншого житла і допомоги у надзвичайних ситуаціях постраждалим, майну яких було завдано шкоди через зсув селевих потоків. *Положення Конвенції не порушено.*

Факти: Місто Тирніауз (Росія) розташоване в регіоні, де щорічно з 1937 року реєструвалися зсуви селевих потоків. Влітку 2000 року за сім днів місто накрила низка селевих потоків, і за цей період було зареєстровано не менше ніж 8 смертей, включаючи смерть чоловіка першої заявниці. Її молодший син також був серйозно травмований, а друга заявниця і її донька отримали сильні фрикційні опіки. Будинки і речі заявників також було зруйновано. І хоча заявники отримали безкоштовне житло взамін втраченого і одноразову допомогу у зв'язку з надзвичайною ситуацією, після стихійного лиха стан їхнього здоров'я погіршився. Прокуратура прийняла рішення не порушувати кримінальну справу як з приводу виникнення стихійного лиха, так і з приводу смерті чоловіка першої заявниці, яка була визнана такою, що наступила внаслідок нещасного випадку. Цивільний позов, який пізніше був поданий заявниками до влади, було відхилено на тій підставі, що місцеве населення було проінформовано про ризик у засобах масової інформації і було вжито усіх розумних заходів для зменшення ризику.

Протягом розгляду справи у Європейському Суді Уряд стверджував, що селеві потоки мали надзвичайну силу, і це означало, що їх неможливо

було спрогнозувати або зупинити, натомість усі жителі, які повернулися до своїх домівок після першої хвилі лиха, зробили це всупереч наказу про евакуацію.

Зі свого боку, заявники звинувачували владу у тому, що органи влади не провели необхідний ремонт несправного обладнання, не надали попереднього попередження і не провели розслідування. Заявники надали офіційні документи, що доводили, що у районному бюджеті не було передбачено кошти на ремонт, і що задовго до стихійного лиха влада отримала низку попереджень від гірського інституту (державна установа, що несе відповідальність за спостереженням небезпечних природних явищ у гірських районах), які закликали владу провести ремонт і встановити пости спостереження для забезпечення евакуації населення у випадку необхідності. В одному з останніх попереджень згадувалася небезпека виникнення великих втрат і жертв, якщо не буде вжито негайних заходів.

Законодавство Стаття 2. (а) *Незадовільне технічне обслуговування і відсутність системи оповіщення.* Обсяг позитивних зобов'язань Держави у сфері надання допомоги у надзвичайних ситуаціях залежить від джерела загрози і ступеня зменшення ризику. При цьому важливим є те, чи вказують обставини справи на неминучість чітко визначених природних лих, таких як лиха, що повторюються, і що зачіпають окремий регіон, облаштований для проживання або використання. Органи влади отримали декілька попереджень у 1999 році, які мали привернути їхню увагу до зростання ризиків широкомасштабного сходження селевих потоків. Вони дійсно знали про те, що будь-яке сходження селевих потоків, незалежно від його масштабу, обов'язково мало руйнівні наслідки через пошкодження захисної інфраструктури. Хоча потреба у терміновому ремонті була визначена досить чітко, коштів на це виділено не було. Не було вжито важливих практичних заходів для забезпечення безпеки місцевого населення: не було жодного попередження і не було видано, опубліковано або виконано жодного наказу про евакуацію; наполегливі вимоги гірського інституту щодо встановлення тимчасових постів спостереження було проігноровано; не було доказів встановлення будь-яких нормативних регулюючих рамок, введення політики землепланування або спеціальних заходів; обладнання, що мало захищати від селевих потоків, не підтримувалося у належному стані. Загалом, влада не вжила жодних заходів перед стихійним лихом. Не існувало жодних виправдань тому, що органи влади не здійснювали політику землепланування і надання допомоги в надзвичайних ситуаціях, беручи до уваги прогнозований ризик втрати людських життів. Серйозні адміністративні помилки, які запобігали веденню такої політики, призвели до загибелі чоловіка першої заявниці і завдання травм їй та іншим членам

її сім'ї. Таким чином, влада не змогла виконати свій обов'язок встановити законодавчу та адміністративну базу для забезпечення ефективного захисту їхнього права на життя.

Висновок: порушення (одноголосно).

(b) *Реакція суду на стихійне лиха.* Через тиждень після стихійного лиха прокуратура вже прийняла рішення не проводити розслідування кримінальної справи за фактом смерті чоловіка першої заявниці. Розслідування звелось до встановлення безпосередньої причини смерті і не стосувалося питань дотримання правил безпеки або відповідальності влади. Не були розглянуті ці питання і в ході будь-якого іншого кримінального, адміністративного або технічного розслідування. Зокрема, не було вжито жодних заходів для перевірки численних тверджень про невідповідне технічне обслуговування і відсутність системи попередження. Вимоги заявників про відшкодування збитків були відхилені національними судами на тій підставі, що вони не змогли показати до якої міри збиток, завданий в результаті недбалості Держави, перевищив збиток, який неминуче був би завданий внаслідок стихійного лиха. Однак, відповідь на це питання можна було отримати тільки шляхом проведення складного експертного дослідження і встановлення фактів, доступ до яких мала лише влада. Таким чином, від заявників вимагалось надання доказів, які були поза межами їх досяжності. У будь-якому випадку, національні суди повністю не використали свої повноваження для встановлення фактів за допомогою виклику свідків або запиту експертних висновків, в той час як представлені заявниками докази, включали звіти, що показують, що деякі посадові особи поділяли їхні побоювання. Таким чином, питання про відповідальність Держави за катастрофу ніколи не досліджувалося або не вивчалось жодними судовими або адміністративними органами. **Висновок:** Порушення (одноголосно).

Стаття 1 Протоколу № 1. — Було незрозуміло, якою мірою підтримання захисної інфраструктури в належному стані могло пом'якшити виняткову силу селєвих потоків. Також не було показано, що збиток будинкам або майну заявників можна було би попередити завдяки існуванню системи попередження, тобто що він не міг бути беззастережно віднесений на рахунок недбалості Держави. Більш того, зобов'язання Держави щодо захисту приватної власності не могло розглядатися як тотожне зобов'язанням відшкодувати повну ринкову вартість зруйнованого майна. Запропонована Державою компенсація повинна оцінюватися з урахуванням всіх інших заходів, здійснених владою, складності ситуації, кількості власників, і економічних, соціальних і гуманітарних питань, що виникають при наданні допомоги під час стихійних лих. Запропонована заявникам компенсація за житло не була явно невідповідною. Також з огляду на велику кількість

постраждалих і масштаб операцій з надання допомоги в надзвичайних ситуаціях, верхня межа (13 200 рублів, приблизно 530 євро) компенсації за домашнє майно видається виправданою. Доступ до компенсаційних виплат був прямим і автоматичним і не передбачав участі в змагальному процесі або необхідності доводити фактично отриманий збиток. Таким чином, умови надання компенсації не покладали невідповідного тягаря на заявників.

ВИСНОВОК: немає порушення (одноголосно).

Стаття 41. Присуджується 30 000 євро в якості компенсації моральної шкоди першому заявнику, 15 000 євро — другому заявнику і 10 000 євро — всім іншим заявникам.

ДОДАТОК 5

Видано Секретарем Суду

ЄСПЛ 364 (2015)

17.11.2015

У процесі судового розгляду не було визначено сфер відповідальності за смерть жертв землетрусу

У рішенні Палати¹ від сьогоднішнього числа у справі Озел та інші проти Туреччини [Özel and Others v. Turkey] (заяви № 14350/05, 15245/05 і 16051/05) Європейський суд з прав людини одноголосно постановив, що:

було порушення Статті 2 (право на життя) Європейської Конвенції з прав людини у її процедурному аспекті.

Справа стосувалася смерті членів сім'ї заявників, які були заживо поховані під уламками будинків, що були зруйновані у місті Чинарчик (Çınarcık) під час землетрусу 17 серпня 1999 року, який був одним із найсильніших у Туреччині і забрав життя великої кількості людей.

Зокрема, Суд виніс рішення, що дії національних органів влади не були належним чином швидкими щодо визначення сфер відповідальності та причин руйнування будинків, що призвело до смерті людей.

Основні факти

Заявники, Мезмет Озел (Mehmet Özel), Алі Кіліч (Ali Kılıç, Ісмаїл Ердоган (Ismail Erdogan), Салим Чакір (Salim Çakır), Бетюль Акан (Betül Akan), Менексе Кіліч (Menekse Kılıç), Гюхер Ердоган (Güher Erdogan) і Сехрібан Юсе (Ергюден) (Sehriban Yüce (Ergüden)), є громадянами Туреччини, які народилися у відповідно 1974, 1955, 1938, 1954, 1960, 1956, 1927 і 1966 роках.

Місто Чинарчик розташоване у регіоні, який на карті сейсмічної активності класифікується як «зона основного ризику». Компанія V. G. Arsa Ofisi була звинувачена у руйнуванні будинків, що призвело до смерті

¹ Згідно із Статтями 43 і 44 Конвенції, це рішення Палати не є остаточним. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати. За наявності такого клопотання колегія у складі п'яти суддів приймає рішення, чи ця справа заслуговує подальшого розгляду. Якщо так, то у такому випадку справу слухає Велика Палата і виносить остаточне рішення. Якщо клопотання не приймається, у цей день рішення Палати стає остаточним.

Коли рішення стає остаточним, воно передається до Комітету міністрів Ради Європи для моніторингу його виконання.

Подальшу інформацію про процес виконання рішення можна знайти за посиланням: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution.

постраждалих в основному через браковані будівельні матеріали, які використовувались під час будівництва будинків. Судові провадження були порушені проти трьох партнерів компанії і її двох наукових директорів. Родичі жертв були учасниками процесу як треті сторони. По завершенню судового процесу двох обвинувачених було засуджено, а судовий процес проти інших було припинено у зв'язку із закінченням терміну давності.

За відсутності будь-яких адміністративних повноважень було неможливо порушити судову справу проти державних службовців, які також, ймовірно за все, розділяють відповідальність за руйнування будинків.

У 1999 і 2000 роках, п. Акан, п. Озел, п. Чакір і його дружина, і п. Юсе (Ергюден) подали позов про стягнення компенсації у районний суд Ялова (Yalova District Court). Судовий процес завершився приблизно у 2009 та 2011 роках.

Скарги, процесуальний розгляд та склад суду

Ґрунтуючись на положеннях Статті 2 (право на життя), заявники подали заяву про порушення права їхніх родичів на життя. Згідно із Статтями 6 (право на справедливий суд) і 13 (право на ефективний засіб правового захисту) вони також подали заяву про відсутність справедливого судового розгляду і надмірно довгу тривалість судового процесу, а також про відсутність ефективного засобу правового захисту.

На основі Статті 1 Протоколу № 1 (захист майна) заявники стверджували, що було втручання у їхні майнові права.

Заяви було подано до Європейського суду з прав людини 16, 22 і 25 квітня 2005 року.

Рішення було прийняте Палатою з семи суддів у наступному складі:

Пол **Леменс** (Paul Lemmens) (Бельгія), Голова,

Ізіл **Каракас** (Isil Karakas) (Туреччина),

Небойса **Віцініц** (Nebojsa Vucini) (Чорногорія),

Хелен **Келлер** (Helen Keller) (Швейцарія),

Егідіджус **Куріс** (Egidijus Kuris) (Литва),

Роберт **Спано** (Robert Spano) (Ісландія),

Джон Фрідрік **Кіслбро** (Jon Fridrik Kjølbro) (Данія),

і також Стенлі Найсміт (Stanley Naismith), Секретар Секції.

Рішення суду

Стаття 2 (право на життя)

Суд почав слухання із зазначення того, що Стаття 2 Конвенції покладає на Держави зобов'язання вживати усіх необхідних заходів для захисту життя осіб в рамках її юрисдикції, навіть у випадках стихійного лиха (див. справу Будаєва та інші проти Росії [Budayeva and Others v. Russia]).

Що стосується зобов'язання Держав запобігати стихійним лихам і захищати своїх громадян, Суд пояснив, що це зобов'язання полягає головним чином у прийнятті заходів, спрямованих на зміцнення спроможності органів влади реагувати на смертельні та непередбачувані природні явища, такі як землетруси.

Такі запобіжні заходи передбачають землепланування та контроль розвитку міст. У даній справі суд відзначив, що національні органи влади повністю усвідомлювали ризики потенційної зони стихійного лиха. Таким чином, місцеві органи влади, у повноваження яких входить видача дозволів на будівництво, відіграють основну роль і несуть первинну відповідальність у запобіганні ризиків, пов'язаних з наслідками землетрусів. Однак, суд постановив, що в цій частині заяви вплив термін давності, і відхилив її на підставі параграфів 1 і 4 Статті 35 (умови прийнятності) Конвенції.

У світлі матеріалів справи Суд зазначає, що кримінальні провадження тривали більше 12 років. Хоча справа і була складною, було лише п'ять обвинувачуваних, а експертні висновки були готові на ранньому етапі процесу. Двох обвинувачуваних було засуджено, в той час коли справа щодо трьох інших була закрита у зв'язку із спливом строку давності. Суд дійшов висновку про те, що тривалість судового процесу не відповідала вимозі щодо терміновості. Він прийняв позицію про те, що важливість розслідування мала спонукати органи влади провести його швидко з метою визначення сфер відповідальності та обставин за яких зруйнувалися будівлі і таким чином уникнути видимості терпимості незаконних дій або сукупності таких дій.

Згідно із Статтями 43 і 44 Конвенції, це рішення Палати не є остаточним. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати. За наявності такого клопотання колегія у складі п'яти суддів приймає рішення, чи ця справа заслуговує подальшого розгляду. Якщо так, то у такому випадку справу слухає Велика Палата і виносить остаточне рішення. Якщо клопотання не приймається, у цей день рішення Палати стає остаточним.

Коли рішення стає остаточним, воно передається до Комітету міністрів Ради Європи для моніторингу його виконання.

Подальшу інформацію про процес виконання рішення можна знайти за посиланням: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution. розгляду справи у розумний термін часу. Суд дотримується погляду, що важливість розслідування мала змусити органи влади діяти швидко з метою визначення сфер відповідальності і обставин руйнування будинків, з метою уникнення враження, що існує толерантне ставлення до незаконної діяльності або таємної домовленості у таких діяннях.

Інші статті

Беручи до уваги порушення Статті 2 Конвенції, Суд вважає, що він вже розглянув основне правове питання і що немає потреби окремо виносити рішення по іншим частинам заяви.

Стаття 41 (справедлива компенсація)

Суд постановив, що Туреччина має сплатити відшкодування моральної шкоди у сумі 30 000 євро (EUR) спільно п. Акан і п. Озелу, 30 000 євро спільно пану і пані Кіліч, 30 000 євро спільно пану і пані Ердоган, по 30 000 євро п. Чакіру і п. Юсе (Ергюден), а також відшкодування судових витрат п. Чакіру і п. Юсе (Ергюден) у сумі 4 000 євро кожному.

Цей прес-реліз є документом з Реєстру. Він не є зобов'язуючим для Суду. Рішення, постанови та іншу інформацію про Суд розміщено на вебсайті www.echr.coe.int.

Контактні особи

echrpress@echr.coe.int | tel.: +33 3 90 21 42 08

Трейсі Тернер-Трец (Tracey Turner-Tretz) (тел: + 33 3 88 41 35 30)

Ніна Саломон (Nina Salomon) (тел: + 33 3 90 21 49 79)

Деніс Ламберт (Denis Lambert) (тел: + 33 3 90 21 41 09)

Інсі Ертекін (Inci Ertekin) (тел: + 33 3 90 21 55 30)

Європейський суд з прав людини був створений у Стразбурзі у 1959 році з метою розгляду потенційних порушень Європейської конвенції з прав людини від 1950 року.

Інформаційний бюлетень з практики Суду
Серпень 1997 року

Балмер-Шафрот та інші проти Швейцарії
[Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland] - 22110/93

Рішення від 26.8.1997 [ВП]

Стаття 6

Стаття 6-1. Цивільні права та обов'язки

Продовження Швейцарською федеральною радою ліцензії на експлуатацію атомної станції: *Стаття 6 не застосовна*

[Цей короткий виклад є витягом з офіційних збірників Суду (Серія А або Збірники судових рішень та ухвал). Таким чином, його форматування та структура можуть відрізнятися від резюме інформаційного бюлетеню]

I. ПОПЕРЕДНЄ ЗАПЕРЕЧЕННЯ (ЗАЯВНИКИ НЕ ЖЕРТВИ)

Факт, що Федеральна Рада Швейцарії оголосила прийнятним заперечення, яке заявники хотіли розглянути у суді, свідчить, що вони можуть вважатися жертвами.

Висновки: заперечення відхилено (одноголосно).

II. СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ

A. Попереднє заперечення Уряду (не вичерпано національні засоби правового захисту)

Беручи до уваги висновки щодо застосованості, немає необхідності вирішувати питання вичерпності засобів захисту.

Висновки: немає необхідності виносити рішення (одноголосно).

B. Застосовність

Право, на яке заявники поклалися по суті — забезпечення адекватного захисту їхньої фізичної недоторканості від ризиків, що є наслідками використання атомної енергії — визнається у законодавстві Швейцарії.

У тій частині, де йшлося про перегляд дотримання статутних вимог, рішення Федеральної Ради було більше схожим на судовий акт, аніж на рішення, що стосувалося загальної політики.

Немає сумнівів, що спір був дійсно серйозним і по суті.

Заявники не встановили прямий зв'язок між умовами експлуатації атомної станції і їх правом на захист їхньої фізичної недоторканості, оскільки вони не змогли довести, що вони особисто наражалися на серйозну, специфічну і неминучу небезпеку — результати заходів, які Федеральна Рада могла би гіпотетично призначити у даній справі — ні небезпека, ні засоби правового захисту не було визначено зі ступенем ймовірності, який би зробив результати судового процесу прямо вирішальними для права, на яке покладаються заявники — зв'язок між цим правом і рішенням Федеральної ради надто незначний і далекий.

Висновки: стаття 6 не застосовна (дванадцять голосів проти восьми).

III. СТАТТЯ 13 КОНВЕНЦІЇ

Ті ж висновки.

ВИСНОВКИ: стаття 13 не застосовна (дванадцять голосів проти восьми)

ДОДАТОК 7

**Прес-реліз
виконаний Секретарем Суду
№ 843**

Європейський суд з прав людини

09.11.2010

**Заходи, вжиті державою щодо компенсації незручностей,
заподіяних громадянину інтенсивним дорожнім рухом,
були недостатніми**

Рішенням Палати у справі «Диш (Deés) проти Угорщини» (Dees v. Hungary) (заява № 2345/06), що не є остаточним², Європейський суд з прав людини одностайно постановив про:

порушення Статті 8, (що гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя та житла), та параграфу 1 Статті 6, (що гарантує право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку), Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Справу порушено на підставі скарг громадянина на шум, вібрації, забруднення і неприємний запах, джерелом яких є інтенсивний рух транспорту по вулиці, на якій проживає заявник, що знаходиться поблизу платної магістралі.

Основні факти:

Заявник, Ёод Диш (György Deés), угорець за національністю 1950 року народження, проживає в селі Альсунимеді (Alsónémedi) (Угорщина).

Заявник стверджував, що багато вантажівок аби уникнути плати за проїзд магістраллю, яку було введено 1997 року, обирають альтернативні маршрути, серед яких і вулиця, на якій він проживає.

² Відповідно до статей 43 та 44 Конвенції, рішення Палати не є остаточним. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення, будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися із клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду. У цьому випадку колегія у складі п'яти суддів вирішує, чи справа піднімає достатньо серйозне питання для його подальшого розгляду. Якщо колегія приймає клопотання, Велика Палата слухає справу і проголошує остаточне рішення. Якщо колегія Великої Палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати, рішення Палати стає остаточним в той же день. Згідно з статтею 28 Конвенції, рішення комітету є остаточними.

Коли рішення стає остаточним, його передають до Комітету міністрів Ради Європи з питань нагляду за виконанням рішень Суду. Детальніше про виконання рішень можна дізнатися на сайті www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution

23 лютого 1999 року він подав до суду клопотання про призначення йому компенсації від Державної служби автомобільних доріг загального користування у медьє Пешт. Він стверджував, що через збільшення потоку вантажних автомобілів на його вулиці, на стінах його будинку з'явилися тріщини. Врешті, 15 листопада 2005 року його клопотання було відхилено при розгляді апеляційної скарги. Національні суди зокрема постановили, що хоча рівень шуму, який вимірювався експертом двічі (в травні 2003 року рівень перевищив встановлену законом межу 60 дБ (А) на 15% і 12%), вібрація або шум від руху транспортних засобів не були настільки інтенсивним, щоб завдати руйнівних наслідків будинку пана Диш.

У той же час, починаючи з 1998 р., влада все ж вживала певних заходів, щоб уповільнити і налагодити рух транспорту в цьому районі. Зокрема було збудовано три об'їзні дороги, встановлено обмеження швидкості до 40 км/год в нічний час, а також встановлено світлофори на двох перехрестях. У 2001 році з'явилися дорожні знаки, що забороняли в'їзд транспортних засобів вагою більше 6 тонн, як і ті, що спрямовували транспорт в іншому напрямку.

Порядок розгляду скарг та склад Суду

Посилаючись зокрема на Статтю 8 Конвенції, (що гарантує право на повагу до житла), заявник стверджував, що через шум, забруднення і неприємний запах, джерелом яких є інтенсивний рух транспорту на його вулиці, його будинок став майже непридатним для проживання. Він також скаржився на порушення Статті 6, (яка гарантує право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку), заявляючи, що розгляд його скарги в судовому порядку тривав занадто довго.

Заяву було подано до Європейського суду з прав людини 6 січня 2006 року.

Рішення було прийнято Палатою з семи суддів у наступному складі:

Франсуаза **Тюлкенс** (Francoise Tulkens) (Бельгія), *Голова*,
Дануте **Джошіен** (Danutė Jočienė) (Литва),
Драголюб **Попович** (Dragoljub Popović) (Сербія),
Андраш **Шайо** (Andras Sajó) (Угорщина),
Нона **Цоцорія** (Nona Tsotsoria) (Грузія),
Крістіна **Пардалос** (Kristina Pardalos) (Сан-Марино),
Гвідо **Раймонді** (Guido Raimondi) (Італія), *судді*,
а також Стенлі **Найсміт** (Stanley Naismith), *секретар Секції*.

Рішення Суду

Стаття 8

Суд постановив, що Конвенція гарантує право громадян не тільки на повагу до їхнього будинку як фізичного об'єкта (наприклад, запобігає

несанкціонованому проникненню), але і на спокійне проживання у даній місцевості, позбавленій шуму, шкідливих викидів або запахів.

Суд визнав складність даної справи, що потребувала вирішення питань, пов'язаних з інфраструктурою, і наголосив на необхідності вжити заходів, які б, з однієї сторони, вимагали значних затрат часу і ресурсів, але з іншої дозволили збалансувати інтереси учасників дорожнього руху і жителів. Проте, незважаючи на зусилля обмежити та переспрямувати рух транспорту, такі заходи виявилися недостатніми, в результаті чого пан Диш піддавався надмірному шуму упродовж значного періоду часу (принаймні до травня 2003 року, коли було проведено експертну оцінку рівня шуму і підтверджено, що він перевищує максимально дозволений державою показник).

Стаття 6, параграф 1

Суд постановив, що тривалість розгляду справи упродовж шести років і дев'яти місяців на двох рівнях юрисдикції була надмірною, а отже відбулося порушення параграфу 1 Статті 6.

Стаття 41 (справедлива компенсація)

Суд постановив, що Угорщина мала виплатити заявникові 6000 євро (EUR) в якості компенсації моральної шкоди.

Рішення доступне лише англійською мовою.

Цей прес-реліз підготовлено канцелярією Суду, він не є зобов'язуючим для Суду. Ухвали та рішення Суду, а також подальша інформація доступна на його веб-сайті.

Контактна інформація для ЗМІ:

echrpress@echr.coe.int | тел.: +33 3 90 21 42 08

Трейсі Тернер-Третц (тел.: + 33 3 88 41 35 30)

Емма Геліе (тел.: + 33 3 90 21 42 15)

Крістіна Пенкева-Маліновські (тел.: + 33 3 88 41 35 70)

Селін Мену Ланже (тел.: + 33 3 90 21 58 77)

Фредерік Дольт (тел.: + 33 3 90 21 53 39)

Ніна Саломон (тел.: + 33 3 90 21 49 79)

Європейський суд з прав людини було створено в Страсбурзі державами-членами Ради Європи 1959 року для контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, закріплених в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 року.

ДОДАТОК 8

ПРЕС-РЕЛІЗ
видано секретарем Суду
ЕСНР 452 (2012)

13.12.2012

Продовження головної злітно-посадкової смуги в аеропорту Довіль не вважається порушенням права заявників на приватне та сімейне життя чи права на вільне володіння майном

У сьогоднішньому рішенні Палати Суду у справі Фламенбаум та інші проти Франції (заяви № 3675/04 та 23264/04), яке не є остаточним³, Європейський суд з прав людини одногосно постановив, що:

не було порушення статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Європейської Конвенції про права людини, і

не було порушення статті 1 Протоколу 1 (захист майна) до Конвенції.

Справа стосується продовження злітно-посадкової смуги в аеропорту міста Довіль та пов'язаних з цим незручностей, що вплинули на майно місцевих мешканців. Беручи до уваги, що місцеві суди визнали суспільний інтерес проекту, і, що Уряд встановив законну мету — економічний добробут регіону, Суд постановив, враховуючи заходи вжиті місцевою владою, щоб попередити негативні наслідки від шумового впливу на місцевих мешканців, що між сторонами у справі знайдено справедливий компроміс. Суд також постановив, що заявники не підтвердили, що ринкова вартість їхнього майна знизилась через продовження злітно-посадкової смуги.

Основні факти

19 заявників є власниками або співвласниками будинків, розташованих в або поблизу лісу Сан-Гатьян. Ці будинки знаходяться на відстані від 500

³ Відповідно до статей 43 та 44 Конвенції, рішення цієї Палати не є остаточним. Протягом 3 місяців після винесення рішення, будь-яка зі сторін може вимагати, щоб справу передали до Великої Палати Суду. Якщо такий запит подано, колегія у складі п'яти суддів вирішує, чи справа потребує додаткового розгляду. В такому випадку, Велика Палата розглядає справу і виносить остаточне рішення. Якщо запит про передачу справи не задоволено, рішення Палати стає остаточним у той же день. Як тільки рішення стає остаточним, його передають до Комітету міністрів Ради Європи для здійснення контролю над його виконанням. Для детальношої інформації про процес виконання рішення перейдіть за посиланням: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution, <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution>

до 2 500 м від головної злітно-посадкової смуги аеропорту Довіль-Сан-Гатьян, яку збудували у 1931 році у місті Довіль і з часом розбудували.

Згідно плану шумового впливу, складеного у 1978 році і схваленого у 1982 році, розрізняють три зони відповідно до рівня шумового впливу. Указом від 24 лютого 1986 року, аеропорту присвоєно категорію В (перевезення на середні дистанції).

У 1987 році склали проект плану усунення авіаційних обмежень. Префекти Кальвадосу та Еру розпорядились щодо громадського опитування. Петицію з більш ніж 500 підписами, яку додали до реєстрів, надали у відкритий доступ. Місцеві мешканці скаржились, зокрема, на те, що план не включає оцінки впливу на довкілля і не бере до уваги незручностей, які може спричинити зростання інтенсивності авіаперевезень. 01 червня 1988 року призначено інспектора для проведення опитування необхідного для схвалення плану.

Указом від 04 квітня 1991 року прем'єр-міністр схвалив план усунення авіаційних обмежень.

У червні 1991 асоціація захисту інтересів місцевого населення, що проживає біля аеропорту Довіль-Сен-Гатьян («АРДАД»), членами якої є всі заявники, подала заяву до Державної ради для судового перегляду указу.

Державна рада відхилила заяву, мотивуючи своє рішення серед іншого тим, що указ, яким аеропорту присвоєно категорію В, більше не підлягає оскарженню, і, що, оскільки указ був предметом окремого судового розгляду поруч з іншими питаннями пов'язаними з продовженням злітно-посадкової смуги, а також планом пов'язаним з авіаційними обмеженнями, ці операції можна було виконувати окремо відповідно до розкладу встановленого місцевою владою. Державна рада встановила, що недоліки у плані обмежень були незначними у порівнянні з перевагами, які він пропонував для функціонування аеропорту.

У липні 1990 року префект Кальвадосу наказав провести громадське опитування, щодо плану продовження злітно-посадкової смуги. У липні 1990 року експертна фірма провела оцінку впливу плану на фізичний та біологічний стан довкілля, діяльність людей, містобудування, культурну спадщину та ландшафт, а також шумовий вплив. Оцінка впливу показала, що продовження злітно-посадкової смуги не лише позитивно вплине на діяльність аеропорту, а й матиме позитивний вплив на місцеву, і навіть регіональну економіку. Щодо шумового впливу встановлено, що його рівень перебуває в межах встановлених у плані шумового впливу схваленого у 1982 році, а тому рекомендації щодо компенсаторних заходів відсутні.

Громадське опитування провели впродовж одного місяця в 6 місцевих радах. Комісія з питань проведення опитування подала свій звіт 12 жов-

тня 1990 року, в якому вона схвалила план. У звіті йшлося, зокрема, про те, що продовження злітно-посадкової смуги значно збільшить кількість перевезень, що не буде значного збільшення шумового впливу, і що продовження злітно-посадкової смуги позитивно вплине на економічний розвиток регіону. Щодо шумового впливу, то комісія рекомендувала повністю припинити навчальні військові польоти та виліт літаків у ночі.

Указом від 05 березня 1991 року префект дав дозвіл на продовження основної злітно-посадкової смуги на 2550 метрів, замість планованих 2720 метрів, що вважається достатнім. Заяву АДРАД про судовий перегляд указу відхилив Канський адміністративний суд та Апеляційний адміністративний суд міста Нант.

Роботи над продовженням та укріпленням смуги завершили 05 жовтня 1993 року. Смугу відкрили для авіатранспорту 10 листопада 1993 року.

01 липня 1994 року голова адміністративного суду призначив експертизу, щоб встановити, серед іншого, чи продовження злітно-посадкової смуги сприяло збільшенню кількості авіаперезень та зростанню рівня шумового впливу, а також, щоб виміряти рівень шуму. Експерт подав свій остаточний висновок у жовтні 1997 року, в якому він зазначив результати вимірювань рівня шуму, проведені у серпні 1996 року та у травні і червні 1997 року у будинку, що належить Голові АДРАД. Експерт зафіксував зменшення кількості авіаперевезень, однак зростання вантажопідйомності суден, і відповідно склав план шумового впливу та рекомендував аеропорту вжити оперативні заходи.

У серпні та вересні 1998 року, на підставі висновку, заявники подали заяву до адміністративного суду про компенсацію збитків спричинених продовженням злітно-посадкової смуги. У своєму рішенні від 04 травня 1999 року адміністративний суд відхилив їх заяви. Він постановив, зокрема, що висновок експерта підготовлений неналежним чином через те, що експерт проводив вимірювання рівня шуму без врахування впливу негативних чинників, і вийшов за рамки своїх повноважень, однак висновок можна використовувати для ознайомчих цілей. По суті справи суд встановив, що багатотонний авіатранспорт використовувався в аеропорту до того, як запустили нову смугу, і, що у найгіршому випадку місцеві мешканці можуть часом зазнавати впливу інтенсивного шуму під час взльоту літака, а збільшення шумового впливу через продовження смуги не принесе заявникам більших незручностей ніж ті, яких зазвичай зазнають мешканці місцевостей, що проживають поблизу аеропорту.

Заяву подану заявниками 20 грудня 2000 року відхилив Апеляційний адміністративний суд міста Нант за схожими підставами. Апеляційну скаргу з питань роз'яснення права подану паном Фламенбаумом 30 липня 2003 року відхилила Державна Рада, і рішенням від 30 грудня 2003 вона оголосила інші сімнадцять апеляційних скарг неприйнятними.

У травні та червні 2006 року місто Довіль та регіони Верхня Нормандія та Нижня Нормандія вирішили утворити спілку (syndicat mixte) аеропорту Довіль-Нормандія, дозвіл на що 21 липня 2006 року дав префект Кальвадосу. Апеляційну скаргу АДРАД щодо оскарження цього указу 18 грудня 2007 року відхилив своїм рішенням адміністративний суд, яке згодом 16 грудня 2008 року підтримав апеляційний адміністративний суд мотивуючи це тим, що, зокрема, розвиток, планування, управління та функціонування аеропорту Довіль, з огляду на його стратегічну позицію, значний потенціал щодо економічного та туристичного розвитку Нормандії та попереднього існування розвиненої інфраструктури аеропортів, принесе користь всім сторонам.

29 вересня 2008 року, після громадського опитування, указом регіону Нижня Нормандія прийнято новий план шумового впливу.

Тим часом, починаючи з квітня 2009 року, органи влади запустили процедури «зниження рівня шуму», за яких висота та під'їзні шляхи для зльоту та посадки зазнали змін, щоб обмежити одиночні польоти місцевих мешканців та зменшити шумовий вплив.

Скарги, процедура та склад Суду

Керуючись статтею 8 (право на повагу до особистого та сімейного життя), заявники поскаржились на шумовий вплив, спричинений продовженням основної злітно-посадкової смуги аеропорту та недоліки процесу прийняття рішень.

Керуючись статтею 1 Протоколу 1 (захист власності), вони також поскаржились на зниження ринкової вартості їхньої власності через продовження злітно-посадкової смуги, та вартість шумоізоляційних заходів, яких їм довелося вжити.

Заяву подали до Європейського суду з прав людини 27 січня 2004 року (пан Фламенбаум) та 21 червня 2004 року (інші заявники).

Рішення прийняла Палата у складі семи суддів, а саме:

Марк **Віллігер** (Ліхтенштейн), *Головуючий*

Боштян М. **Жупанчіч** (Словенія),

Енн **Пауер-Форде** (Ірландія),

Андре **Потоцкі** (Франція),

Пол **Лемменс** (Бельгія),

Гелена **Ядерблом** (Швеція),

Алес **Пейчал** (Чеська Республіка),

а також **Клаудія Вестердік**, *секретар судового засідання*

Рішення суду

Стаття 8

Суд зауважив, що будинки заявників розташовані на різній відстані від основної злітно-посадкової смуги аеропорту, найближчий з яких розташований за кілька сотень метрів від аеропорту, а найдальший за 2,5 км. Шумовий вплив, якого зазнавали заявники, достатньо високий для того, щоб застосувати статтю 8, проти чого Уряд не заперечує. Для того, щоб відповідати вимогам статті 8, втручання має бути передбачене законом, переслідувати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві. Органам влади потрібно було досягти справедливого балансу між інтересами особи та спільноти в цілому, з урахуванням широкої свободи розсуду, яка надається їм у цій сфері.

Спочатку Суд зауважив, що адміністративні суди, які розглядали справу заявників, встановили, що рішення, прийняті органами влади, відповідають внутрішньому законодавству. Відповідно, втручання про яке йде мова, передбачене законом.

Суд також встановив, що адміністративні суди підтвердили економічний інтерес у продовженні смуги, яка розрахована на те, щоб приймати авіатранспорт більшої вантажопідйомності. Таким чином, Суд прийшов до висновку про існування законної мети: економічний добробут регіону.

Всупереч письмовим поясненням заявників, Суд не вважає встановленим те, що продовження смуги значно збільшило кількість авіап перевезень. Це підтверджує новий план шумового впливу прийнятий у 2008 році. Префект дав дозвіл на продовження смуги на 2 550 метрів, замість початкових 2 720 метрів, мотивуючи це тим, що такої довжини достатньо для того, щоб досягти поставленої мети. Крім того, літаки з найбільшим рівнем шуму більше не мають дозволу на польоти у Франції. В аеропорту більше не відбуваються показові чи військові тренувальні польоти; цивільні тренувальні польоти контролюються або заборонені протягом певних періодів або діапазонів часу. Більш того, Суд встановив, що у 2009 році органи влади запровадили «процедури зменшення рівня шуму» за яких висота та під'їзні шляхи для зльоту та посадки зазнали змін, щоб обмежити одиночні польоти місцевих мешканців та зменшити шумовий вплив.

Отже, із врахуванням зазначених обставин, Суд встановив, що органи влади досягли розумного компромісу між сторонами.

Щодо процесу прийняття рішень, Суд встановив, що запланованому продовженню смуги передувала детальна оцінка впливу на фізичний та біологічний стан довкілля, діяльність людей, містобудування, культурну спадщину та ландшафт, а також шумовий вплив. Було проведено громадське опитування щодо проекту, під час якого громадськість отримала до-

ступ до матеріалів проекту, мала можливість вивчати списки опитуваних та зустрічатись із членами комісії, яка займалась опитуванням. Оцінка впливу на довкілля та дані громадського опитування були надіслані до радчій комісії з питань охорони довкілля, на якій присутньою була АДРАД. План усунення авіаційних обмежень також був пунктом у громадському обговоренні в зацікавлених районних радах, під час яких місцеві мешканці могли висловлювати свої спостереження. І наостанок, подальше громадське опитування передувало прийняттю плану щодо радіо обмежень. У результаті, було проведено необхідні опитування та дослідження, і громадськість мала належний доступ до їх результатів.

Більш того, заявники використовували два способи захисту свого права в адміністративних судах: заяву про перегляд в суді та заяву про компенсацію збитків, і вони використали обидва способи захисту.

Стосовно так званої «фрагментації» процесу прийняття рішень, а також того, що весь план не вдалось переглянути одному судді, Суд вказав на те, що хоча Країни зобов'язані зважати на інтереси окремих людей — повагу до яких вони зобов'язані забезпечити шляхом дотримання статті 8 — у них на практиці повинен бути вибір між різними способами та засобами виконання цього обов'язку. У будь-якому разі, заявники могли брати участь у кожному етапі прийняття рішень та подавати свої зауваження. Відповідно, Суд не побачив недоліків у процесі прийняття рішень, а, отже, не було порушення статті 8.

Стаття 1 Протоколу 1

Суд повторив, що стаття 1 Протоколу 1 на практиці не гарантує права утримувати свою власність у сприятливому середовищі.

Заявники подали письмові пояснення про те, що шум, спричинений продовженням злітно-посадкової смуги, призвів до зменшення вартості їх власності. Вони посилалися на два висновки експерта, лише один з яких зроблений за вказівкою адміністративного суду, який згодом адміністративний суд, апеляційний адміністративний суд та Державна Рада визнали неналежно підготовленим. Заявники також посилалися на інше рішення експерта, підготовлене на їх вимогу та пов'язане із сімома об'єктами власності. Експерт, який не вказав, який саме спосіб використовувався для визначення теперішньої ринкової вартості, прийшов до висновку, що вартість впала на 25%–60% через близькість до аеропорту, однак при цьому, він не вказав методів, які дозволили йому прийти до такого висновку, з використанням яких він вираховував зниження вартості об'єктів власності. Суд зауважив, що скарга заявників не стосувалась незручностей спричинених близькістю до аеропорту, а стосувалась продовження його головної злітно-посадкової смуги.

Суд повторив, що Палата просила сторони уточнити нову вартість їхньої власності, їхню теперішню ринкову ціну, і вказати, чи ця ринкова ціна відповідає ринковій ціні для схожих об'єктів власності, на які не вплинув шум, на який скаржаться заявники. Документи, які надали заявники, не дають відповідей на поставлені запитання, і один з них містить суперечливу інформацію щодо ринкової вартості одного й того ж об'єкта нерухомості та зменшення вартості через присутність аеропорту.

За таких умов заявники не довели, чи і до якої міри основна злітно-посадкова смуга аеропорту Довіль вплинула на вартість їхньої нерухомості. Суд також не міг взяти до уваги вартість шумоізоляційних робіт через те, що заявники не встановили причинового зв'язку між продовженням злітно-посадкової смуги та зростанням кількості авіаперевезень з врахуванням заходів, яких вжили органи влади, щоб обмежити шумовий вплив.

Оскільки заявники не змогли встановити наявності порушення їхнього права на мирне володіння власністю, Суд постановив, що не було порушення Статті 1 Протоколу № 1.

Рішення суду доступне лише французькою.

Цей прес-реліз є документом, виготовленим канцелярією суду. Він не є юридично-зобов'язуючим для Суду. Постанови, рішення та детальнішу інформацію про Суд можна знайти за адресою: www.echr.coe.int.

Прес контакти

echrpress@echr.coe.int | тел.: +33 3 90 21 42 08

Деніс Ламбер (тел.: + 33 3 90 21 41 09)

Трейсі Тернер-Третц (тел.: + 33 3 88 41 35 30)

Селін Мену-Ланж (тел.: + 33 3 90 21 58 77)

Ніна Саломон (тел.: + 33 3 90 21 49 79)

Європейський суд з прав людини засновано країнами-членами Ради Європи у Страсбурзі у 1959 році, щоб розглядати питання ймовірних порушень Європейської конвенції про права людини.

ДОДАТОК 9

Прес-реліз підготований Секретарем судового засідання
РІШЕННЯ ПАЛАТИ У СПРАВІ ТАШКІН ТА ІНШІ ПРОТИ ТУРЕЧЧИНИ
[TAŞKIN AND OTHERS v. TURKEY]

**Європейський суд з прав людини сьогодні оприлюднив
у письмовій формі рішення[1] у справі Ташкін та інші
проти Туреччини (заява № 46117/99).**

Суд одноголосно прийняв рішення, що

- мало місце порушення Статті 8 Європейської Конвенції з прав людини (право на повагу до приватного та сімейного життя);
- мало місце порушення Статті 6 § 1 Конвенції (право на справедливий суд); і
- не було необхідності окремо розглядати скарги згідно зі Статтею 2 (право на життя) і Статтею 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції.

Згідно зі Статтею 41 Конвенції (справедлива компенсація), Суд присудив кожному із заявників по 3 000 євро за моральну шкоду. (Рішення наявне лише французькою мовою.)

1. Основні факти

Заявниками є 10 громадян Туреччини, що проживають у Бергамі або навколишніх селах. Справа стосується надання дозволу на експлуатацію шахти з видобування золота в місті Овачік (Ovacik), неподалік Бергами (провінція Ізмір).

У 1992 році компанія з обмеженою відповідальністю *E.M. Eurogold Madencilik* (яка пізніше отримала назву *Normandy Madencilik A.Ş.*) отримала право на видобуток золота. Дозвіл був дійсним 10 років і також давав право на використання технології вилуговування ціаніду для видобутку золота. У 1994 році на основі звіту про вплив на навколишнє середовище, Міністерство навколишнього середовища надало компанії дозвіл на експлуатацію золотовидобувної шахти в м.Овачік.

Заявники та інші жителі Бергами звернулися із проханням про скасування цього дозволу з причин шкідливості процесу ціанідування, який використовується видобувною компанією, ризиками для здоров'я та ризиками забруднення водоносних горизонтів та руйнування місцевої екосистеми. У першій інстанції їх заяву було відхилено, але у рішенні від

13 травня 1997 року Верховний адміністративний суд задовольнив заяву. Посилаючись на висновки дослідження з оцінки впливу та інші звіти, Верховний адміністративний суд ухвалив рішення, що беручи до уваги географічне розташування золотовидобувної шахти і геологію регіону, дозвіл на експлуатацію не відповідав громадським інтересам через ризики для навколишнього середовища та здоров'я людей.

На виконання цього рішення Адміністративний суд Ізміру 15 жовтня 1997 року скасував рішення надати дозвіл на експлуатацію шахти. 1 квітня 1998 року Верховний адміністративний суд залишив це рішення в силі.

27 лютого 1998 року органи влади провінції Ізмір видали наказ про закриття шахти.

У жовтні 1999 року, на запит Прем'єр-міністра Інститут наукових та технічних досліджень Туреччини (*TÜBİTAK*) представив звіт про вплив використання ціаніду для видобутку золота на шахті, стверджуючи, що ризики, на які звертав увагу Верховний адміністративний суд, було усунуто або зменшено до рівня, що є нижчим, ніж прийнятні пороги. На основі цього звіту було прийнято низку міністерських рішень про видачу або поновлення дозволів на експлуатацію, і 13 квітня 2001 року компанія почала видобувну діяльність. Заявники оскаржували ці рішення в судах Туреччини, отримавши наказ про призупинення дії оскаржуваних рішень. Деякі із таких заяв на даний час перебувають на розгляді у судах Туреччини.

29 березня 2002 року Кабінет "принципово" вирішив, що видобувна компанія може продовжувати свою діяльність, але 23 червня 2004 року Верховний адміністративний суд видав наказ про призупинення дії цього рішення, на час розгляду рішення по заяві про його скасування. Відповідно до цього рішення, місцева влада провінції Ізмір у серпні 2004 року видала наказ про припинення видобутку золота на шахті.

Компанія *Normandy Madencilik* надала остаточне дослідження про оцінку впливу, на основі якого Міністерство навколишнього середовища та лісового господарства висловило позитивну думку наприкінці серпня 2004 року.

2. Судовий розгляд і склад суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 25 вересня 1998 року і передано до Суду 1 листопада 1998 року. Її було визнано частково прийнятною 29 січня 2004 року. Застосувавши Статтю 36 Конвенції і Правило 44 Регламенту Суду, Голова Палати надав компанії *Normandy Madencilik* дозвіл взяти участь у процесі в якості третьої сторони. Слухання пройшли у Стразбурзі 3 червня 2004 року.

Рішення було прийнято Палатою з 7 суддів у наступному складі:

Георг Ресс (Georg Ress) (Німеччина), *Голова*,

Іренеу **Кабраль Баррето** (Ireneu Cabral Barreto) (Португалія),
Люциус **Кетфліш** (Lucius Cafilisch) (Швейцарія)[2],
Різа **Тюрмен** (Riza Türmen) (Туреччина),
Бостьян **Зупанчіч** (Boštjan Zupančič) (Словенія),
Хане **Софі Грів** (Hanne Sophie Greve) (Норвегія),
Крістак **Трайя** (Kristaq Traja) (Албанія),
І також Вінсент **Бергер** (Vincent Berger), *Секретар Секції*.

3. Короткий виклад рішення [3]

Скарги

Заявники стверджували, що надання національними органами влади дозволу на експлуатацію золотовидобувної шахти з використанням технології цианідування і пов'язаний з цим процес прийняття рішень порушив їхні права за Статтями 2 і 8 Конвенції. Далі вони стверджували, що відмова адміністративних органів влади виконати рішення адміністративних судів є порушенням їхніх прав на ефективний засіб правового захисту згідно Статей 6 § 1 і 13 Конвенції.

Рішення Суду

Стаття 8 Конвенції

Суд відзначив, що після зважування конкуруючих інтересів у справі, Верховний адміністративний суд поклав в основу свого рішення той факт, що дозвіл на експлуатацію шахти не відповідав громадському інтересу щодо ефективного здійснення права заявників на життя та безпечне навколишнє середовище. У світлі цього рішення не було потреби у подальшому вивченні суті справи щодо свободи розсуду, яка надається національним органам влади у таких питаннях.

Стосовно процесу прийняття рішення, Суд відзначив, що перед рішенням про надання дозволу на експлуатацію впродовж тривалого періоду часу було проведено ряд досліджень і перевірок. Були проведені збори з метою інформування населення регіону. Заявники та жителі цієї місцевості мали доступ до усіх відповідних документів, включаючи дослідження з цього питання. В основі рішення Верховного адміністративного суду було покладено його ж постанову від 13 травня 1997 року про відміну дозволу на експлуатацію на основі цих досліджень і звітів. Однак, хоча це рішення вступило в силу щонайпізніше після його направлення до адміністративних органів влади 20 жовтня 1997 року, наказ про закриття шахти з'явився аж 27 лютого 1998 року, через більше ніж 10 місяців після винесення рішення і через чотири місяці після того, як його отримали органи влади.

Щодо періоду після 1 квітня 1998 року, Суд відзначив відмову адміністративних органів влади дотримуватись рішень суду і національного

законодавства і відсутність рішення, на основі нового звіту про оцінку впливу на навколишнє середовище, яке мало би замінити рішення, що було скасовано судами.

Більше того, незважаючи на процесуальні гарантії, передбачені законодавством Туреччини та практичні наслідки для цих гарантій від рішень суду, 29 березня 2002 року, у рішенні, яке не було оприлюднене, Кабінет надав дозвіл на продовження експлуатації золотовидобувної шахти, яка вже почала працювати у квітні 2001 року.

За цих обставин Суд вважає, що органи влади позбавили процесуальні гарантії, що захищають заявників, будь-якого корисного ефекту. Таким чином, Туреччина не змогла виконати свої зобов'язання, щоби гарантувати право заявників на повагу до приватного та сімейного життя. Отже суд одноголосно прийшов до висновку, що мало місце порушення Статті 8 Конвенції.

Стаття 6 § 1 Конвенції

Суд відзначив, що рішення прийняте Верховним адміністративним судом від 13 травня 1997 року мало призупиняючий ефект навіть до того, як воно стало остаточним 1 квітня 1998 року, але воно не було виконано у вказані терміни.

Більше того, на основі міністерських дозволів, виданих за прямим наказом Прем'єр-міністра, 13 квітня 2001 року компанія відновила експлуатацію шахти на експериментальній основі. Таке відновлення роботи шахти не мало правової основи і відбулося в обхід судового рішення. Така ситуація була несумісною з верховенством права і забезпеченням правових відносин.

Таким чином, Суд вважає, що турецькі органи влади не змогли ефективно і в розумні часові строки виконати рішення Ізмірського Адміністративного Суду від 15 жовтня 1997 року, яке було залишено в силі Верховним Адміністративним судом 1 квітня 1998 року, таким чином, позбавивши Статтю 6 § 1 будь-якого корисного ефекту. Отже, Суд одноголосно прийняв рішення що мало місце порушення Конвенції в цьому аспекті.

Статті 2 і 13 Конвенції

Оскільки ці скарги були подібними до тих, що стосувалися Статей 8 і 6 § 1 Конвенції, Суд вважає, що немає потреби розглядати їх окремо згідно із Статтями 2 і 13 Конвенції.

ДОДАТОК 10

**Прес-реліз
виданий Секретарем Суду
ЄСПЛ 005 (2011)**

10.01.2012

Внаслідок тривалої неспроможності Італії впоратися із «сміттевою кризою» в Кампанії було порушено права 18 людей, які живуть і працюють у цій області.

У сьогоднішньому рішенні Судової палати у справі «Ді Сарно та інші проти Італії» («Di Sarno and Others v. Italy») (додаток № 30765/08), яке не є остаточним, Європейський суд з прав людини більшістю голосів постановив:

Порушення Статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Європейської конвенції з прав людини;

Відсутність порушення Статті 8 Конвенції щодо зобов'язання італійської влади надавати інформацію про потенційні ризики, з якими стикаються заявники.

Порушення Статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту).

Справа стосувалася надзвичайного стану (від 11 лютого 1994 р. до 31 грудня 2009 р.), оголошеного у зв'язку зі збором, утилізацією і ліквідацією відходів в області Кампанія в Італії, де проживали і / або працювали заявники, включаючи період п'яти місяців накопичення сміття на вулицях.

Основні факти

Заявниками є 18 італійських громадян, 13 з яких проживають, а решта п'ять працюють в місті Сомма Везувіана (Кампанія).

З 11 лютого 1994 р. до 31 грудня 2009 р. тодішній Прем'єр-міністр оголосив надзвичайний стан в області Кампанія у зв'язку з серйозними проблемами з утилізацією побутових відходів. Управління надзвичайним станом було спочатку доручено «заступникам спеціальних уповноважених».

9 червня 1997 р. голова області, виступаючи в ролі заступника спеціально уповноваженого, розробив регіональний план з утилізації відходів, який передбачав будівництво п'яти сміттєспалювальних заводів, п'яти основних місць поховання відходів і шість допоміжних сміттєзвалищ. Він оголосив тендер на концесію на десять років на функціонування служби з питань утилізації та ліквідації відходів в провінції Неаполь. Згідно з основними вимогами, переможець повинен забезпечити належний прийом зібраних відходів, їх сортування, переробку на альтернативне паливо (АП) і спа-

лювання. З цією метою слід було побудувати і керувати підприємствами сортування і виробництва паливних відходів і побудувати електростанцію, яка використовує АП, до 31 грудня 2000 р.

Концесію виграв консорціум з п'яти компаній, які взяли на себе зобов'язання побудувати три підприємства з виробництва АП і одну установку для спалювання відходів.⁴

22 квітня 1999 р. той же заступник спеціального уповноваженого оголосив тендер на концесію, щоб управляти службою з утилізації відходів в Кампанії. Переможцем був консорціум, який заснував компанію Fibe Кампанія С.п.А. Компанія почала будувати і керувати сімома підприємствами з виробництва АП і двома сміттєспалювальними заводами. Це було необхідно, щоб забезпечити прийом, сортування і обробку відходів в області Кампанія.

У січні 2001 р. закриття сміттєзвалища у Туфіно призвело до тимчасового призупинення роботи служб утилізації відходів в провінції Неаполя. Мери інших муніципалітетів в провінції санкціонували зберігання відходів на їхніх звалищах на тимчасовій основі.

22 травня 2001 р. збір і транспортування відходів у муніципалітеті Сомма Везувіана було доручено консорціуму із кількох компаній. Згодом, 26 жовтня 2004 р. управління службою було передано державній компанії.

У 2003 р. прокуратура Неаполя порушила кримінальну справу щодо обставин управління службою утилізації відходів в Кампанії. 31 липня 2007 р. окружний прокурор подав запит про передачу на розгляд суду справи директорів і деяких працівників компанії, які управляли концесією і заступника уповноваженої особи, який обіймав посаду в період між 2000 і 2004 рр. і кількох чиновників з його кабінету, за звинуваченням у шахрайстві, порушенні умов державних контрактів, обмані, зловживанні державною службою, недостовірності фактів при виконанні громадських обов'язків і проведенні несанкціонованої діяльності при управлінні відходами.

Ще одна криза вибухнула в кінці 2007 р., в ході якої на вулицях Неаполя і кількох інших міст і містечок в провінції накопичилися тонни

⁴ Згідно зі Статтями 43 і 44 Європейської конвенції з прав людини це рішення палати не є остаточним. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду. У такому випадку колегія у складі п'яти суддів Великої Палати вирішує чи за, то Велика Палата пслугоує ця справа подальшого розгляду. У цьому випадку, Велика палата розглядає справу і виносить остаточне рішення., якщо прохання відхилено, то рішення Палати стає остаточним в цей день. Після того, як судове рішення стає остаточним, воно передається до Комітету міністрів Ради Європи для нагляду за його виконанням. Більш детальну інформацію про процес виконання можна знайти на сайті: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution

відходів. 11 січня 2008 р. Прем'єр-міністр призначив високопоставленого чиновника поліції заступником комісара, який відповідав за відкриття сміттєзвалищ та виявлення нових місць для зберігання та захоронення відходів.

У той же час, в 2006 р. було порушено ще одну кримінальну справу щодо діяльності з ліквідації відходів, що проводилася під час перехідного етапу після припинення дії перших угод про концесію. 22 травня 2008 р. суддя видав обов'язкове розпорядження суду про визначення місця проживання обвинувачених, а саме директорів, менеджерів і працівників підприємств з утилізації та переробки відходів, осіб відповідальних за центри вторинної переробки відходів, керівників сміттєзвалищах, представників компаній з транспортування відходів і посадових осіб з відділу заступника спеціальної уповноваженої особи. Цих осіб було звинувачено в змові з метою незаконного перевезення відходів, підробки офіційних документів, обману, недостовірності фактів при виконанні громадських обов'язків і організованою незаконною торгівлею відходами.

Заяви, судовий розгляд і склад Суду

Посилаючись на Статті 2 (право на життя) і 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявники подали заяву про те, що держава завдала серйозної шкоди навколишньому середовищу у їхній області, через що могла загрожувати життю і здоров'ю, не вживаючи необхідних заходів щодо забезпечення належного функціонування служби збору побутового сміття і впроваджуючи недоречну законодавчу та адміністративну політики. Вони звинувачували владу в тому, що зацікавлені особи не були проінформовані про ризик для тих, хто живе в забрудненій зоні.

Посилаючись на Статтю 6 (право на справедливий суд) і 13 (право на ефективний засіб правового захисту), заявники подали позов про те, що італійська влада не вжила жодних заходів, щоб захистити права представників громадськості, а також розкритикували італійські суди за зволікання у неприйнятті винних до відповідальності.

Заяву подали в Європейський суд з прав людини 9 січня 2008 р.

Рішення було винесено Палатою з семи суддів, в наступному складі:

Франсуаза Тюлькенс (Françoise **Tulkens**) (Бельгія), президент,

Дануте Джосьєн (Danutė **Jočienė**) (Литва),

Драголюб Попович (Dragoljub **Popović**) (Сербія),

Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle **Berro-Lefèvre**) (Монако),

Андраш Шайо (András **Sajó**) (Угорщина),

Ізіль Каракас (Isil **Karakas**) (Туреччина),

Гвідо Раймонді (Guido **Raimondi**) (Італія), судді,

а також Стенлі Нейсміт (Stanley **Neismith**), Секретар Секції.

Рішення суду

Попередні заперечення італійського уряду

Уряд Італії стверджував, що заявники не можуть претендувати на статус «жертви». Відповідно до прецедентного права Суду вирішальним у визначенні того чи забруднення навколишнього середовища призвело до порушення одного з прав, гарантованих Статтею 8, була наявність шкідливого впливу на приватне чи сімейне життя, а не лише загальне погіршення стану навколишнього середовища.

Проте в сьогоднішній справі Суд визнав, що забруднення навколишнього середовища, про що подали заяву заявники, безпосередньо впливало на їхній добробут. Відповідно, він відхилив попереднє заперечення Уряду щодо статусу жертви заявників.

Крім того, Уряд стверджував, що заявники не повністю скористалися національними засобами правового захисту, оскільки вони могли б подати позов проти установ, які керують збором, утилізацією та ліквідацією відходів з метою відшкодування за шкоду, завдану їм внаслідок неправильної роботи служби, як і вчинили інші жителі області Кампанія.

Що стосується можливості заявників подати позов з вимогою відшкодування збитків, Суд зазначив, що теоретично вони можуть отримати компенсацію як потерпілі, але сміття на вулицях та інших громадських місцях не буде ліквідовано. Крім того, Суд зазначив, що уряд не пред'явив жодного рішення цивільного суду про відшкодування збитків жителям відповідних районів, або рішення адміністративного суду про присудження компенсації за збитки. Уряд також не послався на будь-які судові рішення, які засвідчують, що жителі районів, які постраждали від «смітцевої кризи», могли об'єднатися як цивільні сторони кримінального провадження у справі про злочини проти державної служби та охорони довкілля. Нарешті, можливість подати прохання у Міністерство довкілля про позов на компенсацію за завдану екологічну шкоду, Суд зазначив, що тільки Міністерство навколишнього середовища, а не самі заявники, могло б вимагати компенсації. Заявники могли б лише подати прохання у Міністерство про звернення до судових органів. Це не можна розглядати ефективним засобом правового захисту в контексті Статті 35 та 1 Конвенції. Відповідно, Суд відхилив попереднє заперечення Уряду про невичерпне використання національних засобів правового захисту.

Стаття 8

Суд наголосив, що держави в першу чергу мають позитивне зобов'язання, особливо щодо небезпечних видів діяльності, забезпечити законодавче регулювання ведення згаданої діяльності, зокрема щодо рівня потенцій-

ного ризику. Згідно із Статтею 8 представники громадськості повинні мати доступ до інформації, яка дозволяє їм оцінити небезпеку, яка їм загрожує.

Суд зазначив, що муніципалітет Сомма Везувіана, де заявники жили або працювали, постраждав в результаті «сміттевої кризи». В Кампанії було введено надзвичайний стан з 11 лютого 1994 р. до 31 грудня 2009 р., тому заявники були змушені з кінця 2007 р. до травня 2008 р., жити в навколишньому середовищі забрудненому накопиченим на вулицях сміттям.

Суд зазначив, що заявники не скаржилися на проблеми зі здоров'ям через накопичення сміття, а також в результаті наукових досліджень, які пред'явили сторони, було зроблено суперечливі висновки щодо зв'язку між наслідками «сміттевої кризи» і підвищеним ризиком розвитку раку або вроджених вад. Хоча Судова палата Європейського союзу, яка займалася справою з питання утилізації відходів в Кампанії, брала до уваги те, що значне накопичення відходів на дорогах загального користування або в місцях тимчасового зберігання може нанести шкоду здоров'ю людей, життю і здоров'ю заявників нічого не загрозувало.

Збір, утилізація та ліквідація відходів були небезпечними видами діяльності, тому держава була зобов'язана вжити відповідних заходів, які б захищали права зацікавлених осіб на здорове і захищене довкілля.

Уряд Італії, щоправда, з травня 2008 р. вжив низку заходів і розпочав ряд ініціатив, які дозволили відмінити надзвичайний стан в Кампанії 31 грудня 2009 р. Однак Європейський Суд не міг прийняти аргумент італійського уряду про те, що кризовий стан виник в результаті форс мажору. Навіть якщо взяти до уваги думку, якої дотримувався уряд, що пік кризи тривав всього п'ять місяців — з кінця 2007 р. до травня 2008 р. — то факт залишається фактом, що італійська влада була не в змозі забезпечити належне функціонування служби збору, утилізації і ліквідації відходів протягом тривалого періоду, в результаті чого було порушено право заявників на повагу до їх приватного життя і житла. Таким чином, Суд постановив, що відбулося порушення Статті 8.

З іншого боку, дослідження під керівництвом департаменту з питань планування у випадку надзвичайних ситуацій були опубліковані італійською владою в 2005 і 2008 рр. Це свідчить про дотримання їх зобов'язання щодо надання інформації постраждалому населенню. Не було порушення пункту Статті 8 щодо надання інформації громадськості.

Статті 6 і 13

Що стосується заяв заявників щодо порушення кримінальної справи, Суд підтвердив, що ні Статті 6 і 13, ні будь-які інші положення Конвенції не гарантують, що заявник має право на переслідування в судовому порядку і засудження третьої сторони або на «особисту помсту».

Проте, щодо позову про відсутність ефективних засобів правового захисту в Італійській правовій системі для отримання відшкодування за заподіяну шкоду, суд вирішив, що заява в цій частині підлягає розгляду згідно із Статтею 13.

На основі його висновків стосовно існування відповідних та ефективних засобів правового захисту, що дає можливість заявникам подати позови на владу, Суд постановив, що відбулося порушення Статті 13.

Стаття 41

Згідно з Статтею 41 (справедлива компенсація) Конвенції, Суд постановив, що його висновки про порушення Конвенції є достатньою підставою для відшкодування моральної шкоди. Суд постановив, що Італія повинна була виплатити 2500 євро (EUR), панові Ерріко ді Лоренцо як відшкодування витрат.

Власна думка

Суддя Шайо (Sajo) висловив власну думку, що додається до постанови. Рішення доступне тільки французькою мовою.

Цей прес-реліз є документом, який був підготовлений канцелярією Суду. Він не є зобов'язуючим для Суду.

Європейський суд з прав людини був заснований в Страсбурзі Радою держав-членів Європи в 1959 р. для боротьби з потенційними порушеннями Європейської Конвенції з прав людини (1950).

ДОДАТОК 11

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

069

15.2.2005

Прес-реліз виданий Секретарем судового засідання

РІШЕННЯ ПАЛАТИ

**Справа СТИЛ І МОРРИС проти СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА
(STEEL AND MORRIS v. THE UNITED KINGDOM)**

Європейський суд з прав людини сьогодні оприлюднив у письмовій формі рішення⁵ у справі *Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства* (заява № 68416/01).

Суд одногосно прийняв рішення, що:

- мало місце порушення Статті 6 § 1 (право на справедливий розгляд) Європейської конвенції з прав людини;
- мало місце порушення Статті 10 (свобода вираження поглядів) Конвенції.

Згідно зі Статтею 41 (справедлива компенсація) Конвенції, Суд присудив 20 000 євро (EUR) першому заявнику і 15 000 євро другому заявнику за моральну шкоду, і

47 311.17 євро відшкодування судових витрат.

(Текст рішення наявний англійською і французькою мовами.)

1. Основні факти

Справа стосується заяви, яку подали два громадянина Сполученого Королівства Хелен Стіл (Helen Steel) і Девід Морріс (David Morris) відповідно 1965 і 1954 року народження, які проживають в Лондоні. Впродовж періоду, що розглядається, п. Морріс був безробітним, а п. Стіл була або

⁵ Згідно Статті 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду, що складається з 17 членів. У такому випадку колегія у складі п'яти суддів Великої Палати вирішує чи справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї або важливе питання загального значення, і якщо так, то Велика Палата приймає остаточне рішення у справі. Якщо таке питання не порушується, колегія відхиляє клопотання, а рішення стає остаточним. В іншому випадку рішення Палати стає остаточним через три місяці або раніше, якщо сторони оголошують, що вони не мають наміру подавати клопотання.

безробітною, або мала дуже мальницький дохід. Обидва заявники брали участь в невеликій організації «Лондон Грінпіс» («London Greenpeace»), яка не пов'язана з міжнародною організацією «Грінпіс Інтернешнл» («Greenpeace International»), що головним чином проводить кампанії з екологічних та соціальних проблем.

У середині 1980-х років London Greenpeace почала кампанію проти корпорації «Макдоналдс». У 1986 році в рамках кампанії було випущено і розповсюджено брошуру на шість сторінок під назвою «Що не так з Макдоналдз?».

20 вересня 1990 року корпорація Макдоналдз (McDonald's Corporation) ("US McDonald's") і «Макдоналдз Ресторант Лімітед» (McDonald's Restaurants Limited ("UK McDonald's")) подали позов проти заявників з вимогою відшкодування збитків за наклеп, який нібито був спричинений публікацією вищезгаданої брошури відповідачами.

Заявники заперечували публікацію, заперечували, що слова, які є предметом позову, дійсно мали значення, які їм приписує «Макдоналдз», і заперечували те, що всі або деякі з значень потенційно могли мати наклепницький характер. У подальшому, вони наполягали, в якості альтернативи, що слова були в основному правдивими або були справедливими коментарями по суті.

Їм відмовили у наданні юридичної допомоги, таким чином вони самі представляли себе під час судового розгляду і апеляційного процесу, отримуючи лише деяку допомогу від правників-волонтерів. Вони подали клопотання, що їм сильно не вистачало ресурсів, і не лише у вигляді юридичних консультацій та представництва, але також і на адміністративні витрати, ксерокопії, стенограми, і пошук, підготовку і оплату судових витрат, пов'язаних із залученням експертів і фактичних свідків. Протягом судового процесу корпорацію «Макдоналдз» представляли провідні і молодші адвокати, що добре знали закон про наклеп і мали досвід у веденні таких справ, а також один, іноді два юрисконсультанти та інші асистенти.

Розгляд справи відбувався суддею одноосібно у період між 28 червня 1994 року і 13 грудня 1996 року. Розгляд тривав 313 днів судових засідань і був найдовшим судовим процесом у правовій історії Англії. Після подання апеляції Апеляційний суд відхилив більшість клопотань заявників, що стосувалися загальних питань права і несправедливості, але прийняв деякі оскаржувані пункти щодо фактів, встановлених суддею першої інстанції, що стосувалися змісту брошури. Суму компенсації, яку присудив суддя першої інстанції, було зменшено від загальної суми в 60 000 фунтів стерлінгів до суми в 40 000 фунтів стерлінгів. В оскарженні до палати Лордів було відмовлено. Корпорація «Макдоналдз», яка не вимагала відшкодування витрат, не намагалася отримати присуджену компенсацію.

2. Судовий процес і склад Суду

Заяву було подано 20 вересня 2000 року і було визнано частково прийнятною 6 квітня 2004 року. Слухання відбулися у відкритому засіданні у Палаці прав людини у Стразбурзі 7 вересня 2004 року.

Рішення було прийнято Палатою з семи суддів у наступному складі:

Матті Пеллонпаа (Matti Pellonpää) (Фінляндія), *Голова*,

Ніколас Братца (Nicolas Bratza) (Великобританія),

Вьєра Стразніка (Viera Strážnická) (Словакія),

Джозеп Касадеваль (Josep Casadevall) (Андорра),

Райт Марусте (Rait Maruste) (Естонія),

Станіслав Павловчі (Stanislav Pavlovschi) (Молдова),

Лех Гарліцкі (Lech Garlicki) (Польща)

а також Майкл О'Бойль (Michael O'Boyle), *Секретар Секції*.

3. Короткий виклад рішення⁶

Питання, що оскаржуються

Заявники подали заяву про те що, відповідно до Статті 6 § 1 Конвенції, судовий процес був несправедливим головним чином через те, що їм було відмовлено у наданні юридичної допомоги, і, відповідно до Статті 10, що судовий процес і його результати становили непропорційне втручання у їхнє право на свободу вираження поглядів.

РІШЕННЯ СУДУ

Стаття 6 § 1 Конвенції

Основна скарга заявників за цим положенням полягала в тому, що їм було відмовлено у справедливому судовому розгляді через відсутність юридичної допомоги.

Питання про те, чи було надання безкоштовної юридичної допомоги необхідним для дотримання принципу справедливого судового розгляду, мало вирішуватися на основі конкретних фактів і обставин кожної справи і залежало, *inter alia*, від важливості для заявників предмету судового розгляду, складності відповідних норм матеріального і процесуального права і можливостей заявників самостійно ефективно представляти свої інтереси у суді

Суд розглядав обставини справи відповідно до цих критеріїв.

Що стосується питання важливості для заявників предмету судового розгляду, то хоча справу про наклеп у цьому контексті не можна порівнювати, наприклад, зі справою, де піднімаються важливі питання сімейних відносин, фінансові наслідки для заявників могли бути потенційно важкими.

⁶ Цей короткий виклад підготований Секретарем і не є зобов'язуючим для Суду.

Що стосується складності судочинства, розгляд справи у суді першої інстанції тривав 313 днів, а до того було розглянуто 28 заяв досудового розгляду. Апеляційні слухання тривали 23 дні. Фактичні обставини справи, які заявники мали довести, були надзвичайно складними, необхідно було надати 40 000 сторінок документальних свідчень і заслухати усні покази 130 свідків.

Справа була також важка з погляду правових аспектів. До вирішення головного питання справи необхідно було вирішити багато питань матеріального та процесуального права.

На цьому фоні необхідно було оцінити, до якої міри заявники могли ефективно самостійно здійснювати свій захист у суді незважаючи на відсутність юридичної допомоги. Заявники виявилися красномовними і винахідливими, і вони успішно довели правдивість низки тверджень, які оскаржувалися протилежною стороною. Більше того, вони отримали деяку допомогу з правових та процесуальних аспектів від адвокатів та юрисконсультів, що працювали *pro bono*: їхні перші заяви були підготовані професійними адвокатами. Однак, впродовж більшої частини процесу, включаючи усі слухання щодо визначення правдивості тверджень у брошурі, вони діяли самостійно.

У справі такої складності ні спорадична допомога, яка надавалася правниками-волонтерами, ні широка допомога суду і певна поблажливість по відношенню до заявників як до сторони, що самостійно представляє себе у суді, не могла замінити професійне і кваліфіковане представництво досвідченими адвокатами, знайомими зі справою і правовими нормами, що стосуються наклепу. Сама тривалість судового процесу, до певної міри, свідчить про відсутність у заявників досвіду та навичок.

У підсумку, відмова надати заявникам безкоштовну юридичну допомогу позбавила їх можливості ефективно представляти свою справу у суді і сприяла неприйнятній нерівності їх можливостей у порівнянні з можливостями корпорації «Макдоналдз». Отже, таким чином, мало місце порушення Статті 6 § 1.

Беручи до уваги рішення про порушення Статті 6 § 1 через ненадання юридичної допомоги, Суд не вважав необхідним розглядати окремо додаткові пункти заяви, що стосуються низки ухвал, винесених суддями інших інстанцій під час судового розгляду у справі.

Стаття 10 Конвенції

Центральним питанням, яке необхідно було вирішити, було питання про те, чи було втручання у здійснення заявниками свого права на свободу вираження поглядів «необхідним у демократичному суспільстві».

Держава стверджувала, що оскільки заявники не були журналістами, вони не повинні мати високий рівень захисту свободи вираження своїх

поглядів, який надається згідно із Статтею 10. Однак, у демократичному суспільстві навіть невеликі і неформальні групи громадян, що об'єднуються для проведення тих чи інших кампаній, такі як Лондон Грінпіс, мають мати можливість ефективно здійснювати свою діяльність. Існував потужний громадський інтерес у наданні таким групам та особам, що стоять поза основним політичним процесом, можливості робити свій внесок у громадські дебати шляхом розповсюдження інформації та ідей з питань, що викликають громадський інтерес, зокрема таких як здоров'я та навколишнє середовище.

Гарантія, що надається Статтею 10 журналістам щодо висвітлення питань громадського інтересу, діє за тієї умови, що журналісти мають діяти добросовісно з метою надання точної і достовірної інформації відповідно до журналістської етики. Той самий принцип застосовується і до інших осіб, які беруть участь у громадських дебатах. У брошурі, що видається для проведення кампанії, можна допустити, та навіть передбачити, певний ступінь гіперболізації та перебільшення, але у даній справі звинувачення у брошурі мали серйозний характер і були представлені як факти, а не оціночні судження.

Заявники, які заперечували свою участь у виготовленні брошури, незважаючи на те, що Вищий суд прийшов до протилежного висновку, стверджували, що необхідність доведення правдивості кожного твердження в брошурі, яка вимагається від тих, хто просто розповсюджував брошуру, є нестерпним тягарем для таких учасників кампаній як вони, і тим перешкоджає громадським дебатам. Вони також вимагали, щоби великим транснаціональним компаніям не надавали прав звертатися до суду з позовами про наклеп, принаймні без доказів реальних фінансових збитків. Далі заявники скаржаться на те, що корпорація «Макдоналдз» змогла подати до суду та виграти справу про наклеп за умови, коли більшість матеріалів, які були включені в брошуру, вже і так були відомі громадськості.

Як і Апеляційний Суд, Європейський Суд з прав людини не був переконаний аргументом, що матеріали вже були в публічному доступі, оскільки або матеріали, на які посилалися заявники, не підтримували звинувачення, що містилися у брошурі, або інші матеріали такого роду самі по собі потребували підтвердження.

Що стосується частини про тягар доведення, покладення на відповідача у справі про наклеп тягарю доведення правдивості тверджень, що містилися у наклепі, відповідно до вимог цивільного судочинства, не було в принципі несумісним з Статтею 10.

Не можна також на основі того факту, що позивачем у даній справі була велика транснаціональна компанія, позбавляти позивача права захищати себе від наклепницьких тверджень або з цієї ж причини не вимагати від

заявників доведення правдивості зроблених тверджень. Правдою є той факт, що діяльність великих компаній неминуче і свідомо стає об'єктом ретельного вивчення, і межі прийнятної критики у таких випадках є ширшими. Однак, окрім громадського інтересу у відкритих дебатах про підприємницьку практику, існує і конкуруючий інтерес у захисті комерційного успіху і життєздатності компаній на користь їхніх акціонерів і працівників, але також і на користь ширшого економічного блага. Таким чином, Держава має свободу розсуду щодо засобів, передбачених законодавством, для надання можливості компанії оскаржувати правдивість обвинувачень проти неї, що могли зашкодити її репутації, і зменшувати обсяги шкоди, що може виникнути через такі обвинувачення.

Однак, якщо Держава приймає рішення надати такі засоби захисту корпоративній організації, дуже важливо, щоби в процесах щодо таких справ були би забезпечені необхідна міра процесуальної справедливості і рівність можливостей сторін у справі. Це необхідно для охорони конкуруючих інтересів під час реалізації права на свободу вираження поглядів та проведенні відкритих дебатів. Також важливими факторами, які необхідно було врахувати у цьому контексті, є загальний інтерес до стимулювання вільного розповсюдження інформації і ідей щодо діяльності потужних комерційних організацій і можливий «заморожуючий» ефект щодо свободи вираження поглядів інших. Таким чином, відсутність процесуальної справедливості і процесуальної рівності, встановленої Судом, призвела до порушення Статті 10.

Більше того, відповідно до вимог Конвенції, присудження відшкодування за наклеп має в розумній мірі пропорційно співвідноситись зі шкодою, яка була нанесена репутації компанії. Хоча дійсним є те, що поки не було здійснено жодних кроків щодо стягнення із заявників суми відшкодування, факт лишається фактом, що з моменту прийняття рішення Апеляційним судом по справі заявників, рішення про стягнення з них значних сум залишається в силі. За таких обставин, судові рішення про присудження компенсації за наклеп у даній справі є непропорційним до переслідуваної законної мети.

У підсумку, беручи до уваги відсутність процесуальної справедливості і непропорційне присудження компенсації, Суд прийняв рішення, що мало місце порушення Статті 10.

*Інформаційний бюлетень з практики суду № 64
Травень 2004*

**Справа Відес Айзсардзібас Клубс проти Латвії
[Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia] - 57829/00**

Рішення від 27.5.2004 [Секція I]

Стаття 10

Стаття 10-1. Свобода вираження поглядів

Присудження виплати компенсації організацією з питань захисту довкілля після її критики мера і звинуваченні його у адміністративних незаконних діях: *порушення*

Основні факти. Організація заявника — це латвійська організація із захисту довкілля. Організація прийняла резолюцію до відповідних органів влади, у якій висловила занепокоєння з приводу збереження прибережних дюн на береговій смузі. Резолюція, яка була опублікована у регіональній газеті, містила, *inter alia*, твердження, що голова районної ради, І. В., підписав «незаконні документи, рішення та свідоцтва», і таким чином, сприяв проведенню незаконних будівельних робіт у прибережних дюнах, й умисно не виконав рекомендацій відповідних органів щодо припинення таких робіт. Резолюція містила звернення до відповідних органів влади провести перевірку. Закон про захист навколишнього середовища дає право неурядовим організаціям надавати свої погляди з таких питань і надсилати запити до відповідних органів влади. Було проведено перевірку і у даному муніципалітеті дійсно було викрито декілька випадків незаконної діяльності. І. В. виступив із заявою про «помилкові деталі» щодо відстані до моря, що дало можливість будувати будинок у природоохоронній зоні. І. В. заявляв, що твердження у резолюції були неправдивими, і подав позов проти організації-заявника про виплату компенсації, вимагаючи опублікування офіційного вибачення. Суд виніс рішення на користь І. В. Апеляційний суд, до якого звернулася організація-заявник, прийняв рішення, що не було доказів, що І. В. підписав незаконні документи, які давали дозвіл на проведення будівельних робіт у дюнах. Навіть якщо І. В. надав документи, що містили неправильну інформацію про відстань, муніципалітет все-таки взяв на себе відповідальність покласти край порушенню; оскільки оскаржуваний документ вважався колегіальним рішенням районної ради, він не міг передбачати особистої відповідальності І. В. Відповідно, апеляційний суд виніс рішення проти

організації-заявника. Сенат Верховного Суду відхилив касаційну скаргу, яку подала організація-заявник.

Законодавство: Стаття 10 — Судовий наказ сплатити компенсацію, виданий щодо організації-заявника у цивільній справі, становив втручання у здійснення нею свого права на свободу вираження поглядів. Це втручання було передбачене законом і в основі мало «захист репутації та прав інших осіб». Таким чином, Суд мав визначити чи це було необхідним у демократичному суспільстві. Основною метою резолюції було привернути увагу відповідних органів влади до надзвичайно важливого питання, що становило громадський інтерес, а саме: недоліки в роботі важливого сектора, яким управляють органи місцевої влади. Організація-заявник, як неурядова організація, що спеціалізується у відповідній галузі, виконала свою роль «сторожового пса» згідно із Законом про охорону довкілля. Подібно до ролі, яку відіграє преса, така участь організації була важливою в демократичному суспільстві. Отже, для того, щоб виконувати своє завдання, асоціація повинна була повідомляти інформацію та факти, що становили громадський інтерес, оцінювати їх і в такий спосіб сприяти прозорості діяльності державної влади. Організація-заявник далі виконала свій обов'язок довести правдивість фактичних звинувачень, за які її критикували. З огляду на досить широкі повноваження мера стосовно прийняття рішень, передбачені латвійським законодавством, та з урахуванням меж дозволеної критики державного діяча, Суд постановляє, що факт критики мера за політику всього органу місцевої влади не може вважатися зловживанням правом на свободу вираження поглядів. Окрім того, опис поведінки І. В. як «незаконної» був оціночним судженням і його правдивість не могла бути доведена. Отже, Уряд не міг серйозним чином стверджувати, що організація-заявник по суті звинуватила І. В. у скоєнні кримінального злочину, і це би абсолютно суперечило меті й духу Статті 10 Конвенції надавати національним органам влади право неналежним чином інтерпретувати усні або письмові твердження організації-заявника, вкладаючи в них значення, яке вони не містили. Підсумовуючи, причини зазначені Урядом, є недостатніми для доказу того, що втручання, яке є предметом скарги, було «необхідним у демократичному суспільстві».

ВИСНОВКИ: порушення (одноголосно).

Стаття 41 — Суд виніс рішення щодо сплати компенсації за моральну шкоду. Також було прийнято рішення про відшкодування судових витрат.

ДОДАТОК 13

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

**Прес-реліз
виданий Секретарем секції**

484

28.6.2001

РІШЕННЯ У СПРАВІ

**VgT ФЕРАЙН ГЕГЕН ТІРФАБРИКЕН (VgT Verein
gegen Tierfabriken v. Switzerland) проти ШВЕЙЦАРІЇ**

Сьогодні Європейський суд з прав людини виніс письмове рішення у справі «*VgT Ферайн геген Тірфабрикен проти Швейцарії*» (*VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland*) (24699/94)⁷.

Суд одноголосно постановив, що:

- мало місце порушення Статті 10 (свобода вираження) Європейської Конвенції з прав людини,
- не було порушення Статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції,
- не було порушення Статті 14 (заборона дискримінації).

Відповідно до Статті 41 (справедлива компенсація) Конвенції, Суд признав сплатити заявнику відшкодування судових витрат у розмірі 20 000 швейцарських франків.

1. Основні факти

«VgT Verein gegen Tierfabriken» є громадським об'єднанням, зареєстрованим у Швейцарії, метою діяльності якого є захист тварин. Це об'єднання підготувало рекламний ролик, який пропагував добробут тварин і був створений як своєрідна відповідь на рекламу продукції м'ясної промисловості. Заявник мав на меті транслювати цей ролик через засоби Державної

⁷ Згідно Статті 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду. У такому випадку колегія у складі п'яти суддів Великої Палати вирішує чи справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї або важливе питання загального значення, і якщо так, то Велика Палата приймає остаточне рішення по справі. Якщо таке питання не порушується, колегія відхиляє клопотання, а рішення стає остаточним. В іншому випадку рішення Палати стає остаточним через три місяці або раніше, якщо сторони оголошують, що вони не мають наміру подавати клопотання.

швейцарської телерадіокомпанії. Зміст роликів полягав у демонстрації шумного приміщення, в якому було багато свиней у малих клітках. Ідея реклами полягала у порівнянні умов утримання тварин з тими умовами, які існували у концентраційних таборах. Рекламний ролик закінчувався словами: «Їжте менше м'яса і збережете своє здоров'я, тварин та навколишнє середовище».

10 січня 1994 року Комерційна телевізійна компанія, відповідальна за трансляцію реклами на телебаченні, повідомила громадське об'єднання про відмову випускати в ефір рекламний ролик заявника з огляду на те, що цей ролик має «виключно політичний характер».

Заявник звернувся зі скаргою до Державного департаменту телерадіокомунікацій. 25 квітня 1994 року цей орган повідомив заявника, що Комерційна телевізійна компанія на власний розсуд визначає своїх контрактних партнерів та рекламні ролики, які вона купує для трансляції. Наступна скарга заявника до Державного департаменту транспорту та енергетики також була відхилена. Заявник звернувся із позовом до адміністративного суду, в задоволенні якого теж було відмовлено 20 серпня 1997 року.

2. Судовий розгляд та склад суду

Заяву було передано до Європейського суду з прав людини 1 листопада 1998 року.

Рішення винесла Палата у складі семи суддів:

Крістос **Розакіс** (Christos **Rozakis**) (Греція), *Голова*,
Андрас **Бака** (András **Baka**) (Угорщина),
Люциус **Вілдхабер** (Luzius **Wildhaber**) (Швейцарія),
Джованні **Бонелло** (Giovanni **Bonello**) (Мальта),
Пієр **Лоренцен** (Peer **Lorenzen**) (Данія),
Маргарита **Цаца-Ніколовська** (Margarita **Tsatsa-Nikolovska**) (Колишня
Югославська Республіка Македонія),
Егілс **Левітс** (Egils **Levits**) (Латвія),
і також Ерік **Фріберґх** (Erik **Fribergh**), *Секретар секції*.

3. Короткий зміст рішення Суду⁸

Скарги

Заявник подав скаргу, що відмова у трансляції його рекламного ролика є порушенням Статті 10, що заявник не мав ефективного засобу правового захисту, відповідно до Статті 13, і що мала місце дискримінація, відповідно до Статті 14, оскільки м'ясна промисловість отримала згоду на трансляцію своєї реклами.

⁸ Цей короткий виклад Секретаря не є зобов'язуючим для Суду.

*Рішення Суду***Стаття 10**

Суд зауважив, що відповідно до параграфу 5 Статті 18 Закону Швейцарії «Про федеральне радіо і телебачення» реклама вважається «політичною», якщо вона більшою мірою має на меті висвітлити суперечливі позиції, які хвилюють сучасне суспільство і стосуються різноманітних політичних питань, ніж спонукати споживачів придбати той чи інший товар. Таким чином, відмова у трансляції реклами заявника була «прогнозованою», а отже, мало місце втручання в його право на свободу вираження поглядів, передбачене законом відповідно до параграфу 2 Статті 10 Конвенції.

Суд також відзначив точку зору Державної Ради Швейцарії щодо призначення параграфу 5 Статті 18 цитованого закону, який має на меті запобігти отриманню потужними фінансовими групами переваг у політичному становищі шляхом демонстрування ними політичної реклами. Також суд звернув увагу і на позицію з цього приводу Федерального суду Швейцарії, висловлену ним у рішенні від 20 серпня 1997 року, яка полягала у тому, що заборона транслявання політичної реклами мала на меті гарантувати незалежність трансляційних мас-медіа, захистити політичні процеси від недобросовісного впливу ділових кіл, забезпечити різноманітним політичним силам однакові можливості для пропагування своїх ідей та підтримати друковані засоби мас-медіа, яким дозволялося публікувати політичну рекламу. Таким чином, Суд дійшов висновку про те, що застосовані до заявника засоби мали на меті «захист прав... інших осіб» відповідно до змісту параграфу 2 Статті 10 Конвенції.

Суд наголосив на тому, що органи влади Швейцарії наділені певними межами розсуду при вирішенні питання про існування «нагальної соціальної потреби», яка обумовлює необхідність заборони транслявання реклами. Однак межі такого розсуду набувають особливої важливості у комерційних питаннях, особливо коли йдеться про таку складну і нестабільну сферу як реклама. Оскільки у ситуації, що розглядається, предметом реклами були не стільки комерційні інтереси, скільки інтереси суспільства, межі розсуду держави у даному випадку мають бути значно вужчими. Таким чином, перед Судом постало питання про те, чи було дотримано баланс між правом громадського об'єднання заявника на свободу вираження поглядів та причинами заборони Швейцарським урядом політичної реклами.

Суд зауважив, що впливові фінансові групи могли отримати певні переваги через використання комерційної реклами і, таким чином, чинити тиск на, а надалі й обмежити свободу теле- і радіокомпаній, які транслюють таку рекламу. Такий розвиток подій підірвав би фундаментальну роль свободи вираження поглядів у демократичному суспільстві, яка закріплена у Статті 10 Конвенції. Особливо це стосувалося би поширення інформації та ідей,

які складають загальносуспільний інтерес, і щодо яких громадськість має право на безперешкодне ознайомлення. Це було особливо важливим по відношенню до аудіо-візуальних ЗМІ, чії програми часто транслювалися на дуже широку аудиторію.

Однак, враховуючи те, що параграф 5 Статті 18 згаданого закону застосовувався лише до теле- та радіотрансляції, і не поширювався на інші ЗМІ, такі як пресу, Суд дійшов висновку, що заборона політичної реклами, що стосувалася лише певних засобів масової інформації, не є нагальною соціальною потребою. Більше того, не було доведено і те, що заявник є потужною фінансовою групою, яка через трансляцію запропонованого рекламного ролика загрожуватиме незалежності відповідних теле- і радіокомпаній, спричинить негативний вплив на громадську думку чи завдасть шкоди рівності можливостей різноманітних соціальних сил. І справді, заявник не стільки хотів досягти певних переваг, скільки взяти участь у загальносуспільних дебатах щодо проблеми захисту тварин і розведення тварин. Таким чином, на думку Суду, національні органи влади не обґрунтували втручання у здійснення заявником належної йому свободи вираження поглядів «у відповідній і достатній» мірі.

Національні органи влади не назвали жодного можливого негативного наслідку або жодних особливих слів рекламного ролика заявника, які би об'єктивно обумовили заборону такої трансляції. Таким чином, практично не мало значення, що окремі епізоди та слова даного рекламного ролика могли б здатися провокаційними або навіть неприйнятними.

Далі Суд відзначив також те, що єдиним засобом доступу заявника до громадськості усієї Швейцарії було транслювання його реклами у національних телепрограмах саме Державною швейцарською телерадіокомпанією, ефір якої поширюється на усю територію країни. Регіональні приватні телеканали та іноземні телерадіокомпанії не могли забезпечити трансляцію реклами на усій території країни.

Визначивши, що міру, яка розглядається у справі, не можна вважати «необхідною у демократичному суспільстві», Суд ухвалив, що мало місце порушення Статті 10.

Стаття 13

Суд зауважив, що рішення Федерального суду від 20 серпня 1997 року по суті вирішувало скаргу заявника, а отже, порушення норми Статті 13 Конвенції не було.

Стаття 14

Відзначивши рішення Федерального суду, що рекламні ролики представників м'ясної індустрії та заявника не можна було порівнювати у

зв'язку з різними цілями — перша була спрямована на збільшення обсягів продажу, у той час як друга мала на меті привернути увагу до проблеми промислового використання тварин — Суд дійшов висновку про відсутність порушення Статті 14 Конвенції.

* * *

Рішення Суду є наявним на Інтернет вебсайті (<http://www.echr.coe.int>).

Секретар Європейського суду з прав людини

F – 67075 Страсбург Седекс (Strasbourg Cedex)

Контактні особи:

Родерік Лідделл (Roderick Liddell) (телефон: (0)3 88 41 24 92)

Емма Хелліер (Emma Hellyer) (телефон: (0)3 90 21 42 15)

Факс: (0)3 88 41 27 91

Європейський суд з прав людини був створений у Страсбурзі у 1959 році з метою розгляду потенційних порушень Європейської конвенції з прав людини від 1950 року. 1 листопада 1998 року було створено постійно діючий Суд, який замінив первинну дворівневу систему Комісії, яка працювала на непостійній основі, і Суду.

ДОДАТОК 14

Інформаційний бюлетень з практики суду №
Лютий 1991 року

Справа Фредін проти Швеції (Fredin v. Sweden) (no. 1) - 12033/86

Рішення від 18.2.1991

Стаття 1 Протоколу № 1**Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1****Позбавлення майна**

Відкликання дозволу наданого у 1963 році на видобуток гравію: *відсутність порушення*

Стаття 6**Стаття 6-1. Доступ до суду**

Відсутність можливості судового оскарження цього рішення: *порушення*

[Цей короткий виклад є витягом з офіційних збірників Суду (Серія А або Збірники судових рішень та ухвал). Таким чином, його форматування та структура можуть відрізнятися від резюме інформаційного бюлетеню]

I. СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ № 1**A. Положення Статті 1, застосовні до справи**

Немає формального позбавлення заявника права власності на майно. Більше того, наслідки відкликання дозволу не є достатньо серйозними, щоби становити позбавлення власності *de facto*: земля не лишилася без ефективного використання; заявники все ще є власниками гравію; їхні можливості продовжувати використовувати цей ресурс вже були поставлені під сумнів через зміни у законодавстві у 1973 році. Таким чином, даний захід підпадає, як міра контролю за використанням, під дію другого параграфу даної Статті.

B. Законність і мета

Законодавство переслідувало законну мету — захист природних ресурсів, що є надзвичайно важливим аспектом у сучасному суспільстві. Не встановлено, що втручання суперечило законодавству Швеції або переслідувало будь-яку іншу мету. Закон від 1964 року достатньо чітко визначив обсяг і міру здійснення розсуду органами влади з достатньою чіткістю. Відсутність можливості судового оскарження само по собі не становить порушення Статті 1.

С. Пропорційність

Наслідки відкликання необхідно оцінити не тільки у світлі істотних збитків, яких зазнали заявники, з огляду на потенціал кар'єру для видобутку гравію, якщо би його використовували відповідно до оригінального дозволу, але і також у світлі законного обмеження його використання. Ініціювавши інвестиції та експлуатацію у 1980 році, заявники не могли, *inter alia*, мати законні очікування того, що вони зможуть продовжувати працювати у кар'єрі з видобутку гравію протягом тривалого періоду часу, оскільки поправка до законодавства 1973 року передбачала відкликання таких дозволів, які мали заявники, через десять років.

З огляду також на наданий період для припинення робіт (майже чотири роки), відкликання не є непропорційним до законної мети.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

II. СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ РАЗОМ ЗІ СТАТТЕЮ 1 ПРОТОКОЛУ № 1

«Дискримінація» означає, *inter alia*, різне ставлення до людей в подібних ситуаціях — заявники не намагалися спростувати думку Європейської комісії з прав людини, що їхня ситуація не виглядає подібною на ситуацію компаній, чії дозволи не були відкликани,

і що Уряд не мав обов'язку демонструвати, що випадки були різними — Суд не знайшов причин оцінити докази іншим чином, ніж це зробила Комісія — отже питання дискримінації не виникло.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

III. СТАТТЯ 6 ПАРАГРАФ 1 КОНВЕНЦІЇ

Право заявників освоювати своє майно відповідно до законів та положень, що застосовуються: це «цивільне» право. Також існування «реального і серйозного» спору щодо законності спростованого рішення: могло бути визначене лише Урядом як останньою інстанцією.

Висновки: порушення (одноголосно).

IV. СТАТТЯ 50 КОНВЕНЦІЇ

А. Матеріальна шкода: немає причинно-наслідкового зв'язку з порушенням Статті 6 параграфу 1 — відшкодування не присуджується.

В. Моральна шкода: відшкодування присуджено на пропорційній основі

С. Судові витрати: позов стосовно національного судочинства та судочинства у Страсбурзі — часткове відшкодування.

ВИСНОВКИ: Державі відповідачу сплатити визначені суми заявнику (одноголосно).

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад з Реєстру не накладає зобов'язання на Суд.

ДОДАТОК 15

Прес-реліз**СУД (ПАЛАТА)
Справа Пайн Веллі Девелопментс Лімітед
та інші проти Ірландії (стаття 50)**

(Заява № 12742/87)

*РІШЕННЯ
МІСТО СТРАСБУРГ
09 лютого 1993 року*

У справі Пайн Веллі Девелопментс Лімітед та інші проти Ірландії,⁹

Європейський суд з прав людини, що засідає відповідно до статті 43 (ст. 43) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція»)¹⁰ та відповідних положень Регламенту Суду у такому складі Палати:

Д. Біндшледер-Роберт, *Головуюча,*

Л.-Е. Петтіті,

С. Руссо,

Дж. Де Меєр,

С. К. Мартенс,

Е. Палм,

І. Фойгель,

Р. Пекканен,

Дж. Блейні, *тимчасовий суддя,*

а також М.-А. Айссен, *секретар судового засідання,*

після обговорення за закритими дверима, які пройшли 23 вересня 1992 року та 01 лютого 1993 року,

прийняв таке рішення в останній із вказаних днів:

⁹ Справа номер 43/1990/234/300. Перша цифра це номер справи у переліку справ, направлених до Суду у відповідний рік (друга цифра). Дві останні цифри вказують на номер справи у переліку справ направлених до Суду від моменту його створення, а також номер у переліку відповідних заяв поданих Комісії.

¹⁰ Зі змінами внесеними відповідно до статті 11 Протоколу № 8 (P8-11), який набрав чинності 01 січня 1990 року.

ПРОЦЕДУРА І ФАКТИ

1. Справу передали до Суду Європейська Комісія з прав людини («Комісія») та Уряд Ірландії («Уряд») 11 липня та 11 вересня 1990 року відповідно. Справу ініціювала заява (№ 12742/87) проти Ірландії подана до Комісії у 1987 році двома компаніями зареєстрованими у цій країні — Пайн Веллі Девелопментс Лімітед («Пайн Веллі») та Гілі Голдінгз Лімітед («Гілі Голдінгз»), а також громадянином Ірландії Деніелом Гілі.
2. Рішенням від 29 листопада 1991 року («основне рішення»), суд постановив, серед іншого, що Гілі Голдінгз та пан Гілі (далі разом — «заявники») стали жертвою дискримінації, що є порушенням статті 14 Конвенції, а також статті 1 Протоколу 1 (ст. 14+P1-1), у тому, що розділ 6 Закону про місцеве врядування (планування і розвиток) від 1982 року («Закон від 1982 року») підтвердив всі попередньо надані дозволи на забудову у відповідній категорії, окрім їхнього (Серія А № 222, параграфи 61–64 мотивувальної частини та пункт 6 основної частини, стор. 26–27 і 29). Єдиним невіршеним питанням залишається питання про застосування статті 50 (ст. 50). Стосовно фактів, варто звернутись до пунктів 8–34 основного рішення (там же, стор. 8–17).
3. Під час слухання, яке відбулось 21 травня 1991 року, представник від Уряду та делегат від Комісії обоє відстоювали свою позицію щодо справедливого задоволення вимог висунутих заявниками.
Таким чином в основному рішенні, Суд відклав це питання і запропонував Уряду та заявникам подати свої письмові коментарі в межах 3 місяців від його дати, а також обов'язково повідомити Суд про будь-які досягнуті між ними домовленості (параграфи 67–68 мотивувальної частини і пункт 8 основної частини, стор. 28–29).
4. Після того як домовленості досягти не вдалось, а також відповідно до вищезгаданої пропозиції Головуючої, заявники подали свої вказівки, пояснення та спостереження щодо претензій відповідно до статті 50 (ст. 50) 28 лютого, 19 березня, 20 та 22 квітня та 30 червня відповідно, Уряд — 27 березня, 10 квітня та 15 червня 1992 року, а делегат Комісії — 10 квітня 1992 року. Матеріали подані до Суду містили оцінки підготовлені дипломованими оцінювачами землі щодо земель, які перебувають у власності Гілі Голдінгз, до яких додали попередній дозвіл на забудову («ділянка в Клондалкіні»).
5. 23 вересня 1992 року Суд вирішив, що потреби у проведенні слухання немає.
6. Під час обговорення 01 лютого 1993 року Р. Риссдала та Дж. Пінейро Фарінью, які раніше були присутніми під час обговорення обставин справи, але не змогли прибути цього разу, замінила Д. Біндшледер-Роберт, яка зайняла місце Головуючого, та С. К. Мартенс, який зайняв місце запасного судді відповідно; Д. Біндшледер-Роберт у свою чергу

замінив Р. Пекканен, також запасний суддя (Правило 21 параграф 5, 22 параграф 1, 24 параграф 1 і 54 параграф 2).

ЩОДО ЗАКОНУ

7. Відповідно до статті 50 (ст. 50) Конвенції

«Якщо Суд вирішить, що рішення прийняте чи захід вжитий повноважним або іншим органом учасника Міжнародного договору частково чи повністю суперечить обов'язкам, що виникають з... Конвенції, і якщо внутрішнє законодавство вказаної Сторони дозволяє лише частково ліквідувати наслідки прийняття такого рішення чи вжитого заходу, то рішенням Суду, у разі необхідності, потерпілій стороні буде надаватись справедлива компенсація.»

Відповідно до цього положення заявники просять про компенсацію матеріальної шкоди та судових витрат разом із відсотками. Пан Гілі також просить про компенсацію моральної шкоди.

А. Матеріальна шкода

8. Заявники просять про компенсацію матеріальної шкоди, якої вони зазнали через те, що Закон від 1982 року не підтвердив їх попереднього дозволу на забудову об'єкта, який їм надали у 1977 для ділянки у Клондалкіні, і який Верховний Суд у 1982 році визнав недійсним.
9. Заявники, Уряд та делегат Комісії погодились, що у цій справі належить виплатити компенсацію за матеріальну шкоду. Заявники стверджують, що вони не прагнуть повернути прибуток, який вони могли б отримати у разі забудови; їх позов сформульований на основі того, що сума, яку вони вимагають їм виплатити є різницею між вартістю, станом на відповідний день, ділянки для забудови з та без попереднього дозволу на забудову. Заявники, Уряд та делегат Комісії також погодились, що актуальною датою у цьому контексті є 28 липня 1982 року, тобто день, коли Закон від 1982 року набрав сили. Хоча делегат Комісії висловив побоювання щодо використання цієї дати, Суд вважає її підходящою для розгляду цієї справи.
10. Основним пунктом розбіжностей між сторонами у цій частині справи є вартість, яку могла б мати ділянка у Клонданкіні у липні 1982 року, якби попередній дозвіл на забудову, наданий у 1977 році, все ще був в силі. З огляду на експертну оцінку надану дипломованими оцінювачами, заявники та Уряд у зв'язку з цим запропонували суми у 2 200 000 ірландських фунтів та 550 000 ірландських фунтів відповідно.
11. Оскільки різниця між сумами виявилась настільки значною, Суд вирішив спочатку отримати інформацію з попередніх матеріалів, щодо

моментів, які не викликають розбіжностей або де розбіжності не такі значні. Таким чином встановлено наступне.

(А) Пайн Веллі купили 22 акри або, відповідно до заяв Уряду 21.5 акр, ділянки у Клондалкіні у листопаді 1978 року на підставі комерційного правочину за 550 000 ірландських фунтів, тобто приблизно 25 000 ірландських фунтів за акр.

(Б) Ділянку площею 4.5 акри, яку Уряд вважає співмірною із ділянкою заявників, продали на публічному аукціоні у червні 1981 року за 200 000 ірландських фунтів, тобто приблизно 44 000 ірландських фунтів за акр. Оскільки розрахунки не можливо провести лише на основі вартості одного акру, цей приклад демонструє, що в період з 1978 по 1981 ділянки для забудови зросли в ціні. Оскільки питання про те, що ділянка заявників належить до елітних, не розглядалося, немає причин вважати, що до липня 1982 року її ринкова вартість, без попереднього дозволу на забудову, перевищила б суму у 550 000 ірландських фунтів, за яку її купили у 1978 році. І справді, Уряд самостійно підрахував, що якби заявник міг негайно розпочати забудову і не було додаткових витрат (яких саме, дивіться у наступних двох підпунктах), вартість ділянки склала б 1 600 000 ірландських фунтів у липні 1982 року, а це приблизно 73 000 ірландських фунтів за акр.

(В) Уряд наголосив на так званих «вроджених недоліках» ділянки в Клондалкіні, а саме її незручній формі, під'їзді вузькою дорогою, щодо якої у заявників є лише право проїзду, відсутності водопостачання та каналізації. Заявники заперечили достовірність цих фактів, і не оскаржували запропоновану Урядом частку, на яку слід зменшити суму, для того, щоб отримати ринкову ціну з врахуванням цих недоліків (535 000 ірландських фунтів). Однак вони зазначили стосовного другого та третього недоліку, що попередній дозвіл на забудову на ділянці надавався без умови покращення доступу до ділянки чи підключення комунальних послуг. Однак Суд вважає, що ці питання є важливими для оцінки ринкової вартості ділянки: потенційний покупець взяв би до уваги всі додаткові витрати, які потрібно було б понести, щоб забезпечити ділянку необхідними комунікаціями, такими як доступ та комунальні послуги, навіть якщо попередній дозвіл на забудову не надавався з умовою, що це буде зроблено.

(Г) Оскільки заявники оскаржують це питання, Уряд також посиляється на те, що це б значно вповільнило процес отримання необхідного основного дозволу та дозволу від місцевої влади на забудову ділянки. Суд не вважає, що ці дозволи вдалося б одержати настільки швидко, як стверджують заявники, оскільки покупець мав би обрати тип забудови, підготувати детальні плани на виконання такого рішення та отримати дозволи від відповідних архітектурно-планувальних установ. Більш того,

ні Уряд, ні заявники не посилаються на той факт, що якби на попередній дозвіл на забудову наданий заявникові і поширювалась зворотна дія Закону від 1982 року, термін дії цього дозволу закінчився б 10 березня 1984 року, і його неможливо було б продовжити, якби до цього дня вже не було проведено значних робіт (див. основне рішення, стор. 10, параграф 16). На думку Суду, необхідність швидко приймати рішення зі сторони забудовника скоріш за все обмежувалась би колом потенційних покупців, і як наслідок, ринковою вартістю землі.

(д) Заявники на початку заявили, що в липні 1982 року вартість їхньої ділянки без попереднього дозволу на забудову складала 50 000 ірландських фунтів, оскільки це сума за яку її продали на ринку у 1988 році. Однак, вони згодом прийняли пропозицію Уряду про те, що у липні 1982 її вартість для сільськогосподарського використання та як об'єкта інфраструктури складала 65 000 ірландських фунтів

(е) Самі заявники визнали, що оцінюючи суму компенсації, яку вони запропонували, слід вирахувати 13 500 ірландських фунтів на можливий дохід від оренди власності отриманий за період з 1982 року по 1988.

12. Суд не вважає можливим прийняти аргументи висунуті Урядом з цього приводу.

(а) Він не вважає, що під час визначення розміру збитків, яких зазнали заявники, слід враховувати податок на приріст капіталу, який вони повинні були б заплатити у разі продажу ділянки або розмір акцизного збору, який належало б сплатити за такий правочин. Це пояснюється тим, що оцінювати треба те, що заява заявників стосується вартості належної їм землі, а не чистої виручки, яку вони б одержали від її продажу.

(б) Суд не задоволений тим, що Уряд визначив підстави для зменшення суми, про що йдеться у їх остаточних письмових поясненнях «Відкласти на 4 роки по 15 % на рік: 590 000 ірландських фунтів.»

(в) Суд погоджується із делегатом Комісії про те, що суму не слід зменшувати, з огляду на те, що в основному рішенні встановлено, що порушення статті 1 протоколу 1 (P1-1) Конвенції не було, тобто, що це не вплинуло на суму збитків від дискримінації, жертвами якої на думку Суду стали заявники.

13. Заявники стверджують, що сума компенсації призначена Судом повинна включати відсотки починаючи з дня порушення Конвенції, а саме 28 липня 1982 року, мотивуючи це тим, що, якби вони одержали компенсацію у той день, то вони б відтоді отримували від неї відсотки.

14. Суд погоджується з делегатом Комісії, що потрібно виплатити відсотки. Оскільки заява заявників не стосується втрати прибутків від забудови, Суд не переконали аргументи Уряду про те, що рішення про виплату

відсотків рівноцінне наданню компенсацію спекулянтам з нерухомістю. Суд також не поділяє думки Уряду про те, що заявники позбавлені права вимагати виплати відсотків через те, що вони не заявляли таких претензій в місцевому суді, оскільки суд на власний розсуд міг прийняти рішення про виплату відсотків.

У зв'язку з вимогою виплатити відсотки, Суд вирішив, що слід врахувати відсоткові ставки, які застосовуються у рішеннях ірландських судів, оскільки комерційні ставки, на які посилаються заявники більше підходять для задоволення позовів пов'язаних із втратою прибутку від забудови.

15. З огляду на зазначене вище, приймаючи своє рішення на справедливій основі, Суд постановив, що заявникам належить виплатити загальну суму, разом з відсотками, у розмірі 1 200 000 ірландських фунтів, згідно цього пункту.

Б. Моральна шкода

16. Пан Гілі заявив «значну», але неконкретну суму моральної шкоди, щоб компенсувати йому негативні наслідки, які порушення встановлені Судом, мали на його особисті обставини, а саме втрату статусу, перспектив та задоволення від життя, неможливість знайти роботу та банкрутство. Він дозволив Суду на власний розсуд прийняти рішення про розмір компенсації.

Представник Комісії вважає, що пан Гілі повинен одержати певну суму компенсації відповідно до цього підпункту. Уряд не погоджується з такою позицією, мотивуючи це тим, що заявник не встановив чіткого причинового зв'язку між порушеннями та погіршенням його особистих обставин. Натомість Уряд вважає, що призначення компенсації за матеріальну шкоду, разом із заявленою компенсацію призначеною в основному рішенні, достатньо для того, щоб справедливо вирішити справу.

17. Суд не може прийняти аргументів Уряду. Навіть якщо, як вони кажуть, особисті труднощі пана Гілі не виникли через проблеми пов'язані з проектом забудови, до якого він був залучений, немає жодних причин вважати, що неможливість продовжувати забудову ділянки в Клондалкіні не мала впливу і не погіршила цих особистих труднощів. Таким чином порушення Конвенції завдало йому моральної шкоди, і, на думку Суду, висновків основного рішення самих по собі недостатньо для задоволення завданої шкоди.

Приймаючи рішення на справедливій основі, Суд призначає пану Гілі компенсацію у розмірі 50 000 ірландських фунтів відповідно до цього пункту.

В. Судові витрати

18. Заявники вимагають компенсації судових витрат на загальну суму 449 415,11 ірландських фунтів, що включає:

(а) витрати, яких вони зазнали в Ірландії після 28 липня 1982 року під час судового розгляду у Вищому та Верховному суді, разом з відсотками: 42 655,11 ірландських фунтів;

(б) витрати пов'язані із перенаправленням справи до Страсбурга, в тому числі пов'язані із застосуванням статті 50 (ст. 50): 406 760 ірландських фунтів.

Уряд оскаржив цю вимогу, оскільки вважає її «значно завищеною»: на їх думку, адекватна сума (включно з ПДВ) за судові витрати у себе вдома та у Страсбурзі складає 80 455,97 ірландських фунтів.

Делегат Комісії також вважає, що заявлена сума завелика, однак залишив питання визначення адекватної суми на розгляд суду.

19. Суд розглянув питання в рамках принципів, що застосовуються у його практиці.

Він зауважує, що оскарженню не підлягає питання про те, що заявники зазнали і змушені були зазнати заявлених витрат. Суму, яку просять компенсувати щодо судових витрат у країні заявників, на думку Суду, слід компенсувати повністю: розмір витрат не можна вважати неадекватним, і крім того призначається виплата відсотків (щодо останнього пункту див. рішення у справі Обзервер і Гардіен проти Великобританії від 26 листопада 1991 року, Серія А № 216, стор. 38, параграф 81).

З іншого боку, Суд погоджується, що сума судових витрат, яку вимагає компенсувати заявник, за розгляд справи у Страсбурзькому суді є надмірною. З огляду на суму, яку пан Гілі одержав від Ради Європи в якості допомоги на оплату судових витрат та справедливого розгляду справи, Суд призначає суму у розмірі 70 000 ірландських фунтів, включно з ПДВ, який підлягає оплаті.

Г. Відсотки від суми призначеної Судом

20. Заявники також просять про виплату відсотків з призначених сум (хоча б відсотків за матеріальну шкоду та судові витрати) за період між датою цього рішення та датою оплати.

21. Ні Уряд, ні Комісія не згадували про цю вимогу. Суд не вважає доцільним задоволення цієї вимоги в даному випадку.

ЧЕРЕЗ ЦЕ СУД ОДНОСТАЙНО

1. Вважає, що Ірландія повинна протягом трьох місяців заплатити:

(а) Гілі Голдінгз та пану Гілі спільно суму у розмірі IRE 1 200 000 (один мільйон двісті тисяч ірландських фунтів) за матеріальну шкоду, IRE 42 655,11 (сорок дві тисячі шістьсот п'ятдесят п'ять ірландських фунтів одинадцять пенсів) за внутрішні судові витрати і IRE 70 000 (сімдесят тисяч ірландських фунтів), разом з будь-яким належним до оплати ПДВ, за судові витрати у Страсбурзі.

(б) пану Гілі суму у розмірі IR£ 50 000 (п'ятдесят тисяч ірландських фунтів) за моральну шкоду.

2. Відхиляє решту позовних вимог для справедливого задоволення позову.

Складено англійською та французькою мовами, з письмовим повідомленням відповідно до Правила 55 параграф 2, другий пункт, Регламент Суду, 09 лютого 1993 року.

Деніза БІНДШЕДЛЕР-РОБЕРТ — *Головуюча*

Марк-Андре ААЙССЕН — *Секретар суду*

ДОДАТОК 16

Інформаційний бюлетень з практики Суду № 102
Листопад 2007

Хамер проти Бельгії [Hamer v. Belgium] - 21861/03

Рішення від 27.11.2007 [Секція II]

Стаття 6. Кримінальне провадження**Стаття 6-1. Кримінальне звинувачення**

Провадження, результатом якого стало знесення будинку, побудованого без дозволу на будівництво: *стаття 6 застосовна*

Стаття 1 Протоколу № 1**Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1****Майно**

Заміський будинок, рішення про знесення якого було прийняте лише через декілька десятиріч після того, як було встановлено, що він був збудований без дозволу на будівництво: *стаття 1 Протоколу № 1 застосовна*

Стаття 1 параграф 2 Протоколу № 1.**Контроль за використанням майна**

Наказ про знесення заміського будинку, побудованого у лісовій зоні, щодо якої застосовувалась заборона на будівництво: *відсутність порушення*

Основні факти. У 1967 році батьки заявниці побудували на земельній ділянці заміський будинок (дачу) без дозволу на будівництво. Коли мати заявниці померла, в акті про розподіл нерухомості з її батьком було прямо згадано про існування будинку, і його зареєстрували органи влади, які нарахували реєстраційний збір. Коли батько заявниці помер, у нотаріальному акті про розподіл нерухомості чітко було згадано будинок в якості дачі, а заявниця сплатила відповідний податок на спадщину. Щороку вона сплачувала аванс податку на нерухоме майно та податок, що сплачувався з другого будинку. Водопостачальна компанія, яка частково контролювалась урядом, підвела до будинку воду без будь-якої реакції з боку органів влади. Лише в 1994 році поліція склала два протоколи, один стосовно вирубки дерев на території будинку з порушенням норм лісового законодавства, а інший — щодо будівництва будинку без дозволу на будівництво в лісовій зоні, в якій

дозвіл на будівництво не міг бути наданий. У 1999 році заявницю викликали до прокуратури з питання володіння будинком, побудованим без дозволу, та вирубки близько п'ятдесяти сосен, що є порушенням указу про лісове господарство. Кримінальний суд виправдав заявницю. Слідчі органи звернулися до апеляційного суду, який залишив у силі рішення щодо виправдання заявниці в частині питання вирубки дерев. Проте згідно з указом про організацію регіонального розвитку, суд визнав її винною у володінні будинком, збудованим без дозволу. Відзначаючи, що судовий розгляд тривав довше, ніж розумний строк, апеляційний суд просто визнав заявницю винною і зобов'язав її повернути місце забудови до початкового стану, що означало знесення будинку. Заявниця подала касаційну скаргу, проте безрезультатно. Касаційний суд розглянув вимогу про повернення місця забудови до початкового стану не як покарання, а як захід цивільного характеру. Будинок був знесений згідно з постановою про виконання рішення.

Законодавство: стаття 6 § 1 (розумні строки) — той факт, що апеляційний суд визнав вину заявниці, проте це зайняло досить тривалий час, не зробив її меншою «жертвою», ніж рішення цього ж суду про повернення місця забудови у початковий стан.

Стаття 6 є застосованою у своїй кримінальній частині, оскільки захід щодо знесення будинку можна було розглядати в якості «покарання» у відповідності з цілями Конвенції.

Хоча тривалість судового розгляду справи по суті не вбачалась нерозумною (він зайняв трохи більше трьох з половиною років у трьох судових інстанціях), поліцейський протокол, який встановив незаконний характер будівництва, запустив перебіг часу, починаючи з якого заявниця вважалась «звинуваченою» у розумінні практики Суду, і починаючи з якого починав свій перебіг розумний строк. Тому судове провадження зайняло від 8 до 9 років у трьох інстанціях, включаючи 5 років досудового слідства, хоча справа й не була особливо складною.

Висновок: порушення (одноголосно).

Стаття 1 Протоколу № 1 — спірна будівля проіснувала протягом двадцяти семи років, перш ніж місцеві органи влади повідомили про правопорушення. Повідомлення про порушення законодавства про просторове планування було беззаперечною відповідальністю органів влади, як і забезпечення відповідних ресурсів для цього. Більше того, Суд дійшов висновку, що органи влади знали про існування відповідного будинку, оскільки сплачувались відповідні податки. Іншими словами, органи влади закривали очі на ситуацію протягом двадцяти семи років, а протягом ще десяти років не відбулося жодних змін вже після того, як було встановлено правопорушення. Після

такого тривалого періоду часу майновий інтерес заявниці у використанні свого заміського будинку був досить великим та встановленим, аби вважатись суттєвим інтересом, а відтак і «майном», і вона мала «законне очікування», що вона зможе продовжувати користуватись своїм майном. Втручання в право заявниці на мирне володіння своїм майном, яке стало результатом знесення її будинку за рішенням органів влади, було передбачене законом та переслідувало мету контролю за використанням майна відповідно до громадських інтересів, шляхом приведення відповідного майна у відповідність з планом землекористування, який передбачав встановлення лісової зони, у якій жодний дозвіл на будівництво не міг бути виданий.

Що стосується пропорційності втручання, то Суд зазначив, що навколишнє середовище мало цінність, і що економічні імперативи та навіть деякі основні права, включаючи право власності, не повинні превалювати над екологічними міркуваннями, особливо якщо держава прийняла законодавство з цього питання. Далі органи державної влади повинні були вжити необхідних заходів у відповідний час для того, щоб природоохоронні заходи, які вони вирішили здійснити, не стали неефективними. Відтак обмеження права власності були допустимими за умови, звичайно, що між індивідуальними та громадськими інтересами був встановлений розумний баланс.

Оскаржувана міра переслідувала законну мету захисту лісової зони, на якій не можна було нічого будувати. Власники заміського будинку могли мирно та безперервно користуватися ним протягом тридцяти семи років. Офіційні документи, сплачені податки та здійснена робота свідчили, що органи влади знали або повинні були знати про існування будинку протягом тривалого часу, а після того, як порушення було встановлено, вони не реагували ще протягом п'яти років, перш ніж пред'явити звинувачення, тим самим сприяючи закріпленню ситуації, яка могла лише завдати шкоди охороні лісової території, на сторожі якої стояв закон.

Однак у бельгійському законодавстві не було жодного положення про узаконення будівлі, побудованої в такий лісовій зоні. За бельгійським законодавством правопорушення не було обмежено строком давності, отже органи влади могли в будь-який час прийняти рішення про застосування закону. Окрім повернення місця забудови до його початкового стану, жодна інша міра не вбачалася належною з огляду на беззаперечне втручання в цілісність лісової зони, на якій не дозволялась жодна забудова. Крім того, на відміну від ситуації в тих справах, в яких існувала мовчазна згода з боку органів влади, цей будинок був збудований без будь-якого офіційного дозволу. З урахуванням цих підстав, втручання не було непропорційним.

ВИСНОВОК: немає порушення (одноголосно).

Стаття 41 — 5000 євро як відшкодування моральної шкоди.

*Інформаційний бюлетень з практики суду № 110
Липень 2008 року*

**Справа «Тургут та інші проти Туреччини»
[Turgut and Others v. Turkey] - 1411/03**

Рішення від 08.07.2008 р. [Секція II]

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1

Позбавлення власності

Реєстрація земельної ділянки, що належала заявникам, на ім'я Казначейства з природоохоронною метою без надання відшкодування: *порушення*

Основні факти. Заявники стверджували, що ділянка землі площею понад 100 000 квадратних метрів належала їхнім родинам протягом не менше ніж трьох поколінь. У 1962 році Міністерство лісового господарства і Казначейство ініціювали судові провадження про анулювання права власності заявників на зазначену ділянку. У рішенні суд ухвалив, що земельна ділянка була частиною державного лісового фонду і тому не може перебувати у приватній власності. У 1974 році, після внесення поправок у законодавство Туреччини щодо розмежування державних лісів, справу було повернуто до суду для винесення нового експертного висновку щодо спірної ділянки. На основі висновку експертизи, проведеної на замовлення суду, суд зобов'язав зареєструвати дану ділянку в земельному реєстрі на ім'я заявників. У 1978 році Касаційний суд визнав висновки експертизи недостатніми і повернув справу до суду на новий розгляд. У нових висновках експертизи було зроблено висновок про те, що ділянка була розташована в межах державного лісового фонду. Рішенням, винесеним в 2001 році, суд постановив, що ділянка належить до державного лісового фонду, і зобов'язав зареєструвати її в земельному реєстрі як майно, що належить Казначейству. При винесенні рішення суд керувався висновками експертизи, принципом, що впливає з прецедентної практики Касаційного суду, і полягає у відсутності юридичної сили права власності на об'єкти, що складають частину національного лісового фонду, і конституційним принципом невідчужуваності права власності на державні ліси. Касаційний суд залишив це рішення без зміни, згодом залишивши без зміни і клопотання заявників про перегляд рішення. З тих пір на спірній ділянці

все ж були побудовані більше 50 приватних будинків і табір відпочинку для офіцерів збройних сил.

Законодавство: Оскільки заявники були позбавлені власності, було втручання в їхнє право безперешкодного користування своїм майном. Добросовісність заявників не оскаржувалася. До визнання їхнього права власності недійсним і його перереєстрації на ім'я Казначейства заявники були повноправними власниками майна з усіма наслідками, що випливають з їхнього права власності, і в подальшому мали користь з «правової визначеності», пов'язаної з дійсністю права власності, внесеного в земельний реєстр, що було беззаперечним доказом їхнього права власності. Заявники були позбавлені свого майна рішенням суду. Незважаючи на їхні протести щодо характеру земельної ділянки, національні суди в кінцевому підсумку анулювали їхнє право власності, застосувавши положення Конституції і ґрунтуючись на висновках експертиз, в яких було встановлено, що земля належить до державного лісового фонду. Що стосується обґрунтування рішень національних судів, мета позбавлення заявників власності, тобто захист природи і лісів, відповідала громадським інтересам. Суд часто розглядав питання захисту навколишнього середовища і підкреслював важливість цих питань. Захист природи і лісів, а також навколишнього середовища в цілому, є предметом, що викликає серйозне і постійне занепокоєння суспільства і, відповідно, державних органів влади. Економічні потреби і навіть певні основні права, включаючи право власності, не повинні переважати над інтересами захисту навколишнього середовища, особливо за наявності відповідного законодавства. Однак у випадках позбавлення майна повинні розглядатися компенсаційні засоби, передбачені національним законодавством. Заявники не отримали жодної компенсації за передачу їхнього майна на баланс Казначейства відповідно до Конституції. Немає виняткових обставин, які виправдовують відсутність компенсації. Отже, той факт, що заявники не отримали жодної компенсації, порушив, завдавши їм збитків, справедливу рівновагу між вимогами захисту громадського інтересу та вимогами захисту індивідуальних прав.

ВИСНОВКИ: порушення (одноголосно).

Рада Європи/Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад в Реєстрі не накладає зобов'язання на Суд.

Інформаційний бюлетень з практики ЄСПЛ № 128
Березень 2010 року

**Броссе –Трібуле проти Франції [Brosset-Triboulet
and Others v. France [GC]] — 34078/02**

Рішення від 29.3.2010 [GC]

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 2 Протоколу № 1

Контроль за використанням майна

Обов'язок зруйнувати, за рахунок власників і без відшкодування, законно придбаний будинок, що знаходиться на морських землях державної власності: *відсутність порушення*

[Цей короткий виклад стосується також рішення у справі *Depalle v. France*, № 34044/02, 29 березня 2011 року]

Основні факти. У справі *Depalle* у 1960 році заявник і його дружина придбали житловий будинок, який був частково збудований на ділянці, розташованій на морському узбережжі, що відноситься до морських земель державної власності. З метою отримання законного доступу до свого майна, вони користувались тимчасовими дозволами на займання морських земель державної власності, які регулярно видавались їм на певних умовах до грудня 1992 року. Справа *Броссе-Трібуле* містить ті самі факти. У 1945 році мати заявників придбала житловий будинок на морських землях державної власності. Кілька мешканців ділянки, що займали її протягом багатьох років поспіль, користувались префекторальним дозволом на займання, який систематично поновлювався з вересня 1909 по грудень 1990 року. У вересні 1993 року префект повідомив сторонам в обидвох справах, що, внаслідок введення в дію Акту про (розвиток, захист і розширення) прибережні зони («Акт про прибережні зони»), він надалі не матиме можливості продовжувати дозвіл на попередніх умовах, оскільки згаданий акт виключає будь-яке приватне використання морських земель державної власності, зокрема з метою експлуатації житлових будинків. Разом з тим, він запропонував їм укласти угоду про обмежений дозвіл, який передбачав виключно особисте використання будинків із заборонаю передачі чи продажу ділянок та будинків, та проведення будь-яких робіт,

за винятком робіт по догляду за будинками, а також забезпечував державі право, по закінченні дії дозволу, повернути собі ділянку в її первинному стані або знову використовувати існуючі на ній будівлі. Сторони відхилили цю пропозицію та, в травні 1994 року, звернулись до адміністративного суду з проханням скасувати рішення префекта. В грудні 1995 року останній звернувся із заявою до адміністративного суду, вказуючи цих осіб як відповідачів, і звинувативши сторони у правопорушенні, що полягало у незаконному втручанні в роботу автомагістралі, оскільки вони продовжували займати землі державної власності без відповідного дозволу. Він вимагав також повернення ділянки узбережжя до її первинного стану, який передував зведенню будинків, за рахунок сторін та без будь-яких відшкодувань. Державна Рада, як остання інстанція, в березні 2002 року дійшла висновку, що спірне майно належало до морських земель державної власності; що сторони не володіли реальним правом на це майно або будинки; і що, таким чином, обов'язок приведення до відповідного стану без попереднього відшкодування не являло собою рішення, яке б суперечило статті 1 Протоколу №1 до Європейської Конвенції про захист прав людини.

Законодавство — Стаття 1 Протоколу № 1: а) застосованість — Чітко застосували принципи, які регулюють використання земель державної власності, згідно яких займати такі землі можливо лише на тимчасовій основі з можливістю відкликання, національні судові органи виключили визнання за заявниками майнового права на їхні будинки. Таким чином, той факт, що заявники займали ці будинки протягом дуже тривалого часу, не мав жодних наслідків для віднесення їхньої власності до категорії морської державної власності, якій властивий невідчужуваний та невід'ємний характер. За таких умов, незважаючи на добросовісне придбання будинків, а дозволи на тимчасове займання не утворювали майнового права на державну власність, Суд має сумніви, що заявники могли реально сподіватися на те, що вони будуть і надалі користуватися майном, виходячи лише з факту виданих їм дозволів на тимчасове займання. Насправді, всі префекторальні дозволи містили згадку про обов'язок, у випадку відкликання дозволу на тимчасове займання вищезазначених земель, повернути ділянку до її первинного стану, якщо адміністрація висуне подібну вимогу. Натомість, той факт, що внутрішнє законодавство держави не визнає конкретний інтерес в якості права власності, не суперечить тому, аби такий інтерес, за певних обставин, міг розглядатися як володіння в сенсі статті 1 Протоколу № 1. В цій конкретній справі, час, який минув, призвів до виникнення майнового інтересу заявників щодо мирного користування своїми будинками, визнаного і важливого в достатній мірі, аби він розглядався в якості володіння.

Висновок: стаття 1 Протоколу № 1 застосовна.

б) *По суті* — Беручи до уваги принципи, які регулюють використання земель державної власності, та відсутність факту виконання знесення будинків на даний час, позбавлення власності в цій конкретній справі не мало місця. Відмова у поновленні дозволів на приватне тимчасове займання ділянками землі державної власності, з приводу яких заявникам було відомо, що вони можуть одного дня зазнати цієї міри, та відповідний припис про знесення будинків можуть розглядатись як контроль за використанням майна у відповідності до громадського інтересу. До того ж, причина, наведена префектом у відмові поновити дозволи, базується на нормах Акту про прибережні зони. Втручання, яке мало місце, переслідувало законну мету в інтересах суспільства, а саме сприяння вільному доступу до узбережжя. Таким чином необхідно встановити, чи, враховуючи інтерес заявників до збереження своїх будинків, вимога про приведення ділянки до первинного стану є пропорційним заходом відносно заявленої мети. Політика регіонального планування та збереження довкілля, в рамках якої громадський інтерес займає переважне місце, наділяє державу широкою свободою розсуду. З моменту придбання будинків заявниками, або навіть з моменту, коли будинки було збудовано, органам влади було відомо про існування будинків, оскільки тимчасове володіння будинками передбачало видачу дозволу, в якому зазначалася необхідність забезпечення можливості повсякчас вільного доступу до морського насипу. В кожному рішенні префекта про займання зазначався термін дії такого дозволу, а також право органів влади змінити чи скасувати дозвіл на свій розсуд, з будь-якої причини та без будь-яких прав на відшкодування для користувача. Крім того, дозвіл містив уточнення про те, що власник дозволу мусив, у випадку відповідної вимоги, повернути ділянку до її первісного стану шляхом знесення будівель, зведених на ділянці державної власності, в тому числі існуючих на момент винесення рішення. Таким чином, заявникам було повсякчас відомо, що дозволи на займання мають тимчасовий і потенційно відкличний характер, а отже, не можна вважати, що органи влади сприяли збереженню ситуації невизначеності щодо правового статусу майна. Звичайно, вони мали, протягом тривалого часу, можливість користуватись майном. Суд не вбачає в цьому ніякої недбалості з боку органів влади, а скоріш факт толерантності відносно тривалого займання, яке, до того ж, піддавалося певним правилам. Внаслідок цього, немає доказів на підтримку припущення заявників, що відповідальність органів влади за невизначеність щодо статусу будинків зростає із плином часу. Насправді, лише в 1986 році ситуація заявників змінилася внаслідок ухвалення Акту про прибережні зони. Цим актом було припинено політику, в рамках якої захист узбережжя відбувався лише шляхом регулювання земель державної власності, коли, на той час, проблематика розвитку територій та захисту

довкілля ще не набула свого сучасного рівня. У будь-якому випадку, вищезгадана толерантність не могла призвести до легалізації *ex post* наявного стану речей. Стосовно адекватності вжитого заходу поставленій меті щодо забезпечення громадського інтересу у захисті узбережжя, саме національні органи влади мають першочергову та основну компетенцію приймати рішення щодо форм забезпечення цього захисту. Відмова продовжити дію дозволів та припис на адресу заявників про приведення ділянок до стану, в якому вони перебували до зведення будинків, є проявом бажання забезпечити послідовне і більш суворе виконання закону. З огляду на привабливість узбережної зони та значний інтерес, який вона викликає, прагнення до контрольованого розвитку та забезпечення загального вільного доступу до берегової зони зумовлює більш жорстку політику в сфері управління цією частиною території. Цей підхід є властивим для прибережних зон по всій Європі. Зробити виключення із закону на користь заявників, які не в праві посылатись на набуті права, не відповідало би меті, яку переслідує Акт про прибережні зони, ані прагненню до кращої організації стосунків між приватними і державними користувачами. Крім того, заявники відмовились від компромісного рішення та відхилили пропозицію префекта про продовження використання будинків на певних умовах, хоч вона і могла би являти собою рішення, яке б дозволило в розумний спосіб примирити наявні інтереси, і яке не було необґрунтованим. Зрештою, враховуючи правила, які стосуються земель державної власності, та зважаючи на те, що заявники не могли не усвідомлювати принцип відсутності відшкодування, який був чітко виписаний в усіх дозволах на тимчасове зайняття земель державної власності, що видавались їм відповідно з 1961 та 1951 року, відсутність відшкодування, на думку Суду, не може розглядатись як непропорційна міра з точки зору контролю за використанням майна заявника, яка вжита з метою забезпечення громадського інтересу. Заявники не зазнають особливих і надмірних витрат у зв'язку із знесенням їхніх будинків без сплати відшкодування. Таким чином, не буде порушено баланс між громадськими інтересами та інтересами заявників.

ВИСНОВКИ: відсутність порушення (тринадцять голосів проти чотирьох).

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад з Реєстру не накладає зобов'язання на Суд.

Рішення ЄСПЛ проти України (офіційний переклад)

ДОДАТОК 19

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ П'ята секція РІШЕННЯ

*(В текст було внесено зміни 2 травня та 18 жовтня 2011 року
відповідно до правила 81 Регламенту Суду)*

Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява № 30499/03)

Страсбург, 10 лютого 2011 року

ОСТАТОЧНЕ 10/05/2011

Офіційний переклад

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним правкам.

У справі «Дубецька та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), Голова,

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Мириана Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),

Здравка Калайджиева (Zdravka Kalaydjieva),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),

Ангеліка Нусбергер (Angelika Nusberger), судді,

а також Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), Секретар секції,

Після обговорення за зачиненими дверима 18 січня 2011 року, виносить таке рішення, ухвалене у той же день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 30499/03), поданою проти України до Суду 4 вересня 2003 року на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) одинадцятьма громадянами

України: пані Ганною Павлівною Дубецькою, яка народилася у 1927 році, пані Ольгою Григорівною Дубецькою, яка народилася у 1958 році, паном Ярославом Васильовичем Дубецьким, який народився у 1957 році, паном Ігорем Володимировичем Найдою, який народився у 1958 році, пані Мирославою Василівною Найдою¹¹, яка народилася у 1960 році, паном Аркадієм Васильовичем Гаврилюком, який народився у 1932 році, пані Ганною Петрівною Гаврилюк, яка народилася у 1939 році, пані Алою Аркадіївною Ваків, яка народилася у 1957 році, пані Марією Ярославівною Ваків, яка народилася у 1982 році, паном Ярославом Йосиповичем Ваківом, який народився у 1955 році, та паном Юрієм Ярославовичем Ваківом, який народився у 1979 році.

2. Заявників представляла пані Я. Остапик, юрист, яка практикує у м. Львові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — паном Ю. Зайцевим.

3. Заявники стверджували, що органи державної влади не захистили їхнє житло, приватне та сімейне життя від надмірного забруднення, спричиненого діяльністю двох державних промислових підприємств.

4. 15 жовтня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд. Також Суд вирішив розглядати одночасно питання щодо суті та прийнятності заяви (пункт 1 статті 29).

5. У невизначений день після направлення справи Уряду пан Аркадій Гаврилюк помер. 18 вересня 2009 року представник заявників звернувся до Суду з заявою про виключення його скарг з розгляду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявники є громадянами України і проживають у присілку Вільшина, Львівська область.

A. Попередня інформація

7. Перші п'ять заявників є членами численної родини, яка проживає у будинку, що належить першому заявнику (будинок родини Дубецьких-Найда). Цей будинок був побудований родиною у 1933 році.

8. Інші заявники є членами численної родини, що проживає у будинку, збудованому шостим заявником (будинок родини Гаврилюк-Ваків). Цей будинок він побудував у 1959 році. Не зрозуміло, чи був у 1959 році виданий дозвіл на будівництво цього будинку. Пізніше будинок було офіційно зареєстровано, про що свідчить свідоцтво на право власності, видане у 1988 році.

9. Будинки заявників знаходяться у присілку Вільшина, що адміністративно є частиною села Сілець Сокальського району Львівської області. Це село знаходиться у Червоноградському кам'яновугільному басейні.

¹¹ 18 жовтня було внесено зміни, текст був такий: «Мирослава Ярославівна Найда».

10. У 1955 році державою було розпочато будівництво, а в 1960 році було введено в експлуатацію шахту № 8 «Великомостівська», породний відвал якої знаходиться за 100 м від будинку родини Дубецьких-Найда. У 2001 році цю шахту було перейменовано на шахту «Візейська» ДХП «Львіввугілля» (далі — шахта). У липні 2005 року було прийнято рішення про ліквідацію шахти як неприбуткової. План ліквідації шахти все ще виконується.

11. У 1979 році поблизу присілка державою було введено в експлуатацію Центральну збагачувальну фабрику «Червоноградська» (далі — фабрика), керівництво якою спершу здійснювалося Державним підприємством «Укрзахідвугілля». У 2001 році фабрику було передано в оренду ЗАТ «Львівсистеменерго». Потім правонаступником ЗАТ «Львівсистеменерго» стало ВАТ «Львівська вугільна компанія». У 2007 році було прийнято рішення дозволити приватизацію фабрики. Не зрозуміло, чи приватизовано вже фабрику.

12. Внаслідок діяльності фабрики утворився 60-метровий породний відвал, який знаходиться на відстані 430 м від будинку родини Дубецьких-Найда та на відстані 420 м від будинку родини Гаврилюк-Ваків. Цей породний відвал не підлягав приватизації і залишився у власності держави.

В. Екологічна ситуація у присілку Вільшина

1. Загальні дані стосовно забруднення навколишнього середовища, спричиненого діяльністю фабрики та шахти

13. Відповідно до низки досліджень, проведених державними та недержавними організаціями, діяльність фабрики та шахти мала негативний вплив на навколишнє середовище.

14. Зокрема, у 1989 році Виконавчий комітет Сокальської районної ради (далі — Сокальський виконавчий комітет) зазначив, що породні відвали шахти та фабрики спричинили тривалий витік ґрунтових вод, результатом чого стало затоплення певних територій.

15. Згідно з оцінкою, наданою Державним комітетом України по геології та використанню надр разом з Державним геологічним підприємством «Західукргеологія», фабрика була головним забруднювачем ґрунтових вод, зокрема, через потрапляння до вод інфільтрату з породного відвалу. У своїй оцінці автори, зокрема, дійшли висновку, що:

«Весь комплекс вуглевидобутку, що діє в районі понад 40 років, негативно впливає на довкілля: створені породні відвали шахт та центральної збагачувальної фабрики, з яких в атмосферу і ґрунти розсіюється пил з вмістом токсичних компонентів, ... системи водовідливу шахт з утворенням ставів-накопичувачів ... центральної збагачувальної фабрики є джерелами забруднення поверхневих та підземних вод...

... породи териконів вміщують комплекс токсичних важких металів, вилуговування яких зумовлює забруднення ними ґрунтів, поверхневих і підземних вод...

Дуже серйозним забруднювачем довкілля є стави-накопичувачі шахтних вод ... і шламосховищ центральної збагачувальної фабрики ..., що при найменшому порушенні ізоляції зумовлює забруднення поверхневих і підземних вод...

Загальна площа просідань становить близько 70 квадратних метрів¹², ... найбільші глибини просадок (до 3,5 метрів) відповідають ділянкам відробки з найбільшою ... потужністю ... відроблених пластів...

Під час спорудження водовідводів... було пробурено глибокі свердловини, що дісталися до цих [мінералізованих] вод. Все це неминуче вплинуло на здоров'я людей, які проживають у цій місцевості, а особливо дітей...

Надзвичайно високий рівень забруднення ... виявлено в присілку Вільшина, недалеко від відвалів центральної збагачувальної фабрики і шахти № 8, в колодязях пана Т. та пана Дубецького. Можемо засвідчити, що сам вигляд цієї води не дає підстави вважати її придатною для будь-якого використання. Людей з цієї місцевості необхідно забезпечити більш якісною питною водою, або переселити в інший район...»

16. У 2001 році схожі висновки були представлені у виданні Львівського національного університету імені Івана Франка.

17. 20 квітня 2000 року Червоноградська міська санітарно-епідеміологічна служба (далі — санітарна служба) зареєструвала перевищення гранично допустимої концентрації пилу у 5,2 рази, а концентрації сажі — у 1,2 рази у пробах повітря, що були відібрані на відстані 500 метрів від труби фабрики.

18. 1 серпня 2000 року санітарна служба відбрала проби води у колодязях присілка Вільшина і виявила, що вони не відповідали безпечним нормативам. Зокрема, граничнодопустима концентрація нітратів була перевищена у 3–5 разів, концентрація заліза — у 5–10 разів, а концентрація марганцю — у 9–11 разів.

19. У листі до заявників від 16 серпня 2002 року Міністерство екології та природних ресурсів визнало, що вуглевидобувна діяльність була головним предметом занепокоєння в контексті стану навколишнього середовища у всьому Червоноградському регіоні. Вона спричиняла просідання ґрунтів та затоплення. Важкі метали з пустої породи проникли в ґрунти та ґрунтові води. Рівень забруднення ґрунтів важкими металами у десять разів перевищував допустимі норми концентрації, особливо це стосувалося селища Силець через діяльність фабрики та шахти.

20. 28 травня 2003 року керівництво фабрики та Червоноградська гірничо-технічна інспекція з нагляду у вугільній промисловості заре-

¹² 2 травня 2011 року було внесено зміни, текст був такий: «70 квадратних метрів».

еструвала інфільтрацію води з підніжжя породного відвалу фабрики з боку присілка Вільшина. Вони зазначали, що вода витікала з-під відвалу і збиралась у солоне озеро коричневатого кольору площею в один гектар.

21. У 2004 році Державне підприємство «Західукргеологія» опублікувало дослідження під назвою «Гідрогеологічне заключення стану підземних вод району села Межиріччя та присілка Вільшина Сокальського району Львівської області», відповідно до якого геологічний склад цієї території містив водоносні горизонти. У дослідженні також зазначено, що навіть до початку вуглевидобувних робіт верхні водоносні горизонти були забруднені натрієм та його хімічними сполуками, а також залізом у долинах річок. Однак, вуглевидобуток призвів до додаткового забруднення підземних вод, особливо їхнього верхнього горизонту.

22. 14 червня 2004 року Головний державний санітарний лікар Львівської області зауважив, що показники пилу і сажі у зразках повітря, відібраних на відстані 350 метрів від фабрики, перевищували гранично допустиму концентрацію, та зазначив, що начальника котельні фабрики було притягнуто до адміністративної відповідальності.

23. У вересні 2005 року д-р Марк Черняк з Всесвітнього екологічно-правового альянсу у своєму звіті зазначив, що концентрація сажі у зразках повітря, відібраних у присілку Вільшина, була у 1,5 рази вищою за максимальну концентрацію, що допускається за національними стандартами. Вода в колодязі була забруднена ртуттю та кадмієм, концентрація яких перевищувала національні безпечні норми у 25 і 4 рази відповідно. Згідно зі звітом, жителі присілка наражались на високий ризик захворювання на рак та хвороби дихальних шляхів і нирок.

2. Позиція заявників щодо шкоди, якої вони зазнали через виробничу діяльність шахти та фабрики

24. По-перше, заявники стверджували, що їх будинки було пошкоджено внаслідок просідання ґрунтів, спричиненого вуглевидобувною діяльністю, що 1 січня 1999 року було підтверджено директором шахти згідно з інформацією, наданою заявниками. Як стверджували заявники, шахта обіцяла оплатити ремонт їхніх будинків, але цього так ніколи і не було зроблено.

25. По-друге, заявники заявляли, що вони постійно страждали від нестачі питної води. Вони стверджували, що до 2009 року присілок не мав доступу до центрального водопостачання. Використання води з місцевого колодязя та струмка для прання і приготування їжі спричиняло появу зуду та кишкових інфекцій. Заявники надали три фотографії води, яка є біля їхнього будинку. На першій фотографії під назвою «вода в колодязі присілка Вільшина» поблизу колодязя зображено відро з водою жовтогарячого кольору. На другій фотографії під назвою «потічок поруч із садибою» зображено маленький струмок яскраво-жовтогарячого кольору. На третій фотографії

під назвою «Пригнічення рослинності інфільтратом з породного відвалу шахти Центрально-збагачувальної фабрики» зображено коричневате озеро з багатьма пеньками та кількома мертвими кущами посередині озера.

26. Далі заявники стверджували, що з 2003 року ЗАТ «Львівсистеменерго» за власні кошти вантажівкою та трактором здійснювало постачання питної води у присілок. Однак, ця вода не надавалась у достатній кількості. На доказ цього твердження заявники надали фотографію з зображенням п'яти великих емкостей з водою, яку було названо «тижневий запас води».

27. Далі заявники стверджували, що постачання води не завжди було регулярним. На підтвердження своїх аргументів вони надали листи Сокальської районної адміністрації від 9 липня 2002 року та 7 березня 2006 року, в яких визнавались нещодавні проблеми у постачанні питної води.

28. По-третє, заявники стверджували, що деякі з них набули хронічних захворювань у зв'язку з діяльністю фабрики, особливо із забрудненням повітря. Вони надали медичні довідки, в яких зазначається, що Ольга Дубецька та Алла Ваків страждають на хронічний бронхіт та емфізему, а Ганні Гаврилук поставили діагноз карцинома.

29. По-четверте, заявники стверджували, що їх страждання через екологічні фактори впливали на спілкування між членами родини. Зокрема, нестача чистої води для миття спричинила, за їх словами, труднощі у стосунках подружжя. Молодші члени родини прагнули відселитися від старших у пошуку кращих умов для своїх підростаючих дітей.

30. Однак, заявники не переїхали. Вони стверджували, що не могли продати свої будинки, розташовані на забрудненій території, або знайти інші джерела фінансування переїзду у безпечніші райони без підтримки держави. На підтвердження цього вони надали лист від приватного ріелторського підприємства С., датований вереснем 2009 року, в якому зазначалось:

«оскільки у присілку Вільшина... протягом останніх десяти років не існувало попиту на житлові приміщення через знаходження присілка на техногенно забрудненій території та просідання ґрунтів на його території, ... не виявляється можливим визначити ринкову вартість будинку».

С. Адміністративні рішення щодо шкідливого впливу діяльності фабрики та шахти

1. Рішення, направлені на покращення екологічної ситуації у регіоні

31. У листопаді 1995 року санітарно-епідеміологічна служба (далі — СЕС) зобов'язала фабрику розробити проект санітарно-захисної зони.

32. 5 червня 1996 року СЕС встановила, що фабрика не виконала її припис, та постановила зупинити роботу фабрики. Незважаючи на це, фабрика, як повідомлялося, продовжила свою діяльність, при цьому жодних стягнень у зв'язку з цим на її керівництво накладено не було.

33. 7 квітня 2000 року та 12 червня 2000 року Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (далі — Державна комісія з техногенно-екологічної безпеки) приписала запровадити низку заходів для покращення водопостачання та зменшення виробничого забруднення ґрунту поблизу фабрики.

34. 14 квітня 2003 року Львівська обласна державна адміністрація зазначила, що загальна екологічна ситуація не покращилася з часу рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки від 7 квітня 2000 року, оскільки з державного бюджету не було виділено коштів для вжиття відповідних заходів.

35. 27 січня 2004 року СЕС у своїй постанові встановила, що шахта не виконала її припис від 4 грудня 2003 року щодо розробки проекту санітарно-захисної зони, та постановила тимчасово заборонити експлуатацію шахти. Однак шахта продовжила свою діяльність.

36. 13 липня 2005 року Інститут гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзеєва АМН України дослідив проект санітарно-захисної зони. Автори висновку визнали, що фабрика забруднювала повітря двоокисом азоту, окисом вуглецю, сірковим ангідридом та пилом. Однак вони зазначили, що відповідно до їх досліджень зразки навколишнього повітря, відібрані на відстані більш ніж 300 метрів від фабрики, не були надмірно забруднені. Проект передбачав здійснення низки заходів, направлених на покращення гідроізоляції породного відвалу, а також зменшення його висоти до 50 метрів. Автори дійшли висновку, що з огляду на такі заходи можливе встановлення для всієї фабрики 300-метрової загальної санітарно-захисної зони.

37. Пізніше того ж року Міністерство охорони здоров'я погодило проект інституту ім. Марзеєва із застереженнями, що висота породного відвалу буде зменшена до серпня 2008 року.

38. 29 квітня 2009 року СЕС оштрафувала директора фабрики за невиконання заходів проекту санітарно-захисної зони.

2. Рішення стосовно переселення заявників

39. 20 грудня 1994 року Сокальський виконавчий комітет зауважив, що вісімнадцять будинків, включно з будинками заявників, знаходились в межах 500 метрів санітарно-захисної зони породного відвалу фабрики, що порушувало застосовні на той час норми. Він дозволив виробничому об'єднанню «Укрзахідвугілля» відселити мешканців і знести їх будинки. Далі Комітет зобов'язав директора виробничого об'єднання забезпечити заявників житлом до грудня 1996 року. Це рішення не було виконане.

40. У 1995 році Сокальський виконавчий комітет доповнив своє рішення та дозволив мешканцям залишити за собою свої колишні будинки після переселення для відпочинку та садівництва.

41. 7 квітня 2000 року Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки зазначила, що вісімнадцять сімей жили в межах санітарно-захисної зони фабрики, та зобов'язала Міністерство палива та енергетики за участю місцевих органів виконавчої влади здійснити відселення цих сімей у 2000–2001 роках. Прізвищ цих сімей не було зазначено.

42. У грудні 2000 року та у 2001 році заявники зверталися до Міністерства палива та енергетики із запитом стосовно того, коли їх переселять, та не отримали відповідей.

43. У 2001 році Львівська обласна державна адміністрація включила у свій річний план дій переселення вісімнадцяти сімей (без зазначення прізвищ) з санітарно-захисної зони фабрики, вказавши державний бюджет як джерело фінансування та посилаючись на постанову Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки від 7 квітня 2000 року.

44. 12 червня 2002 року Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки зазначила, що її постанову від 7 квітня 2000 року не було виконано, і зобов'язала Сокальську районну державну адміністрацію, Сілецьку сільську раду та фабрику спільно забезпечити переселення сімей з санітарно-захисної зони породного відвалу фабрики до кінця 2003 року.

45. У червні 2002 року заявники разом з жителями іншого села звернулися до Президента України зі скаргою на невиконання рішень стосовно їх переселення. Адміністрація Президента перенаправила їхню скаргу на розгляд до Львівської обласної державної адміністрації та Міністерства екології та природних ресурсів.

46. 16 серпня 2002 року у відповідь на їх скаргу Міністерство екології та природних ресурсів проінформувало мешканців присілку Вільшина про те, що воно звернулося до Кабінету Міністрів з пропозицією забезпечити негайне відселення мешканців з санітарно-захисної зони фабрики відповідно до постанови Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки від 7 квітня 2000 року.

47. 14 квітня 2003 року Львівська обласна державна адміністрація поінформувала заявників про те, що вона повторно надіслала лист Прем'єр-міністру та Міністерству палива та енергетики стосовно забезпечення фінансування для виконання постанови від 7 квітня 2000 року.

D. Цивільні позови стосовно переселення заявників

1. Провадження, ініційоване родиною Дубецьких-Найда

48. 23 липня 2002 року родина Дубецьких-Найда подала цивільний позов до місцевого суду м. Червонограда (далі — суд першої інстанції), вимагаючи зобов'язати фабрику переселити їх з санітарно-захисної зони. Пізніше Державне підприємство «Львіввугілля» було залучено як співвідповідача.

49. Перше судове засідання у справі було призначено на 28 жовтня 2003 року. Наступні засідання призначалися на 12 листопада та 18 грудня 2003 року, 26 та 30 квітня, 18 травня, 18 та 30 червня, 19 липня та 22 грудня 2004 року, а також на 25 листопада, 6, 20 та 26 грудня 2005 року. Чотири рази судові засідання переносились через відсутність відповідача або через клопотання відповідача про перенесення судового засідання.

50. 26 грудня 2005 року суд першої інстанції встановив, що позивачі проживали у санітарно-захисній зоні шахти, та зобов'язав Державне підприємство «Львіввугілля», якому вона належала, переселити їх. У подальшому суд відхилив позови заявників до фабрики, встановивши, що їх будинок знаходився поза її 300-метровою санітарно-захисною зоною.

51. Це рішення не оскаржувалось і набрало законної сили.

52. 3 травня 2006 року Державна виконавча служба у м. Червонограді Львівської області (далі — державна виконавча служба) відкрила виконавче провадження.

53. 19 червня 2006 року державна виконавча служба оштрафувала директора шахти за невиконання рішення суду. Останній оскаржив відповідну постанову державної виконавчої служби.

54. 26 червня 2006 року директор поінформував державну виконавчу службу про те, що шахта не могла виконати рішення, вона не мала у своєму розпорядженні доступних житлових приміщень та не здійснювала будівництва житла, оскільки не отримала відповідних коштів з державного бюджету.

55. До сьогоднішнього дня рішення залишається невиконаним.

2. Провадження, ініційоване родиною Гаврилюк-Ваків

56. 23 липня 2002 року родина Гаврилюк-Ваків, як і родина Дубецьких-Найда, подала цивільний позов до суду першої інстанції, вимагаючи відселення за межі санітарно-захисної зони фабрики.

57. Потім фабрику було замінено на ЗАТ «Львівсистеменерго» і залучено як відповідача у справі.

58. Перше судове засідання було призначено на 29 вересня 2003 року. Наступні судові засідання були призначені на 6, 17 та 30 жовтня 2003 року та на 15 і 30 квітня, 18 травня, 18 та 21 червня 2004 року.

59. 21 червня 2004 року суд першої інстанції відхилив позов заявників. Зокрема суд зазначив, що хоча проект санітарно-захисної зони фабрики все ще узгоджувався, були наявні наукові дослідження, які виправдовували 300-метрову санітарно-захисну зону. Оскільки будинок позивачів знаходився поза її межами, відповідач не був зобов'язаний їх переселяти. Більш того, відповідач не мав коштів для надання заявникам нового житла. Суд визнав рішення, винесене у 1994 році щодо переселення заявників, невідповідним та не коментував наступних рішень з цього питання.

60. 20 липня 2004 року заявники подали апеляційну скаргу. Вони наполягали, зокрема, на тому, що законодавством передбачено, що фактична концентрація шкідливих речовин за межами санітарно-захисної зони повинна відповідати застосовним безпечним нормативам. У їх випадку фактичний рівень забруднення за межами зони перевищував такі нормативи, про що свідчила низка досліджень, які вказували на діяльність фабрики як на основне джерело забруднення. Більше того, рішення Сокальського виконавчого комітету від 1994 року не могло вважатися невідповідним, оскільки формально воно залишалось чинним.

61. 28 березня 2005 року апеляційний суд Львівської області залишив без змін рішення суду першої інстанції та погодився з його обґрунтуванням. У відповідь на доводи заявників щодо реального рівня забруднення у місці їхнього проживання суд зазначив, що присілок забезпечувався привізною водою і що у будь-якому випадку, хоча закон і передбачав покарання для забруднювачів, він не накладав на них загальне зобов'язання відселити людей.

62. 23 квітня 2005 року заявники подали касаційну скаргу з питань права, посиляючись, в основному, на ті ж аргументи, що були в їхній попередній скарзі.

63. 17 вересня 2007 року апеляційний суд Хмельницької області відхилив касаційну скаргу заявників.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України

64. У відповідних положеннях Конституції зазначено таке:

Стаття 16

«Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави».

Стаття 50

«Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди...»

В. Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 7 грудня 1990 року (втратив чинність 21 травня 1997 року)

65. Відповідно до статті 57 Закону приватні та державні підприємства відповідно до законодавства несуть відповідальність за невиконання рішень органів самоврядування (включно з виконавчими комітетами районних рад).

66. В наступних законодавчих актах стосовно місцевого самоврядування такий орган як виконавчий комітет районної ради не вказується.

С. Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 року

67. У відповідних положення Закону «Про відходи» зазначено:

Стаття 9. Суб'єкти права власності на відходи

«Держава є власником відходів, що утворюються на об'єктах державної власності. ...Від імені держави управління відходами, що є державною власністю, здійснюється Кабінетом Міністрів України...»

Д. Закон України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23 червня 2005 року

68. Цей Закон впроваджував новий механізм виплати та погашення боргів підприємств за енергоносії. Він також запровадив реєстр підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості. Перебування підприємства у цьому реєстрі призупиняє будь-які виконавчі провадження проти нього; національні суди також зобов'язані відхилити будь-які заяви щодо відкриття провадження щодо банкрутства або ліквідації такого підприємства.

Е. Наказ Міністерства охорони здоров'я № 173 від 19 червня 1996 року «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів»

69. У відповідних положеннях наказу Міністерства охорони здоров'я зазначено:

«5.4. Промислові, сільськогосподарські та інші об'єкти, що є джерелами забруднення навколишнього середовища хімічними, фізичними та біологічними факторами, при неможливості створення безвідходних технологій повинні відокремлюватись від житлової забудови санітарно-захисними зонами.

...

На зовнішній межі санітарно-захисної зони, зверненої до житлової забудови, концентрації та рівні шкідливих факторів не повинні перевищувати їх гігієнічні нормативи (гранично допустимі концентрації, граничнодопустимі рівні)...

5.5 ....

У тих випадках, коли розрахунками не підтверджується розмір нормативної санітарно-захисної зони або неможлива її організація в конкретних умовах, необхідно приймати рішення про зміну технології виробництва, що передбачає зниження викидів шкідливих речовин в атмосферу, його перепрофілювання чи закриття».

Додаток № 4
Санітарна класифікація підприємств,
виробництв та споруд і розміри санітарно-захисних зон для них

«...

Санітарно-захисна зона у 500 метрів [повинна бути у таких підприємств]:

5. Породні відвали вугільних шахт, що експлуатуються; недіючі породні відвали висотою більше 30 метрів, що піддаються горінню; недіючі породні відвали висотою більше 50 метрів, що не схильні до горіння.

Санітарно-захисна зона 300 метрів [повинна бути у таких підприємств]:

...

5. ... збагачувальні фабрики з мокрим процесом збагачення.

6. ... недіючі породні відвали вугільних шахт (висотою менше 50 метрів), що не схильні до горіння».

ПРАВО

I. МЕЖІ СПРАВИ

70. 18 вересня 2009 року представник заявників проінформувала Суд про те, що пан Аркадій Гаврилюк помер. Далі вона звернулася з клопотанням про виключення його скарг з розгляду.

71. Суд вважає, що за відсутності спадкоємців, які висловлюють бажання підтримувати заяву від імені пана Аркадія Гаврилюка, у справі немає особливих обставин, що зачіпають повагу до прав людини, визначених Конвенцією, та що вимагають подальшого розгляду заяви *in fine* за пунктом 1 статті 37 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Пухігова проти Росії» (*Pukhigova v. Russia*), заява № 15440/05, пп. 106–107, від 2 липня 2009 року, та рішення щодо прийнятності у справі «Горанда проти Румунії» (*Goranda v. Romania*), заява № 38090/03, від 25 травня 2010 року).

72. З огляду на вищевказане, слід вилучити скарги, подані паном Аркадієм Гаврилюком, зі списку справ.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

73. Заявники скаржились на те, що органи державної влади не змогли захистити їх житло, приватне та сімейне життя від надмірного забруднення двома державними промисловими підприємствами. Вони посилалися на статтю 8 Конвенції, у якій зазначено таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

А. Прийнятність

1. Позиції сторін

(a) Уряд

74. Уряд зауважив, що заява була непринятною *ratione temporis* в тій мірі, в якій вона стосується фактів, що мали місце до 11 вересня 1997 року — дати набрання Конвенцією чинності для України.

75. Далі Уряд стверджував, що члени родини Гаврилюк-Ваків не можуть стверджувати, що вони є жертвами будь-яких порушень статті 8, оскільки у 1959 році вони незаконно побудували свій будинок на землі, яка офіційно була передана їм лише через рік. Більше того, порушуючи чинне на той час законодавство, ця родина ніколи не просила дозволу у керівництва шахти на побудову свого будинку на землі над шахтою. Оскільки родина Гаврилюк-Ваків свідомо побудувала свій будинок на землі, де велась промислова розробка, і, діючи таким чином, порушила застосовне законодавство, її члени не могли скаржитися на те, що держава не виконувала своїх зобов'язань щодо поваги до їхніх прав за статтею 8 в період їх проживання у цьому будинку. Таким чином, їхні скарги були непринятними *ratione personae*.

76. Уряд також стверджував, що скарги родини Гаврилюк-Ваків були явно необґрунтованими, оскільки їхня родина проживала поза межами визначених санітарно-захисних зон як шахти, так і фабрики, а її позов про переселення було відхилено компетентним судом в результаті змагального провадження. Тому заявники не подали обґрунтованої скарги за Конвенцією.

77. Насамкінець, Уряд стверджував, що жоден із заявників не вичерпав доступних національних засобів юридичного захисту. Зокрема, заявники ніколи не вимагали ані від шахти, ані від фабрики відшкодування шкоди, якої вони, як заявляється, зазнали через виробничу діяльність цих підприємств.

(b) Заявники

78. Заявники не погодились. Вони зазначили, що, хоча ситуація, на яку вони скаржились, почалась до набрання Конвенцією чинності для України, вона не змінилась після цього і триває й досі. Зокрема, рішення Сокальського виконавчого комітету про їх відселення не було скасовано і воно

було чинним станом на дату набрання чинності Конвенцією. Таким чином, компетентні органи влади несли відповідальність за його невиконання, а також за невиконання постанови Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки щодо переселення заявників та рішення суду першої інстанції, винесеного на користь родини Дубецьких-Найда. Крім того, держава несе відповідальність за невиконання проектів санітарно-захисних зон шахти та фабрики, що призвело до погіршення екологічної ситуації в регіоні, де проживають заявники.

79. Далі заявники стверджували, що родина Гаврилюк-Ваків побудувала свій будинок законно на належним чином відведений для цього землі, а у 1960 році їм було надано додаткову ділянку землі для садівництва. Твердження Уряду про те, що вони повинні були отримати дозвіл на будівництво будинку від керівництва шахти, не ґрунтується на законодавстві. Також на той час, коли Конвенція набрала чинності для України, їхній будинок був належним чином зареєстрований органами влади, про що свідчить свідоцтво на право власності, надане ними Суду.

80. Далі заявники стверджували, що той факт, що суд першої інстанції відхилив позов родини Гаврилюк-Ваків щодо переселення, не робить їх заяву явно необґрунтованою, враховуючи фактичний надмірний рівень забруднення навколо їхнього будинку. Відхиляючи їх позов про переселення, суди ґрунтувались на покращенні екологічного становища, що очікувався після виконання проекту санітарно-захисної зони фабрики. Оскільки проект не було реалізовано, страждання цієї групи заявників від надмірного забруднення продовжувались і, відповідно, їхня скарга не була явно необґрунтованою.

81. Зрештою заявники стверджували, що належним чином вичерпали усі національні засоби юридичного захисту, оскільки вони звернулися зі своїми скаргами до національних судів і послалися на екологічне забруднення, обґрунтовуючи свої вимоги щодо переселення.

2. Оцінка Суду

82. У тій мірі, в якій Уряд стверджував часткову неприйнятність заяви як такої, що лежить поза межами часової юрисдикції Суду, Суд вважає себе неповноважним *ratione temporis* розглядати дії та бездіяльність держави стосовно ситуації заявників до набрання Конвенцією чинності для України (11 вересня 1997 року). Однак він повноважний розглядати скарги заявників, які стосуються періоду після цієї дати (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), заява № 55723/00, п. 82, ECHR 2005-IV).

83. Стосовно тверджень Уряду про те, що скарги, подані родиною Гаврилюк-Ваків, є несумісними з вимогою Конвенції *ratione personae*, Суд зазначає, що стаття 8 Конвенції застосовується незалежно від того,

чи законно був побудований або зайнятий будинок заявника (див., серед багатьох інших судових рішень, рішення у справі «Прокопович проти Росії» (Prokopyovich v. Russia), заява № 58255/00, п. 36, ЕЧПР 2004-ХІ (виправлення)). Більше того, незалежно від того, був відповідний будинок законно побудований чи був узаконений після того, як родина поселилася у ньому, станом на 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набрала чинності для України, родина Гаврилюк-Ваків займала його законно. Цей факт сторонами не оспорується. З огляду на вказане вище, заперечення Уряду повинно бути відхилено.

84. Щодо тверджень Уряду про те, що скарги родини Гаврилюк-Ваків були явно необґрунтованими, оскільки їхній позов щодо переселення був відхилений у рамках національного провадження, Суд погоджується з тим, що він не може замінювати рішення національних судів своїми і його повноваження щодо аналізу дотримання національного законодавства є обмеженими (див., серед багатьох інших судових рішень, рішення у справі «Сливенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia) [ВП], заява № 48321/99, п. 105, ЕЧПР 2003-Х, та рішення у справі «Пауліч проти Хорватії» (Paulic v. Croatia), заява № 3572/06, п. 39, від 22 жовтня 2009 року). Однак функцією Суду є здійснення оцінки обґрунтування, наданого національними судами, з точки зору Конвенції (див. рішення у справі «Сливенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia), що наводилось вище). Більше того, Суд зазначає, що скарга родини Гаврилюк-Ваків не обмежується стверджуваною несправедливістю рішень, якими було відхилено їхній позов про переселення. Вона стосується загальної неспроможності держави виправити ситуацію, в якій вони страждали від негативного впливу забруднення у цій місцевості. Таким чином, заперечення Уряду має бути відхилено.

85. Насамкінець, стосовно заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів захисту Суд зазначає, що Уряд не надав жодних прикладів національної судової практики, де б у ситуації, подібній до ситуації заявників, позов особи до промислового підприємства, що забруднює навколишнє середовище, було б задоволено. Більше того, обидві родини заявників у цій справі вирішили вичерпати національні засоби захисту стосовно їх вимоги щодо переселення з цієї місцевості, що постійно зазнавала забруднення. Одна родина отримала рішення щодо переселення, яке, однак, лишається невиконаним, оскільки шахта-боржник не має на це бюджетних коштів, а позов іншої родини було відхилено на підставі того, що вони проживали за межами встановленої санітарно-захисної зони. З огляду на вищевказане Суд має сумніви стосовно шансів на успіх заявників в провадженні щодо відшкодування.

86. Однак, навіть припускаючи, що таке відшкодування могло б бути їм присуджене за забруднення в минулому та виплачене в належний час,

Суд зазначає, що заявники скаржаться на забруднення, що триває і скорочення якого у майбутньому вимагає певного системного вирішення. Не зрозуміло, як компенсаторний засіб, запропонований Урядом, стосувався б цього питання. У цьому зв'язку Суд відхиляє зауваження щодо невичерпання засобів захисту.

87. Насамкінець, Суд зазначає, що заява порушує серйозні питання факту і права за Конвенцією, визначення яких вимагає розгляду справи по суті. Таким чином, заява не може бути оголошена явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції. Ніяких інших підстав для оголошення її неприйнятною також встановлено не було. Тому Суд оголошує заяву прийнятною.

В. Суть

1. Застосовність статті 8 Конвенції

(а) Позиції сторін

(і) Заявники

88. Заявники стверджували, що вони страждали від серйозного втручання держави у їх права, гарантовані статтею 8 Конвенції, в зв'язку з забрудненням навколишнього середовища, причиненого шахтою та фабрикою, що належать державі (зокрема, їх породними відвалами), а також в зв'язку з неспроможністю держави дотриматись своїх позитивних зобов'язань щодо регулювання шкідливої промислової діяльності.

89. Далі заявники зазначили, що вони збудували свої теперішні будинки законно і до того, як їм могло стати відомо, що ця територія буде входити до нормативно встановленої промислової санітарно-захисної зони та буде екологічно небезпечною.

90. Потім заявники стверджували, що проект Уряду, що затверджував 300-метрову санітарно-захисну зону, був спірним, оскільки експлуатація породного відвалу вимагала 500-метрової санітарно-захисної зони. Проект, про який йдеться, не був погоджений Головним державним санітарним лікарем України, доки в ньому не було передбачено заходів для зменшення висоти породного відвалу до 50 метрів та його гідроізоляції, що досі не було зроблено. Отже, заявники вважають, що вони продовжують проживати у санітарно-захисній зоні породного відвалу, визначеній з наукової точки зору.

91. Далі заявники стверджували, що не лише їх будинки розташовувались в межах зони, офіційно визнаної законодавством неприйнятною для проживання, але й були суттєві докази того, що фактичні рівні забруднення повітря, води та ґрунту поблизу їхніх будинків були небезпечними та такими, що могли підвищити схильність заявників до пов'язаних із забрудненням захворювань. У цьому зв'язку вони посилалися на різноманітні урядові та неурядові дослідження, про які зазначається у пунктах 13–23 вище.

92. Крім того, заявники зазначили, що інші ризики полягали у затопленні прилеглих територій та просіданні ґрунтів, спричинених вуглевидобувною діяльністю. Вони стверджували, що через велику кількість утворених в процесі вуглевидобувної діяльності підземних пустот ці ризики залишаються, навіть якщо вуглевидобувну діяльність буде припинено.

93. У той же час, заявники не могли переселитися без підтримки держави, оскільки через промислове забруднення попиту на нерухоме майно у їхньому присілку не було і вони не могли знайти інших джерел фінансування для переселення.

94. Врешті, заявники зазначили, що, протягом багатьох років і на сьогоднішній день залишаючись власником її породного відвалу, а також власником шахти, держава була повністю інформована та відповідальна за шкоду, спричинену їх щоденною виробничою діяльністю, що тривала протягом значного періоду часу. Тому вона несла відповідальність за статтею 8 Конвенції в контексті вжиття належних заходів для полегшення тягаря, що несли заявники.

(ii) Уряд

95. Уряд не оспорував, що він мав зобов'язання за Конвенцією вирішувати екологічні проблеми, пов'язані з діяльністю шахти та фабрики.

96. З іншого боку, Уряд заперечив проти позиції заявників щодо шкоди, якої вони зазнали внаслідок стверджуваного забруднення. Зокрема, Уряд зазначив, що рівень забруднення, який утворився внаслідок діяльності фабрики, взагалі був безпечним за межами 300-метрової санітарно-захисної зони, що підтверджувалось багатьма дослідженнями. З огляду на ці дослідження 300-метрова санітарно-захисна зона навколо фабрики була погоджена відповідними органами державної влади у 2005 році. Будинки заявників, що знаходяться у 430 та 420 метрах від фабрики, були, відповідно, у безпеці незалежно від того, чи був офіційно впроваджений проект чи ні. Хоча в деяких випадках можливо й мали місце збільшені викиди, вони відразу ж відслідковувались і в належний час вживались заходи для їх зменшення, про що свідчать, наприклад, стягнення, накладені на керівництво фабрики (див. пункти 32 та 35 вище).

97. Далі Уряд зазначив, що, хоча родина Дубецьких-Найда й проживала в межах санітарно-захисної зони породного відвалу шахти, вона, як і родина Гаврилюк-Ваків, яка проживала за межами санітарно-захисної зони як фабрики, так і шахти, не змогла обґрунтувати будь-яку реальну шкоду, якої вона зазнала внаслідок мешкання поблизу обох промислових підприємств.

98. Стосовно тверджень заявників щодо хронічних захворювань, на які страждають деякі з них, такі захворювання також можуть бути пов'язані з їх трудовою діяльністю та іншими факторами.

99. Щодо просідання ґрунтів та затоплення Уряд посилався на геологічні дослідження, які визначили, що гірська місцевість, в якій проживали заявники, має водоносні горизонти піску під поверхнею, які мають здатність до плавучості. Ґрунтуючись на цих дослідженнях, Уряд стверджував, що поза розумним сумнівом не може бути доведено, що ґрунти просіли в результаті вуглевидобувної діяльності, а не в результаті природних геологічних процесів.

100. Стосовно скарг заявників на якість води Уряд зазначив, що різноманітні дослідження, включно з дослідженням ДП «Західукргеологія» (див. пункт 15 вище), науково довели, що хімічний склад та чистота ґрунтових вод в регіоні була природно не придатною для використання у домашньому господарстві, за винятком випадків, коли свердловина пробурювалась значно глибше, ніж це було зроблено у домашніх господарствах заявників. Крім того, колодязі заявників не були оснащені необхідними фільтрами та трубами. Більше того, заявників забезпечували привізною водою. Нарешті, не в 2009 році, як стверджували заявники (див. пункт 25 вище), а в 2007 році в присілку було введено в експлуатацію централізований водопровід.

101. Що стосується рішень органів влади про переселення заявників, то вони були спрямовані на попередження, а не на усунення ситуації. Рішення, винесене Сокальським виконавчим комітетом, до 1997 року втратило свою чинність внаслідок зміни економічних обставин. Рішення, що розглядається, було винесено, коли очікувалось розширення фабрики, що потребувало встановлення навколо неї 500-метрової санітарно-захисної зони. Якби таку зону було встановлено, будинки заявників знаходилися б у її межах, що призвело б до застосовності до них положень закону, які вимагали їхнього відселення незалежно від реального рівня забруднення. Однак станом на 1997 рік стало зрозуміло, що розширення санітарно-захисної зони не потрібне, і рішення від 1994 року автоматично втратило чинність.

102. Більше того, у 1995 році Сокальський виконавчий комітет змінив своє рішення про переселення. За клопотаннями жителів, які підлягали переселенню, виконавчий комітет постановив, що не було необхідності зносити їх колишні будинки, які вони могли використовувати з метою відпочинку та садівництва. Кілька сімей, яким виділили житло у 2000–2003 роках, оскільки вони проживали в межах 300-метрової санітарно-захисної зони, насправді продовжували використовувати свої колишні будинки протягом тривалого періоду часу та відмовлялись їх залишати.

103. На думку Уряду, цей факт свідчив про те, що вимоги заявників про переселення насправді ґрунтувались не на реальних рівнях забруднення. Висновку про те, що переселення родини Гаврилюк-Ваків не було необхідним, так само обґрунтовано дійшли й національні суди. Що стосується родини Дубецьких-Найда, зобов'язання їх переселити ґрунтувалось на

положеннях законодавства та не мало стосунку до будь-якої оцінки реальної чи потенціальної шкоди. У будь-якому випадку обидві родини могли вільно звернутися до органів державної влади з вимогою включити їх до списку тих, хто потребує соціального житла, чого вони ніколи не зробили.

104. Загалом, заявники не довели, що виробнича діяльність як шахти, так і фабрики порушила їхні права в тій мірі, яка призвела б до відповідальності держави за статтею 8 Конвенції.

(b) Оцінка Суду

(i) Практика Суду

105. Посилаючись на свою судову практику, Суд зазначає, що ні стаття 8, ні будь-які інші положення Конвенції не гарантують права на охорону природнього екологічного середовища як такого (див. рішення у справі «Кіртатос проти Греції» (*Kyrtatos v. Greece*), заява № 41666/98, пункт 52, ECHR 2003-VI). Також жодного питання не виникне, якщо оскаржувана шкода є незначною у порівнянні з небезпекою навколишнього середовища, притаманною життю в кожному сучасному місті. Однак, може мати місце небезпідставна скарга за статтею 8 там, де екологічна небезпека досягає такого серйозного рівня, що призводить до суттєвого перешкоджання здатності заявника користуватися своїм житлом, мати приватне чи сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність та тривалість шкідливого впливу та його фізичний чи психологічний вплив на здоров'я або якість життя особи (див., з-поміж інших джерел, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункти 68-69).

106. Немає сумніву, що промислове забруднення може негативно вплинути на здоров'я суспільства в цілому і погіршувати якість життя особи, проте часто неможливо визначити у кількісному вираженні його вплив у кожному окремому випадку. Що стосується, наприклад, погіршення здоров'я, то важко вирізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. «Якість життя», в свою чергу, є суб'єктивною характеристикою, яка тяжко піддається точному визначенню (див. рішення у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (*Ledyayeva and Others v. Russia*), заяви №№ 53157/99, 53247/99, 53695/00 та 56850/00, пункт 90, від 26 жовтня 2006 року).

107. Беручи до уваги труднощі доведення, Суд головним чином розглядатиме висновки національних судів та інших компетентних органів для встановлення фактичних обставин справи (див. рішення у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» (*Buckley v. the United Kingdom*) від 25 вересня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, сторінки 1291-93, пункти 74-77). Як базу для аналізу Суд може, напри-

клад, використовувати положення національного законодавства, що визначають небезпечні рівні забруднення (див., з-поміж інших джерел, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункт 87), та екологічні дослідження, здійснені компетентними органами (див. рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (Taskin and Others v. Turkey), пункти 113 та 120, № 46117/99, ECHR 2004-X). Особливу увагу Суд приділятиме окремим рішенням, винесеним органами влади щодо конкретної ситуації заявника; таких як зобов'язання позбавити підприємство-забруднювача дозволу на виробничу діяльність (див. рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (Taskin and Others v. Turkey), згадане вище, пункт 112) або відселити мешканця із забрудненої території (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункт 86). Однак Суд не може сліпо покладатися на рішення національних органів влади, особливо коли вони явно несумісні або суперечать одне одному. У такій ситуації Суд повинен оцінювати докази у їх цілісності (див. рішення у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (Ledyayeva and Others v. Russia), згадане вище, пункт 90). Іншими джерелами доказів для розгляду на додаток до викладеного заявником перебігу подій будуть, наприклад, його медичні довідки (див. рішення щодо прийнятності у справі «Ларс та Астрід Фегерскьольд проти Швеції» (Lars and Astrid Fagerskiold v. Sweden), заява № 37664/04, від 26 лютого 2008 року), а також відповідні звіти, заяви або дослідження, здійснені приватними установами (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункт 85).

108. Крім того, з метою визначення того, чи несе держава відповідальність за статтею 8 Конвенції, Суд повинен визначити, чи була ситуація результатом раптового та несподіваного повороту подій або, навпаки, існувала давно і була добре відома державним органам влади (див. рішення «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункти 90–91); чи була держава або чи мала вона бути обізнаною, що небезпека або шкідливий вплив зачіпали приватне життя заявника (див. рішення у справі «Лопес Остра проти Іспанії» (Lopez Ostra v. Spain) від 9 грудня 1994 року, пункти 52–53, Series A по. 303 C), і до якої міри заявник сприяв створенню цієї ситуації для себе і був в стані виправити її без надмірних витрат (див. рішення у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (Ledyayeva and Others v. Russia), згадане вище, пункт 97).

(ii) Оцінка фактів справи

109. Суд повторює, що ця справа стосується твердження заявників про негативний вплив на їх права за статтею 8 у зв'язку з промисловим забрудненням, яке спричиняли два державних підприємства — вуглеводо-

бувна шахта «Візейська» та Червоноградська вуглезбагачувальна фабрика (зокрема, її породний відвал висотою 60 метрів).

110. Твердження заявників стосуються, в першу чергу, погіршення їх здоров'я через забруднення води, повітря та ґрунту токсичними речовинами, концентрація яких перевищує граничні норми. Крім того, ці твердження також стосуються погіршення якості життя з огляду на шкоду, завдану будинкам просіданням ґрунтів, та постійними труднощами у доступі до чистої води, що негативно впливало на щоденне життя заявників та на стосунки між членами родини.

111. В оцінці того, до якої міри забруднення, щодо якого скаржаться, впливало на здоров'я заявників, Суд погоджується з Урядом, що немає доказів, які б дозволили встановити у цій справі шкоду, яку можна визначити у кількісному вираженні. Однак Суд вважає, що проживання в місцевості, забруднення якої явно перевищує безпечні нормативи, наражало заявників на підвищений ризик для здоров'я.

112. Стосовно якості життя заявників Суд звертає увагу на надані заявниками фотографії води та їх точку зору щодо щоденного життя та спілкування (див. пункти 24–30 вище), які явно зазнали впливу через екологічні фактори.

113. Суд зазначає, що, як це було зазначено Урядом, у справі заявників різні природні фактори можуть впливати на якість води та спричиняти просідання ґрунтів (див., наприклад, пункт 21 вище). Більше того, видається, що на цей час питання доступу до чистої води уже вирішено нещодавнім впровадженням централізованого водопроводу. У той же час справа містить достатньо доказів того, що виробнича діяльність шахти та фабрики (зокрема, їх породні відвали), принаймні певною мірою, сприяли вищезазначеним проблемам протягом багатьох років.

114. Ця міра не видається зовсім незначною, зокрема, оскільки згідно національного законодавства житлові будинки не можуть знаходитись в межах санітарно-захисних зон шахт та породних відвалів, які а priori вважаються екологічно небезпечними. Видається, що відповідно до Державних санітарних правил «безпечна відстань» від породного відвалу, висота якого перевищує 50 метрів, становить 500 метрів (див. пункт 69 вище). Будинок родини Дубецьких-Найда розташований на відстані 100 метрів від породного відвалу шахти і на відстані 430 метрів від породного відвалу фабрики. Будинок родини Гаврилюк-Ваків, в свою чергу, знаходиться на відстані 420 метрів від породного відвалу фабрики.

115. Погоджуючись з Урядом стосовно того, що встановлені нормативи не обов'язково відображають реальні рівні забруднення, якого зазнавали заявники, Суд зазначає, що у цій справі заявники надали значну кількість даних на доказ того, що неодноразово була зареєстрована

фактична надмірність забруднюючих речовин в межах цих відстаней від виробничих підприємств, що розглядаються (див. пункти 17–18 та 22–23 вище).

116. При вирішенні питання, чи була шкода (або ризик шкоди), якої зазнали заявники у цій справі, такою, що робить застосовними гарантії статті 8, Суд також бере до уваги той факт, що в різні періоди органи влади розглядали питання переселення заявників. Необхідність переселення родини Дубецьких-Найда було нарешті підтверджено остаточним рішенням, винесеним судом першої інстанції 26 грудня 2005 року.

117. Стосовно родини Гаврилюк-Ваків 21 червня 2004 року той же суд вирішив, що немає необхідності у їх переселенні. Однак, у своїх висновках судові органи спиралися на припущення, що фабрика незабаром впровадить заходи, передбачені у проекті санітарно-захисної зони. Ці заходи включали гідроізоляцію породного відвалу та зменшення його висоти до 50 метрів (у випадку чого, як зазначали заявники, за національним законодавством навколо породного відвалу встановлювалася б 300-метрова санітарно-захисна зона). Відповідно до матеріалів справи ці заходи так і не було впроваджено.

118. Таким чином, видається, що протягом періоду, що перевищує дванадцять років з моменту набрання Конвенцією чинності для України, заявники постійно проживали на території, яка як згідно з законодавчими положеннями, так і згідно з експериментальними дослідженнями була небезпечною для мешкання через забруднення води і повітря та просідання ґрунтів, що було результатом виробничої діяльності двох державних промислових підприємств.

119. За цих обставин Суд вважає, що шкідливий екологічний вплив, що оскаржується, досяг того серйозного рівня небезпечності, який необхідний для того, щоб скарга підпадала під дію статті 8 Конвенції.

120. Досліджуючи те, в якій мірі держава мала перед заявниками зобов'язання за цим положенням, Суд повторює, що ця справа стосується забруднення, спричиненого щоденною виробничою діяльністю державної шахти «Візейська» та Червоноградської вуглезбагачувальної фабрики, яка належала державі щонайменше до 2007 року; її породний відвал залишається у власності держави досьогодні. Держава мала б бути і насправді була повністю обізнана щодо екологічного впливу, що здійснювала діяльність цих підприємств, оскільки це були єдині великі промислові підприємства поблизу домашніх господарств заявників.

121. Далі Суд зазначає, що заявники побудували свої теперішні будинки до того, як підприємства було введено в експлуатацію, і задовго до того, коли можна було визначити фактичний вплив їх діяльності на навколишнє середовище.

122. Суд також зауважує, що, як зазначив Уряд, в принципі, заявники є вільними переїхати в якесь інше місце. Однак, з огляду на підтверджені аргументи заявників стосовно відсутності попиту на їх будинки, що знаходяться поблизу головних промислових підприємств-забруднювачів, Суд доходить висновку, що виправити ситуацію заявників без підтримки держави може бути складним завданням. Більше того, Суд вважає, що заявники обґрунтовано покладались на державу, якій належали обидва підприємства-забруднювачі, у питанні підтримки їх переселення, оскільки це їм було обіцяно ще а 1994 році. Стосовно аргументу Уряду про те, що заявники могли б звернутися з вимогою про надання їм соціального житла, на думку Суду, Уряд не надав належних доказів того, що загальна вимога такого роду могла б бути більш ефективною, ніж інші спроби заявників отримати державне житло, особливо з огляду на той факт, що єдиною формальною підставою для їх вимоги переселення було забруднення навколишнього середовища.

123. На думку Суду, поєднання всіх цих факторів демонструє достатньо сильний зв'язок між забруднюючими викидами та державою, щоб постало питання відповідальності держави за статтею 8 Конвенції.

124. Залишається визначити, чи дотримала держава, забезпечуючи права заявників, справедливий баланс між конкуруючими інтересами заявників і суспільства загалом, як цього вимагає пункт 2 статті 8.

2. Виправдання за пунктом 2 статті 8 Конвенції

(a) Позиції сторін

(i) Заявники

125. Заявники стверджували, що держава, вирішуючи їх екологічні проблеми, не дотримала справедливого балансу між їхніми інтересами та інтересами суспільства.

126. Зокрема, протягом більш ніж дванадцяти років з моменту набрання Конвенцією чинності для України органи влади не змогли ані взяти під контроль рівні забруднення, ані переселити заявників до безпечнішої місцевості.

127. Хоча в різний час було вжито певних заходів для полегшення труднощів заявників, вони не були послідовними та достатніми для того, щоб змінити загальну ситуацію заявників, а також вживались із недопустимими затримками.

128. Зокрема, лише у 2009 році присілок було забезпечено централізованим водопроводом. До того часу питна вода, яка взагалі була недоступною до 2003 року, привозилась у невеликих кількостях вантажівками та тракторами з нерегулярними інтервалами взимку, іноді тривалістю в кілька місяців. Кілька разів державні органи намагались покарати керівництво

шахти та фабрики за незабезпечення безпечніших рівнів забруднення, але ці покарання були незначними або залишались невиконаними (наприклад, постанова про зупинення виробничої діяльності шахти) і це не призвело до наступних позитивних змін ситуації.

129. Далі заявники зауважили, що стосовно їх переселення рішення від 1994 року у цій частині ніколи офіційно не скасовувалось, залишалось чинним і було підтверджено Державною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки. Наступні судові рішення, що ігнорували його, були, відповідно, незаконними. Більше того, вирішуючи, що заявники більше не житимуть у межах санітарно-захисної зони фабрики, судові органи влади поклалися на її майбутній проект санітарно-захисної зони, що передбачав вжиття низки заходів з метою забезпечення дійсно безпечного проживання поза 300-метровою зоною, включно зі зменшенням висоти породного відвалу до 50 метрів та його гідроізоляції. Однак, оскільки заходів проекту не було вжито, заявники продовжують проживати в екологічно небезпечній місцевості.

130. Більше того, будинок родини Дубецьких-Найда також знаходився в межах санітарно-захисної зони шахти, що було підтверджено судовими органами у їх остаточному та обов'язковому рішенні від 26 грудня 2005 року, яке зобов'язувало переселити цю родину.

131. Крім того, мали місце значні затримки розгляду вимог заявників національними судовими органами. Багато разів суд першої інстанції не інформував заявників про дати судових засідань у справі або необґрунтовано відкладав їх через відсутність відповідача.

132. Нарешті, хоча родина Дубецьких-Найда й змогла отримати рішення про відселення, його ефективність була зведена нанівець, оскільки наразі протягом близько п'яти років воно не виконується. Перспективи його виконання у передбачуваному майбутньому є малоімовірними з огляду, зокрема, на набрання чинності Законом України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу», який унеможливорює стягнення боргу з шахти «Візейська».

133. Загалом, заявники зазначили, що державні органи влади не діяли сумлінно і своєчасно при вирішенні їх проблем, спричинених забрудненням від діяльності шахти та фабрики.

(ii) Уряд

134. Уряд не погодився. Він зазначив, що зробив все від нього залежне для того, щоб люди, які проживають поблизу шахти та фабрики, промислове виробництво яких було, як відомо, пов'язане з певними екологічними ризиками, зазнавали найменшого впливу від таких ризиків.

135. Зокрема, держава впровадила нормативно-правове регулювання для діяльності промислових підприємств — забруднювачів навколишнього середовища, включно зі встановленням безпечних рівнів для викидів забруднюючих речовин та санітарно-захисних зон. Вона здійснювала постійний нагляд за дотриманням шахтою та фабрикою безпечних норм забруднення та у випадку недотримання цих норм негайно накладала стягнення на керівництво та вирішувала проблеми. У результаті цього на відстані 300 метрів від фабрики рівні забруднення були фактично в межах, що офіційно визнані безпечними. Цей факт, підтверджений ретельним дослідницьким моніторингом, дозволив науково обґрунтувати проект 300-метрової санітарно-захисної зони навколо фабрики. Проект для шахти теж було розроблено, однак, з огляду на фактичну ліквідацію шахти не було необхідності погоджувати або впроваджувати його.

136. Стосовно вимог заявників щодо переселення Уряд зауважив, що жодна з родин в дійсності не зазнавала шкоди або ризику шкоди від забруднення, що вимагали б їх переселення. Що стосується постанови від 1994 року, яка втратила чинність до 1997 року з огляду на економічні труднощі, що призвели до скорочення виробництва фабрики замість очікуваного зростання, то ніколи за весь період з моменту набрання Конвенцією чинності для України та до сьогоднішнього дня держава не несла відповідальності за переселення родини Гаврилюк-Ваків, оскільки ця сім'я жила поза межами обох санітарно-захисних зон.

137. Стосовно родини Дубецьких-Найда держава була зобов'язана на визначених судом першої інстанції підставах переселити її згідно з рішенням від 26 грудня 2005 року. Хоча зобов'язання держави виконати це рішення ніколи не оспорювалися, затримки у його виконанні мали місце в зв'язку з важкими фінансовими проблемами як шахти-боржника, так і вуглевидобувного сектору в цілому. Шахта була неприбутковою та заборгувала значні суми різним кредиторам, включаючи заборгованість по заробітній платі своїм співробітникам. Вона не могла виплатити свої борги і підлягала ліквідації. Намагаючись знайти вирішення для загальнодержавної критичної ситуації у вугільному та енергетичному секторах держава була вимушена прийняти Закон «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу», який призупиняв виплату боргів підприємствами цієї галузі або реструктуризовував їх. Хоча незрозуміло, коли було б виконано рішення, але кошти шукались і забезпечення родини житлом було включено в список заходів, передбачених у ході ліквідації підприємства.

138. У будь-якому випадку обом родинам заявників було забезпечено судовий розгляд їхніх скарг щодо переселення. Що стосується скарг заявників, що судове провадження було тривалим, затримки мали місце у

зв'язку із складністю предмета та пошуком незаперечних доказів, необхідних для обґрунтування вмотивованого та справедливого рішення. Крім того, інколи розгляд справи переносився у зв'язку з неявками заявників.

139. Загалом, держава, яка зіткнулась зі складним завданням дотримання балансу між екологічними та економічними проблемами, що стосувались діяльності шахти та фабрики, належним чином розглянула інтереси заявників та суспільства при їх вирішенні.

(b) Оцінка Суду

(i) Практика Суду

140. Суд повторює, що принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах, загалом схожі незалежно від того, чи розглядається справа з точки зору прямого втручання чи позитивного обов'язку регулювати приватну дільність (див. рішення у справі «Хеттон та інші проти Сполученого Королівства» {*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 36022/97, пункт 98, ЕЧПР 2003-VIII, та рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункти 89 та 94).

141. У справі, що стосується екологічних питань, державі мають надаватися широкі межі розсуду та можливість вибору між різними способами та засобами дотримання своїх зобов'язань. Основне питання Суду полягає в тому, чи вдалось державі дотримати справедливого балансу між конкуруючими інтересами осіб, що зазнали впливу, та суспільства в цілому (див. рішення у справі «Хеттон та інші проти Сполученого Королівства» (*Hatton and Others v. the United Kingdom*), згадане вище, пункти 100, 119 та 123). При здійсненні такої оцінки у контексті конкретної справи повинні аналізуватися всі фактори, включно з національними правовими питаннями (див. там же пункт 120, а також рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункти 96–97).

142. Коли скарги стосуються політики держави щодо промислових підприємств-забруднювачів, як у цій справі, Суд може розглянути суть відповідних рішень та дійти висновку, що мала місце явна помилка. Однак, складність питань, що стосуються екологічної політики, призводить до того, що роль Суду головним чином є субсідіарною. В першу чергу він повинен визначити, чи був процес прийняття рішення справедливим, і лише за виняткових обставин він може перейти цю межу та переглянути матеріально-правові висновки національних органів влади (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункт 105).

143. Досконально вивчаючи процедури, що розглядаються, Суд розгляне, чи здійснили органи влади достатні дослідження, щоб оцінити ризик потенційно небезпечної діяльності (див. рішення у справі «Хеттон

та інші проти Сполученого Королівства» (Hatton and Others v. the United Kingdom), згадане вище, пункт 128, та рішення у справі «Джакомеллі проти Італії» (Giacomelli v. Italy), заява № 59909/00, пункт 86, ECHR 2006-XII), чи розробили вони адекватну політику vis-e-vis підприємств-забруднювачів на підставі доступної інформації, та чи було вжито всіх необхідних заходів для своєчасної реалізації цієї політики (див. рішення у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (Ledyayeva and Others v. Russia), згадане вище, пункт 104, та рішення у справі «Джакомеллі проти Італії» (Giacomelli v. Italy), згадане вище, пункти 92–93, ECHR 2006-...). Суд також дослідить, в якій мірі особи, яких торкнулася ця політика, могли впливати на процес винесення рішення, включно з доступом до відповідної інформації та можливості дієво оскаржувати рішення органів влади (див., mutatis mutandis, рішення у справі «Герра та інші проти Італії» (Guerra and Others v. Italy), від 19 лютого 1998 року, Reports 1998-I, сторінка 228, пункт 60, рішення у справі «Хеттон та інші проти Сполученого Королівства» (Hatton and Others v. the United Kingdom), згадане вище, пункт 127, та рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (Taskin and Others v. Turkey), згадане вище, пункт 119).

144. Оскільки призначення Конвенції захищати реальні права людини, а не ілюзорні, справедливий баланс між різними інтересами, що розглядаються, може бути порушено не тільки тоді, коли відсутні положення для захисту гарантованих прав, а й коли їх не дотримуються належним чином (див. рішення у справі «Морено Гомес проти Іспанії» (Moreno Gomez v. Spain), заява № 4143/02, пункти 56 та 61, ECHR 2004-X). Процедурні гарантії, доступні заявнику, можуть бути визнані недієвими, а держава — відповідальною за Конвенцією, якщо процедура прийняття рішень є необґрунтовано тривалою або якщо прийняте рішення в результаті протягом значного періоду залишається невиконаним (див. рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (Taskin and Others v. Turkey), згадане вище, пункти 124–125).

145. Загалом, держава, використовуючи детальні та точні дані, повинна виправдати ситуацію, коли окремі особи несуть тяжкий тягар від імені решти суспільства (див. рішення у справі «Фадєєва проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункт 128).

(ii) Оцінка фактів цієї справи

146. Суд зазначає, що органи влади розглядали та спланували низку заходів, спрямованих на мінімізацію шкідливого впливу виробничої діяльності шахти та фабрики на господарства заявників. Необхідно зазначити, що якість нормативно-правових положень стосовно промислового забруднення не оспорується сторонами у цій справі. Далі, як стверджував Уряд, органи влади весь час здійснювали нагляд за реальними рівнями

забруднення та розробляли різні заходи для їх мінімізації, включно із накладенням стягнень на керівництво шахти та фабрики та в кінцевому підсумку розробкою проекту санітарно-захисної зони фабрики. Крім того, заявникам пообіцяли відшкодувати шкоду, якої вони зазнали через просідання ґрунтів, а також за державні кошти поставлялась вода. Централізований водопровід було побудовано не пізніше 2009 року, що повинно було полегшити тягар заявників, пов'язаний з доступом до питної води, - основне питання, що порушувалось у цій заяві. Нарешті, як вже згадувалось вище, органи влади багато разів розглядали питання переселення заявників як спосіб ефективного вирішення їх екологічних труднощів.

147. Незважаючи на спроби, більше дванадцяти років державні органи влади не змогли ефективно вирішити особисту ситуацію заявників, яка протягом цього періоду залишалась практично однаковою.

148. Зазначається, що станом на дату набрання Конвенцією чинності (11 вересня 1997 року) заявники проживали поблизу двох головних промислових підприємств-забруднювачів, які негативно і суттєво впливали на їх повсякденне життя. Видається, що з метою виконання своїх зобов'язань за Конвенцією державні органи влади, до сфери діяльності яких належали ці підприємства-забруднювачі, розглядали два варіанти здійснення своєї політики відносно ситуації заявників — або сприяти їх переселенню на безпечнішу територію, або якимось чином зменшити вплив забруднення.

149. Ще у 1994 році, до набрання Конвенцією чинності, Сокальський виконавчий комітет обрав переселення. Проте, у наступний період Уряд не діяв із належною швидкістю та послідовністю та не забезпечив необхідних ресурсів для виконання цього рішення. Хоча відповідно до зауважень Уряду рішення від 1994 року втратило свою чинність до 1997 року в зв'язку із зменшенням виробничої діяльності фабрики, заявників ніколи офіційно про це не інформували, вже не кажучи про положення законодавства, на підставі яких рішення, що розглядається, могло б автоматично втратити свою чинність, особливо за відсутності нового проекту санітарно-захисної зони. Більше того, видається, що в квітні 2000 року рішення від 1994 року було підтримано рішенням Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки, відповідно до якого необхідно було звернутись за державним фінансуванням для переселення вісімнадцяти сімей з території санітарно-захисної зони фабрики. Хоча прізвища цих сімей не були перераховані, але їх кількість — вісімнадцять — залишалась такою ж, як і в рішенні від 1994 року. Тому Суд вважає, що заявники могли обґрунтовано очікувати, що вони серед цих сімей. Лише 21 червня 2004 року для родини Гаврилюк-Ваків і 26 грудня 2005 року для родини Дубецьких-Найда було офіційно оголошено, що вони проживають за межами майбутньої санітарно-захисної зони фабрики та не мають права на переселення за

рухунок коштів держави. Лише 26 грудня 2005 року державні органи визнали свій обов'язок за національним законодавством переселити родину Дубецьких-Найда з санітарно-захисної зони породного відвалу шахти. Судові провадження, що тривали близько трьох з половиною років в суді однієї інстанції для родини Дубецьких-Найда та трохи більше п'яти років в судах трьох інстанцій для родини Гаврилюк-Ваків, мали певні затримки, зокрема, через значні перерви між судовими засіданнями. Далі рішення, винесене на користь родини Дубецьких-Найда, не змінило ситуації, оскільки протягом наступних п'яти років та до сьогодні це рішення не було профінансоване. Відповідно Суд зазначає, що протягом більш ніж дванадцяти років з моменту набрання Конвенцією чинності і до сьогоднішнього дня майже нічого не було зроблено, щоб допомогти заявникам переїхати до безпечнішої території.

150. Суд вважає, що, коли йдеться про широкі межі розсуду, надані державам в контексті їх екологічних зобов'язань за статтею 8 Конвенції, встановлення загального права заявника на безоплатне нове житло за рахунок держави було б перебільшенням (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункт 133). Скарги заявників за статтею 8 також могли бути вирішені належним розв'язанням екологічних проблем.

151. У той же час, підхід Уряду до вирішення проблеми забруднення у цій справі також вирізнявся затримками та неналежним виконанням. Основним заходом, розробленим Урядом у цьому відношенні протягом періоду, що розглядається, була розробка науково обґрунтованих проєктів санітарно-захисних зон шахти та фабрики. Цей захід, як видається, був обов'язковим відповідно до чинного законодавства, оскільки у різний час різні органи охорони здоров'я накладали стягнення на керівництво підприємств аж до зупинення їх ліцензій на виробничу діяльність (див. пункти 32 та 35 вище). Однак, як видається, припис щодо зупинення діяльності так і не було виконано, і ні шахта, ні фабрика до сьогодні не впровадили чинний проєкт санітарно-захисних зон.

152. Через вісім років після набрання Конвенцією чинності, тобто у 2005 році, фабрика мала такий проєкт. Відхиляючи позови заявників до фабрики щодо їх переселення, судові органи влади підкреслили, що права заявників будуть належним чином захищені цим проєктом, зокрема, з огляду на зменшення висоти породного відвалу та його гідроізоляції. Однак, ці заходи, що були передбачені проєктом як необхідні для того, щоб зробити виробничу діяльність фабрики безпечною для місцевості поза санітарно-захисною зоною, не були вжиті більш, ніж протягом наступних п'яти років (див. пункт 38 вище). Видається, що щонайменше до введення в експлуатацію водопроводу у 2009 році мали місце затримки у постачанні

питної води до присілка, які спричинили значні труднощі для заявників. Отже, заявників не було належним чином захищено від екологічних ризиків, що виникли через виробничу діяльність фабрики.

153. Стосовно шахти Суд зазначає, що у 2005 році почався процес ліквідації, а розробка проекту санітарно-захисної зони так і не була закінчена. Невідомо, чи дійсно шахта зупинила свою діяльність станом на теперішній час. Однак, видається, що заявники продовжують зазнавати впливу через її наявність, зокрема, оскільки їм не відшкодували шкоду, завдану просіданням ґрунтів. Крім того, родина Дубецьких-Найда проживає на відстані 100 метрів від породного відвалу шахти, який потребує екологічного контролю незалежно від того, чи функціонує ще шахта чи ні.

154. Загалом вбачається, що протягом всього періоду, що розглядається, як шахта, так і фабрика здійснювали діяльність не у відповідності з застосовними положеннями національного екологічного законодавства та Уряд не зміг ані сприяти переселенню заявників, ані забезпечити функціонуючу політику, щоб захистити їх від екологічних ризиків, пов'язаних з постійним проживанням у безпосередній близькості до вказаних промислових підприємств.

155. Суд вважає, що вирішувати екологічні проблеми, пов'язані з функціонуванням двох головних промислових підприємств-забруднювачів, які, вочевидь, з самого початку працювали з порушеннями і викидали відходи протягом більш ніж п'ятидесяти років, було складним завданням, яке вимагало часу та значних ресурсів, і особливо в контексті низької прибутковості цих підприємств та загальнодержавних труднощів в економіці, на які посилався Уряд. В той же час Суд відзначає, що ці промислові підприємства знаходились в сільськогосподарській місцевості і заявники належали до дуже малої групи людей (не більше двох дюжин сімей), які проживали поблизу і зазнавали найбільшого впливу від забруднення. За цих обставин Уряд не зміг надати достатнє пояснення своєї неспроможності ані відселити заявників, ані знайти якісь інші шляхи ефективного вирішення їх індивідуального тягаря протягом більш ніж дванадцяти років.

156. Отже, у цій справі було порушено статтю 8 Конвенції.

III. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

157. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

1. Матеріальна шкода

158. Заявники вимагали 28 000 євро відшкодування матеріальної шкоди. Вони стверджували, що ця сума відповідає купівельній вартості двох схожих будинків (кожній родині заявників по одному будинку) у незабрудненій місцевості поблизу. Вони стверджували, що мають право на ці суми відшкодування, оскільки їх будинки втратили ринкову вартість і не могли бути продані через своє непривабливе місцезнаходження.

159. Уряд зазначив, що ці вимоги були надмірними та необґрунтованими.

160. Розглядаючи вимогу заявників щодо відшкодування матеріальної шкоди, Суд зазначив, що порушення, на яке скаржаться заявники, має триваючий характер. Протягом всього періоду, що розглядається, заявники проживали у своїх будинках і ніколи їх не позбавлялись. Хоча протягом цього періоду їхнє приватне життя зазнавало негативного впливу від виробничої діяльності двох промислових підприємств, ніщо не вказує на те, що вони понесли будь-які витрати у зв'язку з цим. Отже, заявники не змогли обґрунтувати будь-які матеріальні втрати.

161. Щодо тверджень заявників про втрату їх будинками ринкової вартості Суд повторює, що ця заява була подана та розглянута за статтею 8 Конвенції, а не за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, яка захищає майнові права. Отже, немає причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та стверджуваною втратою ринкової вартості.

162. Стосовно майбутніх заходів, яких слід вжити Урядом для виконання рішення Суду про порушення статті 8 Конвенції у цій справі, Суд повторює, що не підлягає сумніву зобов'язання держави виконати остаточне рішення, винесене на користь родини Дубецьких-Найда. Що стосується родини Гаврилюк-Ваків, то їхнє переселення до екологічно безпечнішої місцевості є лише одним із можливих рішень. У будь-якому випадку відповідно до статті 41 Конвенції, визнавши порушення статті 8 у цій справі, Суд встановив зобов'язання Уряду вжити належних заходів для виправлення індивідуальної ситуації заявників.

2. Моральна шкода

163. Крім того, родина Дубецьких-Найда вимагала 32 000 євро, а родина Гаврилюк-Ваків — 33 000 євро відшкодування моральної шкоди. Заявники стверджували, що ці суми є відшкодуванням за їх фізичні страждання, що мали місце в зв'язку з проживанням на екологічно небезпечній території, а також психологічне виснаження через зруйнування їх повсякденного життя, складнощі в міжособистісному спілкуванні та розчарування через тривалі безуспішні спроби домогтися від органів влади виправлення ситуації.

164. Уряд зазначив, що заявникам не слід присуджувати жодного відшкодування.

165. Суд готовий визнати, що тривалий вплив промислового забруднення на заявників спричинив їм багато незручностей, психологічне виснаження та навіть певну міру фізичних страждань і вони можуть почуватися розчарованими через реакцію органів влади на їх труднощі — це зрозуміло з підстав, ґрунтуючись на яких Суд визнав порушення статті 8. Враховуючи різні відповідні фактори, включно з тривалістю ситуації, яка оскаржується, і здійснюючи свою оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявникам в повному обсязі ті суми відшкодування моральної шкоди, яких вони вимагали.

В. Судові витрати

166. Заявники не заявили жодних вимог щодо компенсації судових витрат. Відповідно Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

167. Суд вважає за доцільне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Постановляє викреслити заяву зі списку справ в частині, що стосується скарги пана Аркадія Гаврилюка.

2. Оголошує заяву прийнятною стосовно всіх інших заявників.

3. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення статті 8 Конвенції.

4. Постановляє, що:

(а) протягом трьох місяців з дня, коли рішення набуде статусу остаточного відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити:

(i) першому, другому, третьому, четвертому та п'ятому заявнику солідарно 32 000 (тридцять дві тисячі) євро;

(ii) шостому, восьмому, дев'ятому, десятому та одинадцятому заявнику солідарно 33 000 (тридцять три тисячі) євро, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цих сум;

(b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.

5. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено у письмовій формі 10 лютого 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Секретар — Клаудія ВЕСТЕРДІК

Голова — Пеер ЛОРЕНЦЕН

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
П'ята секція РІШЕННЯ

**Справа «Дземюк проти України»
(Заява № 42488/02)**

СТРАСБУРГ

4 вересня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ 04/12/2014

Офіційний переклад

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Дземюк проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (<...>), Голова,

Ангеліка Нуссбергер (<...>),

Боштьян М. Зупанчіч (<...>),

Енн Пауер-Форд (<...>),

Ганна Юдківська (<...>),

Хелена Єдерблом (<...>),

Алеш Пейхал (<...>), судді,

та Клаудія Вестердік (<...>), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 1 липня 2014 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 42488/02), яку 16 жовтня 2002 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин України п. Сергій Михайлович Дземюк (далі — заявник).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений, на той час — п. Назар Кульчицький.

3. Заявник скаржився за статтями 6 та 8 Конвенції на порушення його права на повагу до його житла та приватного життя у зв'язку з облаштуванням біля його житла кладовища та невиконання органами влади

судового рішення, яким облаштування кладовища поблизу його будинку було заборонено.

4. 24 березня 2005 року Голова другої секції вирішив повідомити про заяву Уряд.

5. 1 квітня 2006 року цю справу було передано на розгляд новоствореної п'ятої секції (пункт 1 правила 25 та пункт 1 правила 52 Регламенту Суду).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1961 році та проживає у селі Татарів, що становить частину міста-курорта Яремче Івано-Франківської області України.

A. Події, що передували справі

7. Заявник володіє будинком та прилеглою земельною ділянкою у с. Татарів, яке розташоване у гірському районі та у зв'язку з цим має статус гірського населеного пункту. Воно також відоме як курорт для «зеленого туризму» у карпатському регіоні і розташоване на берегах річки Прут.

8. 10 лютого 2000 року Татарівська сільська рада (далі — Татарівська рада), розглянувши чотири ділянки, на яких можна було облаштувати нове кладовище, обрала земельну ділянку, яка до цього була зайнята гаражами, що належали компанії під назвою Ворохтянський лісокомбінат (далі — ділянка ВЛ), оскільки вона не була зайнята, була розташована у селі, і на спорудження кладовища можна було не витратити багато коштів.

9. Ділянка ВЛ знаходиться біля будинку заявника (детальніше див. пункти 14 та 33), в якому він тоді проживав разом зі своєю родиною. На відстані 30 та 70 метрів від ділянки ВЛ протікають дві річки. Питна вода для Татарова надходить з криниць, що живляться ґрунтовими водами; у селі немає системи централізованого водопостачання, а криниці — не захищені.

10. 24 травня 2000 року Всеукраїнське бюро розслідувань з екологічної безпеки, надзвичайних ситуацій та боротьби з наркоманією повідомило Голову Яремчанської міської ради (далі — Яремчанська рада), що облаштування кладовища на ділянці ВЛ може призвести до забруднення річки та криниць, розташованих на прилеглих ділянках землі, трупною отрутою, що переноситиметься потоками ґрунтових вод.

11. Кладовище було відкрито Яремчанською радою для використання у серпні 2000 року. Управління кладовищем здійснювалося Яремчанською радою.

12. 6 лютого 2001 року Яремчанська міська санітарно-епідеміологічна станція дійшла висновку, що кладовище не можна було споруджувати на ділянці ВЛ з огляду на її близьке розташування до житлових будинків та ризик забруднення навколишнього середовища трупною отрутою.

13. 20 серпня 2002 року обласна санітарно-епідеміологічна станція Міністерства охорони здоров'я України відмовила у погодженні генерального плану забудови с. Татарів. Зокрема, вона стверджувала, що кладовище не може знаходитись у запропонованій зоні, оскільки відстань від нього до приватних будинків не відповідає нормам та стандартам санітарно-захисної зони.

14. 30 серпня 2002 року та 20 січня 2003 року Інститут гігієни та медичної екології імені О. М. Марзєєва, що є частиною Національної академії медичних наук України, повідомив заявника та Яремчанську раду про те, що для кладовища слід знайти інше місце розташування. Згідно з висновком інституту облаштування кладовища на ділянці ВЛ порушуватиме вимоги законодавства щодо охорони здоров'я і погіршить умови проживання мешканців прилеглих будинків. Зокрема, кладовище розташовуватиметься менше ніж за 300 метрів від найближчих житлових будинків, які знаходяться за 38 метрів від краю кладовища (що не дозволяє створити належну санітарно-захисну зону). Це може призвести до забруднення ґрунтових вод, що використовуються мешканцями прилеглих домоволодінь в якості питної води, і сусідніх річок побічними продуктами розкладу людських трупів. У висновку також було зазначено, що санітарно-захисна зона також призначена для зменшення психологічного навантаження на мешканців прилеглих будинків.

15. Заявник стверджує, що з 2002 року до теперішнього часу він лікується від підвищеного артеріального тиску та різних серцевих хвороб. На підтвердження цього він додав свої лікарняні листи і медичні довідки, а також аналогічні документи своєї дружини за 2002–2006 роки. Він також надав Суду свідectво про смерть двох своїх сусідів, Р. Г. та Д. Б., які також проживали поблизу забороненого кладовища та померли у віці 68 та 43 років відповідно.

16. 17 вересня 2002 року прокуратура Івано-Франківської області повідомила заявника про те, що вона не могла втручатися у питання щодо несанкціонованих поховань, що відбуваються на ділянці ВЛ: вказане питання входить до компетенції місцевих органів влади, зокрема, Яремчанської ради, яка відповідає за управління та утримання кладовища.

17. 22 квітня 2003 року виконавчий комітет Яремчанської ради повідомив обласну державну адміністрацію про те, що Татарівська сільрада розглядала можливість переселення заявника. Його двічі запрошували для обговорення пропозиції щодо переселення його родини до іншої частини селища, але не отримали жодної відповіді.

18. 5 травня 2003 року обласне управління містобудування та архітектури (далі — управління містобудування) повідомило Яремчанську та Татарівську ради про те, що земельна ділянка біля будинку заявника не

придатна для облаштування кладовища, оскільки вона не забезпечувала створення 300-метрової санітарно-захисної зони для захисту житлових будинків та 50-метрової водоохоронної зони для захисту річки Прутець.

19. 18 травня 2003 року Татарівська рада, серед іншого, вирішила, що відповідні місцеві органи влади були готові розглянути можливість придбання будинку або квартири для заявника або виплати йому компенсації у разі його відмови від проживання поруч з кладовищем.

20. 21 квітня 2004 року питання щодо місця розташування кладовища розглядалося представниками управління містобудування та архітектури, управління комунально-житлового господарства облдержадміністрації, обласної санітарно-епідеміологічної станції та обласного управління земельних ресурсів. Вони рекомендували Голові Татарівської ради для спорудження кладовища використати іншу земельну ділянку на околиці села Вентарівка.

21. 22 червня 2005 року обласна державна адміністрація повідомила заявника про те, що єдиним шляхом врегулювання питання є його переселення. Облдержадміністрація просила його погодитися на таке переселення. Вона також підтвердила, що Яремчанська рада пропонує або придбати заявникові будинок, або виділити йому еквівалентну ділянку землі та кошти, необхідні для будівництва іншого будинку.

22. 18 липня 2005 року Голова Яремчанської ради запропонував заявникові повідомити органи влади про те, чи бажає його родина переселитися та на яких умовах.

23. У відповідь заявник просив надати йому більше інформації щодо цієї пропозиції, а саме деталі конкретної земельної ділянки, будинку та коштів, що надаватимуться.

24. У відповідь на прохання заявника повідомити йому конкретну інформацію щодо пропозиції Голова Яремчанської ради листом від 27 липня 2005 року запропонував заявнику особисто обговорити пропозицію з метою досягнення можливого компромісу.

25. 15 серпня 2005 року Голова Татарівської ради звернувся до Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст імені Ю. М. Білоконя (Діпромiсто (далі — інститут)) з проханням розробки пропозицій щодо місця розташування у селі кладовища.

26. 21 грудня 2005 року інститут повідомив заявника, що до його компетенції не належить вирішення питань щодо місця розташування кладовища. Він також зазначив, що генеральним планом забудови території села Татарів для спорудження кладовища пропонувалася ділянка в урочищі Чертіж. Проте відповідне рішення мали прийняти місцева рада та санітарно-епідеміологічна станція. Серед іншого заявникові було повідомлено, що до інституту лист Татарівської ради від 15 серпня 2005 року

з приводу надання пропозицій щодо можливих місць для облаштування кладовища не надходив (див. пункт 25).

27. Листом від 6 березня 2006 року, адресованим заявнику та Голові Татарівської ради, управління містобудування зазначило, що воно неодноразово пропонувало Татарівській раді використати для облаштування кладовища територію під назвою Вентерівка. Проте з невідомих причин рада не прийняла цю пропозицію. Управління також повідомило заявника, що виділення земельної ділянки під кладовище належить до компетенції Татарівської ради.

28. З серпня 2006 року до червня 2008 року заявник та члени його родини, які проживали разом з ним, неодноразово зверталися до Татарівської ради із заявами про надання їм земельної ділянки для будівництва житлового будинку, тому що вони відчували, що проживання поблизу кладовища є нестерпним. Татарівська рада відмовляла у задоволенні цих заяв у зв'язку з відсутністю вільного фонду земельних ділянок.

29. За результатами дослідження питної води із криниці заявника, що проводилося Яремчанською міською санітарно-епідеміологічною станцією 21 серпня 2008 року та 7 липня 2009 року, було встановлено, що токсикологічні, хімічні та органолептичні показники води відповідають державним стандартам (перевірка показника вмісту *E. coli* (кишкової палички) не проводилася). Було зроблено висновок, що вода може використовуватися для господарсько-побутових потреб.

30. 23 серпня 2008 року та 6 липня 2009 року Яремчанська міська санітарно-епідеміологічна інспекція провела бактеріологічний аналіз води з тієї самої криниці. Було встановлено, на відміну від результатів досліджень, проведених 21 серпня 2008 року та 7 липня 2009 року (див. пункт 29), що вміст бактерій *E. coli* у воді становив 2380, тоді як нормальний показник становить 10 (див. пункт 72), та зроблено висновок, що вода не може використовуватися для господарсько-побутових потреб. Було також рекомендовано проводити дезінфекцію води. Причину забруднення води встановлено не було, і для цього потрібно було б проводити додаткову експертизу.

31. 14 грудня 2009 року у відповідь на запит Уряду Яремчанська міська санітарно-епідеміологічна станція зробила висновок, що показник, отриманий за результатами бактеріологічного аналізу, що вказував на забруднення води, не мав жодного зв'язку з місцем розташування кладовища, а міг бути зумовленим іншими джерелами.

32. 15 грудня 2009 року обласна санітарно-епідеміологічна станція повідомила заявника про те, що причини бактеріологічного забруднення водопостачання можна було встановити на основі висновку гідрогеологічної служби щодо того, чи існував якийсь зв'язок між водоносним горизонтом

для питного водопостачання та джерелами забруднення. У листі санітарно-епідеміологічної станції також зазначалося, що згідно з аналізами води, взятими з різних частин селища, показник *E. coli* перевищував допустимі показники, встановлені законодавством, якими передбачається, що у питній воді показник для *E. coli* повинен бути нульовим або меншим за 1 на 100 см³ (див. пункт 72 щодо державних стандартів питної води), проте показник *E. coli* коливався від 23 до 2380.

33. Будинок та криниця заявника розташовані приблизно за 38 метрів від найближчої межі кладовища.

34. Листами Татарівської ради, виконавчого комітету Яремчанської міської ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 10, 15 та 16 грудня 2009 року органи влади повідомили Урядового уповноваженого, що заявник не проявив жодного інтересу до свого переселення.

В. Проведення щодо Татарівської ради

35. 10 серпня 2000 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області, розглянувши позов заявника до Татарівської ради, постановив, що рішення ради про розміщення кладовища на ділянці ВЛ є незаконним.

36. Наприкінці серпня 2000 року мешканці Татарова провели перше поховання на кладовищі.

37. 1 грудня 2000 року Яремчанський міський суд в іншому провадженні встановив, що Татарівська рада порушила передбачений порядок виділення земельної ділянки для кладовища, а саме не отримала висновок санітарно-епідеміологічної експертизи, та зобов'язав Татарівську раду заборонити поховання на ділянці ВЛ.

38. 24 грудня 2000 року мешканців Татарова було повідомлено про рішення суду щодо припинення використання ділянки ВЛ в якості кладовища. Проте поховання на ділянці продовжувалися.

39. 29 грудня 2000 року Татарівська рада заборонила поховання на ділянці ВЛ. 2 лютого 2001 року державна виконавча служба закінчила виконавче провадження у справі на підставі повного виконання рішення Тетерівською радою.

40. 2 березня 2001 року Татарівська рада повторно прийняла рішення, що ділянка ВЛ може використовуватися для нового сільського кладовища. 26 березня 2001 року заявник подав до Яремчанського міського суду новий позов щодо цього рішення.

41. Тим часом 22 серпня 2001 року обласна санітарно-епідеміологічна станція повідомила суддю Яремчанського міського суду, на розгляд якому було передано позов від 26 березня 2001 року (див. пункт 40), що ділянка кладовища не відповідає державним санітарним правилам планування та забудови населених пунктів. Зокрема, місце розташування не відповідає-

ло вимозі щодо дотримання санітарно-захисної зони між кладовищем та найближчими житловими будинками.

42. 16 жовтня 2001 року Яремчанський суд визнав рішення Татарівської ради від 2 березня 2001 року незаконним. 17 квітня 2002 року Верховний Суд України залишив це рішення без змін.

43. 25 грудня 2001 року Татарівська рада скасувала своє рішення від 2 березня 2001 року на підставі рішення суду від 16 жовтня 2001 року.

44. 3 липня 2003 року Татарівська рада затвердила новий генеральний план забудови території села. Планом знову було передбачено використання ділянки ВЛ в якості кладовища.

45. 22 липня 2003 року заявник знову звернувся до суду з позовом до Татарівської ради, вимагаючи визнання незаконним затвердження нового генерального плану забудови території села у частині місцезнаходження кладовища. Він також вимагав відшкодування моральної шкоди, компенсації судових витрат та витрат на правову допомогу.

46. 22 серпня 2003 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області ухвалив зобов'язати Татарівську раду довести до відома мешканців села, що поховання на необлаштованому в законному порядку кладовищі біля будинку заявника були заборонені.

47. До цього часу на ділянці ВЛ було здійснено до сімдесяти поховань. Відстань між будинком заявника та деякими з могил становило менше 120 метрів.

48. Голова Татарівської ради у суді стверджувала, що в селі немає іншої зони, придатної для кладовища. Вона також стверджувала, що твердження заявника про можливе забруднення водопостачання є необґрунтованим, оскільки ґрунтові води течуть у напрямку від його домоволодіння.

49. 26 грудня 2003 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області задовольнив позов заявника та визнав новий генеральний план забудови території села незаконним у частині місця розташування кладовища. Суд постановив, що ділянка ВЛ є непридатною для використання в якості кладовища. Зокрема, облаштування кладовища на ділянці ВЛ порушувало положення законодавства щодо охорони здоров'я, що вимагають створення: (а) санітарно-захисної зони завширшки 300 метрів, що відділяє житлову зону від фактора ризику; та (б) водоохоронної зони завширшки 50 метрів, що відділяє джерела водопостачання від фактора ризику. Суд зауважив, що ці відстані не можна зменшувати, і зобов'язав Татарівську раду закрити кладовище та сплатити заявникові 25000 грн¹³ відшкодування моральної шкоди та 609,45 грн¹⁴ компенсації судових та інших витрат.

50. 28 травня 2004 року апеляційний суд Івано-Франківської області (далі — апеляційний суд) частково залишив рішення від 26 грудня 2003

¹³ 3869 євро.

¹⁴ 94 євро.

року без змін. Зокрема, суд скасував рішення суду першої інстанції в частині відшкодування заявнику моральної шкоди, а також зменшив присуджену компенсацію судових та інших витрат до 151 грн¹⁵.

51. 9 жовтня 2006 року Верховний Суд України залишив ухвалу від 28 травня 2004 року без змін.

С. Виконавче провадження

52. 18 червня 2004 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області видав два виконавчих листи, якими Татарівську раду було зобов'язано оголосити новий генеральний план забудови села незаконним та закрити кладовище.

53. 7 липня 2004 року державна виконавча служба відкрила виконавче провадження у справі.

54. 3 липня 2004 року до лютого 2005 року державна виконавча служба неодноразово накладала штрафи на Татарівську раду за її відмову виконати рішення від 26 грудня 2003 року.

55. 3 березня 2005 року державна виконавча служба закінчила виконавче провадження, стверджуючи, що неможливо виконати рішення без залучення Татарівської ради, депутати якої не ухвалили відповідного рішення на підставі рішення суду від 26 грудня 2003 року.

56. У березні 2005 року заявник звернувся до Верховинського районного суду Івано-Франківської області із заявою про зміну порядку виконання рішення суду від 26 грудня 2003 року. Зокрема, він вимагав зобов'язати Голову Татарівської ради виконати рішення суду.

57. 17 жовтня 2005 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області відмовив у задоволенні заяви заявника. Суд вважав, що Голова діяла лише як представник Татарівської ради — відповідача у справі. Голова не була стороною провадження. 6 грудня 2005 року апеляційний суд залишив ухвалу від 17 жовтня 2005 року без змін.

58. У серпні 2005 року заявник оскаржив до Верховинського районного суду Івано-Франківської області стверджувану бездіяльність Голови Татарівської ради щодо виконання судового рішення від 26 грудня 2003 року.

59. 8 листопада 2005 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області не встановив ознак протиправності в діях Голови та відмовив у задоволенні позову заявника. 12 січня 2006 року апеляційний суд залишив цю постанову без змін.

60. 16 серпня 2006 року Татарівська рада повторно відмовила у визнанні нового генерального плану забудови села незаконним та закритті кладовища.

61. 28 серпня 2006 року державна виконавча служба повідомила заявника про те, що виконавче провадження не підлягає відновленню.

¹⁵ 24 євро.

62. Заявник також безуспішно вимагав порушення кримінального провадження щодо Голови Татарівської ради через її стверджуване невиконання судового рішення від 26 грудня 2003 року.

D. Проведення щодо приватних осіб

63. 7 травня 2002 року Яремчанський міський суд, розглянувши заяву заявника, відмовив у порушенні кримінальної справи щодо приватної особи, К. М., за використання ділянки ВЛ для поховання. 16 липня 2002 року та 21 січня 2003 року апеляційний суд та Верховний Суд України відповідно залишили це рішення без змін.

64. 3 жовтня 2002 року Яремчанський міський суд двома окремими рішеннями за необґрунтованістю відмовив у задоволенні позовів заявника та його сусіда, Д. Б., поданих до К. М. та Ф. Г. (приватних осіб) щодо відшкодування моральної шкоди у зв'язку з незаконним використанням землі біля їхніх будинків у цілях проведення поховання. Суд не встановив порушення відповідачами прав заявника.

65. 24 грудня 2002 року рішення були залишені без змін (двома окремими ухвалами) апеляційним судом, а потім 15 вересня 2005 року та 15 лютого 2006 року — Верховним Судом України.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Конституція України від 26 червня 1996 року

66. У відповідних положеннях Конституції зазначено таке:

Стаття 16

«Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.»

Стаття 50

«Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди ...».

B. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року

67. Відповідними витягами з Закону передбачено таке:

Стаття 15. Вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва та технологій

«Підприємства, установи, організації та громадяни при ... плануванні та забудові населених пунктів ... зобов'язані дотримувати вимог санітарного законодавства ...

Планування і забудова населених пунктів ... повинна передусім передбачати створення найбільш сприятливих умов для життя, а також для збереження і зміцнення здоров'я громадян.».

Стаття 18. Вимоги до господарсько-питного водопостачання і місць водокористування

«Органи державної виконавчої влади, місцевого і регіонального самоврядування зобов'язані забезпечити жителів міст та інших населених пунктів питною водою, кількість та якість якої повинні відповідати вимогам санітарних норм і державного стандарту ...

...

Для водопроводів господарсько-питного водопостачання, їх джерел встановлюються зони санітарної охорони із спеціальним режимом.».

С. Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року

68. Згідно з відповідними положеннями цього Закону державні стандарти, пов'язані з плануванням і забудовою місць поховання, складаються з державних містобудівних та екологічних стандартів (стаття 5 Закону). За статтею 8 Закону органи місцевого самоврядування вирішують питання про відведення земельних ділянок, будівництво, діяльність та управління кладовищами. Відповідно до статті 12 Закону поховання може проводитися за зверненнями до голови сільської ради або відповідної ритуальної служби. Згідно зі статтею 23 Закону виконавчі органи сільських, селищних та міських рад забезпечують планування та впорядкування територій місць поховання згідно з генеральними планами забудови відповідних населених пунктів та з дотриманням обов'язкових містобудівних, екологічних та санітарно-гігієнічних вимог.

D. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року

69. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року (див. нижче відповідні витяги з Закону) встановлює нормативну базу стосовно санітарно-гігієнічних стандартів питної води та водопостачання. Зокрема, статті 27–30 цього Закону встановлюють стандарти у сфері питної води та її постачання, обов'язкові до виконання державними органами влади. Згідно зі статтею 28 Закону ці стандарти встановлюються Кабінетом Міністрів України та контролюються Головним державним санітарним лікарем України, який очолює Державну санітарно-епідеміологічну службу України. Відповідні витяги із Закону передбачають таке:

Стаття 13. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері питної води та питного водопостачання

«До повноважень органів місцевого самоврядування у сфері питної води та питного водопостачання належать:

затвердження з урахуванням вимог законодавства у сфері питної води та питного водопостачання проектів містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, іншої містобудівної документації;

...»

Стаття 22. Права та обов'язки споживачів питної води

«Споживачі питної води мають право на:

забезпечення питною водою, якість якої відповідає державним стандартам,...».

Стаття 36. Обмеження господарської та іншої діяльності в зонах санітарної охорони

«...

Забороняється розміщення, будівництво, введення в дію, експлуатація та реконструкція підприємств, споруд та інших об'єктів, на яких не забезпечено в повному обсязі дотримання всіх вимог і виконання заходів, передбачених у проектах зон санітарної охорони, проектах на будівництво та реконструкцію, інших проектах

...

У межах другого поясу зони санітарної охорони забороняється: розміщення кладовищ ... та інших сільськогосподарських об'єктів, що створюють загрозу мікробного забруднення води ...».

Е. Державні санітарні правила та норми «Гігієнічні вимоги щодо облаштування і утримання кладовищ в населених пунктах України» (ДСанПіН) від 1 липня 1999 року

70. Відповідними витягами передбачено таке:

1. Загальні положення

«...

1.2. ДСанПіН є нормативним документом, обов'язковим для виконання посадовими особами та громадянами. ...».

3. Гігієнічні вимоги до облаштування кладовищ

«3.2. Місцезнаходження кладовищної ділянки та її розміри передбачаються генеральним планом розвитку населеного пункту; відведення земельної ділянки під кладовище, проекти улаштування нових кладовищ, розширення і реконструкції діючих підлягають погодженню з місцевими установами державної санітарно-епідеміологічної служби.

...

3.5. ... Санітарно-захисна зона від території кладовища традиційного поховання і крематорію до житлових і громадських будівель, зон відпочинку, а також колективних садів та городів повинна бути не меншою 300 м...

У санітарно-захисних зонах не можна допускати розміщення:

– житлових будинків з придомовими територіями, гуртожитків, готелів, будинків для приїжджих.».

Е. Відповідні національні стандарти, пов'язані з питною водою, облаштуванням кладовищ та водоохоронними зонами

71. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 року № 2024 «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів» у межах другого поясу зони санітарної охорони водних об'єктів заборонено розміщення кладовищ та інших об'єктів, що створюють загрозу забруднення води мікроорганізмами.

72. Згідно з Додатком 1 до Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», затверджених Міністерством охорони здоров'я України (ДСанПіН 2.2.4.-171-10) 12 травня 2010 року, питна вода, щоб вважатися безпечною для споживання людиною, не повинна містити слідів *E. coli*. Ці норми замінили Державні санітарні правила і норми «Влаштування та утримання колодязів і каптажів джерел, що використовуються для децентралізованого господарсько-питного водопостачання», затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України № 384 від 23 грудня 1996 року. Державні санітарні правила і норми 1996 року встановлювали, що вміст бактерій групи кишкової палички (*E. coli*) в 1 куб. дм або «Індекс ВГКП» не повинен перевищувати 10. Згідно з цим стандартом вміст колифагів, тобто бактеріофагів, що заражає *E. coli*, має дорівнювати «нулю».

ПРАВО

І. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

73. Заявник скаржився на порушення статті 8 Конвенції. Зокрема, він стверджував, що облаштування кладовища біля його будинку призвело до забруднення джерел постачання його питною водою та водою, що використовувалася для цілей приватного садівництва, що перешкоджало йому користуватися у звичайному порядку своїм житлом та благами, зокрема ґрунтом власної земельної ділянки, та негативно вплинуло на фізичний та психологічний стан його та його родини.

У тексті статті 8 зазначено таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла. ...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.».

А. Прийнятність

74. Уряд не заперечував проти прийнятності цієї скарги. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Застосовність статті 8 Конвенції

1. Доводи сторін провадження

75. Уряд стверджував, що не було доказів якого-небудь негативного впливу облаштування та використання відповідного кладовища на стан здоров'я заявника. Проте Уряд погоджувався з тим, що заявник міг зазнати певних страждань у результаті облаштування кладовища на прилеглій до його будинку земельній ділянці.

76. Заявник наполягав на своїх скаргах, стверджуючи, що тривале використання кладовища зробило його житло фактично непридатним для проживання, а його земельну ділянку — непридатною для використання. Заявник доводив, що він не міг використовувати ані свою земельну ділянку для садівництва, ані криницю на своїй ділянці — для питної води через побоювання отруїтися. Заявник також доводив, що спокій його та його родини постійно порушувався похоронами, які проводилися біля його будинку.

2. Оцінка Суду

77. Як Суд зазначав у низці своїх рішень, скарги за статтею 8 Конвенції подавалися у різних випадках, коли висловлювалося занепокоєння щодо довкілля (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), заява № 55723/00, п. 68, ECHR 2005-IV). Проте для того, щоб порушити питання за статтею 8 Конвенції, втручання, щодо якого скаржиться заявник, має безпосередньо впливати на його житло, приватне або сімейне життя та має досягти певного мінімального рівня, щоб скарги підпадали під дію статті 8 Конвенції (див. рішення від 9 грудня 1994 року у справі «Лопес Остра проти Іспанії» (Lopez Ostra v. Spain), п. 51, Series A № 303-C, та вищенаведене рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), пп. 69–70). Тому для рішення першочерговим є те, чи може забруднення довкілля, на яке скаржиться заявник, вважатися таким, що достатньо негативно впливає на користування зручностями його житла та якість його приватного і родинного життя (див. рішення від 2 грудня 2010 року у справі «Іван Атанасов проти Болгарії» (Ivan Atanasov v. Bulgaria), заява № 12853/03, п. 66). У зв'язку з цим Суд у рішенні від 10 лютого 2011 року у справі «Дубецька та інші проти України» ((Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, пп. 110 та 113) встановив, що забруднення води є одним з чинників, які впливають на стан здоров'я заявників, а отже — на їх можливість користуватися своїм житлом, вести приватне та сімейне життя.

78. Оцінка такого мінімального рівня є відносною та залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичні чи психологічні наслідки. Також має братися до уваги загальний контекст довкілля. Суд нещодавно нагадував, що не може бути небезпідставної скарги за статтею 8 Конвенції, якщо шкода, стосовно якої подаються скарги, є незначною у порівнянні з екологічними ризиками, притаманними життю в кожному сучасному місті (див. рішення від 14 лютого 2012 року у справі «Харді та Мейл проти Сполученого Королівства» (Hardy and Maile v. the United Kingdom), заява № 31965/07, п. 188).

79. Що стосується погіршення стану здоров'я, то важко відрізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. Також що стосується загального контексту довкілля, то немає сумнівів в тому, що сильне забруднення води та ґрунту може негативно вплинути на громадське здоров'я загалом та погіршити якість життя особи, але його фактичний вплив у кожному окремому випадку неможливо визначити у кількісному вираженні; «якість життя», власне, є суб'єктивною характеристикою, яка не піддається точному визначенню (див., *mutatis mutandis*, рішення від 26 жовтня 2006 року у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (Ledyayeva and Others v. Russia), заяви №№ 53157/99, 53247/99, 53695/00 та 56850/00, п. 90).

80. Беручи до уваги труднощі доведення, Суд головним чином розглядатиме висновки національних судів та інших компетентних органів щодо встановлення фактичних обставин справи. В якості бази для аналізу Суд може використовувати, наприклад, положення національного законодавства, що визначають небезпечні рівні забруднення, та екологічні дослідження, здійснені компетентними органами. Особливу увагу Суд приділятиме індивідуальним рішенням органів влади щодо конкретної ситуації заявника, таким як зобов'язання позбавити підприємство-забруднювача дозволу на виробничу діяльність або відселити мешканця із забрудненої території. Однак Суд не може сліпо покладатися на рішення національних органів влади, особливо коли вони явно непослідовні або суперечать одне одному. У такій ситуації Суд повинен оцінювати докази в їх сукупності. Іншими джерелами доказів, окрім викладеного заявником перебігу подій, будуть, наприклад, його медичні довідки, а також відповідні звіти, заяви або дослідження, здійснені приватними установами (див. вищенаведене рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), п. 107, із подальшими посиланнями),

81. Суд повторює, що статтю 8 Конвенції було визнано застосовною, якщо небезпечний вплив, якому ймовірно піддавалися відповідні особи, був достатньо пов'язаним з приватним та сімейним життям у розумінні статті 8 Конвенції (див. вищенаведене рішення у справі «Харді та Мейл проти Сполученого Королівства» (Hardy and Maile v. the United Kingdom), п. 189).

У цій справі Суд визнав, що потенційні загрози для довкілля, спричинені облаштуванням та роботою двох терміналів для скрапленого природного газу (далі — СПГ термінали) були достатньо тісно пов'язані з приватним життям та житлом заявника у розумінні статті 8 Конвенції, а тому стали підставою для застосування цього положення (див. вищенаведене рішення у справі «Харді та Мейл проти Сполученого Королівства» (Hardy and Maile v. the United Kingdom), п. 192).

82. Щодо цієї справи Суд погоджується з тим, що заявник та його родина могли зазнати негативного впливу відповідного забруднення води. Проте за відсутності прямих доказів фактичної шкоди здоров'ю заявника Суд повинен встановити, чи потенційні загрози довкіллю, спричинені місцем розташування кладовища, були пов'язані з приватним життям та житлом заявника такою мірою, щоб негативно вплинути на «якість його життя» та привести у дію застосування вимог статті 8 Конвенції (див. пункти 78–81).

83. Суд зазначає, що національне законодавство з охорони здоров'я чітко забороняє розміщення кладовища занадто близько до житлових будинків та джерел води (див. пункти 67–72). Як видається, найближча межа кладовища розташована за 38 метрів від будинку заявника (див. пункт 33). Це не можна вважати незначною невідповідністю, а радше — серйозним порушенням національних норм, зважаючи на те, що фактична відстань є трохи більшою за одну десяту мінімальної відстані, дозволеної такими нормами. Більше того, кладовище є безперервним джерелом можливої небезпеки, а завдана цим потенційна шкода не є такою, яку можна легко виправити або попередити. Такі загрози довкіллю неодноразово визнавалися органами влади, зокрема, шляхом заборони використання незаконного кладовища для поховання та пропозиції щодо переселення заявника (див. пункти 20–25 та 49). Суд також зазначає, що національні органи влади встановили, що облаштування кладовища у вищезазначеному місці поставило заявника під загрозу забруднення ґрунту та джерел питної води і води для поливу через виділення з трупів, які розкладаються, такої речовини як трупна отрута (див. пункт 10). Суд звертає особливу увагу на той факт, що у селі Татарів немає централізованого водопостачання і мешканці села використовують власні криниці (див. пункт 9). Також видається, що високий рівень *E. coli*, виявлений у питній воді з криниці заявника, був набагато вищим за допустимий рівень і міг бути спричинений кладовищем (див. пункти 12, 18 та 30), хоча технічні звіти не дійшли остаточного або одностайного висновку щодо дійсного джерела забруднення *E. coli* (див. пункт 31). У будь-якому разі, високий рівень *E. coli*, незалежно від джерела походження, разом з явним та чітким порушенням норм санітарної безпеки, підтвердили наявність загроз для довкілля, зокрема, серйозного забруднення води, на які наражався заявник.

84. За таких обставин — Суд доходить висновку, що облаштування та використання кладовища так близько від будинку заявника разом з наступним впливом на довкілля та «якість життя» заявника досягло мінімального рівня, що вимагається статтею 8 Конвенції, та становило втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя. Суд також вважає, що потенційно шкідливе втручання досягло достатнього рівня серйозності для застосування статті 8 Конвенції.

С. Дотримання статті 8 Конвенції

1. Доводи сторін провадження

85. Уряд стверджував, що кладовище було побудовано в інтересах мешканців села Татарів, оскільки у гірському районі біля села абсолютно не було жодного іншого місця, яке могло використовуватися як кладовище. Уряд також стверджував, що хоча кладовище було побудовано з порушенням санітарного законодавства, тобто без відповідної санітарно-захисної зони, що вимагалася законодавством, органи влади доклали усіх можливих зусиль для заборони поховання та забезпечення заявника можливістю переселитися - навіть незважаючи на те, що зобов'язання щодо переселення законодавством передбачено не було. За твердженнями Уряду, заявник постійно відмовлявся від таких пропозицій. Для підтвердження цього Уряд надав листи Татарівської ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 10, 15 та 16 грудня 2009 року, в яких муніципальні органи стверджували, що заявника не цікавило переселення (див. пункт 34). Уряд погодився з тим, що облаштування кладовища на ділянці ВЛ поклало на державу позитивний обов'язок за статтею 8 Конвенції.

86. Заявник підтримав свої скарги та стверджував, що рішення про облаштування кладовища по сусідству з його будинком було ухвалене з порушенням національних норм, а заходи, вжиті органами влади України для виправлення ситуації, були недостатніми та неадекватними. Зокрема, він стверджував, що органи влади нічого не зробили для закриття незаконно облаштованого кладовища, не забезпечили припинення поховань та не виправили ситуацію, запропонувавши йому будь-яку альтернативу. Заявник стверджував, що він не мав куди переїжджати і не мав достатньо грошей для будівництва нового будинку. Він зазначав, що, незважаючи на відповідний запит, органи влади не зробили йому жодної детальної та конкретної пропозиції щодо переселення.

2. Оцінка Суду

87. Хоча мета статті 8 Конвенції головним чином полягає у захисті особи від свавільного втручання державних органів, вона може включати в себе вжиття органами заходів для забезпечення поваги до приватного життя та житла (див., з подальшими посиланнями, рішення у справі «Морено Гомес проти Іспанії» (*Moreno Gomez v. Spain*), заява № 4143/02, п. 55, ECHR 2004-X).

88. Забруднення довкілля може вплинути на добробут осіб та такою мірою перешкоджати їм користуватися своїм житлом, що негативно вплине на їхнє приватне та сімейне життя, при цьому серйозно не загрожуючи їхньому здоров'ю. Суд зазначає, що скарги на екологічну шкоду у цій справі власне не пов'язані з причетністю держави до промислового забруднення (див., у контексті серйозного промислового забруднення, вищенаведене рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (*Dubetska and Others v. Ukraine*), п. 73). Проте ці скарги стосуються тверджень про небезпеку для здоров'я, спричинену рішенням органу влади про розміщення кладовища лише за 38 метрів від житла заявника у порушення національних норм, а також незабезпеченням державою дотримання національних екологічних стандартів. Скарги також стосуються неврегулювання державою діяльності муніципалітетів відповідно до таких стандартів. У такій ситуації завдання Суду полягає в оцінці того, чи вжила держава усіх необхідних заходів для забезпечення захисту прав заявника за статтею 8 Конвенції. При здійсненні такої оцінки у контексті конкретної справи повинні аналізуватися всі чинники, включно з дотриманням національних екологічних норм та виконанням судових рішень (див., *mutatis mutandis*, вищенаведене рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (*Dubetska and Others v. Ukraine*), п. 141). Зокрема, якщо існують національні екологічні норми, їх недотримання може становити порушення статті 8 Конвенції (див. вищенаведене рішення у справі «Морено Гомес проти Іспанії» (*Moreno Gomez v. Spain*), пп. 56 та 61).

89. Більше того, принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах, загалом схожі незалежно від того, чи має справа розглядатися з точки зору позитивного обов'язку держави щодо вжиття належних та відповідних заходів для гарантування прав заявника за пунктом 1 статті 8 Конвенції або у контексті виправданого відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції «втручання органів державної влади». Більше того, процесуальні гарантії, доступні заявникові згідно зі статтею 8 Конвенції, можуть стати надієвими, а державу може бути визнано відповідальною за Конвенцією, якщо судові рішення, яким органи влади зобов'язано діяти певним чином в екологічних питаннях, ігнорується органами влади або залишається невиконаним протягом значного періоду часу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (<...>), заява № 46117/99, пп. 124–125, ECHR 2004-X).

90. З огляду на твердження заявника щодо прямої відповідальності Уряду за розміщення кладовища безпосередньо біля його будинку та забруднення внаслідок цього, Суд розглядатиме цей випадок в якості прямого втручання у права заявника за статтею 8 Конвенції (див. пункт 84).

91. Що стосується оцінки дотримання вимоги щодо законності за статтею 8 Конвенції у поєднанні з вимогами щодо дотримання положень національного законодавства, Суд зазначає таке:

(i) рішення Татарівської ради про розміщення кладовища на земельній ділянці ВЛ було прийнято з порушенням Державних санітарних правил та норм, зокрема вимоги щодо 300-метрової «санітарно-захисної зони» (див. пункти 71 та 72). У порушення Законів України «Про поховання та похоронну справу» (див. пункт 68) та «Про питну воду та питне водопостачання» не було законно затверджено генерального плану забудови села. Зокрема статтями 27–30 останнього Закону встановлено обов'язкові санітарно-гігієнічні стандарти питної води та питного водопостачання, якими передбачена відсутність у питній воді вмісту *E. coli* (див. пункт 72);

(ii) про незаконність розміщення кладовища та недотримання вимог щодо санітарно-захисної та водоохоронної зони неодноразово повідомляли санітарно-епідеміологічні органи, і це принаймні шість разів визнавали у своїх рішеннях національні суди (див. пункти 12–14, 18, 35, 37, 42, 46 та 49–51);

(iii) національні органи влади, які несуть відповідальність за управління та обслуговування кладовища згідно з національним законодавством, не забезпечили належним чином виконання рішення, ухваленого 26 грудня 2003 року Верховинським районним судом Івано-Франківської області, яке було залишене без змін апеляційним судом та Верховним Судом України, та згідно з яким Татарівську раду було зобов'язано закрити кладовище (див. пункт 49). Це рішення й досі залишається невиконаним (див. пункт 61), а депутати Татарівської ради неодноразово відмовлялися ухвалити рішення на виконання цього рішення суду;

(iv) національні органи влади продовжували порушувати національні екологічні норми, не виконувати судові рішення, що набрали законної сили та були обов'язковими для виконання і якими підтверджувалося, що органи влади діяли незаконно, а також рішення від 26 грудня 2003 року, яке підтверджувало, що кладовище має бути закрито.

92. Суд зазначає, що Уряд не оскаржував того, що кладовище було побудовано та використовувалося з порушенням національних норм (пункт 85). Суд також добре розуміє труднощі та можливі витрати при врегулюванні екологічних питань, пов'язаних із забрудненням води у гірських районах. Водночас Суд зазначає, що розміщення та використання кладовища були незаконними у багатьох аспектах: екологічні норми було порушено; висновки органів влади у сфері охорони довкілля було проігноровано; рішення суду, які набрали законної сили і підлягали виконанню, не виконувалися, і не було вжито заходів у зв'язку із зумовленими забрудненням води загрозами здоров'ю та довкіллю (див. пункт 91). Суд вважає, що втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя

не було здійснено «згідно із законом» у розумінні статті 8 Конвенції. Отже, у цій справі було порушення цього положення. З огляду на свої висновки щодо незаконності дій органів влади Суд вважає, що немає необхідності розглядати питання щодо решти аспектів стверджуваного порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

93. Заявник скаржився, що невиконання національними органами та приватними особами судового рішення, що набрало законної сили і яким заборонялося використовувати для проведення поховань розташовану біля його будинку ділянку ВЛ, становило порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

94. Уряд заперечив проти цього аргументу.

95. Суд вважає, що ця скарга пов'язана з вищерозглянутими скаргами, а тому також має бути визнана прийнятною. Зважаючи на висновок щодо статті 8 Конвенції (див. пункт 92), Суд не вважає необхідності окремо розглядати це питання за пунктом 1 статті 6 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «В. проти Сполученого Королівства» (*W. v. the United Kingdom*), від 8 липня 1987 року, п. 84, Series A № 121, та «Михайлова проти Болгарії» (*Mihailova v. Bulgaria*), заява № 35978/02, п. 107, від 12 січня 2006 року).

III. ІНШІ СКАРГИ

96. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що провадження з приводу його спору з Татарівською сільською радою було несправедливим та надмірно тривалим.

97. З огляду на наявні у нього документи Суд вважає, що скарги заявника не виявляють жодних порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

98. Із цього випливає, що ця частина заяви має бути визнана непринятною як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

99. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.».

А. Шкода

100. Заявник вимагав 1000000 грн (163125 євро) відшкодування моральної шкоди.

101. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

102. Суд зазначає, що внаслідок встановленого порушення заявник зазнав моральної шкоди. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 6000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

103. Заявник не подав жодних вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Відповідно Суд не присуджує у зв'язку з цим нічого.

С. Пеня

104. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тривалим невиконанням судового рішення від 26 грудня 2003 року та на порушення статті 8 Конвенції, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції.

3. *Постановляє*, що немає необхідності окремо розглядати скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

4. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові 6000 (шість тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додаткову суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену вище суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 4 вересня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Секретар — Клаудія ВЕСТЕРДІК

Голова — Марк ВІЛЛІГЕР

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
П'ята секція РІШЕННЯ

**Справа «Гримковська проти України»
(Заява № 38182/03)**

СТРАСБУР

21 липня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

21/10/2011

Офіційний переклад

Це рішення стало остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Гримковська проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція) (далі — Суд), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (Dean Spielmann), Голова,

Елізабет Фура (Elisabet Fura),

Боштьян М. Зупанчич (Bostjan M. Zupancic),

Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),

Енн Пауер (Ann Power),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),

Ангеліка Нусбергер (Angelika Nusberger), судді,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), Секретар секції,

після наради за зачиненими дверима 28 червня 2011 року постановляє таке рішення, яке було ухвалено того ж дня.

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 38182/03), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянкою України Кларою Василівною Грищенко. Її першу заяву було підготовлено 20 жовтня 2003 року та надіслано поштою 21 жовтня 2003 року.

2. 22 грудня 2003 року пані Грищенко повідомила Суд, що вона не має наміру бути заявницею у цій справі. Натомість вона виявила бажання представляти інтереси своєї дочки Наталії Миколаївни Гримковської

(далі — заявниця). Вона також подала підписану заявницею довіреність, видану на її ім'я.

3. 28 червня 2004 року Суд отримав нову заяву без дати за підписом заявниці, в якій як представника було вказано пані Грищенко.

4. Уряд України (далі — Уряд) представляла його Уповноважений — В. Лутковська.

5. В обох заявах стверджувалося, що житло, приватне та сімейне життя заявниці зазнали значної шкоди через функціонування магістральної дороги, а національні суди свавільно відмовили у задоволенні її вимог, які стосувалися цієї проблеми, не давши відповіді на її головні доводи.

6. 23 листопада 2004 року Голова другої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглядати питання прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29). Згодом справу було направлено до новосформованої п'ятої секції (пункт 1 правила 25 і пункт 1 правила 52 Регламенту Суду).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявниця народилася в 1966 році і живе в м. Краснодарі.

А. Вплив функціонування магістральної дороги М04 на житло, приватне та сімейне життя заявниці

8. Заявниця є власницею будинку по вул. Ч. у м. Краснодарі, де вона проживає з батьками та неповнолітнім сином Д. Г.

9. Відповідно до пояснень Уряду з 1983 року вулиця Ч. була частиною радянської міжреспубліканської автомагістралі від м. Кишинєва (Молдова) до м. Волгограда (Російська Федерація). У 1998 році (після розпаду СРСР) органи влади України здійснили інвентаризацію доріг і класифікували частину магістральної дороги, що проходила через вулицю заявниці, як магістральну дорогу М04 Київ–Луганськ–Ізварине.

10. Заявниця стверджувала, що до інвентаризації 1998 року магістральна дорога Кишинів-Волгоград ніколи не проходила через вулицю Ч. До цього вона проходила через вулицю П. у м. Краснодарі. Вулиця Ч., яка є лише 6 метрів завширшки, межує з приватними будинками та садами і є цілком непридатною для забезпечення транзитного руху автотранспорту через місто. Вона не має дренажної системи, тротуарів і відповідного покриття, здатного витримувати важкий вантажний автотранспорт, і з самого початку планувалася як виключно житлова вулиця. У 1998 році під час інвентаризації Управлінням архітектури та містобудування Виконавчого комітету Краснодарської міської ради вперше було ухвалено рішення, що магістральна дорога М04 повинна проходити через вулицю Ч. На підтвер-

дження цього заявника надала копію листа, який було направлено зазначеним управлінням 9 жовтня 1998 року на адресу Луганського дорожнього проектно-пошукового управління «Дорпроект» і в якому повідомлялось, що управління дало згоду на проходження магістральної дороги М04 через низку вулиць у м. Краснодоні, включно з вулицею Ч.

11. Заявниця повідомила, що через зміни у русі транспорту її будинок зрештою став фактично непридатним для життя. Він зазнавав значної шкоди від вібрації та шуму, які створювали кілька сотень вантажних автомобілів, що проїжджали щогодини. Крім того, за цей час значною мірою підвищився рівень забруднення повітря, а в невідповідному покритті дороги утворилися численні вибоїни. Проїжджаючи цими вибоїнами, автотранспорт здійснював додаткові викиди газів і здіймав хмари пилу. Намагаючись відремонтувати дорогу, дорожні служби почали заповнювати вибоїни дешевими матеріалами, такими як відпрацьована порода з найближчих шахт, яка мала високий рівень вмісту важких металів.

12. 15 травня 2002 року у відповідь на скарги мешканців вулиці Державна санітарно-епідеміологічна служба в Луганській області здійснила заміри рівня забруднення повітря біля кількох будинків по вул. Ч., включно з будинком заявниці. Протягом тестової 1 години було зареєстровано 129 автомобілів, що проїхали по вулиці, з яких 71 (55 %) допустив перевищення граничнодопустимого рівня вмісту шкідливих речовин (двоокису азоту, окису вуглецю, граничних вуглеводнів, свинцю, міді тощо). Крім того, було встановлено, що вміст міді та свинцю у піднятому в повітря пилу перевищив санітарну норму в 23 та 7,5 рази відповідно. Експертна група також засвідчила, що дорожнє покриття було пошкоджене.

13. Як доказ пошкодження будинку заявника надала акт від 31 травня 2002 року, підписаний членами комісії у складі депутата міської ради, голови квартального комітету та приватної особи. Члени комісії засвідчили, що вони перевірили стан будинку і виявили, що він пошкоджений. Зокрема, фундамент був тріснутий, а стіни — вкриті вугільним пилом, який, як стверджувалось, використовували для залатування вибоїн під час поточного ремонту дороги і який згодом був піднятий в повітря автотранспортом. Комісія також відзначила, що дорожнє покриття поруч із будинком заявниці було дуже пошкоджене, що посилювало вібрацію від проїжджаючого автотранспорту, спричиняло вібрацію меблів у будинку заявниці та призводило до того, що зі стелі та стін час від часу відпадала штукатурка.

14. Як докази заподіяння шкоди здоров'ю заявника надала медичні довідки, які підтверджують, що її батько, мати та неповнолітній син мають численні хвороби. Батьку заявниці, 1939 року народження, зокрема, було поставлено діагноз: хронічний ерозійний гастродуоденіт, хронічний

бронхіт, пневмонічний фіброз, атеросклероз, гіпертонія, кардіосклероз та інші захворювання, що в сукупності в квітні 2001 року призвели до встановлення йому 2 групи інвалідності.

15. Також було встановлено, що мати заявниці (пані Грищенко), 1946 року народження, хворіла, зокрема, на виразку, хронічний бронхіт, легеневу недостатність, ішемічну хворобу серця, деформуючий остеоартроз, остеохондроз та інші захворювання.

16. Неповнолітній син заявниці Д. Г., 1994 року народження, з 1997 року почав часто хворіти на респіраторні захворювання. У 1998 році у нього було діагностовано вторинний імунodefіцитний стан, неревматичний кардит і дискінезію жовчовивідних шляхів. У 2000 році Д. Г. було поставлено діагноз: гіперзбуджуваність і гіперактивність. Під час стаціонарного лікування в листопаді 2002 року у Д. Г. було виявлено надмірний вміст міді та свинцю в крові та сечі, а також діагностовано хронічне отруєння солями важких металів, хронічний токсичний гепатит і токсичний енцефаліт.

17. 12 липня 2003 року Краснодонська дитяча лікарня рекомендувала сину заявниці змінити місце проживання. У висновку, зокрема, зазначено:

«Враховуючи, що дитина з народження проживає в екологічно забрудненому районі (значне забруднення повітря та ґрунту солями важких металів, сульфідним ангідридом, граничними та неграничними вуглеводнями), необхідна зміна його місця проживання».

В. Адміністративні рішення стосовно шкоди, спричиненої функціонуванням магістральної дороги М04

18. Пані Грищенко неодноразово від імені сім'ї зверталася в різні державні органи (включаючи Президента України, Державну санітарно-епідеміологічну службу, міські органи влади та органи прокуратури) зі скаргами на те, що дорога М04 є джерелом неприпустимого рівня шкоди та забруднення навколишнього середовища. Згідно з матеріалами справи, перші скарги вона подала не пізніше 2000 року. З різних підстав аналогічні скарги було подано також особисто та колективно іншими мешканцями вулиці Ч. Із матеріалів справи незрозуміло, які заходи, якщо вони мали місце, органи влади вживали у відповідь на вказані скарги до травня 2002 року.

19. 28 травня 2002 року після дослідження рівня забруднення повітря, здійсненого 15 травня 2002 року (згаданого у п. 12), головний санітарний лікар Луганської області дав вказівку міському голові м. Краснодона розглянути питання щодо припинення транзитного руху автотранспорту по вулиці Ч. та проведення капітального ремонту дорожнього покриття на цій вулиці. У своїй постанові він зазначив, що об'їзний проїзд по вулиці Ч. було передбачено як тимчасовий захід і що активний дорожній рух зруйнував покриття дороги. Далі він зазначив, що рівень забруднення

атмосферного повітря на вулиці Ч. є таким, що порушує Закон України «Про охорону атмосферного повітря», і що таке забруднення повітря може мати шкідливий вплив на здоров'я мешканців.

20. У невстановлену дату пані Грищенко звернулася до прокуратури м. Краснодона зі скаргою на забруднення атмосферного повітря і вимагала порушення кримінальної справи за цим фактом.

21. 13 червня 2002 року прокуратура м. Краснодона відмовила у задоволенні її вимог, мотивуючи це рішення тим, що, хоча факт надмірного забруднення атмосферного повітря був безспірним, не було причинно-наслідкового зв'язку між ним та будь-якими кримінально-караними діями будь-якої посадової особи. Також не було виявлено ознак того, що рішення про використання вулиці Ч. як об'їзної дороги було незаконним. Щодо ремонту дороги прокуратура внесла припис виконавчому комітету Краснодонської міської ради (далі — Виконавчий комітет) усунути порушення законодавства про охорону навколишнього середовища. Прокуратура додатково повідомила пані Грищенко, що згідно з наявною інформацією ремонтні роботи було заплановано на червень 2002 року.

22. 16 червня 2002 року вулицю Ч. було закрито для подальшого руху автомобільного транспорту.

23. 2 липня 2002 року прокуратура Луганської області повідомила пані Грищенко, що 18 червня 2002 року Виконавчий комітет прийняв рішення про проведення ремонтних робіт на вулиці Ч.

24. 24 жовтня 2002 року начальник Краснодонського міського відділу внутрішніх справ рекомендував міській владі відшукати кошти для ремонту дорожнього покриття вулиць Ч. та Л.

25. 1 липня 2003 року Служба автодоріг у Луганській області Державної служби автомобільних доріг України направила лист міському голові м. Краснодона, яким підтвердила, що частина автодороги М04 в області не була достатньо пристосована для забезпечення підвищеного руху автотранспорту та що існувала нагальна потреба у спорудженні об'їзних доріг, які б обминали населені пункти, у тому числі м. Краснодон. Однак через недостатнє фінансування ці роботи не було виконано, і Служба автодоріг у Луганській області звернулася до вищестоящої організації з проханням вирішити цю ситуацію. Далі вона висловила пропозицію, щоб міська влада реконструювала міську частину автодороги за рахунок отриманих від автомобільного збору коштів, які знаходились на рахунках міського казначейства.

26. 6 червня 2006 року Управління житлово-комунального господарства повідомило Виконавчий комітет, що ремонт покриття дороги по вулиці Ч. включено в План розвитку міста на 2006 рік. Однак фінансування для проведення робіт не було отримано. Далі управління зазначало, що м. Краснодон

не має альтернативних доріг, які б відповідали вимогам об'їзної дороги, і що використання з цією метою вулиці Ч., яка для цього не пристосована, призвело до значного погіршення її покриття.

27. 27 червня 2006 року Головний державний санітарний лікар Луганської області підтвердив у своєму листі, що рух автотранспорту по вулиці Ч. не здійснюється, вулицю перекрито бетонними блоками та іншими спорудами.

28. 24 листопада 2010 року заявниця повідомила Суд без надання будь-яких підтверджуючих матеріалів, що використання вулиці Ч. як магістральної дороги було відновлено без проведення будь-якого ґрунтового ремонту.

С. Цивільний позов до Виконавчого комітету Краснодонської міської ради

29. У 2001 році пані Грищенко звернулась до суду з позовом в інтересах заявниці з вимогою зобов'язати Виконавчий комітет Краснодонської міської ради надати сім'ї інше житло та стягнути 5000 гривень відшкодування за шкоду, завдану їхньому будинку і здоров'ю функціонуванням магістральної дороги М04.

30. Під час провадження суд дослідив документи, представлені заявницею, та заслухав посадових осіб міських органів з питань архітектури, житлово-комунального господарства, автодоріг, а також працівників ДАІ. Головний архітектор м. Краснодона заявив, що вулиця Ч. є завширшки сім метрів, вона не має дренажної системи або тротуарів, оскільки не було фінансування для їх облаштування. Представник Управління житлово-комунального господарства визнав, що обслуговування вулиці Ч. частково перебувало у віданні його управління і мало фінансуватися «Укравтодором» і за рахунок автомобільного збору. Оскільки фінансування не надходило, то вулицю належним чином не ремонтували. Він також висловив думку, що до пошкодження будинку заявниці швидше призвели недоліки споруди, а не функціонування магістральної дороги. Представник Служби автомобільних доріг заявив, що вулиця Ч., як частина автомобільної дороги міжнародного значення, перебувала в спільному управлінні цієї служби та «Укравтодору». Крім того, представник ДАІ вказав, що протягом кількох попередніх років не було скарг щодо автопригод по вулиці Ч. і що двічі на рік органи ДАІ перевіряли стан дороги.

31. 18 січня 2002 року Краснодонський міський суд відмовив у задоволенні позову пані Грищенко. Повний текст мотивувальної частини рішення викладений наступним чином:

«У суді встановлено, що по вулиці Ч. у м. Краснодоні проходить автомагістральна дорога загальнодержавного значення М04 Київ–Луганськ–Ізварине.

Позивачка не надала суду доказів того, що з вини виконкому ця дорога експлуатується з порушенням технічних вимог, що встановлені для цієї категорії доріг. Позивачка не вказала, які саме норми порушено.

Крім того, позивачка не надала доказів того, що саме з вини Краснодонського міськвиконкому порушено її законні права, а саме: її будинок руйнується, вона та її сім'я страждають від різноманітних захворювань, що спричиняють моральні страждання.

На підставі вищевикладеного, суд вважає за необхідне відмовити у задоволенні позову за безпідставністю».

32. Пані Грищенко подала апеляцію. Посилаючись, головним чином, на статтю 50 Конституції України та Закон України «Про охорону атмосферного повітря», вона зазначала, зокрема, що суд першої інстанції, акцентуючи увагу на питанні ремонту дороги, відхилився від предмета її позову. Фактично вона не вимагала зобов'язати відремонтувати вулицю, натомість вона вимагала переселення, оскільки, на її думку, вулиця, насамперед, була повністю непридатною для забезпечення функціонування магістральної дороги. Відповідач був винним не тільки в тому, що дозволив транзитний рух автотранспорту, але і в нездатності організувати систематичний контроль з боку органів ДАІ, природоохоронних і санітарних служб задля забезпечення безпеки і заходів, спрямованих на захист навколишнього середовища від забруднення. Позивачка стверджувала, що свідки надали неточну інформацію. Зокрема, по вулиці Ч. мали місце численні автодорожні пригоди, що підтверджувала долучена до матеріалів справи відповідь органів ДАІ на одну зі скарг жителів із цього питання. Пані Грищенко також скаржилась на те, що суд відмовився викликати посадових осіб екологічної та санітарно-епідеміологічної служб для надання повної інформації про екологічний стан навколо дороги і, таким чином, не забезпечив їй та її сім'ї право доступу до інформації про стан навколишнього середовища.

33. 10 червня 2002 року апеляційний суд Луганської області відмовив у задоволенні апеляційної скарги. Повний текст мотивувальної частини ухвали є таким:

«Відмовляючи у задоволенні позовних вимог Гримковської Н. Н., суд правомірно дійшов висновку про те, що автодорога М04 Київ–Луганськ–Ізварине закріплена на праві повного господарського відання за корпорацією «Укравтодор»,... а не за виконавчим комітетом. Краснодонської міської ради.

Позивачка не надала суду будь-яких доказів того, що відповідач завдав їй моральної шкоди, та не вказала правових підстав для відшкодування моральної шкоди та заміни домоволодіння. <...>»

34. 8 липня 2002 року пані Грищенко подала касаційну скаргу. Вона вказала, що, на її погляд, Виконавчий комітет Краснодонської міської ради

був належним відповідачем. На підтвердження цього вона надала лист Служби автодоріг у Луганській області від 6 червня 2002 року, яким їй було повідомлено про те, що вулиця Ч. не перебуває на балансі служби та є в сфері управління міської влади. Далі вона стверджувала, що суд взагалі не дослідив, чи було законним і обґрунтованим прийняте в жовтні 1998 року Управлінням архітектури та містобудування м. Краснодона рішення про дозвіл транзитного руху автотранспорту через вулицю Ч. Вона вважала, що воно було незаконним, оскільки перетворило вулицю завширшки 6 метрів на магістральну дорогу загальнодержавного значення, особливо, беручи до уваги те, що надалі міська влада не організувала належний екологічний контроль та управління дорогою. Крім того, пані Грищенко послалась на те, що перші заміри рівня забруднення повітря було зроблено лише в травні 2002 року після численних скарг мешканців вулиці.

35. 21 липня 2003 року Верховний Суд України не знайшов підстав для передачі справи на розгляд складу судової палати.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України від 28 червня 1996 року

36. Відповідні положення Конституції передбачають таке:

Стаття 16

«Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави».

Стаття 50

«Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. <...>»

В. Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-ХІІ «Про охорону атмосферного повітря»

37. Відповідні положення вищезазначеного Закону у редакції, чинній протягом періоду, який має відношення до справи, передбачають таке:

Стаття 12. Обмеження, тимчасова заборона (зупинення) або припинення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря і впливу фізичних та біологічних факторів на його стан

«Господарська чи інші види діяльності, пов'язані з порушенням умов і вимог до викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря і рівнів

впливу фізичних та біологічних факторів на його стан, передбачених дозволами, може бути обмежена, тимчасово заборонена (зупинена) або припинена відповідно до законодавства».

Стаття 13. Регулювання рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря

«...»

«...» Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані вживати необхідних заходів до запобігання та недопущення перевищення встановлених рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря і здоров'я людини».

Стаття 17. Заходи щодо відвернення і зменшення забруднення атмосферного повітря викидами транспортних та інших пересувних засобів і установок та впливу їх фізичних факторів

«З метою відвернення і зменшення забруднення атмосферного повітря транспортними та іншими пересувними засобами і установками та впливу пов'язаних з ними фізичних факторів здійснюються:

- розроблення та виконання комплексу заходів щодо зниження викидів, знешкодження шкідливих речовин і зменшення фізичного впливу під час проектування, виробництва, експлуатації та ремонту транспортних та інших пересувних засобів і установок;
- переведення транспортних та інших пересувних засобів і установок на менш токсичні види палива;
- раціональне планування та забудова населених пунктів з дотриманням нормативно визначеної відстані до транспортних шляхів;
- виведення з густонаселених житлових кварталів за межі міста транспортних підприємств, вантажного транзитного автомобільного транспорту;
- обмеження в'їзду автомобільного транспорту та інших транспортних засобів та установок у сельбищні, курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні та природно-заповідні зони, місця масового відпочинку та туризму;
- поліпшення стану утримання транспортних шляхів і вуличного покриття;
- впровадження в містах автоматизованих систем регулювання дорожнього руху;
- удосконалення технологій транспортування і зберігання палива, забезпечення постійного контролю за якістю палива на нафтопереробних підприємствах та автозаправних станціях;
- впровадження та вдосконалення діяльності контрольних-регулювальних і діагностичних пунктів та комплексних систем перевірки нормати-

вів екологічної безпеки транспортних та інших пересувних засобів і установок.

Проектування, виробництво та експлуатація транспортних та інших пересувних засобів і установок, вміст забруднюючих речовин у відпрацьованих газах яких перевищує нормативи або рівні впливу фізичних факторів, забороняються».

Стаття 21. Відвернення і зниження шуму

«З метою відвернення, зниження і досягнення безпечних рівнів виробничих та інших шумів повинні забезпечуватися:

<...>

удосконалення конструкцій транспортних та інших пересувних засобів і установок та умов їх експлуатації, а також утримання в належному стані залізничних і трамвайних колій, автомобільних шляхів, вуличного покриття;

розміщення підприємств, транспортних магістралей, аеродромів та інших об'єктів з джерелами шуму під час планування і забудови населених пунктів відповідно до встановлених законодавством санітарно-гігієнічних вимог, будівельних норм та карт шуму;

<...>

організаційні заходи для відвернення і зниження виробничих, комунальних, побутових і транспортних шумів, включаючи запровадження раціональних схем і режимів руху транспорту та інших пересувних засобів і установок у межах населених пунктів. <...>»

С. Державні будівельні норми України, ДБН В.2.3-4-2000 (від 2000 року), затверджені Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України

38. Відповідне положення вищезазначеного акту в редакції, чинній протягом періоду, який має відношення до справи, передбачає:

«При проектуванні нових та реконструкції існуючих автомобільних доріг державного значення їх траси прокладають, як правило, в обхід існуючих населених пунктів».

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

39. Орхуська Конвенція (Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ЕСЕ/СЕР/43) була прийнята 25 червня 1998 року Європейською економічною комісією ООН і набрала чинності 30 жовтня 2001 року. Україна ратифікувала Конвенцію 6 липня 1999 року.

Орхуська Конвенція застосовується у таких сферах:

- розвиток доступу громадськості до інформації, якою володіють державні органи, зокрема шляхом забезпечення прозорого та доступного розповсюдження важливої інформації;
- сприяння участі громадськості у прийнятті рішень з питань, що стосуються впливу на навколишнє середовище. Зокрема, передбачено забезпечення участі громадськості вже на ранньому етапі процедури прийняття таких рішень, «коли є всі можливості для розгляду різних варіантів і коли участь громадськості може бути найефективнішою». Результати участі громадськості мають бути враховані при прийнятті остаточного рішення, яке також має бути оприлюднено;
- створення умов для доступу до судів з приводу законодавства щодо охорони навколишнього середовища та доступу до інформації.

40. 27 червня 2003 року Парламентська асамблея Ради Європи прийняла Рекомендацію 1614 (2003) про навколишнє середовище та права людини. У відповідному положенні цієї рекомендації передбачено таке:

«9.9. Асамблея рекомендує Урядам країн-членів:

i. забезпечити належний захист життя, здоров'я, сімейного та приватного життя, фізичної недоторканості і приватної власності осіб відповідно до статей 2, 3 та 8 Європейської конвенції про права людини та статті 1 Додаткового протоколу до неї, також звертаючи особливу увагу на необхідність охорони навколишнього середовища;

ii. визнати в національному законодавстві, бажано на конституційному рівні, право людини на здоров'я, життєздатне та належне навколишнє середовище, що включає об'єктивний обов'язок держав захищати навколишнє середовище;

iii. гарантувати процесуальні права осіб на доступ до інформації, участі громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань охорони навколишнього середовища, передбачених Орхуською Конвенцією;

<...>»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

41. Заявниця скаржилась, що, спрямувавши магістральну дорогу М04 по її вулиці, яка не була пристосована для цього, та не забезпечивши належний контроль за екологічним станом дороги та управління нею, органи влади м. Краснодона порушили її право на користування своїм житлом, а також право на приватне та сімейне життя. Вона послалась у зв'язку з цим на статтю 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

А. Прийнятність

42. Уряд зазначив, що у нього виникло питання з приводу особи заявниці, а саме: кого у цій справі потрібно вважати заявницею — Клару Грищенко чи Наталію Гримковську.

43. Далі Уряд стверджував, що якщо заява подана Наталією Гримковською, вона має бути відхилена у зв'язку з невідповідністю положенням Конвенції *ratione personae*. Зокрема, він зауважив, що Наталія Гримковська не може вважатись потерпілою внаслідок порушення статті 8, оскільки вона не була стороною у відповідній цивільній справі, яка розглядалася на національному рівні. В іншому разі її скарга має бути оголошена неприйнятною через невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту. У будь-якому випадку скаргу подано з порушенням шестимісячного строку, встановленого Конвенцією, тому що заява за підписом Наталії Гримковської не містить дати, а датою її реєстрації в Суді є 28 червня 2004 року, тоді як остаточне рішення, прийняте на національному рівні у цивільній справі пані Грищенко, датоване 21 липня 2003 року.

44. Уряд також стверджував, що якщо пані Грищенко є належним заявником, скаргу потрібно визнати непринятною з підстав невичерпання національних засобів юридичного захисту. Вона звернулася до суду з позовом до Виконавчого комітету, який був неналежним відповідачем. Пані Грищенко ніколи не зверталась із позовом до Державної служби автомобільних доріг України («Укравтодору»), яка відповідно до висновків національних судів була відповідальною за утримання магістральної дороги М04.

45. Заявниця не погодилась. Вона зазначила, що заява стосувалась інтересів всієї її сім'ї. Однак вона хотіла бути заявницею, оскільки була власником будинку. Крім того, саме від свого імені пані Грищенко звернулася до національного суду з позовом про відшкодування шкоди та переселення. Далі заявниця стверджувала, що вона не була зобов'язана подавати позов до «Укравтодору», оскільки, на її думку, Виконавчий комітет був відповідальний за утримання вулиці Ч. Також саме Виконавчим комітетом було дозволено транзитний рух по вулиці Ч. Крім того, він не організував належний контроль цієї частини дороги державтоінспекцією або екологічними та санітарними службами з метою забезпечення заходів з безпеки та запобігання забрудненню. Таким чином, суть її скарги за статтею 8 Конвенції було належним чином викладено у національних судах.

46. Суд зазначає, що заявниця проживає по вулиці Ч. і надала значну кількість інформації про її особисті страждання внаслідок визначення вулиці частиною магістральної дороги загальнодержавного значення. Таким чином, її скарга не може вважатись несумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції. Отже, заперечення Уряду щодо статусу заявниці як потерпілої має бути відхилено.

47. Суд далі звертає увагу, що судові органи, зокрема апеляційний суд Луганської області, розглядали цивільний позов пані Грищенко як поданий від імені заявниці (див. п. 33 вище). Отже, перше заперечення Уряду щодо невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту також має бути відхилено.

48. Щодо доводів Уряду, що заяву було подано після закінчення шестимісячного строку, Суд зазначає, що 22 грудня 2003 року пані Грищенко вперше повідомила Суд про свій намір діяти від імені своєї дочки у конвенційному провадженні та надала відповідну довіреність, підписану заявницею. Вказана дата знаходиться в межах шестимісячного строку віддати ухвалення 21 липня 2003 року остаточного рішення в цивільному провадженні на національному рівні. Суд вважає, що за таких обставин той факт, що першу заяву (складену 20 і відправлену поштою 21 жовтня 2003 року) підписала пані Грищенко і що згодом заявниця особисто підписала нову заяву з тими ж скаргами, яку Суд отримав 28 червня 2004 року, не може тлумачитись проти неї. Таким чином, Суд відхиляє заперечення Уряду стосовно недотримання шестимісячного строку.

49. Нарешті, щодо другого заперечення Уряду стосовно невичерпання всіх можливих засобів захисту, зокрема, стосовно того, що цивільний позов мав бути поданий до «Укравтодору», та беручи до уваги матеріали справи (див. пункти 21, 24–26 та 30 вище), Суд вважає, що доводи заявниці щодо відповідальності Виконавчого комітету за утримання вулиці Ч. були небезпідставними. Більш важливим, однак, є те, що предмет заяви до Суду стосується, головним чином, не ремонтних робіт по вулиці Ч., а радше відповідності Конвенції: (i) дозволу міської влади на визначення вулиці частиною магістральної дороги; (ii) її стверджуваної бездіяльності щодо впровадження заходів з охорони довкілля, спрямованих на забезпечення функціонування автодороги у відповідності з чинним законодавством. Уряд не пояснив, яким чином такі питання могли бути вирішені у провадженні з розгляду позову до «Укравтодору». Отже, це заперечення має бути відхилено.

50. Взагалі Суд вважає, що заява у цій частині не є явно необґрунтованою у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також вказує, що заява не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути оголошена прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявниця

51. Заявниця стверджувала, що прийняте в 1998 році рішення про визначення вулиці Ч. частиною магістральної дороги було незаконним і свавільним, оскільки об'їзні автодороги державного значення мають бути прокладені за межами населених пунктів. Враховуючи те, що станом на жовтень 1998 року, коли влада реалізовувала програму інвентаризації доріг, належної об'їзної дороги не було, органам влади слід було спрямувати автомобільну дорогу М04 по вулиці П., яка раніше була ділянкою магістральної дороги Кишинів–Волгоград. Рішення спрямувати об'їзну дорогу через населену вулицю завширшки 6 метрів із приватними будинками, розташованими за 4–5 метрів від дороги, було свавільним.

52. Крім того, ухваливши це рішення, міська влада взагалі не вжила заходів, спрямованих на забезпечення регулярного контролю за станом вулиці з боку органів ДАІ, а також заходів з охорони довкілля з метою зменшення рівня забруднення повітря, спричиненого транзитним вантажним автотранспортом. Забруднення повітря та інші шкідливі фактори не перевірялись протягом декількох років підряд, і лише після численних скарг мешканців вулиці в травні 2002 року було здійснено аналіз рівня забруднення повітря та прийнято рішення про зупинення руху. Крім того, щоб домогтися виконання цього рішення, мешканці вулиці повинні були вдатися до масових акцій протесту. У будь-якому випадку, хоча рух було зупинено, не було здійснено жодних заходів з ремонту пошкодженого дорожнього покриття або очищення ґрунту.

53. У результаті будинок заявниці було пошкоджено, а здоров'я членів її сім'ї зазнало непоправної шкоди. Вони мали отримати відшкодування заподіяної шкоди від Виконавчого комітету. Однак національні суди свавільно відмовили у задоволенні її позову з цього питання, відмовившись належним чином розглянути її головні доводи.

(b) Уряд

54. Уряд заперечив проти цієї точки зору.

55. Він стверджував, насамперед, що у справі було недостатньо доказів того, що страждання заявниці досягли того рівня, який призводить до застосовності статті 8 Конвенції. Пошкодження будинку від вібрації було підтверджено групою осіб, які не були компетентними для надання таких висновків. З іншого боку, компетентний представник управління житлово-комунального господарства під час судового розгляду висловив думку, що будинок імовірніше дав тріщини одразу після спорудження. У справі також відсутні належні докази причинно-наслідкового зв'язку

між функціонуванням магістральної дороги та захворюваннями членів сім'ї заявниці. Уряд також заперечував без надання доказів достовірність медичних довідок, виданих міською лікарнею, вказуючи, що їх підготувала сестра заявниці. Крім того, у цьому місці були інші джерела забруднення повітря, такі як відвали породи, які утворювались у результаті вуглеводобувної діяльності та горіли. Взагалі значна частина України потерпає від різних екологічних проблем і немає ознак, які б свідчили, що екологічне навантаження, від якого потерпала сім'я заявниці, було в якійсь мірі більшим, ніж навантаження решти населення.

56. Уряд також стверджував, що, навіть якщо припустити, що він мав будь-які зобов'язання перед заявницею на підставі статті 8 Конвенції, ним було вжито всіх необхідних заходів, щоб забезпечити справедливий баланс між її інтересами та інтересами суспільства. По-перше, транзитний проїзд автотранспорту здійснювався по вулиці Ч. з 1983 року. У 1998 році статус вулиці як частини магістральної дороги було лише підтверджено під час проведення програми інвентаризації доріг. Таким чином, Уряд не повинен нести відповідальність за рішення скерувати рух автомобілів через вулицю Ч. По-друге, після набрання чинності Конвенцією органи влади розглядали можливість будівництва нової об'їзної дороги, яка б оминала населені вулиці. Однак вони не мали іншої можливості, ніж використовувати існуючу дорогу до виділення необхідного фінансування, оскільки її закриття могло спричинити суттєву шкоду економічному добробуту країни. Всупереч твердженням заявниці, експлуатація дороги не суперечила чинному законодавству, оскільки пункт 1.9 Державних будівельних норм України рекомендував, але не вимагав, щоб магістралі державного значення були прокладені в обхід населених пунктів.

57. Уряд також доводив, що до забруднення повітря, на яке скаржилася заявниця, призвела експлуатація дороги не органами держави, а радше автомобілями, які належали різним власникам. Тому це забруднення не може розцінюватись як втручання держави у права заявниці, гарантовані статтею 8. Виходячи з того, що держава мала позитивний обов'язок відреагувати на це забруднення, вона це зробила шляхом запровадження законодавчих норм, якими було встановлено граничні рівні забруднення навколишнього середовища та систему контролю за їх дотриманням. Коли органам державної влади стало відомо, що дорога не функціонувала як передбачалось, вони швидко відреагували, заклавши її для транзитного автотранспорту 16 червня 2002 року більше, ніж за рік до звернення заявниці до Суду.

2. Оцінка Суду

58. Посилаючись на свою усталену практику (див., серед інших джерел, рішення від 9 грудня 1994 року в справі «Лопез Остра проти Іспанії»

(Lopez Ostra v. Spain), Series A, № 303-C; та від 10 грудня 2011 року в справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, пункти 105–108), Суд повторює, що, якщо (як у цій справі) справа стосується екологічної небезпеки, небезпідставна скарга за статтею 8 може виникнути лише тоді, коли відповідна загроза сягає такого рівня, що призводить до значного погіршення здатності заявника користуватись своїм житлом, мати приватне та сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичний і психологічний наслідок для здоров'я людини та якості її життя.

59. Відповідно до цих принципів Суд спочатку повинен розглянути, чи була шкода, завдана заявниці внаслідок функціонування магістральної дороги М04, починаючи з жовтня 1998 року, достатньо серйозною для порушення питання за статтею 8 Конвенції. Суд звертає увагу, що скарги заявниці стосуються, головним чином, рівня шуму, пошкодження її будинку від вібрації та її страждань у зв'язку з погіршенням здоров'я її батьків і неповнолітнього сина через забруднення повітря та ґрунту.

60. Суд вважає, що у справі недостатньо доказів, щоб підтвердити всі твердження заявниці «поза розумним сумнівом». Зокрема, рівень шуму та його вплив на приватне та сімейне життя заявниці ніколи не досліджувались (див. а contrario рішення від 9 листопада 2010 року в справі «Деес проти Угорщини» (Dees v. Hungary), заява № 2345/06, п. 23). Твердження про те, що руйнування будинку спричинено вібрацією, поставлене Урядом під сумнів з посиланням на свідчення компетентного представника державного органу і ніколи не підтверджувалось незалежними експертами. У тій мірі, в якій здоров'я батьків заявниці може підпадати під поняття її сімейного життя відповідно до статті 8, матеріали справи містять медичні документи, відповідно до яких вони мають численні захворювання. Однак на підставі цих доказів неможливо визначити, в якій мірі ці захворювання були спричинені або прогресували внаслідок функціонування магістральної дороги. Що стосується здоров'я неповнолітнього сина заявниці, то бачається, що він мав імунodefіцит ще до жовтня 1998 року і що, на думку його лікаря, він проживав в «екологічно забрудненому районі» від народження, тобто з 1994 року (див. п. 17 вище).

61. Одночасно Суд зазначає, що відповідно до офіційного дослідження, проведеного 15 травня 2002 року (див. п. 12 вище), покриття дороги біля будинку заявниці було дуже пошкодженим і понад сто автомобілів проїхало повз нього протягом однієї години. За таких обставин цілком можливо, що заявницю регулярно турбували, принаймні певною мірою, шум і вібрація. Крім того, було встановлено, що більша частина автотранспорту здійснювала шкідливі викиди у розмірах, що перевищували допустимі

граничні норми. Рівень забруднення повітря та ґрунту, встановлений органами санітарно-епідеміологічної служби, свідчив про необхідність припинити використання дороги, щоб уникнути загрози шкідливого впливу на здоров'я місцевих мешканців (див. п. 19 вище). Викиди автомобілів містили мідь і свинець, надмірний вміст яких також було виявлено в ґрунті біля будинку заявниці. Беручи до уваги ці дані, Суд вважає, що є істотним той факт, що сину заявниці в 2002 році було поставлено діагноз: хронічне отруєння солями свинцю та міді. Суд вказує, що Уряд не надав жодних доказів, які б спростовували достовірність і правильність цього діагнозу, та не запропонував будь-якого прийняттого альтернативного пояснення стосовно виникнення цього отруєння, щоб спростувати твердження заявниці, що отруєння було безпосередньо пов'язане з функціонуванням автомобільної дороги.

62. Враховуючи вищезазначене, Суд вважає, що сукупний вплив шуму, вібрації, забруднених повітря та ґрунту, спричинений магістральною дорогою М04, значною мірою не дав заявниці можливості користуватися правами, гарантованими статтею 8 Конвенції. Таким чином, стаття 8 є застосовною у цій справі.

63. З огляду на зазначене, Суд розгляне у світлі принципів, викладених у його практиці (див., серед інших джерел, вищезазначене рішення в справі «Дубецька проти України», пункти 140–145), чи надав Уряд достатні докази, щоб виправдати ту ситуацію, за якої заявниця несла значний тягар від імені решти громади.

64. Насамперед, Суд зазначає, що, як стверджує Уряд, 16 червня 2002 року через місяць після дослідження санітарно-епідеміологічної служби рух транзитного транспорту по вулиці Ч. було припинено. З огляду на відсутність конкретних даних, зокрема, текстів відповідних рішень місцевих органів влади (якщо вони були), які б підтверджували твердження заявниці про те, що це рішення фактично було виконане пізніше та що рух через деякий час було відновлено, Суд виходитиме з припущення, що рух транзитного транспорту було зупинено з тієї дати, яку вказав Уряд (див., *mutatis mutandis*, ухвалу щодо прийнятності від 16 жовтня 2007 року в справі «Вінокуров проти Російської Федерації та України» (*Vinokurov v. Russia and Ukraine*), заява № 2937/04). Отже, необхідно зазначити, що питання шуму, вібрацій, забруднення повітря та ґрунту, пов'язані з функціонуванням магістральної дороги, було вирішено. Однак необхідно дослідити, чи повинні державні органи все ж нести відповідальність за негативний вплив функціонування магістральної дороги у період з жовтня 1998 року до червня 2002 року.

65. Визначаючи це, Суд усвідомлює складність завдань держави в питаннях утримання інфраструктури, наприклад, такого, що розглядається, де життя заходів може вимагати значних часу та ресурсів. Пам'ятаючи

про свою субсидіарну роль відповідно до Конвенції, у багатьох справах Суд підкреслював, що держави повинні мати значну свободу розсуду в складній сфері екологічної політики (див., наприклад, рішення в справі «Хаттон та інші проти Сполученого Королівства» (Hatton and Others v. the United Kingdom) [ВП], заява № 36022/97, п. 100, ECHR 2003-VIII). Незважаючи на те, що органи влади Договірних держав все більшою мірою беруть на себе відповідальність за зменшення та регулювання забруднення навколишнього середовища, стаття 8 не може тлумачитись як така, що вимагає від них забезпечення кожній особі житла, яке б відповідало конкретним екологічним стандартам (див. ухвалу щодо прийнятності від 9 листопада 2004 року в справі «Вард проти Сполученого Королівства» (Ward v. the United Kingdom), заява № 31888/03). Відповідно до цих міркувань, Суд вважає, що він зайде занадто далеко, якщо покладе на Уряд відповідальність за сам лише факт дозволу руху транзитного транспорту через населену вулицю міста або визнає загальне право заявниці на безкоштовне нове житло за рахунок держави. Тим більше, заявниця у цій справі не стверджувала, що вартість її будинку зменшилась із жовтня 1998 року або що вона не мала можливості продати його та переїхати без допомоги держави (див., а contrario, рішення у справі «Фадеева проти Російської Федерації» (Fadeyeva v. Russia), заява № 55723/00, п. 121, ECHR 2005-IV).

66. Тоді як Суд не вбачає доцільності перегляду суті рішення Уряду дозволити використання вулиці Ч. у якості транзитної дороги, все ж, розглядаючи процесуальний аспект відповідної політики, Суд не переконаний, що в справі було дотримано мінімальні гарантії, спрямовані на забезпечення справедливого балансу між інтересами заявниці та інтересами суспільства.

67. Суд зазначає, по-перше, що Уряд не надав підтвердження того, що перед ухваленням у 1998 році рішення про скерування автомобільної дороги М04 через вулицю Ч. було підготовлено відповідне техніко-економічне обґрунтування, яке б надавало оцінку можливості дотримання встановлених екологічних норм та можливість зацікавленим сторонам, включаючи мешканців вулиці Ч., представити свої думки (дивись, а contra, зазначене вище рішення в справі «Хаттон проти Сполученого Королівства», п. 128). Навпаки, суть цього рішення та адекватність пом'якшуючих заходів видаються досить сумнівними, зокрема, беручи до уваги розходження між Урядом і заявницею щодо того, чи прийняте в 1998 році рішення стосувалося скерування руху транспорту з вулиці П. на вулицю Ч. чи лише підтвердження вже існуючого статусу вулиці Ч. як транзитної дороги. Однак Суд вважає, що, навіть якщо вулиця Ч. використовувалась як транзитна дорога до інвентаризації 1998 року, органи державної влади повинні були забезпечити мінімальні процедурні гарантії при її проведенні. Ні рішення національних судів, ні зауваження Уряду не містять доказів того, що такі

гарантії, зокрема доступ громадськості до інформації про стан навколишнього середовища та прийняття рішень у період розробки проекту з інвентаризації, існували.

68. По-друге, Суд вважає, що принаймні з часу проведення інвентаризації доріг у 1998 році влада також була відповідальною за впровадження належної політики зі зменшення шкідливого впливу магістралі на закріплені у статті 8 права жителів вулиці Ч. (див., *mutatis mutandis*, зазначене вище рішення в справі «Фадеева проти Російської Федерації», пункти 127–131). Як вбачається, міська влада вжила певних заходів, спрямованих на регулювання екологічного стану вулиці (див. п. 30 вище). Однак ані оцінки, зазначені національними судами в своїх рішеннях, ані пояснення Уряду не містять достатніх деталей, які б давали можливість Суду зробити висновок, що це регулювання було ефективним і суттєвим до 15 травня 2002 року, коли було встановлено критичний рівень забруднення повітря. Як вбачається з наявних матеріалів, це дослідження було проведено лише у відповідь на неодноразові скарги мешканців вулиці Ч., які відповідно до матеріалів справи почали надходити принаймні з 2000 року.

69. По-третє, наголошуючи на важливості участі громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань як процесуальної гарантії забезпечення прав, закріплених у статті 8 Конвенції, Суд підкреслює, що істотним елементом цієї гарантії є можливість для особи оскаржити в незалежному органі рішення, дії або бездіяльність державних органів, що впливають на її права в цій сфері (див. зазначене вище рішення в справі «Дубецька та інші проти України», п. 143). Суд також зазначає, що 30 жовтня 2001 року для України набрала чинності Орхуська Конвенція, яка стосується доступу до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (див. п. 39 вище). Тим часом у цій справі не доведено, що заявниці було надано реальну можливість оскаржити у національних судах заходи органів державної влади щодо магістральної дороги М04 у період з жовтня 1998 року до червня 2002 року.

70. Суд зазначає, що заявниця формально намагалась зробити це через пані Грищенко, яка подала цивільний позов до Виконавчого комітету. Як вбачається з короткої мотивувальної частини ухвали апеляційного суду Луганської області стосовно відмови у задоволенні вимог заявниці (див. п. 33 вище), суд обмежився розглядом лише тих питань, які дозволили йому дійти висновку, що відповідач взагалі не був відповідальним за утримання та ремонт вулиці Ч. Суд вказує, що численні документи у матеріалах справи чітко вказують на те, що така відповідальність — у будь-якому випадку до певної міри — дійсно існувала (див. пункти 24–26, 30 та 34 вище), тоді як у мотивувальній частині ухвали суду немає жодного посилання на докази, які б підтверджували його висновок про протилежне.

71. Однак до відання якого б органу не належало утримання дорожнього покриття та іншого облаштування на вулиці Ч., Суд вважає більш важливим те, що мотивувальні частини судових рішень не містять прямої відповіді на головні доводи заявниці, на підставі яких вона вимагала встановити відповідальність Виконавчого комітету. Зокрема, хоча суд першої інстанції заслухав кількох свідків щодо деяких аспектів екологічної політики міської влади, ні його рішення, ні рішення вищих судів не містять чіткої оцінки того, чому вони дійшли висновку, що ця політика достатньо захищала права заявниці. Так само без обґрунтування було відхилено твердження про те, що рішення відповідача, прийняте у жовтні 1998 року, було незаконним і свавільним, а з матеріалів справи незрозуміло, чи цей аспект позову заявниці взагалі досліджувався в ході судового розгляду. Суд вважає, що доводи заявниці про незаконність та свавільність зазначеного рішення та адекватності екологічної політики міської влади відносно вулиці Ч. були надзвичайно важливими для вирішення, чи забезпечили дії відповідача справедливий баланс між правами заявниці, гарантованими статтею 8, та інтересами суспільства. За відсутності в текстах рішень національних судів обґрунтування відхилення цих доводів, Суд не може зробити висновок, що заявниця мала реальну можливість викласти свої погляди в незалежному органі.

72. У цілому, Суд надає значення таким аспектам. По-перше, Уряд не довів, що перед ухваленням рішення про визначення вулиці Ч. частиною магістральної дороги М04 було підготовлено відповідне техніко-екологічне обґрунтування, а після цього впроваджено розумну політику природоохористування. По-друге, Уряд не довів, що заявниця мала реальну можливість брати участь у прийнятті відповідних рішень, включаючи можливість оскарження дій міської влади у незалежному органі. Пам'ятаючи про ці два фактори та Орхуську Конвенцію (див. п. 39), Суд не може зробити висновок, що у цій справі було досягнуто справедливого балансу

73. Таким чином, було порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 ТА СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

74. Заявниця додатково скаржилась на підставі пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції, що судовий розгляд її справи був несправедливим. Зокрема вона заявляла, що суди не вказали достатніх підстав для відмови у задоволенні її вимог. Суд вважає, що ця скарга підпадає під дію лише пункту 1 статті 6 Конвенції (див. рішення в справі «Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland) [ВП], заява № 30210/96, п. 146, ECHR 2000-XI). Цей пункт у відповідній частині передбачає:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. <...>»

75. Уряд заперечив це твердження.

76. Суд вказує, що ця скарга пов'язана зі скаргою заявниці, поданою на підставі статті 8 Конвенції, а тому її так само потрібно оголосити прийнятною.

77. Він також повторює, що, незважаючи на різницю в характері інтересів, які захищаються статтями 6 та 8 Конвенції, що може вимагати окремого розгляду скарг, пред'явлених на підставі цих положень, у цій справі, беручи до уваги висновки Суду за статтею 8 (див. пункти 69–71 вище) щодо відсутності обґрунтування рішень національних судів, Суд вважає, що немає необхідності перевіряти ті ж факти ще й за статтею 6 (див., *mutatis mutandis*, рішення від 7 грудня 2006 року в справі «Хант проти України» (*Hunt v. Ukraine*), заява № 31111/04, п. 66).

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

78. Стаття 41 Конвенції проголошує:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

79. Заявниця вимагала 10000 євро в якості справедливої сатисфакції за стверджувану шкоду її будинку, в якому вона проживає зараз, та 20000 євро для придбання нового будинку. Далі вона вимагала 100000 євро відшкодування шкоди, завданої її здоров'ю, та психологічні страждання.

80. Уряд стверджував, що ці вимоги були необґрунтованими.

81. Беручи до уваги підстави, з яких Суд встановив порушення статті 8 Конвенції у цій справі, Суд вважає, що заявниця повинна була зазнати моральної шкоди, яку не може бути відшкодовано шляхом самої лише констатації порушення. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 10000 євро відшкодування моральної шкоди та відмовляє у задоволенні решти її вимог, вважаючи їх недоведеними.

В. Судові витрати

82. Заявниця також вимагала 500 євро відшкодування судових витрат, яких вона зазнала під час розгляду її справи у національних судах. Вона не надала будь-яких підтверджуючих документів.

83. Уряд стверджував, що ця вимога була необґрунтованою.

84. Згідно з практикою Суду заявниця має право на відшкодування судових витрат лише тоді, коли доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі за відсутності будь-яких підтверджуючих документів, а також пояснень щодо виду витрат, що включені до заявленої суми, Суд відхиляє цю вимогу.

С. Пеня

85. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує заяву прийнятною.

2. Постановляє, що було порушення статті 8 Конвенції.

3. Постановляє, що немає потреби окремо розглядати скарги, подані на підставі пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції.

4. Постановляє, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці 10000 євро (десять тисяч євро) відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто, що мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(б) після закінчення зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти.

5. Відхиляє решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 21 липня 2011 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Секретар — Клаудія ВЕСТЕРДІК

Голова — Дін ШПІЛЬМАНН

Навчальне видання

Є. Алексеева
О. Мелень-Забрамна
Д. Скрильніков

ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА ДОВКІЛЛЯ

Переклад — *Ганна Хомечко*
Відповідальний за випуск — *Софія Шутяк, Єлизавета Алексеева*
Комп'ютерна верстка — *Василина Модна*

За загальною редакцією *Олени Кравченко*

Підписано до друку 16.05.2016 р. Формат 66*98/16.
Гарнітура Minion Pro. Папір офсетний. Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 13,95. Обл.-вид. арк. 13,42.
Наклад 500 прим. Зам. № 1988

Друк «Компанія «Манускрипт»»
вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008
тел./факс: (032) 235-52-20, тел./факс: (032) 235-51-40.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 3628 від 19. 11. 2009 р.

ISBN 978-966-2400-53-3

9 789662 400533